T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOKTORA TEZİ

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA YENİ YÖNELİMLER: ANTARKTİKA'DA TÜRK ARAŞTIRMA ÜSSÜ KURULMASI VE KITANIN GELECEĞİ HAKKINDA ÖNGÖRÜLER

AHMET CİVANOĞLU

TEZ DANIŞMANI

PROF. DR. HASAN BERKE DİLAN

EDİRNE 2019

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Uluslararası İlişkiler

ANABİLİMDALI

DOKTORA TEZİ

Ahmet Civanoğlu tarafından hazırlanan "Türk Dış Politikasında Psikolojik Yaklaşımlar: Analitik Bir Türk Araştırma Ufuk Kurulu ve Kitap Gelecek Hakkında Öngörüler" Konulu **Doktora** Tez Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 33-6 maddeleri uyarınca 24.12.2018 Salı günü saat 14:30'da yapılmış olup, tezin *Kabul edilmesine **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Hasan Bekir Bilen	Kabul edilmesine	
Prof. Dr. Nezha Mustapha	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. İbrahim Kamil	Kabul edilmesine	
Doç. Dr. Cemile Arıkoğlu Ünaldı	Kabul edilmesine	
Dr. Öğr. Üyesi Osman Hoca Ahmet Bekir	Kabul edilmesine	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
DOĞRULUK BEYANI

Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında, tüm verilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edildiğini, kullanılan verilerde tahrifat yapılmadığını, tezin akademik ve etik kurallara uygun olarak yazıldığını, kullanılan tüm literatür bilgilerinin bilimsel normlara uygun bir şekilde kaynak gösterilerek ilgili tezde yer aldığını ve bu tezin tamamı ya da herhangi bir bölümünün daha önceden Trakya Üniversitesi ya da farklı bir üniversitede tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

24/12/2018

Ahmet CİVANOĞLU

Tezin Adı: Türk Dış Politikası'nda Yeni Yönelimler: Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması ve Kıta'nın Geleceği Hakkında Öngörüler

Hazırlayan: Ahmet CİVANOĞLU

ÖZET

Antik Yunan'dan, ayı balıklarının peşinde güneye inen avcılar tarafından keşfine kadar bir fantezi ya da hayalet olan buz kıta Antarktika, keşfedildiği 19.yüzyıldan bu güne, başlangıçta ekonomik, sonrasında bilimsel ve turistik cazibe merkezi haline gelmiştir. Bu gün Dünyanın iklimsel, biyolojik denge ve hayat kaynağı olarak görülmektedir. Bu nedenle Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS) adıyla bilinen bir rejime sahiptir. Bu rejimin özünde Kıta'nın bilimsel ve barışçıl amaçlarla ama sömürüsüz kullanılması prensibi yer almaktadır. AAS'ın en önemli ve güncel unsuru olan Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrit Protokolü / PEPAT) sayesinde Kıta'nın 2048 yılına kadar sömürüye açılması yasaklanmıştır. O tarihten sonra sömürüye açılması kaygıları bulunmakla birlikte, bizce bu kaygıları çok abartmamak gerekmektedir. Günümüzde olduğu gibi yakın gelecekte de bağlam çevre sorunları olacaktır. Dolayısıyla AAS'ın ana ilkesi varlığını sürdürecek fakat rejim zamana bağlı ihtiyaçlar doğrultusunda dönüşüm geçirecektir.

Türkiye'de Antarktika'ya ilgi henüz entelektüel düzeydedir. Türk bilim camiasından seçkin kişilerin gayetleriyle Kıta'da yazlık bir üs kurulması başarılmış olsa da AAS içerisinde karar verici statüyü ifade eden Danışman Ülke sıfatı kazanabilmek için daha yapılması gereken çok şey vardır. Öncelikle Antarktika Türk bilimsel araştırma altyapısı kurumsal ve fiziksel açıdan güçlendirilmelidir. Antarktika araştırmaları iç politika malzemesi yapılmamalıdır.

Anahtar Sözcükler: Türk Dış Politikası, Antarktika, Antarktika Antlaşması, Kutup Araştırmaları, Türk Bilimsel Araştırma Üssü

Name of the Thesis: New Directions in Turkish Foreign Policy: Establishing a Turkish Research Base in Antarctica and Predictions for the Future of the Continent

Prepared by: Ahmet CİVANOĞLU

ABSTRACT

The ice continent that being a fantasy or ghost from Antique Greece to it's exploration by hunters that descended to southest to follow seals in nineteen century, the Antarctic, has initially been center of economic and then scientific and touristic attraction. The continent are recognized to be the source of climate balance and biological life today. Therefore it has the legal regime named the Antarctic Treaty System (ATS). At the core of the regime, there is the principle consist using of the continent with scientific and peaceful aims without exploitation. It has been banned that exploiting of the continent to 2048, owing to the Protochol of Environmental Protection of Antarctic Treaty (Madrid Protocol / PEPAT) which are the most important element of ATS. Although there is concerned about to starting of exploitation after that date, it can be said that this concerning not be exaggerated. Because, as it is at present, the Context will be environmental problems in the future too. Thereby, the base principle will proceed its exist. But the regime will be able to transformed in the direction of needs according to time.

The interest about Antarctic remains level of intellectual in Turkey at present. In spite of the fact that, establishing one summer base would be achieved in 2019 summer season, there are much to do necessary for able to participate among consultative states of which decision-making authority in ATS. Firstly, the Turkish scientific research infrastructure should be developed in terms of institutional and fisical. The Turkish Antarctic studies should not be made domestic policy instrument.

Key Words: Turkish Foreign Policy, the Antarctic, the Antarctic Treaty, Polar Research, Turkish Scientific Research Base

ÖNSÖZ

Antarktika coğrafi konumu, iklim şartları, büyük oranda el değmemiş doğası, yer altı zenginlikleri ve Dünya'nın iklim ve biyolojik dengesi bakımından bilim çevrelerinin ilgisini çektiği kadar, ekonomik beklentisi olan kurumların da iştahını kabartmaktadır.

Uluslararası Jeofizik Yılı'ndan (1957-58) bu yana Antarktika üzerinde bilim dünyasının beklentileri etkili olmuştur. Büyük bölümü insan yerleşimine elverişli olmayan bu kıtanın keşfi sadece maceraperest bilim insanlarının gerçekleştirebileceği bir iştir.

Biz bu çalışmada, dünyanın ilgisini çeken beşinci en büyük ve bakir kıtada bu güne kadar insan faaliyetlerinin ve buna ilişkin kurumlaşmanın durumunu; Türkiye'nin bu büyük resimde yer alabilmek için bu güne kadar göstermiş olduğu gayreti ortaya koyduktan sonra Kıtanın geleceğine ve bu gelecek içerisinde Türkiye'nin yerine ilişkin bir analiz sunmaya çalıştık.

Çalışmanın konu, kapsam, nitelik ve çerçevesinin oluşmasında engin entelektüel birikiminden yararlandığım saygıdeğer hocam Prof. Dr. Hasan Berke Dilan'a teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZET i

ABSTRACT ii

KISALTMALAR viii

TABLOLAR LİSTESİ ix

GİRİŞ 1

1.BÖLÜM 5

ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE ANTARKTİKA VE II. DÜNYA SAVAŞINA KADAR KITA ÜZERİNDEKİ HAK İDDİALARI 5

1.1. Coğrafi Açıdan Antarktika 5

1.2. Siyasal Açıdan Antarktika 9

1.2.1. Uluslararası Hukukta Egemenlik Şartları 10

1.2.2. Kolonileştirmenin 19. Asırdaki Hukuksal Dayanakları veAntarktika 17

1.2.2.1. Pozitivist Hukukun, Sömürgecilik İlişkilerine Düzen Arayışı 19

1.2.2.2. Sömürgeciler-arası Düzen Arayışları: Berlin Konferansı (1884 - 85) .. 22

1.3. Antarktika Keşifler Tarihi 29

1.4.Antarktika Üzerindeki Ulusal Hak İddiaları (Territorial Claims) 35

1.5. Ülkelerin Egemenlik İddiaları ve Dayanakları 45

1.5.1. Şili 45

1.5.2. Arjantin 50

1.5.3. İngiltere 54

1.5.4. Yeni Zelanda 57

1.5.5. Avustralya 59

1.5.6. Norveç 61

1.5.7. Fransa 63

2. BÖLÜM 64
II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ARAYIŞLAR: 64
WASHINGTON KONFERANSI, ANTARKTİKA ANTLAŞMASI VE 64
ANTLAŞMALAR SİSTEMİ(AAS) 64
2.1. Müzakereler Dönemi 64
2.1.1. Amerikan İnisiyatifi: Antarktika'yı Uluslararasılaştırma Önerisi I. 64
2.1.2. Şili'nin Karşı Önerisi 70
2.1.3. Antarktika'yı Birleşmiş Milletler Kontrolüne Bırakma Önerileri(1947-58) 75
2.1.4. İngiltere'nin 1957-58 Girişimi 77
2.1.5. Uluslar arası Jeofizik Yılı (Temmuz 1957- Aralık 1958) 82
2.1.6. ABD'nin Antarktika'yı Uluslararasılaştırma Önerisi II. (Mayıs 1958) ... 85
2.1.7. Washington Müzakereleri: Konferans Hazırlıkları(Haziran 1958-Ekim 1959) 92
2.2. Washington Konferansı 96
2.3. Antarktika Antlaşması 105
2.4. Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS) 113
2.4.1. Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi (SCAR / The Scientific Committee on AntarcticResearch) 114
2.4.2. Antarktika Flora ve Faunasını Koruma Tedbirleri (Agreed Measures) . 115
2.4.3. Antarktika Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi (CCAS) 117
2.4.4. Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme(CCAMLR) 119
2.4.5. Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrid Protokolü) .. 124
3. BÖLÜM 133
TÜRKİYE'NİN ANTARKTİKA SERÜVENİ: 133

ANTARKTİKA'DA TÜRK ARAŞTIRMA ÜSSÜ KURMA GAYRETLERİ..... 133

3.1. Antarktika'da İlk Türkler: Atok Karaali, Umran İnan, Serap Tilav 133

3.2. İslam Ülkeleri Arası Deniz Bilim Ve Teknolojisi Ağ Merkezi: Erol İzdar'ın İlk Gayretleri 135

3.4. Türkiye'nin Antarktika Antlaşmasına Taraf Olması..... 136

3.5. Bilim ve Bürokrasi Çevresinin Tutumu: 2000'li Yıllardaki Girişimler..... 137

3.6. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) 142

3.7. Türk Arktik ve Antarktik Araştırmaları Ulusal Bilimsel Danışma Kurulu (TUARK) 145

3.7. Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi POLREC 145

3.8. Türkiye'de Antarktika Çalıştayları 148

3.8. Ulusal Kutup Bilim Programı (2018 – 2022)..... 151

3.9. Antarktika Türk Bilim Seferleri ve Türk Üssü 155

3.10. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Tutumu..... 160

4. BÖLÜM 163

ANTARKTİKA'NIN BUGÜNÜ, ANTARKTİKA ANTLAŞMALAR SİSTEMİNİN GELECEĞİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN ANALİZİ 163

4.1. Antarktika Antlaşma(lar Sistemi)sı Sekretaryası..... 163

4.2. Antarktika'da Üsler..... 165

4.3. Bütünsel Koruma Alanı, Dünya Parkı ya da Uluslararası Sömürge 169

4.3.1. Bütünsel Koruma Alanı veya Dünya Parkı..... 169

4.3.2. Uluslararası Bir 'Sinsi Sömürgecilik' mi? 173

4.4. Antarktika Antlaşmalar Sisteminin Geleceği..... 176

4.4.1. Karar Mekanizmasında Değişiklik Talepleri 177

4.4.2. Antlaşma ve Protokollerde Değişiklik Olasılıkları 179

4.4.3. Egemenlik İddiaları Hortlar mı? 182

4.5. Süper Devlet Olmak ve Antarktika Uzay Araştırmaları 185
4.5.1. Amerikan Üsleri: Olanakları ve Faaliyetleri 187
4.5.2. Rus Üsleri: Olanakları ve Faaliyetleri 195
4.5.3. Çin Üssleri ve Olanakları 207
4.6 Türk Dış Politikası Misyon ve Vizyonu Açısından Antarktika 217
4.6.1. 'Yurtta Barış Dünyada Barış' Misyonu ve Antarktika 217
4.6.2. Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışı ve Antarktika 218
Sonuç 220
KAYNAKÇA 224
Kitaplar ve Tezler 224
Makaleler 225
Raporlar ve Planlar 237
Mevzuat ve Sözleşmeler 242
İnternet Siteleri ve Haberler 243

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AAS	: Antarktika Antlaşmalar Sistemi (İngilizce'de ATS)
BM	: Birleşmiş Milletler
CCAMLR	: Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme
CRAMRA	: Antarktika Madencilik Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hususunda Sözleşme
PEPAT	: Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrit Protokolü)
POLREC	: İstanbul Teknik Üniveristesi Kutup Araştırmaları Merkezi
SCAR	: Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi
SSCB	: Sovyetler Birliği
TAE	: Türk Antartika Araştırma Seferi
TUARK	: Türk Arktik ve Antarktik Araştırmaları Ulusal Bilimsel Danışma Kurulu
TÜDAV	: Türkiye Deniz Araştırmaları Vakfı

TABLOLAR LİSTESİ

Şekil, Resim veya Tablonun Adı	Sayfa no
Antarktika'nın diğer kıtalara göre konumu (harita)	7
Antarktika Üzerinde Egemenlik İddiaları Haritası	36
Antarktika Türk Kampı fotoğrafı	159
Antarktika'da Üsler Tablosu	166
Antarktika'da Üslerin Dağılımı (Fotoğraf)	168
Amerikan McMurdo Üs Planı	188
McMurdo Fotoğrafları	189-190
Amerikan Amundsen Scott Fotoğrafları	192
Amundsen Scott gelistime plan krokisi	193
Rus Bellinghausen Üssü Fotoğrafları	197
Rus Vostok Üssü fotoğrafları	200
Rus Novolazarevskaya, Progress ve Mirny Üsleri fotoğrafları	201-204
Rusya'nın Antarktika'daki üs noktaları haritası	196
Çin'in Great Wall Üssü fotoğrafları	209
Çin'in Zhongshan Üssü fotoğrafı	211
Çin'in Kunlun Üssü fotoğrafı	215
Çin'in yeni üs projesinin maket resmi	216

GİRİŞ

Uluslararası nitelik taşıyan gelişmelerin tarihi seyri bakımından 'ticari fok ve balina avcılığı', iki Uluslararası Kutup Yılı (IPY), Uluslararası Jeofizik Yılı (IGY), SCAR (The Scientific Committee on Antarctic Research), Washington Konferansı, Antarktika Antlaşması ve Madrit Protokolü ana aşamalarından geçen Antarktika'nın tarihselleşme süreci, özellikle bilim tarihi ve siyasi tarih bakımından Türkiye'yi de yakından ilgilendiren bir konu haline gelmiştir. Türk ilgisi henüz entelektüel düzeyde olmakla birlikte Yeni Zelanda, Avustralya, Şili, Arjantin gibi çevre ülkelerde kamuoyuna inmiş; bir iç politika konusu haline de gelmiş durumdadır.

Dünyanın beşinci büyük kıtası kabul edilen, dünya tatlı su kaynaklarının üçte ikisini buz halinde üzerinde taşıyan ve güney kutup noktasının etrafında gizlerle dolu yüksek bir buzul kara olan Antarktika'ya ilgi Antik Yunan'daki coğrafya araştırmalarına kadar geri götürülebilir. 19. Yüzyıla kadar varlığı tartışmalı bir yer olan Antarktika insanoğlunun endüstriyel gelişmesinin getirdiği kaynak arayışları sonucunda kesfedilmiş bir kıtadır. Sentetik teknolojisinin gelişmiş olmadığı bir dönemde yağ endüstrisinin ve yağa ihtiyaç duyan makine endüstrisinin ihtiyaçları için doğal yağ kaynağı ayı balıkları, foklar ve sonrasında balinaların peşine düşen maceraperest avcı filoları güney denizlerindeki arayışları sonucu efsane kayıp kıtaya (terra incognita) kadar inmişlerdir. Sadece avcılar değil ticari amaçlı coğrafi keşiflerin de Kıtanın keşfine katkısı olmuştur. Macellan boğazının güney kıyılarını terra incognita zannedenlerden, bu boğazdan geçerken gemisi güneye sürüklendiği için yeni ada kâşifi ünvanı alanlara kadar gerek tesadüf gerekse bilinçli (James Cook'un keşifleri gibi) gayretler sonucu keşfedilen Beyaz Kıta bilimsel, siyasi ve hukuksal bir fenomen haline gelmiştir.

Sömürgeci kaşif devlet İngiliz İmparatorluğu'nun Malvinas(Falkland) adalarında sömürge valiliği kurma gayretleri nedeniyle Arjantin ile başlayan didişme ve kendisini İspanya İmparatorluğunun mirasçısı olarak gördüğü için Tordesillas Antlaşması'ndan itibaren İspanyolların sahip olduğu haklara güney yarım kürede sahip olduğunu iddia eden Şili'nin bu didişmeye dahil olması Antarktika'yı siyasi bir çekişme alanı haline getirmiştir. Keşifler'e katkı sağlayan Norveç, Fransa gibi ülkelerin de pay kapma yarışına girmeleri, sorunu daha da karmaşık hale getirmiştir.

Kıta'nın çok soğuk ve sert iklimi ve buzlarla kaplı coğrafyası, kıta üzerinde fiili bir egemenlik kurmayı engelleyince uluslararası hukukun daha önce Amerika, Afrika Avustralya ve Yeni Zelanda gibi sömürgeler için üretmiş olduğu egemenlik prensipleri eğilip bükülerek hukuksal bir egemenlik kılıfı bulma ve bunu rakiplere kabul ettirme mücadelesi başlamıştır.

II. Dünya Savaşı siyasi dengeleri öylesine değiştirmiştir ki, İngiliz sömürge imparatorluğunun kolunu kanadını kırarken, kıtalar arasında denizden ve havadan operasyon yapma ve nükleer teknoloji kullanma olanaklarına sahip bir süper güç(ABD) ve savaşın kara galibi olarak doğu Avrupa'dan başlayarak batı ya doğru yayılmakta olan alan hakimi bir büyük devlet(SSCB) ortaya çıkartmıştır. İkincisi kısa sürede uzay sanayi ve atom enerjisi hamlesi yaparak ikinci bir süper güç haline gelince, bu devletlerin çekim merkezini oluşturduğu iki kutba ayrılmış, 'karşılıklı tehdit ve güvenlik önlemi' konseptine dayalı bir dünya siyaseti oluşmuştur.

Soğuk Savaşın güney okyanus ve Antarktika üzerinden kendi arka bahçesine sıçramasını istemeyen ABD, bu bölgede bir müttefikler alanı yaratmak politikasına başlamıştır. Dolayısıyla ilk hamlesi Antarktika'nın uluslararası bir yönetime alınmasına çalışmak olmuştur. Ancak SSCB'nin Kıta'ya yönelik askeri hamlesi, ABD'nin politikasında revizyona gitmesine ve kapı arkası diplomasisi yoluyla SSCB'yi dışarıda bırakma formülleri aramasına neden olmuştur.

Bu arada Uluslararası Kutup Yılı, Uluslararası Jeofizik Yılı'na(1957-58) evrilerek Antarktika'yı, dünya milletlerini temsil eden bilim insanlarından oluşan geniş tabanlı bir bilimsel araştırma projesinin fenomeni haline getirince ve SSCB Sputnik adını verdiği meteoroloji uydularını uzaya göndermeyi başarınca ABD, O'nu dışlama politikasının sonuç vermeyeceğini anlamış ve SSCB, Antarktika rejiminin karara bağlanacağı Washington Konferansı'na çağrılmıştır. ABD'nin Uluslararası Jeofizik Yılı bilimsel araştırma operasyonlarının lokomotifi olmasından kaynaklanan baskı gücü ve İngiltere'nin diploması becerileri neticesinde 12 ülkeden oluşan dar tabanlı bir konferans toplanmıştır. Aslında çok öncesinde kapı arkası diplomasisi ile tasarlanmış olan ve bu konferansta oluşmuş görüntüsü verilen Antarktika Antlaşması 1961 yılında yürürlüğe girmiştir.

Bu süreçte dünya iki kutuplu kalmamış, BM üyesi olmakla birlikte soğuk savaşın tarafı olmak istemeyen ve Bağlaşıksızlar Hareketi olarak bilinen ülkeler grubunun muhalefeti ve 70'li yıllardan itibaren kendisini hissettirmeye başlayan çevre sorunları Antarktika Antlaşmasını değişime zorlamaya başlamıştır.

Endüstriyel gelişmenin tetiklediği doğal kaynak ihtiyacı özellikle Antartktika Antlaşmasının dışında bırakılan ülkelerin dikkatini Antarktika'nın ekonomik kaynakları üzerine çekmeye başlamıştır. Kıta'nın zengin biyolojik, mineral ve petrol kaynaklarına sahip olduğu inancı CRAMRA kısa adıyla bilinen ve özünde Kıta'yı kontrollü madenciliğe açma amacı taşıyan sözleşmenin gündeme gelmesine sebep olmuştur. Süper devletlere olan güvensizlik nedeniyle sancılı geçen uzun müzakerelerden sonra bu sözleşme Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeler konseyinde kabul görmemiştir.

Antarktika biyolojik kaynaklarını fütursuzca tüketmeye çalışan Norveç, Comonwealth ülkeleri, Japonya ve SSCB'nin sebep olduğu kaygılar, çevre sorunlarını günemin başına oturtmuştur. Uluslararası Jeofizik Yılı'nın en önemli sonucu olan SCAR sayesinde, 80'li yıllarda biyolojik ve çevresel kayıpların büyük boyutlara ulaştığı ispatlanınca çevreci sivil toplumun da baskılarıyla Kıta'da bilimsel araştırma dışında her türlü madencilik faaliyetini yasaklayan Madrit Protokolü (Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü) kabul edilmiş ve 1998 yılında yürlüğe girmiştir. Dinamik yapısını temsil eden Ek'leriyle gelişimini günümüze kadar sürdüren Protokol, Antarktika Rejiminin temeli haline gelmiş ve Kıta'yı büyük oranda koruma alanı haline getirmiştir.

Fakat Protokolün uygulanmasındaki boşluk ve yetersizlikler nedeniyle Dünya'nın insan istilasına uğramamış tek kıtası olan Antarktika'nın tahribatı ne yazık ki devam etmektedir. Özellikle kaçak avcılık ve turizm günümüzün tehdit alanlarını oluşturmaktadır.

Biz bu çalışmamızda Antarktika'nın bu gününe ve geleceğine şekil veren geçmişini tarihsel, politik ve teorik perspektiften ele aldıktan sonra Türkiye'nin pozisyonunu ve Antarktika politikasını inceledik. Daha sonra Antarktika Rejiminin yarınını ve bu gelecekte Türkiye'nin nasıl bir pozisyon alabileceğini irdeleyerek,

ülkemiz için naçizane bir politika perspektifi sunmaya çalıştık. Türk bilim dünyasına arz ederiz.

1.BÖLÜM

ULUSLARARASI HUKUK ÇERÇEVESİNDE ANTARKTİKA VE II. DÜNYA SAVAŞINA KADAR KITA ÜZERİNDEKİ HAK İDDİALARI

1.1. Coğrafi Açıdan Antarktika

Antarktika, güney kutbu ve onun çevresindeki 5 ila 6 milyon mil karelik (8 ila 9,5 milyon km^2) bir anakaranın adıdır. Aynı zamanda bir kıta olarak kabul edilir. Adı Antik Yunan'daki astronomi çalışmalarından gelmektedir. Yunanlılar gözlemleyebildikleri en kuzeydeki takımyıldızlardan en belirgin olanına ayı anlamına gelen Arctos adını vermişlerdir. Bu takımyıldızların etrafında döndüklerini varsaydıkları noktaya da Arctic Pole demişlerdir. Bunun güneydeki zıddı olduğunu varsaydıkları noktaya da Anti-Arctic(Antarctic) demişlerdir. Bu isimlendirme bu karaların keşfinden ve kıta olarak kabulünden yüzyıllarca önce gerçekleşmiştir[1].

Antarktika buzullar, deniz ve adalar ile çevrili bir kıtadır. Kıtanın kuzey sınırlarını kıtanın soğuk sularının deniz yüzeyinden Pasifik, Atlantik ve Hint okyanuslarının ılık sularının altına doğru aktığı bölge oluşturmaktadır. Bu sınır iklim şartlarına bağlı olarak yıldan yıla küçük değişiklikler göstermekle birlikte kabaca 48^0 - 61^0 güney enlemleri arasında yer alır ve kesinlikle gözlemlenebilen bir su hareketidir. Bu sınır aynı zamanda sürüklenen buz kütlelerinin kuzey sınırını oluşturmaktadır. Antarktika'nın etrafına dağılmış adaların yer aldığı bölgeye Antarktika alt bölgesi (Sub-Antarctic) denilmektedir[2].

Daha basitleştirilmiş şekliyle Antarktika'nın kuzey sınırı kabaca 60. Güney paralelinden geçer ancak buna biraz daha kuzeyde yer alan Güney Georgia Adasını ve Güney Sandwich Adalarını eklemek gerekmektedir. Kıta teorik olarak 4 çeyrek daireye(quadrant) ayrılır. Bunlar, $0^0 – 90^0$ Batı meridyenleri arası Amerikan çeyreği; $90^0 – 180^0$ Batı meridyenleri arası Pasifik çeyreği; $0^0 – 90^0$ Doğu meridyenleri arası

[1]Donald C. Ferguson, "Attempts to Establish Sovereignty in the Antarctic" (YL Tez), Faculty of Graduate School, University of Sauthern California, 1956, s:14-15

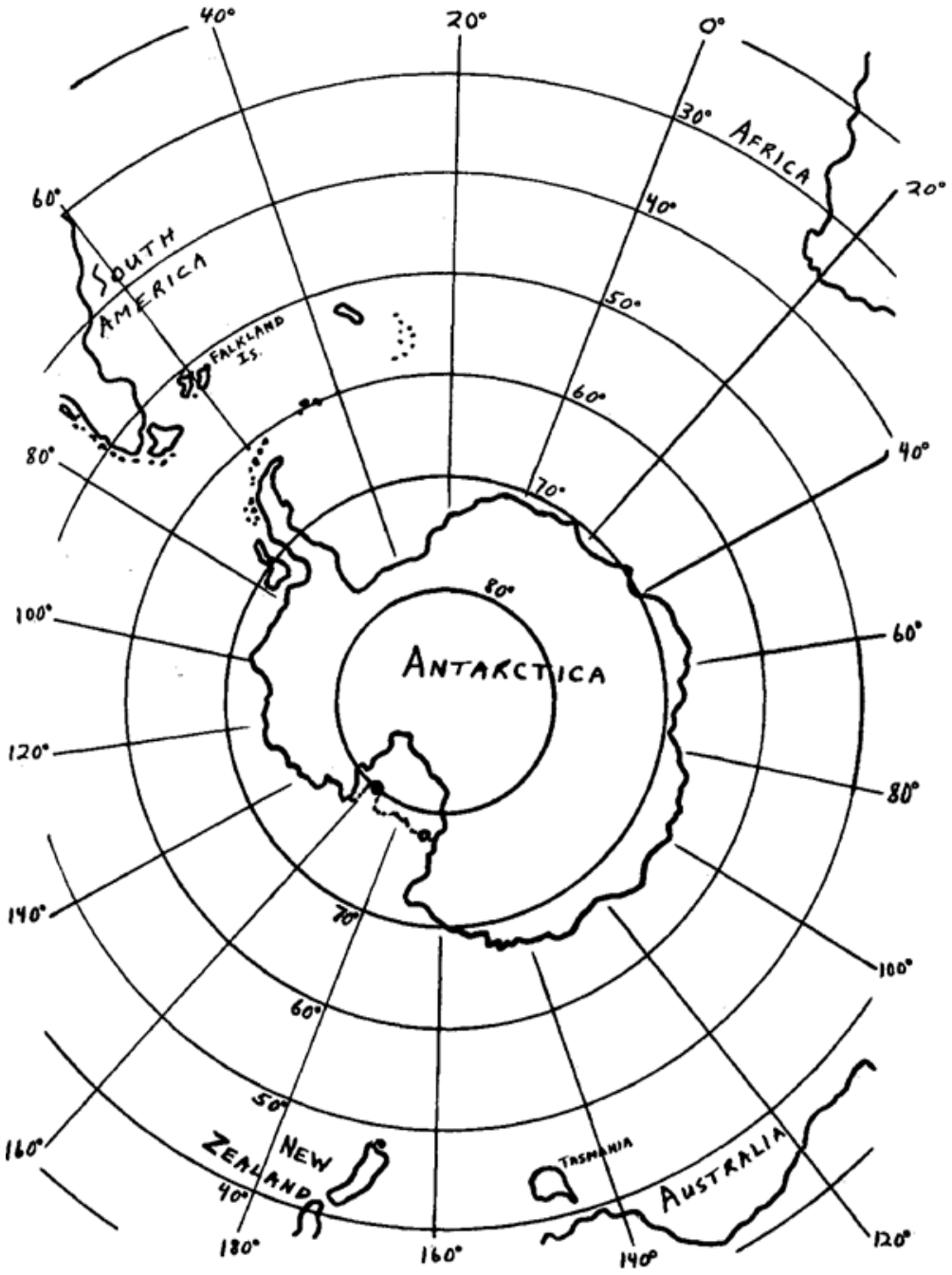
[2] Robert E. Wilson, "National Interests and Claims in the Antarctic", Arctic, *17*(1), 15-31. 1964, s.16

Afrika çeyreği; 90^0 – 180^0 Doğu meridyenleri arası da Avustralya çeyreği olarak ifade edilmektedir[3].

Antarktika dünya kara parçalarının toplam büyüklüğünün yaklaşık onda birine ve Amerika Birleşik Devletleri'nin iki katı büyüklüğe sahiptir. En kuzey ucunu oluşturan Antarktika Yarımadası (Palmer Yarımadası), Güney Amerika'nın en güney ucu olan Cape Horn'a oldukça yakındır. Aradaki mesafe altı yüz deniz milinden(1111,2 km) daha yakın olmakla birlikte oldukça tehlikeli bir deniz bölgesidir. Afrika, Avustralya veya Yeni Zelanda ile Kıta arasında bu mesafenin üç dört katından daha fazla bir uzaklık bulunur[4].

Antarktika Yarımadası'nın kuzeyinde ve doğusunda birkaç takımada yer alır. Bunlar Güney Shetlands, Güney Orkneys, Güney Sandwich ve Güney Georgia adalarıdır. Bu adaların en büyüğü olan ve en kuzeyde yer alanı Güney Georgia'dır. Bu ada hariç diğerleri tıpkı anakara gibi yıl boyu karla kaplıdır. Güney Georgia'nın yükseltisi az olan kesimlerinde yaz mevsiminde kar kalkar o nedenle küçük koloniler kurulmasına elverişlidir[5].

[3] Robert E. Wilson, "a.g.e.", s. 16; Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 15
[4] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 15 - 16
[5] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 16

ANTARCTICA

Kaynak: Donald C. Ferguson, (1956), s:13

Uzun yıllar önce Antarktika üzerinde egemenlik kurma girişimlerinde bulunulmamış olmasının sebebi iklimin çok soğuk olmasıydı. Antarktika dünyanın

en soğuk bölgesidir; ortalama sıcaklık Arktikten 40 derece daha düşüktür. Mevsimsel ve bölgesel olarak sıcaklık -80^0 ve -10^0 arasında değişmektedir[6].

Kıtanın ortası yüksekliği on bin feet'e (3048m) ulaşan dev bir platodur. Platodaki dağ zirveleri daha da yüksektir. Yüzey yaklaşık altı bin feet(1828,8m)kalınlığında buzla kaplıdır. Buz kalınlığı yer yer dört kilometreye yaklaşmaktadır[7]. Kıyılardan kopan ve Kıtanın etrafında sürekli hareket eden buz dağları kıyıya yaklaşmayı imkânsız hale getiren bir bariyer oluşturmaktadır. Bu buzdağlarının uzunlukları bazen 90 mili bulabilmektedir. Kıyıdaki buz hareketleri sıradağlar arasındaki buzulların akmasına benzemektedir[8].

Antarktika, çevresindeki sularda yüzen buz dağlarının berisinde, okyanus suyunun donmasıyla oluşan buz kütleleriyle çevrilidir. Yaz aylarında bu tabakalar gevşeyip kırılgan hale geldikleri için gemiler bunları yararak yol alabilirler. Fakat örneğine pek çok kez rastlandığı gibi gemiler bu buzullar arasında donarak sıkışabilirler. Özellikle kış aylarında bu kütleleri gemiyle aşmak mümkün değildir[9].

Kıta üzerinde iç kesimlerde birkaç küçük yosun türü ve mikroskobik böcekler dışında hayat yoktur. Bu nedenle humus veya toprağa rastlanmaz. Diğer taraftan kıta etrafındaki okyanusta sınırsız çeşitlilikte bir su altı yaşamı söz konusudur. Kıtanın kıyı bölgelerinde de hayatını denizden beslenerek sürdüren fok, deniz aslanı, penguen ve diğer kuş türleri gibi zengin bir fauna bulunmaktadır. Antarktika suları plankton adı verilen mikroskobik bitkisel veya hayvansal organizmalar sayesinde bu çeşitliliği sürdürmektedir. Planktonlar güneş ışığının sudaki nitrat ve fosfat ile etkileşime geçmesiyle varlıklarını sürdürmektedir. Planktonlarla beslenen balık ve deniz kabukluları penguenler, foklar, balinalar ve kuşların besinkaynağını oluşturur. Bu canlıların dışkı ve leşleri bakteriyel ayrışmaya uğradıktan sonra planktonlara besin kaynağı haline gelir.

---

[6] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 17
[7] Bayram Öztürk (1), *"Neden Antarktika"*, 1. Baskı, E-yayınları, İstanbul Kasım 2015, s:94
[8] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 17
[9] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 18

19. Yüzyılın başlarında bu zengin yaşam döngüsü, önce fok endüstrisinin ihtiyaçlarını karşılamış daha sonra da büyük bir balina endüstrisi tarafından kullanılmaya devam etmiştir. Antarktika'nın ekonomik sömürüsü böyle başlamıştır[10].

Jeolojik olarak Antarktika, Gezegenin tarihi boyunca buz kütleleri ile kaplı değildi. Hatta başlangıçta güney kutbunda da değildi. Yer kabuğundaki hareketliliğin sonucu olarak güney kutbuna kaydı. Yaklaşık iki yüz milyon yıl önce Kıta, Afrika, Hindistan, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Amerika'dan oluşan ve Gondwana adı verilen büyük bir kara parçasına dâhildi. Gondwana yer kabuğu hareketleri sonucunda dağıldı ve ayrılan parçalar sürüklendi. Yaklaşık on üç milyon yıl önce günümüzdeki kıta konumlanması meydana geldi[11].

Kıtadan elde edilen kömür tabakası örnekleri kıtanın en az bir kez tropikal iklimde bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca Antarktika'da bulunan fosillerin güney yarım küredeki diğer kıtalarla ve Kuzey Amerika ile ortaklık göstermesi de bu tezi güçlendirmektedir. Özelikle Yeni Zelanda, Tazmanya, Kergulen ve Falkland Adaları bu yerler arasındadır. Kıtanın buz tabakası altında kalması ise bundan yaklaşık yirmi beş milyon yıl önce gerçekleşmiştir. Buz tabakasının üzerinde yükselen dağ zirveleri, kıtanın ağır buz tabakası altında ezildiğini göstermektedir[12].

Bu bilgiler ışığında, buzulların zamanla eriyebileceği ve okyanus suyunun yükselmesinin bazı bölgeler ve canlılar için yıkıcı sonuçlar doğurabileceği; örneğin Newyork'un üç yüz feet derinliğinde bir su tabakasıyla kaplanabileceği spekülasyonları yapılmaktadır. Bu olağanüstü fiziksel ve iklimsel karakteristiği nedeniyle Antarktika dünyanın eşsiz bir bölgesidir ve üzerindeki ilginin nedeni de bu kendine has özellikleridir[13].

1.2. Siyasal Açıdan Antarktika

Antarktika keşiflerinden sonra Kıta siyasal bir fenomen haline gelmiştir. Keşiflerde rol oynayan veya kendisini İspanyol ya da İngiliz koloni imparatorluklarının varisi gören ülkeler Kıtanın çeşitli bölümleri üzerinde egemenlik iddiasında bulunmaktadırlar. Egemenlik öne süren 7 ülke ve ileri sürdükleri

[10] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 18
[11] Bayram Öztürk(1), "a.g.e."s. 87
[12] Bayram Öztürk(1), "a.g.e." s. 87; Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 19
[13] Donald C. Ferguson, "a.g.e." s. 20

argumanların sağlamlığı tartışmaya açık olmakla birlikte, bu ülkelerin tümü uluslararası hukuk ilkelerini kendi tezlerine dayanak yapmaya çalışmaktadırlar[14].

1.2.1. Uluslararası Hukukta Egemenlik Şartları

Egemenlik kavramını litaratüre kazandıran kişi Fransız hukukçu ve düşünür Jean Bodin'dir (1530-1596). Egemenliğe üç vazgeçilmez özellik atfeden Bodin, bu özelliklerden birinin kaybedilmesi halinde egemenliğin kalmayacağını ve anarşinin doğacağını ileri sürer. O'na göre egemenlik çok özel bir güçtür. Bu gücün üç vazgeçilmez özelliği ise, en yüksek(tek), en mutlak ve en sürekli olmasıdır. Egemenlik gücü o derece yüksektir ki hiçbir güç, kudret onun üzerinde yer alamaz. Başka bir kişi ya da kurum ile paylaşılamaz. Üzerinde başka bir kudret olan kişi ya da kurum egemen sayılamaz. Dolayısıyla egemenlik tektir. Egemenlik mutlaktır; egemen koyduğu yasa ile de bağlı değildir. Dilediğinde yeni bir yasayla önceki yasayı değiştirebilir. Egemenlik belirli bir süreye de bağlanamaz. Egemen kudretinden başkalarını yararlandırabilir; onları yetkilendirebilir ama bu ikincil otoriteler geçicidir. Egemen, gücünü kullanma yetkisini birine ya da bir kurula verdiği gibi almaya da kadir olan kişidir. Görüldüğü gibi Bodin Monark'ı tasvir etmekte ve ideal devlet sistemi olarak da mutlak monarşiyi savunmaktadır.

Fakat Bodin'in egemenliğinin kaynağı dünyevidir. Yani Bodin egemenliğin kaynağını Tanrı'ya dayandırmamaya çalışır. Bu yönüyle ortaçağ monarşist düşünceden ayrılır. Egemenliğin kaynağı ailedeki baba otoritesidir. Devlet ailenin en büyük şeklidir. Ailedeki baba otoritesinin tekliği, mutlaklığı ve sürekliliği ile kralın otoritesinin nitelikleri paraleldir[15]. Günümüzün modern devletlerinde egemelik kavramı Bodin'den uzaktır; ne mutlaktır, ne tektir ne de süreklidir. Kuvvetler ayrımı ilkesi vardır. Modern devlette egemenliğin kaynağı ise aile değil anayasadır.

Egemenlik kavramının anlamı, kullanıldığı ve anlaşıldığı toplumun politik kültürüne, politik kavramlar küresine, bilimsel hukuk düzeyine ve hukuk kültürüne göre değişkenlik gösterebilmektedir. Kavram tam ve etkin bir politik güç olgusuna dayanarak tanımlanabildiği gibi yasanın doğasına dayanarak da

---

[14] Philip C. Jessup, "Sovereignty in Antarctica", The American Journal of International Law, Vol. 41, No. 1 (Jan., 1947), pp. 117-119, s. 118 - 119

[15] Alâeddin Şenel, "Siyasal Düşünceler Tarihi", Bilim ve Sanat Yayınları, 11. Kısaltılmış basım 2004 Ankara, s. 314 - 315

tanımlanabilmektedir. Egemenliğin gerekli bileşeni olan otorite kavramının anlamı, temel alınan olguya göre değişkenlik göstermektedir[16].

Kavram olarak egemenlik, 17.yy ile 19.yy arasında Avrupa'da geliştirilmiştir. Kutsal Roma İmparatorluğu ile Papalığın yağmacı, din eksenli ağır tahakkümüne bir tepki olarak ortaya çıkan ulus devletlere ait bir kavram olduğu halde bu gün imparatorluktan evrilme doğu devletlerinin daha çok kullandıkları bir argüman haline gelmiştir. Fakat doğu devletlerinde bu kavrama yüklenen anlam farklıdır. Örneğin dünün imparatorluğu olan Çin bu gün Tibet ve Taiwan'ı kendi egemenliğinin ayrılmaz bir parçası olarak görmektedir. Fakat buradaki egemenlik anlayışı bir hukuk kültürüne değil, imparatorluktan kalma bir anlayışla politik ve askeri üstünlük olgusuna dayanmaktadır. Dolayısıyla Çin devleti açısından Taiwanlıların veya Tibetlilerin ne düşündüğünün bir önemi ya da önceliği yoktur[17].

İmparatorluklar döneminin kapanışından Soğuk Savaş'ın sona ermesine, tarihsel süreç içerisinde egemenlik kavramı kapsam değiştirmiştir. Kavramsal dönüşümü incelemek üzere Amerikan Yale Üniversitesi'ndeki New Haven (Hukuk) Okulu "contextual mapping" (bağlamsal çarpıştırma) adını verdikleri bir süreç analizi önermektedir. Analiz, kavramların kullanıldıkları bağlamlara göre incelenmesi prensibine dayandırılmaktadır. Bu analiz için birbiriyle etkileşim halindeki üç sürece dikkat çekilmektedir: toplumsal süreç (social process), güç süreci (power process) ve kurucu süreç (constitutive process). Toplumsal süreç insanın aile gibi kurumlar aracılığıyla var olma gayretini; güç süreci toplumsal sürecin özel bir görüntüsü olarak, insanın kurumlar vasıtasıyla güç elde etme çabasını; kurucu süreç ise gücü yönetmek için oluşturulan kurumların etkili ve yetkin kılınmasını ifade eder. Başka bir ifadeyle kurucu süreç, karar verme yetkisinin tahsisinde tahmin edilebilir beklentilere uygun bir kurumsal yapı oluşturulmasını ele alır. Güç süreci ile kurucu süreç çarpıştırıldığında, temel güç düzenlemelerinin yapılandırılması içerisinde otoritenin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Normatif unsura sahip olmasından kaynaklanan zıtlığıyla otorite güçten ayrılmaktadır[18].

---

[16] Winston P. Nagan & Craig Hammer, "The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations", 43 Colum. J. Transnat, ss:141-187, 2004, s:146
[17] Winston P. Nagan & CraigHammer, "a.g.e.", s:147-148
[18] Winston P. Nagan & Craig Hammer, "a.g.e.", s.150

Bir topluluk güç elde etmek için rekabete giriştiğinde bu rekabet şiddete, ayaklanmaya veya devrime dönüşebilir. Çatışmayı kazanan taraf kendi otoritesini oluşturmanın ya da kurumlaştırmanın yollarını arayacaktır. Çatışma kazanılmış olabilir fakat bir barış veya istikrar ortamının kazanan tarafı olabilmek, gücün otoriteye dönüşmesinin daha somut formüllerinin bulunmasını gerektirir. Çatışmanın tam bir kazananı olmasa bile karşılıklı iddiaların ve beklentilerin dengelenmesi karşılıklı çıkarların dikkate alınmasıyla mümkün olabilecektir. Karar verme yetkisine sahip kurumların nasıl oluşturulacağı ve işletileceği hakkındaki beklentilerin dengelenmesi, iktidarın ve anayasasının meşruiyeti açısından hayati önem taşır[19].

Hukuksaldan ziyade ampirik (tarihsel) açıdan yazılı veya teamül-i anayasalar, güç ve otoritenin nasıl yapılandırılıp uygulanacağı konusunda, çatışma ihtimali yaratan zıtlıklar içerisindeki otorite ve istikrar beklentilerinin sistemleştirilmiş halinden başka bir şey değildir. Gerçekte, çatışma ve işbirliği sosyal organizasyonların her çeşidinde mevcuttur. Hatta devlet ve toplum gibi yapıların içerisinde aynı anda bir arada bulunurlar. Biçimsel bir anayasa için gerekli otorite sağlandığında bile güç ve yetkilerin paylaşılması açısından çatışma kaçınılmazdır. İnsan ilişkileri çatışmadan tamamen arındırılamaz; çatışmanın biçimi değiştirilebilir. Çoğu kez, şiddeti ve yoğunluğu artmış bir çatışmanın sonrasındaki ortam daha yapıcı çekişmelere sahne olur. Dolayısıyla bazı çatışma biçimlerinin toplumsal faydaları vardır. Örneğin kapitalizme göre ekonomik rekabet bir tür çatışmadır ve aynı zamanda piyasa sistemi içerisinde ekonomik gelişme için vazgeçilmezdir. Benzer şekilde, demokratik yönetimlerde şiddet içermeyen rekabet, yalnızca şeffaflığı sağlamak bakımından değil toplumda daha fazla ilerleme ve değişim için de vazgeçilmezdir[20].

Kurucu süreç (constitutive process) dinamiktir. Bu, anayasaya uygun çatışmaların devam edeceği gerçeğinin bir ifadesidir. Güç mücadelesi ve diğer çekişme alanları ile çekişmenin dengelenmesi arasında sezgisel ve sürekli bir ilişki mevcuttur. Bu ilişki sonucunda kurucu süreç, karar verme yetkisine sahip temel politik ve hukuksal kurumların oluşturulup sürdürülmesi için gerekli çatışma yönetimi ve işbirliği arasındaki bağlantıyı biçimlendirir. Güç sürecinin en önemli

[19] Winston P. Nagan & Craig Hammer, "a.g.e.", s.150
[20] Winston P. Nagan & Craig Hammer, "a.g.e.", s. 151

çıktılarından biri çatışma ve olası işbirliği arasındaki bağlantı kalıplarının ortaya çıkmasıdır. Güç için mücadele eden tarafların ister istemez geliştirdikleri kavrayış biçimi, sınırların, zeminin ve işbirliği olanaklarının anlaşılması açısından iletişimi zorunlu kılar. Bu bağlamda anayasa hukukunun en önemli özelliği, karar ve kontrol yetkisine sahip kurumlarda gücün yönetilmesine ilişkin beklentilerin kurumlaşmış bir şekli olmasıdır. Güç sürecinde ortaya çıkan kavrayış, kültürel yapıda üretken bir çekişme ortamını yaratmak için aşırı ve yıkıcı çatışmayı sınırlandırmanın yollarının arandığını göstermektedir[21].

İletişim ve işbirliğinin pratik çerçeveleri oluşturulabilir. Temel insani beklentiler, karar mekanizmaları ile sosyal organizasyonların kaynaştırılmasına yönelik kültürel beklentilerin karşılandığı yasal ya da anayasal düzenlemeler yaratabilir. Bu mekanizma yazılı anayasaların olmadığı durumlarda işleyerek yeni bir kurucu iktidarın ve onun şekil vereceği yazılı bir anayasanın kurulmasını sağlayabilir. Benzer şekilde kurulu bir yazılı anayasa düzeni içerisinde meydana gelen sosyal çatışma, iç savaş, anti kolonyal savaş ya da kendi kaderini tayin talebi gibi sonuçlar doğurabilir ve bu, politik kültür içerisinde ana karar mekanizmalarının yönetiminin beklentiler doğrultusunda yeniden formüle edilmesine yol açabilir. Kısaca çatışma iklimi bazen ilk kez bazen de yeni bir yazılı anayasa oluşturulmasını tetikler. Tarih bize göstermektedir ki uluslararası boyutta da savaşlar ve çok taraflı çatışmalar ya da anlaşmazlıklar karşılıklı anlayış, işbirliği ve bölgesel anlaşma gibi kontra gelişmeleri tetiklemektedir. Küresel planda, savaş sonrasında tarafların ortak çıkarlarının temsil edildiği belki de en iyi uluslararası işbirliği örneği Birleşmiş Milletler Antlaşması'dır[22]. Antarktika Antlaşmalar Sistemi* de bir diğer iyi örneği oluşturmaktadır.

Bu bakış açısından denilebilir ki, çatışma ne kadar şiddetli olursa olsun, nihayetinde iletişim ve işbirliğini zorunlu kılarak, yeni bir dengenin kurulmasına doğru evrilmektedir. Çünkü hiçbir devlet çatışmayı sonsuza kadar sürdüremeyecektir. Burada kültür, çatışmanın hangi zarar düzeyinden sonra uzlaşma ve işbirliğine dönüşeceğini belirleyen tarihsel birikimin ifadesinden başka bir şey

[21] Winston P. .Nagan & Craig Hammer, "a.g.m.", s. 152
[22] Winston P. .Nagan & Craig Hammer, "a.g.m.", s. 152
* İkinci bölümde ayrıntılı şekilde ele alınmaktadır. (s.104, 112)

değildir. Bu açıdan doğu toplumlarındaki egemenlik anlayışı ve batı toplumlarındaki egemenlik anlayışı arasındaki farkların sebebi kültürel farklarda aranmalıdır denilebilir. Kültürel farklar ise bağlama karşılık gelmektedir.

Dünya güç süreci, egemen olma, egemen kalma, egemenlik yetkilerini zamanın şartlarına uyarlama taleplerini içerir. Sürecin dünya ölçekli işleyişinin belirlenmesi sosyal sürecin ve güç sürecinin aktif unsurlarının tanımlanmasını gerektirir. Bu tanımlama unsurların görünüşlerini, taleplerini, beklentilerini, güçlerinin kökenini, eylem koşullarını ve stratejilerini, politik koşullara bağlı eylemlerinin etki ve sonuçlarını içermelidir. Etkin bir güç sürecinin uluslararası düzeyde en önemli sonucu yetkin karar verici kurumların oluşturulması ve sürdürülmesidir. Egemenlik kavramı toplumsallık, güç ve kurumsallık süreçlerinin içerisine yerleştirilerek incelendiğinde, yönetim kurumlarına ilişkin karar verme yetkilerinin paylaşıldığını gösterir. Bir ulus devlet söz konusu olduğunda, iktidar gücünü kişi ya da kurum olarak her düzeyde temsil edecek kişilerin belirlenmesi anlamına gelirken, uluslararası düzeyde, kitleler üzerinde etkili ve dengeli bir kontrol sağlayabilecek politik organlar, yerleşilmiş bir toprak parçası ve dışarıdan tanınmanın getirdiği uluslararası bağımsız bir tüzel kişilik anlamı kazanmaktadır[23].

Bağlamsal çarpıştırma yöntemi (contextual mapping), birçok bilim dalında doğru-yanlış kullanılan egemenlik kavramının oluşumundan, sürdürülmesine, sınırlandırılmasına ve yok edilmesine kadar her yönüyle açıklanmasında kullanılabilecek bir yöntem olabilir. Bu analiz yöntemi, Antarktika Antlaşması'nın geleceğine ilişkin öngörülerimizde tekrar ele alınacaktır.

Egemenliğin öznesi devlettir. Devlete dair sistematik birçok düşüncede şu temel unsurlar yer alır: Halk(population), tanımlanmış bir toprak, hükümet ve diğer devletlerle ilişkiye geçme kapasitesi. Devletlerin hak ve yükümlülüklerine ilişkin 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'nun birinci maddesine göre de böyledir. Günümüz uluslararası toplumunun egemen devletleri birbirlerinin içişlerine karışmaktan kaçınırlar. Bir devletin rejimi ve sosyal kurumları onun kendi sınırları içerisindeki iç meselesidir. Fakat ülkeler arası sınır anlaşmazlıkları tarihten

[23] Winston P. Nagan & Craig Hammer, "a.g.m.", s. 153

günümüze süreklilik arz eder. Gelecekte de özellikle denizlerde ve doğal kaynakların bulunduğu yerlerde sınır anlaşmazlıkları varlığını sürdürmeye devam edecektir[24].

Egemenlik kavramının tarihi neredeyse modern uluslararası hukukun tarihiyle özdeştir. Avrupa'da Otuz Yıl Savaşları olarak bilinen ve kısmen din(mezhep) eksenli olan savaşları sona erdiren 1648 tarihli Westfalya Barışı devlet egemenliği kavramına yeni bir boyut kazandırmıştır. O tarihe kadar Avrupa'nın Hristiyan dünyasında papa ve imparator unsurlarından oluşan iki köklü bir egemenlik yapısı mevcuttu. Kutsal Roma İmparatorluğu, Westfalya Anlaşması'nın sonucunda dağıldı. Böylece, kendi halkları ve toprakları üzerinde bazı egemenlik yetkilerine sahip ve bu yetkileri az çok birbirine denk yüzlerce yarı bağımsız iktidar meydana geldi. Bu olguya teoride modern ulus devletler sisteminin başlangıcı olarak görülmektedir. Böylece Avrupa'da bir taraftan o güne kadar egemen tek mezhep olan Katolikliğin karşışına Lutheryen veya Kalvinist Protestanlık mezhebi çıkarken diğer taraftan politika alanında seküler kamu otoriteleri dinsel otoritelerin önüne geçmeye başladı. Dolayısıyla devletlerarası ortak bir kamu hukuku gelişmeye başladı. Sonrasında devlet egemenliği aşamalı olarak ama sürekli bir gelişme göstermiştir. 17 ve 18. Yüzyıllarda "tekçi ülke yargısı prensibi" benimsenerek, ortaçağın dinsel merkezi otoritesine dayanan katmanlı ve karışık yargılama yetkisinin yerini belirlenmiş siyasi sınırlar dâhilinde egemen devletin yargılama yetkisi aldı. Örneğin karasuları bakımından 3 mil standardı getirildi[25].

Yargılama yetkisi diğer dış güçler karşısında bir yasal yalıtkanlık sağladığından devlet egemenliği, bir ülke ve o ülke üzerinde yaşayan insanlar üzerinde üstün ve tek otorite haline gelen devletin diğer devletlere karşı bağımsızlığı anlamını taşıyordu. Devletin egemenliğinin meşruluğu yani kendini dış dünyaya kabul ettirmesi ve hayatta kalması (varoluş sebebi / ratio essendi) seküler (din dışı) nitelik taşımasına bağlıydı. Çünkü tekçi ve üstün yargılama yetkisinin devlete içkin olmasının ve böylece devletin bağımsız kalmasının tek yolu buydu. Yargılama yetkisinin dini kurumlarda olması durumunda Vatikan gibi dini kurumlar yargılama yetkisi üzerinden devletlerin iç işlerine karışma fırsatı yakalayacaklardı. Bu durumda yasal yalıtkanlık mümkün olmayacağı ve devletin egemenliğinden söz edilemeyeceği

[24] Miyoshi Masahiro, "Sovereignty and İnternational Law", 2012, s. 1
[25] Miyoshi Masahiro, "a.g.e." s. 2

için diğer devletler tarafından tanınmak da mümkün olmayacaktı. Yargılama yetkisi içişlerinde bağımsızlığa dönüştü. Devletlerin içişlerine müdahale edilmemesi ilkesi, egemenlik yetkilerinin kıskanç şekilde korunması sonucunu doğurmuştur. Westfalya barışının kurulduğu dönemin filozafları Hobbes ve Spinoza da devletler üstü bir otoritenin bulunmadığı bu dönemde devletin doğal bir hal olduğunu tespit ediyorlardı. Bu düşünce devlet egemenliğinin sınırsız olduğu düşüncesine yol açtı. On sekizinci yüzyıldan itibaren yerleşik hale gelen bu düşünce yirminci yüzyıldan itibaren değişmeye başlamıştır[26].

Egemenlik kavramının unsurları 1933 tarihli Montevideo Konvansiyonu'nun* birinci maddesinde ortaya konmuştur. Buna göre, uluslararası hukukun öznesi olacak bir devlet, sürekli bir nüfusa, sınırları belirli bir kara parçasına, bir hükümete ve diğer devletlerle diplomatik ilişki kurma kapasitesine sahip olmak zorundadır. Modern devlet egemenliği kavramı üzerindeki tartışmanın çıkış noktası da burasıdır. Tartışmanın bir tarafında insan hakları, çevre, barış gibi evrensel değerleri korumak için ülkeler arası işbirliğini geliştirmek maksadıyla uluslararası toplum adına devlet egemenliğinin sınırlandırılması fikri bulunmaktadır. Bu fikir uluslararası toplum kurumlarının egemen devletler aleyhine güçlendirilmesini savunur. Tartışmanın diğer tarafında ise dünyadaki eşitsiz gelişim ve ekonomik sömürü gibi istenmeyen durumlardan kendisini koruyabilmek için egemenlik yetkilerini kıskançça muhafaza etmekten yana olan ülkeler bulunmaktadır[27].

Uluslararası Hukuk, Avrupa Birliği gibi egemen devletlerarası işbirliği kuruluşlarının gelişmesi sayesinde önemli ilerleme kaydetmektedir. Ülkeler arası işbirliği olmadan uluslararası organizasyonların oluşması mümkün değildir. Uluslararası işbirliği, organizasyonlara üye ülkelerin karşılıklı taviz vermelerine bağlıdır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Amerikan Ülkeleri Organizasyonu, Afrika Birliği karşılıklı tavizlerle yaşayabilir. Bu bağlamda ekonomik gelişmeye

---

[26] Miyoshi Masahiro, "a.g.e." s.3

* Montevideo Konvansiyonu: Montevideo Devletlerin Hak ve Yükümlülükleri Konvansiyonu, 7. Amerika Devletleri Konferansında Bolivya dışındaki 14 ülkenin imzaladığı fakat ABD, Brezilya ve Peru'nun şartlı onay verdikleri konvansiyondur.
https://www.ilsa.org/jessup/jessup15/Montevideo%20Convention.pdf (26.11.2017)

[27] Miyoshi Masahiro, "a.g.e.", s. 3 - 4

veya sektörler için enerji ihtiyacına öncelik veren otoriter bir yönetim altında insan hakları kolayca ihlal edilebildiği gibi fosil yakıt tüketimine dayalı teknolojilerde ısrar edilerek doğal varlıkların hızla kirlenmesine neden olunabilmektedir. Bu gibi suistimallerin önlenmesi, süper devletlerin caydırıcılığı ile desteklenmiş, denetleyici uluslararası uzman kurumların kontrollerini gerektirmektedir[28]. Antarktika Antlaşmalar Sistemi bunun başarılabildiğine tipik bir örnektir.

Uluslararası Hukuk bakımından özellikle dört alanda devlet egemenliğinin sınırlandığı görülmektedir. Birincisi BM ve AB gibi kurumların kararlarının belirleyiciliğinin taraf devletlerce kabul edilmiş olmasıdır. İkincisi, devletlerin insan hakları konusundaki yarı-yargısal kurumlara bireysel başvuruyu ve bu kurumların kararlarını tanımalarıdır. Üçüncüsü özellikle çatışmalı bölgelerde ağır insan hakkı ihlallerinin önlenmesi maksadıyla yabancı resmi güçlerin müdahalesini kabul etme eğiliminin artmasıdır. Dördüncüsü ise eskiden yalnızca devlet tekelinde görülen bazı işlerin şimdi hükümetler dışı sivil örgütlenmelerin (nongovernmental organisations / NGO) etki ve faaliyet alanına dâhil olmaya başlamasıdır[29].

Bu koşullar altında, Westfalya Antlaşması sonrasının yasal yalıtkanlığa dayalı sınırsız devlet egemenliğinin varlığını aynen sürdürmesi mümkün gözükmemektedir. Fakat büyük oranda aşındığını söylemek için de erkendir. Soğuk savaş döneminde sosyalist ülkeler uluslararası kurumlara karşı eleştirilerini ve mücadelelerini sürdürürken veya Marksist öğretiyle ekonomik gelişme sorunlarını bağdaştırmaya çalışırken devlet egemenliğini yüceltmişlerdir. Soğuk savaşın bitişi aynı zamanda Batı uluslararası kurumlarının zaferi olarak da yorumlanabilirdi. Fakat hemen sonrasında eski Sovyet coğrafyasında Rusya'nın başını çektiği ve küresel planda Çin'in dâhil olduğu petrol/gaz odaklı, jeopolitik ve askeri yayılmacılığı hedefleyen otoriter rejimlerin izlediği cüretkâr diplomasi güçlü egemen devlet fenomenini yeniden ön plana çıkartmaktadır[30].

1.2.2. Kolonileştirmenin 19. Asırdaki Hukuksal Dayanakları ve Antarktika

Uluslararası Hukuk daima güç ve egemenlik kavramları ile yakından ilişkili olmuştur. Fakat bu hukuk dalını politik gücün basit bir hizmetkârı olarak

[28] Miyoshi Masahiro, "a.g.e.", s. 4 - 5
[29] Miyoshi Masahiro, "a.g.e", s. 4 - 5
[30] Miyoshi Masahiro, "a.g.e", s. 5 - 6

algılamamak gerekir. Uluslararası hukukun gelişiminde sömürgeleştirilmiş ülkelerin topraklarına yeni yönetim kuralları getirme ihtiyacı etkili olmuştur. Bu hukukun evrenselleşmesi de sömürgeciliğin hızla yayılmasının sonuçlarından biridir. Fakat aradaki ilişki biraz karmaşıktır. Politik güç ilişkilerinin ayrılmaz bir parçası olan uluslararası hukuk, politik kurumların bir yansıması olduğu kadar, bu kurumların şekillendirilmesinde tarihsel bir role sahiptir[31].

19.yy'ın ikinci yarısında uluslararası hukuk teorisine egemen olan Pozitivizm, Modernizmin medeniyet anlayışını uluslararası hukuka uyarladı. Amaç Avrupalı olmayan toplumları Avrupa'nın çıkarlarına uygun bir şekle sokmaktı. Avrupalı olmayan toplumları medeni olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ayrıma tabi tutarak medeni kabul edilenleri yaratılmakta olan milletler sistemine dâhil etmek; medeni sayılmayanları ise medenileştirmek veya yok saymak için 4 bileşenli ve etkileşimli asimilasyon politikaları geliştirildi. Bu bileşenler, antlaşma yapmak, sömürgeleştirmek, bağımsızlığını tanımak, manda haline getirmek şeklindeydi. Bileşenlerden ilki her projede bulunmakla birlikte diğerleri asimile edilmek istenen toplumun özelliklerine göre tercihen kullanılabiliyordu. Antlaşma unsuru bu toplumlar ile ilişki kurmak için vazgeçilmez bir araçtı. Fakat antlaşmaların içerikleri çok değişkendi. Değişkenlik, varlıklarına el konmak istenen toplumların münhasır özelliklerinden kaynaklanıyordu. Sömürgeleştirilen toplumlar Avrupalıların egemenliği altına girmeye zorlanıyorlardı. Sömürgeleştirmenin üç yöntemi vardı: askeri güç kullanmadan antlaşma yoluyla yerleşme (treaty of cession), ilhak etme (annexation) ve askeri olarak zorla zaptetme (conquest)[32].

Örneğin Avustralya İngilizler tarafından sömürgeleştirilirken "terranullius" (sahipsiz topraklar) olarak görülmüş; orada 40 bin yıldan bile uzun bir zamandır yaşamakta olan ve kendilerine has sosyal ve siyasal bir kültür inşa etmiş olan Aborjinler yok sayılmıştır. Japonya ve Siam gibi örneklerde ise ülkeler Avrupalılar tarafından dayatılan medeniyet standartlarının gereklerini resmen kabul etmeleri

[31] Shirley V. Scott, "Ingenious and Innocuous? Article IV of the AntarcticTreaty as İmperialism", The Polar Journal, 2011,1:1, 51-62, s. 53 - 54

[32]Antony Anghie, "Finding The Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law", Harvard International LawJournal / Vol. 40, Number 1, Winter 1999, s.32

halinde uluslararası toplumun uluslar ailesinin bağımsız bir üyesi olarak kabul ediliyorlardı[33].

İnteraktif asimilasyon politikasının dördüncü bileşeni, özellikle 19.yy'ın sonunda örneklerine Afrika ve Asya'da rastlanan manda yönetimleri (hamilik sistemi) kurma tarzıdır. Bu yönetimler ya özel bir tür antlaşma yoluyla ya da sömürgeleştirme yöntemlerinden biriyle kurulmaktaydı[34].

1.2.2.1. Pozitivist Hukukun, Sömürgecilik İlişkilerine Düzen Arayışı

19. yy.'daki sömürgeci yayılmacılığın itici gücünün ticaret olması, pozitivist hukuk anlayışını özellikle açıklama getirme bakımından zorlayan bir gerçeklikti. Çünkü bu dönemde bir hak olarak görülmeye başlanan serbest ticaret dış ülkelere Avrupa devletleri tarafından bizzat taşınmıyor, Avrupalı girişimcilerin ortak oldukları şirketler tarafından götürülüyordu. Bu şirketlere, İngiliz Doğu Hindistan Şirketi (British East İndia Company) ve Hollanda Doğu Hindistan Şirketi (Dutch East India Company) örnek gösterilebilir[35].

Antlaşma yapmak ve gerektiğinde zor kullanmak bir devlet yetkisi olduğundan, ticaret şirketlerinin ana aktör olduğu bir gerçekliği hukuksal olarak temellendirmek güçleşiyordu. Sorun kraliyet tüzükleriyle bu şirketlere imtiyaz şeklinde devlet yetkileri verilerek çözüldü. Devletin üzerinde yönetim teşkilatı kuramadığı ve ticari ve endüstriyel açıdan potansiyel görülen sömürgelerde bu şirketlere kraliyet temsilcisi imtiyazı verildi. Bu imtiyaz yalnızca ticari yetkiler sağlamıyordu, imtiyaz dâhilinde yerlilerle savaş ve barış yapmak ve hatta para basmak yetkisi bile vardı. Yani bu şirketler yerliler üzerinde tam bir egemenlik yetkisi kullanıyorlardı. Bu şirketler eliyle çok büyük bölgeler devlet egemenliği altına alınarak sömürgeleştirilmiştir. Fakat öte taraftan sadece kâr amacıyla işletilen sömürge yönetimleri yaratılmıştır. Sonuç olarak kâr amaçlı aşırı sömürü, şirketlerle yerliler arasında savaşlara sebep olmuştur. Bu gelişme sömürge politikalarında önemli bir değişikliği doğurmuştur. İmtiyazlı şirketler uygulamasına son verilerek sömürge yönetimleri bizzat hükümet eline alınmış ve salt kâr güdülü acımasız yönetim döneminde yaşanan şiddetten İmparatorlukları aklamak için yeni bir ideoloji

[33] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 32, 45
[34] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 32
[35] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 32 - 33

ortaya atılmıştır: Doğru yönetim ve insancıllık. Bu değişim ilk ifadesini Berlin Konferansında (1884-1885) bulmuştur. Kar arayışının doğru ve makul bir yönetim ile dengeleneceği ilan edilmiştir. Fakat değişimin tek sebebi elbette bu değildi. Berlin Konferansı sömürgecilik macerasının yeni bir aşamaya geldiğini gösteriyordu. Sömürgeci Avrupalı devletler kendi aralarında şiddetlenen sömürge kapma yarışının doğurduğu tehlikeli karmaşayı sağlam ve net bir çerçeveye oturtmak ve sömürgeciliği daha emin adımlarla sürdürmek istiyorlardı[36].

Yine de sömürgeci hırslarla hareket eden devletleri yasal incelikler pek ilgilendirmiyordu. Pozitivistlerin yasallık ısrarına karşın, sömürgecilere göre devletler tamamen hukuka uygun davranacaklarsa uluslararası ilişkilere özel bir hukuk dalına ne gerek vardı. Pozitivist uluslararası hukuk açısından politika - hukuk çatışması kendini en güzel sömürgecilik mücadelelerinde göstermiştir. Sömürgecilik yarışının dinamik, karmaşık ve ekonomik menfaate dayalı kendine has yapısı devletlerin hukuksal zeminini aşındırmıştır. Sonuç olarak sömürgelerde hukuk ekonomik menfaatler uğruna yozlaştırılmıştır[37].

Neticede, politik maksatların peşine takılan pozitivist hukuka düşen görev, tarafları bağlayıcı antlaşmaların hukuksal zeminini oluşturmak ve mevcut egemenlik ilişkilerine bu çerçeveden açıklama getirmek olmuştur. Bu yaklaşım tarzının sonucunda pozitivistler sömürgelerde uygulanan şiddeti ve sömürge halklarının buna karşı gösterdiği direnci göz ardı etmişlerdir. Zaten söz konusu antlaşmalar sömürgecilerin lehine sonuçlar verecek şekilde düzenleniyordu. Sömürülenleri buna boyun eğmeye zorlayan da sömürgecilerin üstün askeri gücüydü. Denilebilir ki, pozitivist uluslararası hukukçular çalınan minareye kılıf dikiyorlardı. Keza o dönemin pozitivist hukuk sistemine göre, tarafların bağlayıcı nitelikte antlaşmalar yapmaya zorlanması da meşru sayılıyordu. Fakat eşitsiz antlaşmalar dengesiz yükümlülükleri doğurduğu için aşağılayıcıydı. Bu antlaşmaların en önemli unsuru ticari ayrıcalıklar olduğundan, dengesiz yükümlülükler ölçüsüz bir sömürüye sebep oluyordu. Çünkü sömürge halkları, bu antlaşmalardan sonra uluslararası hukuk ilkeleri tarafından değil, bu eşitsiz antlaşmaların oluşturduğu rejim tarafından yönetiliyorlardı. Dolayısıyla sömürgeler, ilk fırsatta bu antlaşmalardan kurtulmaya

[36] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 33 - 34
[37] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 34

çalışıyorlardı. Tüm bu olanlar pozitivist hukukun antlaşma yaklaşımını değiştirmeye yetmediği gibi pozitivistler, antlaşmaların sömürge halklarının niyetlerini de açıkça ve sorunsuz bir şekilde ortaya koyacak nitelikte olduğunu ileri sürüyorlardı. Evet, antlaşmanın aldatılan tarafı yoktu; her şey açıktı ancak eşitsizlik ve adaletsizlik, askeri üstünlüğün basit bir tezahürü olarak antlaşmaya yansıyordu[38].

Pozitivistler, sömürgeleri hizaya getirmek için bir doktrin geliştirmişlerdir: "Yarı egemenlik ve Tanınma Doktrini" (Doctrines of Quasi-Sovereignty and Recognition). Bu aslında bir vaatti. Sömürgecilerin talep ettiği yasallaştırma uygulamalarını kabul edip gerçekleştiren sömürge halkı liderlerine yarım yamalak egemenlik hakları tanıyor ve onları Avrupalıların uluslararası hukuk alemine sözde kabul ediyorlardı. Bu aslında bir dönüştürme tekniğiydi. "Barbarları" medeni topluluklar haline getiriyorlardı: Avrupalıların çıkarları doğrultusunda dayatılan yasaları kabul eden "medeni topluluklar". Pozitivistlerin kendinden menkul bir barbar / medeni (non-civilized / civilized) ayrımları vardı. Fakat herhangi bir sömürge halkının barbar olup olmadığını nasıl ölçtüklerine açıklama getiremediler. Pozitivistler bu sorunu da kendilerince çözdüler ve bir yerli topluluk her ne kadar uluslararası toplumun egemen bir üyesi olacak münhasır nitelikleri taşımasa da kendisine kısmi bir üyelik hakkı tanınabilirdi. Bu topluluklar uluslararası toplumun değil ama bir antlaşmanın tarafı yapılarak uluslararası hukukun bir parçası haline getirilebilirlerdi. Fakat hangi topluluk hangi ölçü kullanılarak ve hangi amaçlar için uluslararası topluma ya da hukuka kabul edilecek veya edilmeyecekti? Bu soru sömürgeciler arası ilişkiler bakımından oldukça hayati nitelikteydi. Çünkü kabilelerle yapılan antlaşmalar vasıtasıyla üzerinde mülk veya egemenlik kurdukları toprakların çakışması çok olasıydı. Bir devlet, diğer bir devlet ile bir kabile reisi arasında yapılmış antlaşmayı, o kabile reisinin söz konusu toprak üzerinde yetkisi olmadığını öne sürerek tanımayabilirdi[39].

Ayrıca pozitivist uluslararası hukuk anlayışına göre bir ülkenin tanınması onun yasallık kapasitesine bağlıydı. Yasallık kapasitesi medeniyet düzeyine bağlıydı. Örneğin Afrikalılar bu kapasiteye sahip görülmezken Asyalılar görülüyordu. Yasallık kapasitesi olan bir ülke ile ancak hukuksal çerçevesi tam olarak belirlenmiş bir

[38] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 35 - 38
[39] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 39

anlaşmaya dayanarak tanıma gerçekleştirilebilirdi. Oysa uygulamada bir ülkenin tanınması, onu tanıyan Avrupa devletinin takdirindeydi. Tanınan ülke kendi toprakları üzerinde tasarruf etme hakkı kazanıyor; böylece onu tanıyan ülkeyle yaptığı anlaşma sonucunda topraklarını tanıyan ülkeye devretme yetkisi kazanmış oluyordu. Sonuç olarak pozitivistler sömürgecilik macerasında karşılaşılan problemlere çözüm bulmak misyonuyla medeniyet düzeylerini sınıflandırmada nesnel ve yasal kıstaslar belirlemeye giriştiler. Her hangi bir Avrupa ülkesinin bu kıstaslara uymaksızın gerçekleştireceği tanıma, uluslararası hukuk açısından geçersiz olacaktı. Fakat nesnel sınıflandırma kıstasları geliştirmek o kadar da kolay değildi ve başarılamadı da. Uygulamalar da tutarlı prensipler meydana getiremedi ve güçlü devletler sömürgeleştirme yarışında kendi çıkarlarına uygun gördükleri ülkeleri tanıdılar. Kolonici yayılma, rakip devletler, rakip şirketler ve hatta Asyalı ve Afrikalı toplumlar arasında gelişigüzel ve kaotik karşılaşmalar ve ilişkiler yarattı[40].

Pozitivist hukukçulara göre Afrikalı yerliler egemenlik kavramını anlayamayacak kadar ve dolayısıyla bu egemenlik haklarını başkasına antlaşma yoluyla devredemeyecek kadar ilkeldiler. Bu önerme iki şeye hizmet ediyordu: Hem hukuksal çerçeveden yerlilerin dışlanmasını tutarlı hale getiriyor hem de Afrikalılarla antlaşma yaparak bazı bölgeler üzerinde egemenlik öne sürecek Avrupalı maceraperestleri[41] önleme amacı taşıyordu. Böylece aynı bölge üzerinde birden çok devletin, yerlilerle yapılmış antlaşmaları ileri sürerek birbirleriyle çatışmaları önlenmek isteniyordu. Bu anlayış Afrika topraklarının sahipsiz topraklar (terranullius) olarak algılanmasına sebep oldu[42]. Bu durumda yapılması gereken Avrupalı devletlerin Afrika'yı paylaşmak konusunda kendi aralarında anlaşmalarıydı.

1.2.2.2. Sömürgeciler-arası Düzen Arayışları: Berlin Konferansı (1884 - 85)

Pozitivizmin sömürgeciler arası mücadeleyi hukuksal bir konsepte oturtmakta yetersiz kalması uluslararası hukukun yeni çözüm arayışlarını

---

[40] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 40 - 41

[41] Örneğin Henry Morton Stenley, Belçika Kralı II. Leopold tarafından yönetilen Uluslararası Kongo Birliği (İnternational Association of The Congo) adına Kongo havzasında yerlilerle yüzlerce antlaşma imzalayarak havzanın büyük bölümünü ele geçirmiş ve işi Kongo Özgür Devleti'ni kurmaya kadar götürmüş; kişisel egemenlik yetkileri de Berlin Konferansı'nda tanınmıştır. (Antony Anghie, "a.g.e" dpn. 214.)

[42] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 51 - 52

doğurmuştur. Berlin Konferansı bir çözüm arayışıdır. Konferansın iki önemli amacı vardır. Birincisi sömürgeciler arası mücadeleyi bir düzene sokarak paylaşımı yönetilebilir hale getirmek. İkincisi de sömürgeciliğe yeni bir ideolojik yaklaşım getirmektir.

19. yy. da Afrika'da, toprağa ilişkin kurallar ve tanımlamalar getirilmesi hem işgalciler hem de yerli topluluklar bakımından son derece sorunlu olmuştur. Çünkü bir taraftan kolonicilerin kendi aralarındaki paylaşım mücadeleleri diğer taraftan yerli halkların topraklarının ellerinden alınarak kolonicilere verilmesini haklı çıkarma çabaları konuyu karmaşık hale getiriyordu. Toprakların sınıflandırılmasına ilişkin uluslararası hukuk kurallarının tümü işte bu ikilem temelinde şekillenmiştir. Uluslararası hukuk birincil olarak Afrika'nın koloniciler arasında paylaşılması için; ikincil olarak yerli halkların topraklarının ve doğal kaynaklarının ellerinden alınmasına ahlaki, politik ve yasal bir zemin oluşturmak için kullanılmıştır[43].

1880-1914 yılları arasına tekabül eden sömürgeci girişimler ticaret, uygarlık aktarımı ve Hıristiyanlık sembollerini kullanmaktaydı. Hıristiyanlık medeniyete eşdeğer gösteriliyordu. Medeniyet aktarımı tüm sömürgeci girişimleri haklı göstermek için kullanılan ahlaki bir unsurdu. Ancak asıl amaç ticari olarak yayılmaktı. Afrika'nın sömürgeleştirilmesinin uluslararası nitelik kazanmasında Berlin Konferansı önemli bir rol oynamıştır. Konferans, geleneksel güç dengesi siyaseti ve diplomasiyi uluslararası hukuk ile birleştirerek, Kongo Havzası üzerinde dönemin en güçlü Avrupa devletleri olan İngiltere, Fransa ve Almanya arasındaki çekişmeye çözüm getirmek ve sömürgeci yayılmayı bir düzene bağlamak amacıyla yapılıyordu[44]. Konferansın birincil amacı güçlü Avrupa devletlerini Kongo'nun paylaşılması konusunda uzlaştırmak olmakla birlikte, genel amaç sömürgecilerin tüm Afrika üzerindeki ticari ve siyasi planlarını bağdaştırmaktı. Konferansta, yukarıda adı geçen ülkeler yanında Portekiz, Danimarka, Avustuya-Macaristan, İngiltere, İtalya, Hollanda, Rusya, İspanya, İsveç, Norveç ve Osmanlı İmparatorluğu'nun temsilcileri de yer almaktaydı. Berlin Konferansı sömürgeci güçleri ilk kez bir araya getirmenin

[43]Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "Land Rights and the Forest Peoples of Africa Historical, Legal and Anthropological Perspectives" 2009, Forest Peoples Programme, Moreton-in-Marsh, UK, s. 28

[44]Antony Anghie, "a.g.e." s. 51

yanında birbirlerinin Afrika üzerindeki etki alanlarını da resmen tanımalarını sağladı. Prens Bismarck konferansın açılış konuşmasında, bütün katılımcı ülkeleri, Afrika'nın topraklarını ticarete açarak Kıta'nın yerlilerine medeniyet soluğu götürme arzusunu paylaşmaya davet ediyordu. Konferansın en can alıcı konusu Afrika yerlilerinin yasal statüsünün ne olacağıydı. Problem, Afrikalıların kendilerinin ve sahip oldukları varlıkların Afrika'nın genel politik yapısı içerisindeki yerinin ne olacağı konusunda odaklanıyordu. Amerikan temsilcisi Mr. Kasson'un "modern uluslararası hukukun gelişim çizgisine de uygun olarak, yerlilerin egemenlik ve toprak haklarını devretme haklarının tanınmasının ve bunun prensiplere bağlanmasının" sorunları gidereceği şeklindeki önerisi, sömürgeci devletler tarafından ihtiyatla karşılanmıştır. Çünkü sömürgeciler zaten yerlilere antlaşmalar imzalatarak varlıklarını ele geçiriyorlardı. Dolayısıyla sömürgeciler bu işlerin uluslararası hukuk prensiplerine bağlanarak, yerlilerin rızasını gösteren ciddi kanıtlar aranır hale gelmesi ihtimalinden çekiniyorlardı. Sonuç olarak konferans, sömürge toprakları üzerinde hak elde etmeye yönelik uluslararası hukuk açısından geçerli ve açık bir prosedür belirleyemediği gibi ilk kez bu konferansta dile getirilen "etkin yerleşim" (effective occupation) ilkesine de bir açıklık getiremedi. Fakat taraflardan birinin Afrika üzerinde bir hak elde ettiğinde bunu diğer taraflara bildirmesi ve haklarını kullanırken diğer ülkelerin haklarını da korumaya özen göstermesi prensibi benimsendi[45].

Konferansın sonuç bildirgesinde 'medeniyet götürme' ortak paydasına yer verildi. Kolonici devletlerin misyonunun Afrika'ya medeniyetin nimetlerini götürmek olduğu kaydedildi. Medenileştirme misyonu olarak ifade edebileceğimiz uygulama I. Dünya Savaşı'ndan sonra 'manda sistemi'ne (trusteeship doctrin)* dönüşmüştür. Bu sistem medenileştirme misyonunun kurumlaşmasıdır. Yani mandacılık aslında Birinci Dünya Savaşı'nın öncesinde 19.Yüzyıl ikinci yarısında

[45] Antony Anghie, "a.g.e.", s.53-54

* Manda Sistemi, Amerikan Başkanı Woodrow Wilson'un 1919'da Paris'te ortaya attığı ve Milletler Cemiyeti Sözleşmesi'nin 22. Maddesinde "mandates system" olarak yer alan, amacı Birinci Dünya Savaşı'nda yenilen devletlerin Afrika, Pasifik ve Ortadoğu'daki sömürgelerinin galip devletler tarafından ilhak edilmesini önlemek olan bir sistemdir. Sonradan Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla BM Sözleşmesinde "Trusteeship" adını almıştır. 'Trusteeship' manda sisteminin gelişmiş bir versiyonu olarak kabul edilmektedir. Denetim organının uluslararası niteliği, yetkisi ve kapsamı bakımından daha gelişmiştir. Denetim organı, Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi (Trusteeship Council) dir. Resmi amacı, eski sömürgelerin özgür ya da özerk bir devlet kurabilecek hale gelene kadar yönetimine bırakılacakları devleti uluslararası düzeyde denetlemektir. (The Penguin Dictionary of İnternational Relations, Graham Evans and Jeffrey Newnham, Birinci Baskı 1998, s: 6, 546)

başladı. Çeşitli görünümler sergileyen bir uygulama olarak yerli halkların arazileri üzerindeki haklarının sömürgeciler tarafından ele geçirilmesine yönelikti. Bahanesi, yerli halkları barbar geleneklerinden kurtarmak ve onları aydınlığa kavuşturup modern dünyaya ayak uydurabilecek hale getirmekti. Manda sistemi sömürgecilere, yerlileri koruma ve yönlendirme yetkisi veriyordu. Yerliler onların gözetimi altında mallarını değerlendirmeyi, sosyal ilerlemelerini ve refah düzeylerini geliştirmeyi öğreneceklerdi. Medeni dünyanın koşullarına tek başlarına uyum sağlamaları mümkün değildi[46].

Anghie'nin makalesinde "protectorate"(himaye edilen devlet) olarak ifade edilen bu sistem, sömürge üzerinde sömürgeciye resmi egemenlik yetkisi tanımamakla birlikte, savunmasız sayılan sömürgenin diğer üstün politik güçlerden korunması bahanesiyle oluşturulan kapsamlı bir denetim ve kontrol mekanizmasıydı. Bu mekanizma, Avrupalı bir devletin koruyuculuğunu kabul eden bir topluluk(kabile) ya da devletle yapılan bir antlaşmayla kuruluyordu[47]. 19. Yüzyıl'ın ikinci yarısında çok yaygınlaşan bu uygulama sömürgeci devletin, manda devletin bütün dış işlerini kontrol altında tuttuğu ve bütün dış ilişkilerini kendi iznine bağladığı bir sıkı kontrol rejimine dönüşebiliyordu. Bu antlaşmalar sadece dış işlerinde değil iç işlerinde de tam bir kontrol sağlamak amacıyla yapılıyor ve buna ilişkin açık hükümler taşıyordu. Ayrıca, manda sistemi sömürgecilerin diledikleri şekilde kullanabilecekleri esneklikte bir siyasal araç niteliğindeydi. Bu araç sayesinde sömürge yerel yönetimlerinin yetki ve egemenlik alanlarını belirleyebildikleri gibi, sömürge kaynaklarına el koyabilmek için gerekli olduğunda bu yetkileri daraltıp kendi yetkilerini genişletebiliyorlardı. İngilizlerin Hindistan'daki uygulamaları tıpkı böyledir. Kraliyet yetkileri bilinçli şekilde belirsiz bırakılarak Hintlilerden tam bir itaat beklenmiştir. Victoria dönemi hukuk anlayışı sömürgelerdeki düzensizlik ve kanunsuzluğu ortadan kaldırmak bahanesiyle müdahaleciliği ve işgalciliği sonuna kadar desteklemiştir. Manda sistemi aynı zamanda sömürgelerin politik yönetimini devralmadan ve böylece yönetim

[46]Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "a.g.e", s:28 - 29
[47]Anthony Anghie "a.g.e", s. 48

maliyetleri ve problemleri ile uğraşmadan ekonomik sömürü yapabilmeyi de sağlıyordu[48].

Tüm sömürgecilik uygulamalarında, örneği İngiliz Kraliyet Danışma Meclisi'nin (Privy Council) 1919 kararlarında görüldüğü gibi, yerli toplulukların sosyal örgütlenme düzeylerinin çok düşük olduğu; âdetlerinin, hak ve yükümlülük anlayışlarının modern toplumun kurumları ya da yasa anlayışı ile bağdaşmasının mümkün olmadığı gerekçesiyle, bağdaştırma görevi sömürge yönetimlerine verilerek yerlilerin ekonomik varlıkları üzerinde tam bir denetim sağlanıyordu[49].

Medenileştirme misyonu (civilisingmission) bir örtüydü. Asıl amaç yerlilerin kaynaklarını ele geçirerek sömürmekti. Toprakların kontrolünün bu şekilde el değiştirmesi sömürgecilik döneminde de bu gün de Afrika yerlilerinin toprak hakları üzerinde anormal sonuçlara yol açmıştır. Sonradan kurumlaştırılarak BM bünyesinde uluslararası bir doktrin haline getirilen mandacılık (trusteeship), sömürge yönetimlerinin yasalarına aktarıldı. Sömürge yönetimleri bu sistemi araziler üzerinde kontrol sağlamak için en acımasız, en barbar şekilde kullandılar. Bunun tipik örnekleri Afrika ülkelerinin 1950'li yıllara ait mevzuatlarında açıkça görülür. Örneğin Kongo da 17 Mayıs 1952 tarihli bir kararname, bir yerlinin toprak üzerindeki geleneksel sistemden doğan hakkını sömürgecilerin(Fransızlar) kurduğu yasal sicile yazdırabilmesini o yerlinin eğitim durumunu ve medeniyet düzeyini kanıtlamasına bağlıyordu. Gerekçe olarak, haklardan faydalanma ve yasalardan doğan yükümlülükleri yerine getirebilmenin belli bir eğitim ve yetenek gerektirmesi gösterilse de asıl amaç yerlilerin mülkiyet haklarının resmileşmesini engellemekti[50].

Manda sisteminin bir diğer sonucu toprakların sınıflandırılması olmuştur. Sömürgecilerin işbirlikçisi zümreler medeni, yerli halklar ise barbar olarak sınıflandırıldığı gibi topraklar da yerlilerin ihtiyaç duydukları ve ihtiyaç fazlası olarak ayrılmıştır. "Barbar"lara bırakılan topraklar üzerindeki kullanım hakları bu toplulukların varlıklarını sürdürmelerine elvermeyecek şekilde sınırlandırılmıştır. Tüm bunların amacı topraklar ve toprak hakları üzerinde sömürgecilerin tam bir kontrol elde etmelerini sağlamaktı. Her ne kadar Berlin Konferansı Sonuç Kararı'nın

[48] Antony Anghie, "a.g.e.", s. 49 - 51
[49]Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "a.g.e", s.30
[50] Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "a.g.e", s. 30

35. Maddesinde sömürgeci ülkelerin Batı Afrika toprakları üzerindeki mevcut yerli haklarını gözetmek zorunda oldukları belirtilmiş olsa da bu sözde kalmıştır. Yerlilerin sömürgeciler gelmeden önce var olan hakları sömürgecilerin insafına terk edilmiş ve bu haklar sömürgecilerin çıkarlarına uymadığı için tanınmamıştır[51].

Berlin Konferansı ayrıca, sömürgeciler arası çatışmanın önlenmesinde dikkate alınmak üzere 'sürekli yerleşim'(effective occupation) ilkesini literatüre katmıştır. Sonradan bu ilke Antarktika üzerindeki egemenlik iddialarının tartışılmasında da gündeme getirilmiştir. Buna göre, sömürgeci bir devletin bir toprak parçası üzerinde egemenlik hakkı elde edebilmesi için oraya bayrak dikmiş olması yetmez; o bölgede etkin bir kontrol sağlamış ve sürdürüyor olması gerekmektedir. Ancak ilk etapta bu ilkenin uygulanmasında dikkate alınacak kriterler belirlenememiştir. Daha önce Amerika'nın veya Avustralya'nın bakir topraklarının kolonileştirilmesinde gerekli olmadığı halde Afrika özelinde bu ilkenin ortaya atılması yerel nüfus üzerinde kontrol sağlanması ve bu kontrolün hangi sömürgeci ülkeye ait olacağının belirlenmesi için gerekli olmuştur. Afrika koloni topraklarının genişliği uygulamada ağır mali ve yönetsel yükler ortaya çıkardığından sadece ticaret değil toprak haklarının yönetimi de sömürgeci ülkelerin sömürgelerde aktif olan şirketlerine devredilmeye başlanmıştır. Yani bu şirketler sömürgeci devletin acentesi gibi faaliyet yürütüyorlardı. Dolayısıyla bu şirketler asli sömürge yönetimleri gibi davranmaya ve doğal kaynaklar da dâhil olmak üzere her şeye hükmetmeye başladırlar. Bu şirketlere ticaret ve topraklar üzerinde imtiyazlar, yerli halklarla resmi nitelikte anlaşmalar yapma yetkisi de tanınmıştı. Şartları sömürgeciler tarafından belirlenen bu antlaşmalar yerli şeflerle yapılıyordu ve toprak mülkiyetinin sömürgeci şirketlere geçmesini sağlıyordu. Bu antlaşmalar yerli halkları sömürgeci şirketlerin bir parçası haline getiriyordu. 19. Yüzyılın sonunda özellikle batı ve orta Afrika, yerli şeflerle yapılan bu tür anlaşmaların yaygınlaşmasına tanık oldu. Kıta üzerinde çok çeşitli biçimler içeren bu anlaşmaların yegâne amacı yerlilere ait topraklara el koymaktı[52].

Berlin Antlaşmasının önemli diğer bir sonucu 19. Yüzyılın sonu itibariyle sömürgecilerin kendi aralarında şiddetlenen rekabeti anlaşarak yatıştırıp, Afrika'yı

[51] Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "a.g.e", s. 30 - 31
[52] Jérémie Gilbert ve Valerie Coulliard, "a.g.e", s. 32 - 33

resmen parçalanmış şekilde sömürgeleştirmeyi öğrenmeleri olmuştur. Geleneksel sömürgecilikte limanlar üzerinde tam bir ticari kontrol sağlanması amacıyla kıyıların ele geçirilmesiyle yetinilmiş ve iç kesimlere yönelik olarak sadece güvenlik ya da yargısal bir takım kapitülasyonlar elde edilmesiyle yetinilmiştir. Fakat 19. Yüzyıl sonunda sömürgeci devletlerin sayıları ve aralarındaki rekabetin artması sonucu Berlin Konferansında ortaya çıkan 'etkin yerleşim' ilkesi iç kesimlerde resmi sınırlar belirleme uygulamasının geliştirilmesine sebep olmuştur[53].

Özetle, Avrupa ekonomileri için sömürgelerin öneminin giderek artması ve devletler-arası rekabetin kızışması, ekonomik sömürünün sistematikleştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Berlin Konferansı bu ihtiyacın giderilmesi için ilk uluslararası girişim olma özelliği taşımaktadır. Başka bir ifadeyle bu Konferansta sömürgeciliğin felsefesi ve hukuku oluşturulmak istenmiştir. Ticaret, insancıllık (humanitarianism) ve medenileştirme ideali (civilizingmission) gibi kavramlar da bu amacın araçları olmuştur. Bu kavramlar aynı zamanda gerçek maksadı peçeleme işlevi görürler. Açıkça ortaya çıkmaktadır ki, Avrupa için bir bilim çağı olan 19. yy'da Uluslararası Hukuk sadece bir bilim olarak ortaya çıkmamıştır; aynı zamanda bir teknoloji olarak doğmuştur: Victoria döneminin ilerleme, optimizm ve liberalizm ideallerinin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilecek bir teknoloji. Bu teknoloji özellikle sömürgelerdeki yerlilere uygulandığında onları uysallaştırılmış medeni uydulara çevirecekti[54].

Sömürgecilerin Afrika üzerinde egemenlik kurmak için ürettikleri Uluslararası Hukuk kavramlarından yerli halkların hizaya getirilmesine yönelik olanlarının Antarktika için kullanılması mümkün olamazdı. Çünkü bu Kıta'nın yerli halkları yoktur. Diğer taraftan Afrika topraklarını paylaşmak ve üzerinde egemenlik kurmak için üretilen 'etkin yerleşim' kavramı Antarktika'yı sömürgeleştirmek isteyen devletler için bir ayakbağı haline mi gelmiştir? Amerika ve Avustralya'nın sömürgeleştirilmesinde geçerli olan 'sahipsiz topraklar' keşfedenin olur anlayışı Antarktika'da geçerli olmayacak mıdır? Yoksa bağlamsal çarpıştırma yaklaşımı çerçevesinde, şartlar (bağlam) değişmiş olduğu için yeni bir toplumsal süreç, güç

[53]Antonio Anghie, "a.g.e" s.51 - 52
[54] Antonio Anghie, "a.g.e" s. 55 - 57, 64

süreci ve kurucu süreç mi yaşanacaktır? İkinci ve dördüncü bölümler bu soruların yanıtlarının arandığı bölümlerdir.

Antarktika'ya keşif seferleri yapılmış ama Kıta'nın çok sert doğal koşulları nedeniyle, üzerinde sürekli yerleşim tesis edilememiştir. Bu durumda Uluslararası Hukuk bu Kıta konusunda da Afrika'dakine benzer bir teknolojik işlev görmek üzere yeniden kurgulanmaya mı çalışılacaktır? Bunu özellikle 4. Bölümde irdeleyeceğiz. Antarktika üzerindeki egemenlik iddialarının ciddiyet düzeyini anlayabilmek için Kıta'nın keşfine ilişkin ayrıntılara ihtiyaç vardır.

1.3. Antarktika Keşifler Tarihi

Eski çağlarda, keşfedilmemiş efsanevi güney diyarlar kâşiflerin sürekli ilgisini çekmekteydi. Şanlı ve trajik keşif seferleri birbirini kovaladı. Bu keşiflerin merak ve kahramanlık yanında politik yönleri de vardı. Bu politik unsurlardan bazıları etkisini günümüze kadar ulaştırmıştır. Bu bakımdan geçmişteki keşif seferlerine ilişkin bilgiler günümüzde Antarktika özelindeki politik sorunları anlamada yardımcı olabilir[55].

Dünyanın güneyi üzerindeki ilgi yüzyıllarca öncesinin filozof ve coğrafyacılarına kadar gitmektedir. Antik Yunanda, dünyanın küre şeklinde olduğuna ilişkin Pisagor teorisi bile henüz genel kabul görmemişken Yunanlılar dünyanın kuzeyindeki bilinen kara parçalarını dengelemek üzere güneyde de kara parçaları olması gerektiğini düşünüyorlardı. Güneyde varsayılan büyük kara kütlesi ilk kez Ptolemy'nin* Coğrafya Klavuzu'nda resmedildi; fakat Asya ve Afrika ile bağlantılıymış gibi çizilmişti. Kolomb'un ve Piri Reis'in haritalarında da Antarktika kıyılarının gösterildiği iddiaları bulunsa da bunlar destek bulan iddialar değildir[56]. Ptolemy'nin klavuzundaki yanlışlık en erken 1487 ve 1497 de sırasıyla Bartholomew Diaz ve Vasco da Gama'nın Güney Afrika ve Hindistan keşifleri sonucunda anlaşılmıştır. Benzer şekilde 1519'da Magellan Güney Amerika seferinde bu gün kendi adıyla anılan boğaza geldiğinde birleşik bir güney kıta olmadığını gördü. Fakat Magellan Boğazın güney yakasını Avustralya'nın bir parçası veya efsane güney

---

[55] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 22

*Batlamyus olarak da tanınır. Antik Yunanlı matematikçi, coğrafyacı ve astronomdur. Ünlendiği dönem M.S. 127-145. Söz konusu eseri 8 ciltten oluşmaktadır. (AnaBritanica, 1990 s:200)

[56] Robert E. Wilson, "National Interest and Claims in the Antarctic", s. 15; Bayram Öztürk(1), "a.g.e" s. 27

topraklar sandı. Bu hataya 1578'de daha güneye sefer yapan Francis Drake'in haritası eklendi. Kabul görmeyen bu haritada Magellan boğazının güneyi Avustralya toprağı (o günkü adı Terra Australis Nondum Cognita) olarak görünüyordu ve bu Kara kuzeyde Oğlak Dönencesinde Pasifik ve Hindistan'a uzanıyordu. 1642'de Hollandalı kaşif Abel Tasman, Hint Okyanusu'nda Avustralya'nın güneyinden geçerek Yeni Zelanda'ya ulaştı; fakat burayı uzun zamandır aranan efsane güney kıtanın (Terra İncognita) bir parçası sandı. Yine de bu keşif Avustralya'nın efsane büyük güney kıta olmadığını ortaya çıkarmış oldu[57].

Atlantiğin güney sularına inen çeşitli milletlerden kaşifler olmakla• birlikte İngilizler, Antarktik dairesinin güneyinde ilk keşfin 1675'te İngiliz Tüccar Antonio de la Roche tarafından South Gerorgia adasına yapılan keşif olduğunu ileri sürmektedirler[58]. Antarktika'yı keşfetmek amacıyla sefere çıkan ilk kişi James Cook'tur (1772). Cook İngiltere Deniz Kuvvetleri Komutanlığından özel görevli olarak yola çıkmıştır. Görevi Güney Kutbu'nun mümkün olan en yakınına kadar ulaşmak ve eğer varsa Terra İncognita'yı keşfetmekti. Cook'un destansı seferi üç yıl sürdü ve Cook Antarktika'nın etrafını tamamen dolaştı. Ancak Antarktika Dairesi olarak bilinen ve 60. ile 70. Paraleller arasına tekabül eden ve deniz buzullarının bulunduğu bölgeyi aşarak karaya çıkmayı üç farklı noktadan denemiş olmasına rağmen engin buz kütlelerini aşamadığı için başaramadı ve Kıta hakkında önemli bilgiler edinemedi. Cook aynı zamanda Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları'nı gördüğünü kaydetti. Kesin belgelendirilmiş olmamakla birlikte Cook'un bu adaları keşfeden kişi olduğu ileri sürülmektedir[59].

Cook'un keşfi ve raporları Antarktika'ya Amerikalılar ve İngilizler tarafından çok sayıda yeni keşif amaçlı deniz seferi düzenlenmesine neden oldu. 1819'da İngiliz kaptan William Smith Güney Shetlands Adalarını keşfetti. İki yıl sonra Amerikalı Nathaniel Palmer ve İngiliz George Powell birlikte Güney Orkneys adalarını keşfettiler[60].

---

[57] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 22 - 24

• Floransalı astronom ve tüccar Amerigo Vespuchi (1502), Hollandalı Dirck Gerritsz (1599), İngiliz Anthony de la Roche (1675) bunlardandır.

[58] Robert E. Wilson, "a.g.e.", s.15

[59] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 24 - 25

[60] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 25

Amerikalılara göre bu seferler içinde en önemlisi 1820 yılının Kasım ayının 18'inde Stonington / Connecticut'tan Nathaniel Brown Palmer tarafından gerçekleştirilen ikinci seferdir. Palmer'ın birinci seferinden zengin fok bölgeleri keşfettiğini gösteren bol avla dönmesi özellikle Stonington tacirlerinin iştahını kabartmış ve bunlar tarafından organize edilen 8 gemilik bir filo hazırlanarak ikinci sefere çıkılmıştır. Bu seferinde Palmer, fokların peşinde önceden hiç keşfedilmemiş daha güney sulara inerek Deception Adasına ulaşmış ve yaklaşık 50 mil ötede yer alan Antarktika ana karasını görmeyi başarmıştır. Fakat Palmer'ın keşfi başlangıçta genel kabul görmemiştir. Çünkü İngilizler Kıtanın gerçekte on ay önce kendi adamları Edward Bransfield ve yardımcısı William Smith tarafından keşfedildiğini öne sürüyor ve oraların İngiliz bayrağının hakkı olduğunu iddia ediyorlardı. Bransfield'ın seyir defteri İngiliz deniz kuvvetleri komutanlığına teslim edilmiş olmakla birlikte, bu raporun kaybolduğu rapor edilmiş olduğundan Bransfield'e ait bir keşif raporu günümüze ulaşmamıştır. O günlerde, Bransfield'in seferine ilişkin rapor oldukları iddiasıyla iki yayın yapıldı. Bunlardan birincisi Bransfield'in adamlarından Dr. Adam Young imzasıyla Edinburg Felsefe Dergisinin Nisan sayısında 1821'de yayımlandı. Ancak burada Antarktika'nın herhangi bir parçasının keşfine ilişkin kanıt bulunmuyordu. Makale ile birlikte yayınlanan harita ise makalede öne sürülen keşif alanlarını göstermiyordu. İkinci rapor Bransfield'in kendisine atfen Litterary Gazetesinde 3 Kasım 1821'den başlayarak haber dizisi şeklinde yayınlandı. Bu raporda ileri sürülenler, Antarktika'nın herhangi bir yarımadasına ilişkin kesin tanımlamalar sunmaktan çok uzak olsa da İngilizler bu rapora dayanarak Antarktika'yı Bransfield'in keşfettiğini iddia ettiler. 30 Kasım 1822 tarihinde İngiliz Sular İdaresi'nde (British Hydrographical Office) Bransfield imzasıyla bir harita sergilendi. Fakat bundan yaklaşık bir ay önce İngiliz Deniz Kuvvetlerinin resmi harita yayıncısı, Amerikalı Palmer'in Antarktika keşif haritasını yayınlamıştı. Kısaca, Amerikalı'ların iddiasına göre günümüzdeki yaygın kabul Antarktika'nın ilk kâşifinin Amerikalı Palmer olduğu yönündedir[61]. Fakat iddialar çeşitlidir. Bazı İngiliz tarihçiler Antarktika'ya ilk ayak basan kişinin ne Palmer ne de Bransfield olmadığını, bu kişinin İngiliz balina avcısı Kaptan Christopher Burdick

[61] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 25 - 30

olduğunu öne sürerlerken Ruslar Kıta'yı ilk keşfedenin Rus Çarı I. Alexander'in deniz kuvvetlerinde görevli kaptan Bellinghausen olduğunu ileri sürmektedirler[62]. Bu iddialarını bu gün de sürdürdükleri, Kıta'daki üslerine aynı isimleri vermelerinden anlaşılmaktadır.

1819-21 yılları arasında Baltık kökenli bir Alman olan Kaptan Fabian Gottlieb von Bellingshausen Rus İmparatorluk Donanmasının hizmetinde Antarktika'yı keşfe çıktı. Kaptan Cook'un ünlü seferiyle bilinen Antarktik Dairesinin daha güneyine indi ve Kıta'nın etrafını dolaştı. Peter I ve Alexander I adalarını keşfetti ve isim verdi. Bunlar Antarktik Dairesinin güneyinde keşfedilen ilk adalardı. Bellingshausen bu seyahatinde Amerikalı fok avcısı Nathaniel Palmer ile de karşılaşmış ve onu güverteye davet ederek ondan Güney Shetland Adalarındaki fok avcılığı faaliyetleri hakkında bilgi almıştır[63].

Amerikan donanmasından Yüzbaşı Charles Wilkes 1839-40 arasında Antarktika kıyılarının Avustralya'nın güneyine karşılık gelen kesiminde bin beş yüz mil yol alarak bir ilki gerçekleştirdi. Bu bölge halâ O'nun adını taşımaktadır. İngiliz John Biscoe ve Peter Kemp sırasıyla 1830 ve 1833 yıllarında Afrika'nın güney doğusuna karşılık gelen Antarktika kıyılarını gördüler. John Balleny 1839'da Avustralya'nın güneydoğusuna karşılık gelen (Ross Sea yakınları) kıyıları keşfetti[64]. Jules Dumontd'Urville 1840 yılında Kıtanın Fransızlar tarafından Adalie Land olarak adlandırılan ve üzerinde egemenlik iddia ettikleri bölgesine gitti. Sir James Clark Ross 1939 - 43 yılların arasına, bu gün Ross Sea olarak bilinen bölgeyi keşfetti. Yirminci yüz yıla yaklaşılırken birçok ulustan kâşif Antarktika'nın gizlerine kendisini kaptırmaya başlamıştı. Bunlardan en ünlüleri, Belçika'dan De Gerlache, Büyük Britanya'dan Borchgrevink, Scott ve Shackleton, Norveç'ten Amundsen, Almanya'dan Erich von Drygalski, İsveç'ten Nordensjold, Fransa'dan Charcot ve Avustralya'dan Mawson'dur[65].

Güney Kutbu'na ulaşma yarışı öyküleri yirminci yüzyılda Kıta ile ilgili politik mücadelenin en belirgin özelliği haline gelmişti. Roald Amundsen Kuzey

---

[62] David Winston Heron, "Antarctic Claims", Foreign Affairs, Vol. 32, No. 4 (Jul., 1954), pp. 661-667, s. 666
[63] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 30 - 31
[64] "Exploring Polar Frontiers" (A Historical Encyclopedia), s. 57
[65] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 31 - 32

Kutbuna bir sefer planlarken Robert F Scott 1909'da Güney Kutbuna ulaşmayı ikinci kez denemek üzere yola çıkmıştı. Amiral Robert E. Peary'nin Kuzey Kutbunu fethettiği haberi gelince Amundsen, planında değişiklik yapmak zorunda kalarak, Güney Kutbuna ulaşmak üzere bir sefer yapma kararı aldı ve bu niyetini Scott'a biraz gecikmeli olarak bildirdi. Aslında bu yeni bir yarış kararıydı: Güney Kutbunu keşfetme yarışı. Hem iki kâşif hem de onların bayrakları arasındaki bir yarış. Amundsen 14 Aralık 1911'de Güney Kutbu'na ulaşan ilk kişi oldu ve döndüğünde haklı bir üne kavuştu. Scott 18 Ocak 1912'de Güney Kutbu'na ulaşabildi. Ancak dönüş yolunda O ve ekibi kar fırtınasında hayatını kaybetti[66]. İngiliz The Thelegraph gazetesinde 30 Aralık 2012 tarihinde yayımlanan habere göre Scott ve yanındakiler O'nun emirlerine uygun hareket etmekte geç kalan kamp ekibi yüzünden bu felakete uğramışlardı. Haber Cambridge Üniversitesi ve Scott Kutup Araştırmaları Enstitüsü araştırmacılarına dayandırılmaktadır. Buna göre, Scott Kıtanın iç kesimlerine hareket etmeden önce arkadaşlarının bir kısmını kıyıdaki Cape Evans'ta ana kamp yeri kurmaları için bırakır ve yanına 4 kişi alır. Kamptakiler Scott'un yazılı olarak bıraktığı emirlere titizlikle riayet etmeyip zamanında kurtarma girişiminde bulunmadıkları için Scott ve yanındaki dört arkadaşı donarak ölmüşlerdir[67].

Antarktika'da balina endüstrisi de yirminci yüzyılda (1904) başladı. Balina avcılığı ve endüstrisi çeşitli ulusların denizcileri tarafından oldukça kârlı bir girişim olarak görülmenin yanında bu endüstri için yapılan düzenlemeler Kıta üzerindeki egemenlik iddialarının da ilk sebebini ve dayanağını oluşturmuştur. Başlangıçta Grytviken / South Georgia'da bir iki tane işleme tesisi kurulmuştur. 1925 yılında fabrika gemilerin avcılıkta kullanılmaya başlanmasıyla kıyılarda tesis kurma ihtiyacı da azalmıştır. Bu olanak aynı zamanda devletlerin avcılığa getirdikleri hukuksal sınırlandırmalardan sıyrılarak, kontrolsüzce balina avcılığı yapılabilmesine neden olmuştur. Kontrolsüz avcılık balina türlerinin tamamını yok olma noktasına getirmiştir. 2 Aralık 1946'da Uluslararası Balina Avcılığı Komisyonu (IWC) kuruluş anlaşması Amerika'nın başkenti Washington DC'de imzalandı. Bu komisyonun amacı balina avcılığını yasaklamak değil, balina neslinin devamını ve balina

[66] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 32 - 33
[67] "Scott of the Antarctic could have been saved if his orders had been followed, say scientists", The Telegraph,12 Kasım 2017 Pazar,

endüstrisinin geleceğini teminat altına almaktı. Bu amaçla avlanmaya bölge, sezon, fiziksel boyut ve yıllık sayı sınırlamaları getirildi; anne ve yavruların avlanması yasaklandı. İlk balina koruma alanı 1938'de IWC tarafından oluşturuldu. Uluslararası Hayvanları Koruma ve Kurtarma Fonu(IFAW) tarafından 1972'de ikinci koruma alanı oluşturuldu. 1979'da IWC'nin ikinci koruma alanı oluşturuldu. 1982'de Antarktika Antlaşmasının bir parçası olarak Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarını Koruma Konvansiyonu (CCAMLR) kuruldu. Ancak bu konvansiyonun yürütme organı olan komisyon fok ve balinalar konusunu kendi yetki alanının dışında tutarak IWC'ye bıraktı. Bu kuruluş 1986'da güney okyanuslarda 13 balina türünü kapsayan bir avlanma yasağı getirdi. Ancak bilimsel araştırma amacıyla balina yakalama bu yasak kapsamının dışındaydı ve kötüye kullanıldı. 1994 yılında aynı kurum Pasifikte 60. Güney Paraleline, Hint Okyanusunda 55. Güney Paraleline, geri kalan tüm sularda ise 40. Güney Paraleline kadar Antarktika'nın tüm çevresini koruma alanı ilan etti. İki binli yıllara gelindiğinde dünyada 30'dan fazla koruma alanı kurulmuştu. Günümüzde en önemli sorun, Japonya liderliğindeki Norveç ve İzlanda gibi avcılık taraftarı bir grup IWC üyesi ülkenin bu yasak ve sınırlandırmaları esnetme çabalarıdır. Özellikle Japonya bandıralı gemiler bilimsel araştırma gerekçesiyle izin alarak avcılık faaliyetlerini sürdürmeye çalışmaktadırlar[68].

Uçakların devreye girmesiyle birlikte Kıta'nın keşfinde ve kaşiflerin niteliklerinde yeni bir dönem başlamıştır. Wilkins, Byrd, Ellsworth, Rymill ve Ronny yeni tip modern kaşiflerden başlıcalarıdır. Ancak geçmişteki başarılı keşiflerin yarattığı kahramanlık öykülerine dayanan ulusal onur, bölgedeki güç ve prestij mücadelesinin sürdürülebilmesini sağlayan en önemli unsurdur. Aynı zamanda bu unsur Antarktika Antlaşması (1959) ile dondurulan egemenlik hakkı iddialarının zeminindeki en önemli dayanaklardan birini oluşturmaktadır[69]. Şili tarafından kullanılan diğer bir dayanak Tordessillas Antlaşması'ndan kaynaklanan İspanyol İmparatorluğu haklarına mirasçı olma tezidir. Bunlar aşağıda ayrıntılı incelenecektir.

[68]Anna Tohlen " Whaling and the Antarctic" (2009), (Honors Theses. 69) s. 2 – 5; Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 33
[69]Donald C. Ferguson, "a.g.e." s: 33- 34

1.4.Antarktika Üzerindeki Ulusal Hak İddiaları (Territorial Claims)

Güney yarım kürede uzun dönemli hava tahminleri yapabilmek için Antarktika'da uzun erimli meteorolojik gözlemler ve incelemeler yapmak gerekmekteydi. Çünkü güney yarımküre ile kuzey yarım küre arasında ortalama (-)12 derece (10^0 Fahrenheit) sıcaklık farkı tespit edilmişti[70]. Antarktika'nın devasa buz platolarından doğan soğuk fırtınalar bu farklılığı meydana getiriyordu. Bu farklılık dünyanın tüm iklim dengelerinin anahtarı olabilirdi. Bu nedenle çok sert ve tehlikeli kış koşullarına rağmen, yirminci yüzyılın ilk yarısında Kıtada 18 adet hava ölçüm istasyonu kurulmuştu. Fakat işin ilginç yanı bu istasyonların neredeyse tamamının (15tanesi) Hope Bay merkez kabul edildiğinde beş yüz mil yarıçaplı bir çemberin içerisinde yer almasıydı. Başka bir ifadeyle Antarktika'nın Atlas Okyanusu'na uzanan en kuzey ucu Antarktika Yarımadası'nın* (Palmer Yarımadası) kuzey bölgesinde toplanmış olmalarıydı. Antarktika Yarımadası ve onun takımadaları özellikle topografya, iklim ve okyanus akıntıları bakımından ilgi çekici ve Kıtanın diğer bölgelerine göre daha kolay ulaşılabilir olsa da bu yoğun konumlanma bilimsel bir öncelikten kaynaklanmıyordu. Asıl mesele tarihten artarak ve yoğunlaşarak gelen kolonileştirme mücadelesine, el değmemiş son kıta üzerinde devam etmekti[71].

İngiltere'nin hak iddiaları birinci dünya savaşı öncesinden başlamıştır. 21 Temmuz 1908 ve 28 Mart 1917 tarihli kararnamelerle, Falkland Adaları Kolonisine Enderby Land, Kemp Land, Queen Mary Land, Wilkes Land, King George V. Land ve Oates Land bölgelerini de eklemek isteyen İngiltere, iddialarına 30 Temmuz 1923'te Yeni Zelanda Koloni Valiliğinin genelgesiyle bu kez Ross Denizi bölgesini de katarak neredeyse bütün Antarktika üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Tüm bu iddialar İngiliz kamuoyuna yönelik olarak 29 Mart 1924'te Journal Officiel'de de yayımlanmıştı. Geriye bir tek Adelie Land kalmıştır ki bu bölge üzerinde de Fransa Jules Dumontd'Urville'in 1840 yılındaki keşfini gerekçe göstererek hak iddiasında bulunmaktaydı. Fakat sınırlar belli olmadığı gibi aynı bölge üzerinde farklı ülkelerin

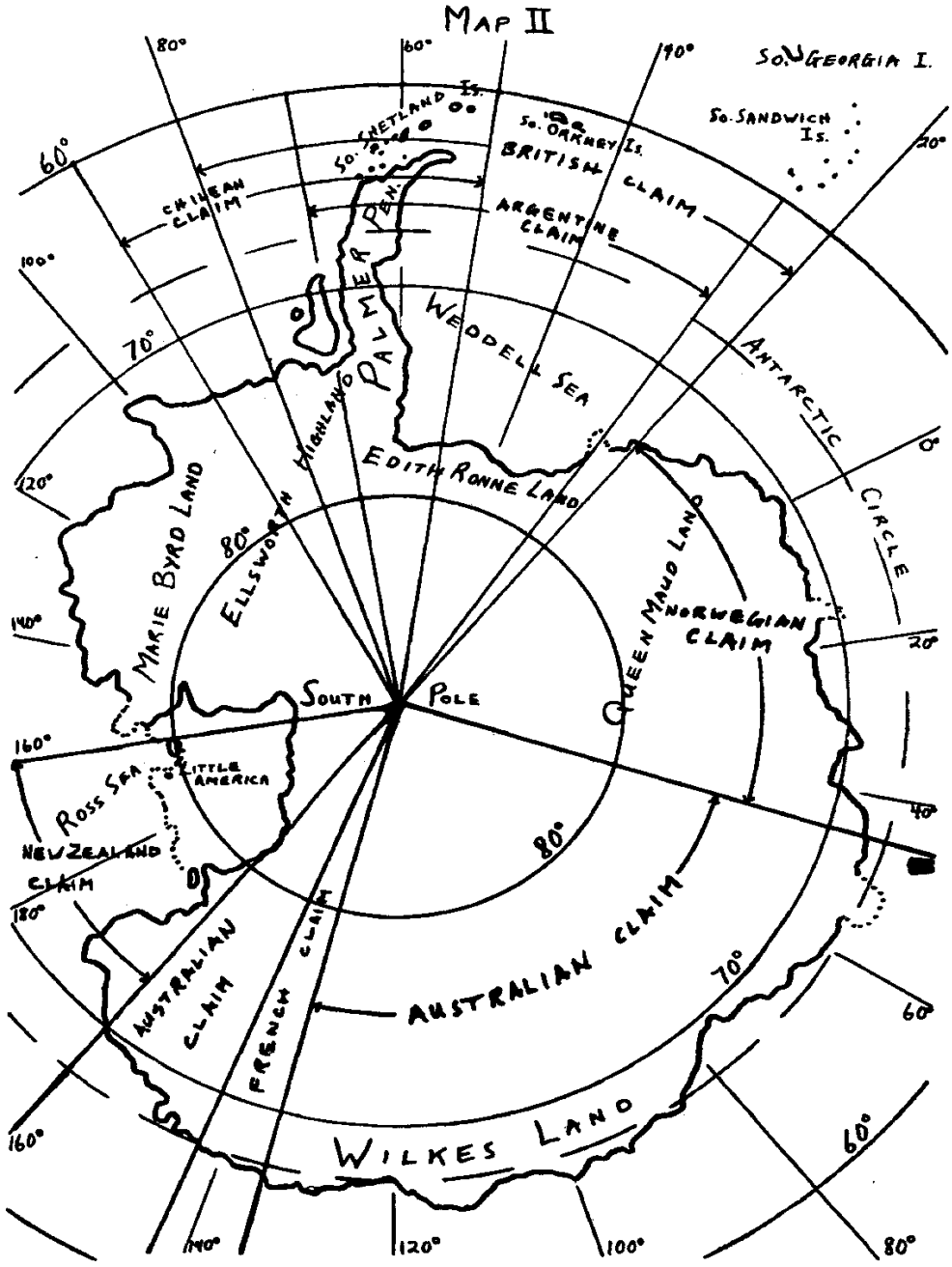
---

[70] Güney – Kuzey Kutupları kış ve yaz ortalama sıcaklıkları aynı sırayla: Kış: -60^0 C – $(-)40^0$ C; Yaz: $-28{,}2^0$ C – 0^0, http://polardiscovery.whoi.edu/poles/weather.html (Er: 31. 10. 2017)

*Antarktika Yarımadasına, Amerikalılar Palmer Yarımadası; İngilizler (Britanyalılar) Graham Land; Arjantinliler Tierra San Martin; Şilililer TierraO'Higgins adını vermişlerdir. (Robert E. Wilson, "National interests and claims in the Antarctic", s. 16)

[71] David Winston Heron "a.g.e", s. 661

farklı adlandırmalar ile hak iddiasında bulunması da söz konusu idi. Bölge isimleri deniz kıyıları temel alınarak ifade edilmekle birlikte kıyıdan Güney Kutbuna kadar uzanan bir dilim kastediliyordu. Takip eden yıllarda Fransızların bölgeye ilgisi arttı[72].

[Egemenlik İddiaları Haritası (Kaynak: Donald. C. Ferguson, "a.g.e.", s. 21)]

[72] David Hunter Miller "National Rights in the Antarctic", "Foreign Affairs", 1 Nisan 1927, s. 508

Hükümet araştırma komisyonu raporlarından (White Papers) anlaşıldığı kadarıyla İngilizler Adalie Land üzerindeki Fransız iddialarını reddetmiyorlardı. Fakat bu iddiaların uluslararası zeminde kabul edilmesi de söz konusu değildi. Yurttaşları Antarktika keşiflerinde bulunmuş ülkelerden Almanya iki dünya savaşı öncesinde her hangi bir hak iddiasında bulunmamıştır. Savaştan sonra yapılan barış anlaşmasıyla da Avrupa içi ve dışındaki iddialarından vazgeçtiğini kabul ettiğinden savaş sonrası hak iddia etmesi mümkün olmamıştır. Amerika'ya gelince, bir Amerikalı olan Wilkes 1840 yılında Antarktika'yı keşfedenler arasında bulunmasına karşın Amerikan Dışişleri Bakanlığı 1924 yılında, herhangi bir egemenlik iddiasında bulunmayacaklarını ve gerçek bir yerleşim kurmuş olmadıkça sırf keşif hakkına dayanarak her hangi bir ülke tarafından ileri sürülecek egemenlik hakkını da geçerli saymayacaklarını deklare etmiştir[73].

Aslında, Kıtayla politik olarak en erken ilgilenmeye başlayan ülke olarak görünen İngiltere'nin ilgisi dahi ikinci dünya savaşına kadar düzensizdi. Bu dönemde Kıta'nın coğrafi boyutları hakkında tam bir algı bulunmadığı gibi haritalar da son derece sınırlı ve yetersizdi. Bu dönemde Antarktika Yarımadası ve çevresindeki takımadalara yönelik egemenlik iddiaları da sadece margarin ve diğer yağ endüstrisi için gerekli balina yağı tedariki amacına yönelikti. Fakat 1920'den itibaren İngiltere Antarktika'nın tamamını İngiliz kolonileri arasına katmak için politika üretmeye başlamıştı. Politikası Antarktika'ya yakın olan sömürgeler Avustralya ve Yeni Zelanda'yı bu politik hedefe organize etmekti. Böylece Kıtanın yaklaşık üçte ikisini kontrolü altına alabilecekti. Yeni Zelanda Ross Denizi kıyılarına yakınlığı nedeniyle önem taşıyordu ve 1923'te İngiltere adına bu bölgeyi sömürge ilan etti. Peşinden Avustralya'nın iddiaları geldi. Fakat bu ülkeler seyrek bir iki sefer dışında Kıta üzerindeki iddialarını destekleyecek yeterli fiziksel varlığa sahip değillerdi. O nedenle bu iddialar kâğıt üzerinde kalmıştır. Oysa Amerika aynı dönemde Richard Byrd ve Lincoln Ellsworth ile başlattığı keşif seferlerine, inceleme, harita çıkarma ve yerleşmekte kullanılacak üsler eklemekteydi. Bu üsler gemiler ve uçaklarla da desteklenmekteydi[74].

---

[73] David Hunter Miller "National Rights in the Antarctic", "Foreign Affairs", 01. 04. 1927, s. 508-510

[74]Klaus Dodds (1), "The Great Game in the Antarctica: Britain and the 1959 Antarctic Treaty", "Contemporary British History", 22: 1, 43-66, 2008, s. 46 - 47

İngiltere'nin bu emperyal tutumu kendi diyalektiğini yarattı. Soruna bir taraftan Fransa ve Norveç'in iddiaları eklenirken diğer taraftan bu tutum Amerika tarafından sorgulanmaya başlandı. Temelde iki eğilimden söz edilebilir: Birincisi başka devletler tarafından ileri sürülen yeni egemenlik iddiaları, ikincisi tüm iddiaları tanımamak. Yeni egemenlik iddiaları İngilizlerin tüm Kıta üzerinde egemenlik kurma rüyalarını suya düşürürken özellikle 1940'larda Arjantin ve Şili'den gelen iddialar İngilizler açısından çok daha sorunluydu. Çünkü İngilizlerin üzerinde egemenlik iddia ettikleri bölgelere karşılık geliyordu[75].

Kolonizasyon uluslararası bir yarıştı. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra Arjantin ve Şili gibi ülkeler de yarışa dâhil oldular. Bunlar, Antarktika'daki nüfuslarını kat be kat arttırma çabasına girerek Antarktika Yarımadası ve çevresindeki adalar üzerindeki egemenlik iddialarını güçlendirmeye çalışmışlardır[76].

İngiltere ile bu Güney Amerika ülkeleri arasındaki rekabet 30 Ocak 1952'de çatışmalı bir döneme girmiştir. İngiliz kolonilerinden Falkland Adaları'nda görev yapan araştırma gemilerinden John Biscoe'nun Antarktika Yarımadasının kuzey ucundaki Hope Bay'da bulunan meteoroloji istasyonunu yeniden kurmak amacıyla bölgeye gitmesiyle sorun başladı. Bu istasyon 1944'de kurulmuş fakat 1948-49 yazında yanarak kullanılmaz hale gelmişti. İngilizler kıyıda kendi istasyonlarının yıkıntılarının birkaç yüz metre yakınına Arjantin istasyonu kurulmuş olduğunu gördüler. Londra Times'ta yayınlanan rapora göre, Arjantin üssünden sorumlu denizci askerler bu faaliyeti silah zoruyla ve havaya ateş açarak engellediler. Gerginlik 3 Ocak 1952'de Buenos Aires'te dönemin Arjantin dışişleri bakanı ve İngiliz elçisi arasında yapılan görüşme ile giderildi ve İngiliz gemisi adı geçen adadaki faaliyetini tamamlayabildi. Kısa süre sonra İngiltere'nin Falkland Adaları valisinin bulunduğu bir küçük savaş gemisi buraya giderek tören düzenledi. Bu olay Antarktika'daki çekişmeye şiddetin eklendiği ilk olay olarak kabul edilir. Aynı zamanda Latin Amerikalıların İngiliz İmparatorluğuna karşı O'nun en güney karakolunda meydan okumaları anlamı taşımaktaydı. Bu olayla birlikte, doğanın

[75] Klaus Dodds (1), "a.g.e.", s. 48
[76] David Winston Heron "a.g.e", s. 661

acımasızlığına karşı mücadelenin ulusal çıkar farklılıklarını unutturduğu dönem de kapanmış oluyordu[77].

Antarktika üzerinde egemenlik iddialarının geçmişi 1908 yılına kadar uzanır. Başlangıçta yedi ülke Kıtanın belirli bir kısmı üzerinde hak iddiasında bulunmuşlardır. Falkland Adaları üzerinde aynı yılın 21 Temmuzunda şifahen öne sürdüğü egemenlik iddiasını İngiltere, 28 Mart 1917 tarihli bir fermanla yazılı hale getirmiştir. Ayrıca 02 Temmuz 1923 tarihinde iddialarına Ross Denizi bölgesini (Ross Dependency)• de eklemiştir. Fransa 27 Mart 1924'te Adelie Land adını verdiği bölge üzerinde hak iddia etmeye başlamış ve bölgenin tam sınırlarını 1 Nisan 1938 tarihli bir kararname ile ilan etmiştir. Avustralya'nın hak iddiaları 24 Ağustos 1936'da; Norveç'in iddiaları ise 14 Ocak 1939'da ortaya çıkmıştır. Arjantin'in ilk iddiası 30 Kasım 1925'te İngiltere'ye gönderilen bir resmi mektupla ortaya atılmıştır. Şili ilk kez 6 Kasım 1940'tarihli bir kararname ile Antarktika üzerinde hak iddia etmiştir. Ancak o dönemde bölgenin yüzde sekseni, geçit vermeyen iklim ve coğrafi koşullar nedeniyle havadan bile keşfedilebilir durumda değildi. Kıyı şeridinin belirlenmiş yerlerinde bile hayatta kalmak oldukça zordu. Dolayısıyla bu iddiaların haklılığının özel, ölçülebilir, anlaşılabilir ve hukuksal nitelik taşıyan ölçütlerle tanımlanması gerekmekteydi[78].

Kanadalı senatör Pascal Poirier kuzey kutbu Arktik'te yaşanan egemenlik sınırı sorunlarını coğrafi olarak çözmek için 1907 yılında Kutup Dilimi (Polar Sector) kavramını ortaya attı. Bu kavram Kanada parlamentosunda kabul gördü. Kavram daha sonra İngiltere, Fransa, Avustralya, Norveç, Şili ve Arjantin tarafından Antarktika için kullanılmaya başlandı. Fakat dilim (sector) kavramı keyfi nitelik taşıyordu ve Papa VI. Aleksander'ın 1493 tarihinde dünyayı İspanya ile Portekiz arasında ikiye ayırmasını andırıyordu. Bu paylaştırma süreklilik doktrinine (doctrine of continuity) dayanıyordu ve bu doktrin geçmiş çağlarda sömürgeciliğin kıyı kesimlerden iç bölgelere gereksiz ve olanaksız yayılmacılığını kağıt üstünde mümkün kılmak için kullanılıyordu. Birbirine yakın adaların bütünü üzerinde

[77] David Winston Heron, "a.g.e", s. 661 - 662

•Yüz ellinci ile yüz altmışıncı batı meridyenleri arasında ve altmış derece güney paralelinin güneyinde yer alan bölgeye verilen addır.

[78] David Winston Heron "a.g.e", s. 663

egemenlik kurma eğilimi bu doktrinin Antarktika özelinde biraz dönüşüme uğramasına neden oldu. Süreklilik doktrininin yerine 'komşuluk doktrini' (doctrine of contiguity) öne sürüldü. Fakat Antarktika'nın çevresindeki adaların en yakın meskûn kıtaya açık deniz mesafesi 700 deniz milinden fazla olduğundan komşuluk doktrini buralar üzerinde hak iddia etmek için yeterli ve mantıklı olmadı[79].

Çoğu örnekte görüldüğü gibi, bir iddianın güçlü ve hukuksal dayanaklarla delillendirilmesi gerektiği düşüncesi Antarktika örneğine de uygulanmaya çalışıldı. Avrupalıların Amerika ve Afrika'yı kolonileştirme süreçlerinde uygulanan "terra nullius" doktrini kıyas yoluyla uygulanmak istendi. Bu doktrine göre egemenlik hakkı üç şartın yerine gelmesine bağlıydı: keşif (discovery), duyuru (publication) ve etkin işgal (effective occupation).

Duyuru şartı o ülkenin ulusal hukukunun güç kattığı resmi belgelerin dış ülkelere gönderilmesiyle karşılanıyordu. Resmi kararı veren kurumun niteliği o ülkenin hukuk gücünü yansıtırdı. Yirminci yüzyıla gelindiğinde bu resmi belgelerin nitelikleri arasında önemli farklılıklar kalmamıştır. Keşif ve etkin işgal şartları açısından ise özellikle İngiltere'nin 1908'de Falkland Adaları üzerinde öne sürdüğü egemenlik hakkını ve coğrafi kapsamını soyut tanımlamalara dayandırması tartışmalı bir durum yaratmıştı. Hatta İngilizler 9 yıl sonra ilgili kararnamede değişiklik yaparak, üzerinde egemenlik iddiasında bulundukları Falkland Adaları bölgesini Patagonya ve Tierra del Fuego'nun* birkaç yüz bin mil karesini de içine alacak şekilde genişletmek istemişlerdi. Özellikle ikinci dünya savaşından sonra İngiltere, Arjantin ve Şili'nin Amerikan çeyrek dairesinde (Quadrant) kendi egemenlik alanlarını genişletme ve egemenlik hakları bakımından diğerlerine üstün gelme mücadelelerindeki çelişkiler keşif ve etkin işgal kavramları üzerindeki tartışmayı arttırmıştır[80].

Keşif unsuru Avrupalıların özellikle 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla kadar Amerika, Afrika ve Pasifik adalarında kurdukları koloniler üzerindeki egemenliklerinin haklı gösterilmesinde geçerli ve aranan bir ölçüt olmuştu. Ayrıca on

---

[79] David Winston Heron, "a.g.e." s. 663

*Patagonya: Magellan Boğazı'nın kuzey bölgesinin; Tierra del Fuego(Ateş Toprakları): Magellan Boğazı'nın güneyinde kalan toprakların adıdır. Günümüz Arjantin ve Şili topraklarının en güney kesimini oluştururlar.

[80] David Winston Heron, "a.g.e." s. 663 - 664

dokuzuncu asırda uluslararası hukukun oluşturulmasında da dikkate alınan bir ölçüt olmuştur. Fakat yirminci yüzyılda Arktik ve Antarktika özelinde bu ölçüt, bu kıyıların henüz tam bir haritasının bile çıkartılamamış olması gerçeği karşısında tartışmalı hale gelmiştir[81].

Keşif unsuru İngiltere'nin Falkland Adaları üzerindeki egemenlik iddialarının önde gelen kanıtı olduğu gibi Norveç, Fransa ve Avustralya vatandaşları tarafından keşfedilen Antarktika kıyıları üzerinde bu ülkelerin öne sürdükleri egemenlik iddialarının da önde gelen kanıtı olmuştur. Fakat Amerika Birleşik Devletleri, bu keşif haklarını inkâr etmemekle birlikte, Charles Evans Hughes'in dışişleri sekreterliği döneminde 1924 yılında ortaya koyduğu resmi tavrı ikinci dünya savaşı sonrasında da sürdürmüştür. Buna göre üzerinde etkin bir yerleşim kurulamamış bölgeler üzerinde hiçbir ülke egemenlik iddiasında bulunamaz. Başka bir ifadeyle, ABD'ye göre keşif unsuru egemenlik öne sürebilmek için tek başına yeterli değildir; etkin (sürekli) bir yerleşimin kurulduğunun da kanıtlanması gerekmektedir[82].

Arjantin, Laurie Adaları ile ilgili olarak İngiltere ile 1951 yazında gerçekleştirdikleri bir nota teatisinde İngiltere'nin Antarktika üzerindeki keşif hakkını tanımadığını bildirirken aynı gerekçeye dayanmıştır. Arjantin, İngiltere'nin etkin yerleşiklik kanıtı bulunmadığını öne sürerken, kendi egemenlik hakkının kanıtı olarak bu adada 1904'ten beri işlettiği meteoroloji istasyonunu göstermiş, bunu kendi etkin yerleşikliğinin kanıtı olarak sunmuştur. Aynı dönemde Şili de İngilizlerin keşif hakkı iddialarına karşı çıkarken konuyu daha da daraltarak, *"Aslında Antarktika'ya yapılan keşif ve bilimsel seferler bu bölge üzerinde herhangi bir hak kazandırmaz"* diyordu. Bu tavır Şili'nin çıkarlarının bir gereğiydi. Çünkü bu ülkenin herhangi bir keşif hakkı iddiası yoktu. Bunun yerine Şili 1906 yılında Deception Adası'nda kurmuş olduğu balina avcılığı istasyonunu kanıt göstererek etkin yerleşim iddiasında bulunuyordu[83].

Arjantin ve Şili, İngiltere tarafından getirilen, 'aralarındaki anlaşmazlıkları Uluslararası Adalet Divanı'na götürme' teklifini de reddettiler. Bu teklifi yaparak

[81]David Winston Heron, "a.g.e." s: 663
[82] David Winston Heron, "a.g.e." s: 664
[83] David Winston Heron, "a.g.e." s: 664

İngiltere kendi tezlerinin geçerliliğine güvendiği izlenimi oluştururken, reddiyeci ülkeler güvensiz bir görünüm sergilediler. Bu güvensizlik kendi tezlerinin zayıflığını görmelerinden mi, yoksa başka bir nedenden mi kaynaklanıyordu? Her iki ülke de uluslararası mahkemeye gitme konusunda kendi pozisyonlarını zayıf görüyordu. Çünkü Mahkemenin keşif hakkı tezini belirli bir sınır dâhilinde de olsa kabul edebileceğinin farkındaydılar. Ayrıca Şili'nin etkin yerleşim kanıtı olarak sunduğu balina avcılığı istasyonunun faal olmadığına ilişkin kanıtlar vardı. Arjantin'in egemenlik iddiasında bulunduğu yerlerden biri olan Falkland Adaları Arjantin'in etkin yerleşim iddiasında bulunduğu yerlerin de açık şekilde dışında yer alıyordu. Aslında bu ülkelerin zayıflığı sürekli ve etkin bir yerleşim kurabilecek güçten yoksun olmalarıydı. İngiltere ise kolonizasyon yarışındaki konumunu korumakta ısrarlıydı[84].

İngiltere'nin keşif iddialarına itirazlar bununla da sınırlı değildi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında bu kez Amerikalılar ile Antarktika'yı kimin keşfettiği konusunda akademik bir tartışma başladı. Bu tartışma özellikle Science, The Geographical Review ve Transactions of The American Philosophical Society dergilerinde yayımlanan makaleler üzerinden sürdürüldü. Antarktika'yı ilk keşfeden İngiliz Bransfield miydi; Amerikalı Palmer miydi? Tartışma bu eski ve belirsiz meseleyi tekrar canlandırdı. Bu sırada New England'tan yeni bir iddia ortaya atıldı. İddiaya göre, Nantucket'li bir balina avcısı olan Kaptan Christpoher Burdick'in seyir defteri ortaya çıkartılmıştı. Bu defterdeki kayıtlara göre Kaptan Burdick, Antarktika Yarımadası'nı çok yakın bir noktadan gözlemlemiş ve burayı ne Palmer ne de Bransfield'in yapamadığı şekilde Kıta'nın en kuzey noktası olarak açıkça tanımlamıştı. İddiaların ardı arkası kesilmeyecekti. Çünkü dünyanın güç merkezleri ve dengeleri değişmişti. Savaşın iki galibinden biri olan Sovyetler Birliği de tartışmaya dâhil olacaktı. 1949 yılındaki Tüm Sovyet Cumhuriyetleri Coğrafya Kongresi'nin sonuç bildirgesinde Bellingshausen Antarktika Kıtası'nın kâşifi olarak duyuruldu. Ruslara göre, uzun bir süre boyunca kendini bu konuyu araştırmaya adamış olan Sovyet Rus coğrafyacılar Amiral Fabian von Bellingshausen'in Çar I. Aleksander döneminde, 1820 - 21 Antarktika yazında, bu kıtanın kıyısında yer alan

[84] David Winston Heron, "a.g.e.", s:664-665

iki büyük adayı keşfettiğini ve Antarktika Yarımadası'nın en kuzey noktasının çok yakınından geçtiğini saptamışlardı[85].

Dünyanın en güneyindeki kara parçalarının ilk kez kimler tarafından keşfedildiği sorusuna net bir yanıt verilmesi o dönem için oldukça güçtü. Çünkü tüm iddiaların dayandığı kanıtlar itiraza açık nitelik taşımaktaydı. Ayrıca her an daha eskiye ait ve daha güçlü kanıtlar sunan seyir defterlerinin gün ışığına çıkması da muhtemeldi. İddialar birbirinin peşi sıra gelmeye devam ediyordu. Keşfe ve etkin yerleşime dayalı egemenlik iddialarına zemin hazırlayabilmek için, Arjantin ve Şili'nin peşi sıra Fransa, Avustralya, Norveç, İsveç ve İngiltere, üzerinde iddialı oldukları Antarktika bölgelerinde meteoroloji istasyonları kurmaya başladılar ve kuruluş çalışmalarını beş yıl gibi kısa bir sürede tamamladılar[86].

Amerikalılar Ocak 1929'dan 1958'e kadar Antarktika'nın Ross Denizi kıyılarında 5 adet keşif üssü kurdular. Bunların hepsi Little America(Küçük Amerika) adıyla kuruluş sırasına göre birden beşe kadar sıralandı. Hepsinin kurucusu Tuğamiral Richard Evelyn Byrd'dır. Birincisi söz edilen tarihte Ross Denizi buzulunda kuruldu fakat 1934'te 10 metre (30 feet) kar altında kaldığı tespit edilince üzerine ikincisi kuruldu[87]. İkincinin içinden birinciye tünel kazıldı ve birincinin bazı kısımları kullanılmaya devam edildi[88]. Üçüncüsü öncekinin 11 km kuzey doğusuna 1939'da kuruldu. II Dünya Savaşına kadar Marie Byrd Land*'a yönelik hükümet destekli keşiflerde kullanıldı[89]. II. Dünya Savaşı'nın iki galibinden biri olan Amerika'nın Başkanı Franklin D. Roosevelt'e göre: En önemli şey Kıtada yaz ve kış mevsimlerinde sürekli insan kalabildiğini kanıtlamaktı. Üsler gerekli ödenekle desteklenmeye değer girişimlerdi. Böylece Batı'nın savunulması, radyo, meteoroloji ve mineraller gibi önemli konularda aşama kaydedilmiş olacaktı[90]. ABD'nin deniz kuvvetleri 26 Ağustos 1946'da, tarihe 'Operation High-Jump' olarak geçen ve resmi

[85]David Winston Heron, "a.g.e.", s:665-666
[86] David Winston Heron, "a.g.e." s. 666
[87] "Antarctica's Little America Floating Away on Iceberg", "Eugene Register-Guard", 8 Haziran 1963, s:3
[88] "Little America Will Float Away on an Iceberg", "Eugene Register-Guard", 26 Nisan 1958, s:3
* 1929'da Richard E. Byrd tarafından keşfedilen ve adını O'nun eşinden alan, batısında Ross See Buzulu, doğusunda Ellsworth Land bulunan bölge. https://www.britannica.com/place/Marie-Byrd-Land(12.11.2017)
[89] "Little America","Encyclopædia Britannica" 1Aralık 2014
[90] Peter J. Beck "The International Politics of Antarctica" "Routhledge Revivals", 1986, s:27

adı Amerikan Deniz Kuvvetleri Antarktika Gelişmeleri Programı olan bir harekât başlattı. Operasyonun resmi misyonu Dördüncü Little America keşif üssünü kurmak olmakla birlikte stratejik amaç Antarktika üzerindeki iddiaları kontrol altına almak; Arjantin ve Şili'ye, Antarktika Yarımadası üzerinde kurulacak dostane olmayan bir egemenliğin onların güvenliği açısından büyük bir tehdit oluşturacağı mesajını vermekti[91]. Bu nedenle operasyon 13 gemi 33 aircraft ve 4700 askeri personelin katılımıyla gövde gösterisi şeklinde gerçekleştirildi[92]. Fakat bu ülkeler iddialarında ısrarcıydılar.

Beşinci Amerikan üssü olan Little Amerika V. 3 Ocak 1956 'da dördüncü üssün yaklaşık 30 mil doğusunda, Ross Buzulunun bir parçası olan ve adı 1912'de Japon kâşif Shirase Nobu tarafından verilen Kainan Bay buzuluna kuruldu. Bu üs öncekilerden çok farklı olarak, kar örtüsünün altında, yalıtılmış yollar ile birbirine bağlanan ünitelerden oluşan küçük bir kasaba gibiydi. Üniteler, kişisel yaşam alanları, jeneratör odası, kafeterya ve izleme özellikli araç rampası olmak üzere 17 parçadan oluşmaktaydı. Bu yapı tarzı sayesinde en sert kış koşullarında bile personel dışarı çıkmadan üniteler arasında hareket edebilecekti. Fakat bu üs, 1989'da B-9 adı verilen buz dağıyla birlikte denize sürüklenmiştir. Bu üs Operation Deep Freeze I. adı verilen Antarktika operasyonlarının bir parçasıydı ve temeliydi. Bu isimlendirme Amiral Byrd'in önerisiydi. Bundan sonraki Amerikan Antarktika operasyonları hep bu isimle anılacak, yalnızca numarası değişecektir. Tüm operasyonların ortak amacı Kıtadaki üslerin sürekliliğini sağlamak ve faaliyetleri bütünleştirmektir. Koordinasyon Amerikan ordusunun görevidir[93].

Antarktika üzerinde egemenlik iddialarının çakışması ve çatışma göstergelerinin ortaya çıkması, başlangıçta kararsız bir tutum sergilemekle birlikte 1940'lı ve 50'li yıllar boyunca Kıta üzerindeki en etkin bilimsel-askeri girişimlerin aktörü olan ABD'nin duruma ağırlığını koyması, 1959 Washington Konferansı'yla sonuçlanan koşulların oluşmasına neden olmuştur[94].

---

[91] David Winston Heron, "a.g.e.", s. 666

[92] "Operation Highjump", Wikipedia İngiltere

[93]Richard F. Dempewolff, "Under Antarctic Ice The Seabees Build a Town", Popular Mechanic Science, Haziran 1956, s.s. 89 – 94; "Ludington Daily News", 3 Ocak 1956, s:7; "The calving and drift of iceberg B-9 in the Ross Sea, Antarctica", Antarctic Science 2 (3), ss: 243-257 s:243, 1990

[94]Klaus Dodds, "a.g.e." s:48

1.5. Ülkelerin Egemenlik İddiaları ve Dayanakları

Antarktika üzerine Norveç, Avustralya, Yeni Zelanda, Fransa, İngiltere, Arjantin ve Şili'nin toprak(egemenlik) iddiaları bulunmaktadır. Dahası Arjantin, Şili ve İngiltere'nin hak öne sürdükleri bölgeler çakışmaktadır.

1.5.1. Şili

Şili'nin Antarktika üzerindeki toprak iddiasının temelinde Tordessillas Antlaşması ve İspanyol mirası yatmaktadır. Tordessillas Antlaşması, keşifler çağını başlatan İspanya ve Portekiz arasındaki sınır anlaşmazlıklarını çözmek maksadıyla 1494 yılında yapılan ve 1506'da Papa tarafından onaylanan bir anlaşmadır. Buna göre, iki ülkenin keşif alanlarını ayırmak için Papa tarafından 1493'te belirlenen Demarcacion Çizgisi* revize ediliyordu. Özetle Doğu ve Hindistan Portekiz'e, Batı (Amerika) İspanya'ya kalacak şekilde dünya iki keşif bölgesine ayrılıyordu. İspanya ile 1810 yılında yapmış olduğu bağımsızlık antlaşmasına dayanarak Şili kendisini İspanyol haklarının mirasçısı olarak görmektedir. Kuzey Kutup Bölgesinin (Arktik) paylaşılması için Kanadalı Senatör Pascal Poirier tarafından ortaya atılan 'dilim prensibi' (principle of sector) çerçevesinde Şili, Güney Amerika ile Güney Kutbu arasındaki bölge üzerinde hak iddia etmektedir[95].

Dilim(Sector) prensibi kutup bölgesini meridyenler arası dilimler halinde paylaşma mantığına dayanmaktadır. 16. Yüzyılda Macellan Boğazı'nın güneyini oluşturan Tierra del Fuego'nunhenüz bilinmeyen güney topraklarına uzandığına inanılıyordu. Şili'nin iddiasına göre, 24 Ocak 1539'da İspanya Kralı I. Charles tarafından Macellan Boğazı'nın güneyi ile Güney Kutbu arasındaki bölgenin valisi (guvernör)olarakPedroSancho de Hozatandı. Daha sonra, bugünkü Şili'nin kuzeyine (Nueva Extremadura) atanmış olan vali Pedro de Valdivia ile aralarında çıkan yetki çatışması birincinin elimine edilmesiyle sonuçlandı. Valdivia'ya Şili gelen komutanlığı (Captaincy General of Chile) rütbesi verildi. Valdivia'nın 1553'te ölümü üzerine yerini onun sağ kolu (leutenant) olan Jeronimo de Alderete aldı (29 Mayıs 1555). Bu tarihten Şili'nin bağımsızlığını bir devrimle kazandığı 1810 yılına kadar bölgenin yönetimi başka bir ülkeye geçmedi. İşte Şili hem uluslararası hukukun

* Kabaca 45 derece Batı Meridyenine tekabül eden kutuplar arası çizgi.
[95] Robert E. Wilson "a.g.e.", s.17

"utipossidetis" (savaşın sonunda elinde olan ne varsa senindir) ilkesine hem de Şili devriminin önderi ve Şili'nin ilk başkanı Bernardo O'Higgins'in bir mektubuna dayanarak 30^0 Güney enleminden Antarktika Kutbu'na kadar Atlantik ve Pasifik Okyanusları diliminin kendi egemenlik alanı olduğunu öne sürmektedir[96].

O'Higgins, Peru'da sürgündeyken 20 Ağustos 1831 tarihinde İngiliz deniz kuvvetlerindeki bir arkadaşına yazdığı ve 1918'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı arşivinden gün yüzüne çıkartılan mektubunda, güney denizlerinde birinci sınıf bir askeri güç oluşturmak için Amerika ve Şili'nin karşılıklı sahip oldukları üstünlükleri karşılaştırdığı bir taslak sunuyordu. Bu taslakta hem Atlantik hem de Pasifik Okyanusları açısından 30 derece Güney Paralelinden Güney Kutbuna kadar olan bölgenin anahtarının Şili'nin elinde olduğu sonucuna varıyordu. Ayrıca South Shetland Adaları'nın Şili toprağı olduğunu öne sürüyordu[97].

Şili 1843'te Punta Arenas kasabasını inşa ederek Macellan Boğazı ve Tierra del Fuego'daki varlığını pekiştirdi. Akabinde Arjantin ile Patagonya arazisi, Macellan Boğazı ve kıyı adaları üzerinde yaşanan anlaşmazlığı 1881 tarihli antlaşmayla sonuçlandırdı. Bu antlaşmaya göre Macellan Boğazı'nın güneyinde yer alan Tierra del Fuego, 68^0 24/ Batı Meridyeni boyunca Beagle Kanalına kadar Arjantin ve Şili arasında ikiye bölündü. Atlantik tarafındaki adalar Arjantin'e Pasifik tarafındaki adalar Şili'ye bırakıldı[98]

1906 yılında Şili hükümeti, iki Şilili olan Fabry ve Toro Herrera'ya balıkçılık imtiyazıyla birlikte Şili'ye ait adalar olan Diego Ramirez, South Shetland ve South Georgia adalarında ve Graham Land arazisinde Şili egemenliğini köklendirmeye yönelik yetkiler tanıdı. Aynı yıl Sociedad Ballenera de Magallanes adlı bir başka Şililiye Antarktika sularında faaliyet yürütme yetkisi verildi. Bu amaçla South Shetlands Adalarından biri olan Deception Adası'nda bir üs kuruldu. Bu üs 1911 yılına kadar kullanıldı ve sonra terk edildi[99]

Şili 1907 yılında Arjantin'e, 1881 Antlaşması ruhu çerçevesinde Antarktika'yı paylaşma teklifi götürmüş ancak İngiltere'nin Kıta üzerindeki hak

[96]Robert E. Wilson, "a.g.e", s. 17-18; Donald Calvin Ferguson, "a.g.e", s. 50
[97] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 50
[98] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 51 - 52
[99] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 52 - 53

iddiaları nedeniyle Arjantin bu teklifi geri çevirmiştir[100]. Yine de iki ülke dışişleri bakanlıkları arasında "Sınırların Belirlenmesi İçin Tamamlayıcı Antlaşma" adıyla bir antlaşma sağlanmıştır. Buna göre iki ülkenin Antarktika üzerindeki hakları karşılıklı tanındıktan başka South Shetlands ve South Orkneys takımadaları arasından geçip Güney Kutbuna kadar uzanan bir çizgiyle Antarktika toprakları iki ülke arasında bölünmüştür. Fakat bu antlaşma bir türlü yürürlüğe sokulamamıştır. Buna karşın Şili Hükümeti bu antlaşmayı Antarktika kutup bölgesi üzerindeki haklarının Arjantin tarafından tanındığının kanıtı olarak sunmaktadır[101].

Şili Aralık 1902'de don Pedro Pablo Benavides'e Cape Horn'un yaklaşık 50 mil güneyinde 57. Güney meridyeni civarında Diego Ramiraz ve San İldefanso adaları etrafındaki sularda balıkçılık imtiyazı verdi. Bu bölgeyi Antarktika'ya dahil etmek mümkün değilse de ilgili kararnamede (fermanda) yer alan ve imtiyazcının belirtilen sınırların kuzeyine asla çıkamayacağı fakat güneyine sınırsızca uzanabileceğine ilişkin hükmü dayanak yapan Şili'li yazarlar bu imtiyazın Antarktika üzerinde verilmiş ilk faaliyet hakkı olduğunu öne sürmektedirler[102]

Şili Hükümeti 27 Ocak 1906 da başka bir kararnameyle daha güneyde bir imtiyaz vermiştir. İmtiyazcılar Enrique Fabry ve Domingo de Toro Herrera South Shetlands, South Georgia adaları ve Antarktika Yarımadası'nın da içinde olduğu geniş bir bölgede işgal ve sömürü izni istemişler. İlgili kararnamede açık yer isimleri belirtilmemekle birlikte South Shetlands ve güneyinde işgal yetkisi verildiği belirtilmiştir. Aynı yılın Temmuz'unda bu kez Sociedad Ballenera Magallanes adlı balinacılık şirketine yetki verilerek, South Shetlands takımadalarından Deception Adası'nda balinacılık istasyonu kurulması sağlanmıştır. Bu istasyon 1910 yılına kadar sürekli işletilmiştir. Bu tarihten sonra şirket 1914 yılına kadar faaliyete devam etmiştir[103].

1916 yılında Sir Ernest Shackleton tarafından yönetilen bir keşif filosundan Endurance adlı gemi Antarktika buzullarına sıkışınca South Shetland takımadalarından Elephant Adasında mahsur kalan denizcileri kurtarmak için Şili

[100] Robert E. Wilson, "a.g.e.", s. 18
[101] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 52
[102] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 53
[103] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 54

deniz kuvvetlerinden bir gemi görevlendirildi ve denizciler kurtarılarak Valparaiso'ya ulaştırıldı. Bu tarihten Norveç hükümetinin 1939 yılındaki faaliyetlerine kadar Şili'nin Antarktika'ya ilgisi azalmış göründü. 14 Ocak 1939'da Norveç Hükümeti Antarktika'nın bazı bölgeleri üzerinde egemenlik ileri süren bir deklarasyon yayınlayınca Şili'nin yanıtı gecikmedi. Cevapta kısaca Şili'nin kendi bölgesi üzerindeki haklarında herhangi bir kısıtlamayı kabul etmeyeceği bildiriliyordu. Aynı yıl(1940) Havana'da ikinci kez toplanan Amerika cumhuriyetleri dışişleri bakanları toplantısının sonuç bildirgesine Şili delegasyonu tarafından Antarktika üzerindeki haklar bakımından çekince kondu[104].

Eylül 1939'da Şili dışişleri bakanlığı tarafından, Antarktika'daki sınırları belirlemek üzere özel bir komisyon kuruldu. Bu komisyon tarafından hazırlanan ve bir yıl sonra sunulan rapor doğrultusunda yayımlanan kararnameye göre Antarktika'da 53. ve 90. Batı meridyenleri arasındaki bölgede yer alan ve henüz keşfedilmiş olsun olmasın bütün kara parçaları ve buzullar Şili bölgesi olarak tanımlanmıştır. Bu kararnameye dört ülkeden protesto veya çekince şeklinde tepki gecikmedi. Bu ülkeler Japonya, İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Arjantin'di. İngiltere'nin tepkisi bu bölgenin aynı zamanda İngiltere'nin Falkland Adaları Sömürgesi bölgesine dahil olmasından kaynaklanıyordu. Amerika Birleşik Devletleri, Antarktika üzerinde hiçbir egemenlik hakkı tanımadıklarını ve kendi haklarını saklı tuttuğunu deklare etmekle birlikte Kıta üzerinde ilgisi bulunan Amerika devletleri arasında, bu ülkelerin karşılıklı iddialarını uluslararası hukuk prensipleri çerçevesinde antlaşmaya bağlamak amacıyla bir konferans toplanmasını önerdi[105].

Arjantin'in itirazları sonucunda 1941 Martında Santiago'da iki ülke arasında anlaşma sağlandı. Buna göre iki ülke, bir Güney Amerika Antarktika'sının var olduğunu ve bu bölge üzerinde bu iki ülkenin özel egemenlik haklarının bulunduğunu ve bu haklarını birbirleri üzerinde bir baskı aracı yapmayacaklarını kararlaştırdılar[106].

---

[104] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 54 - 55
[105] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 55 - 56
[106] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 57

1947 yılında Şili Antarktika'ya ikinci seferi düzenledi. Birincisi Endurance'ın mürettebatını kurtarmak için 1916'da yapılmıştı. İkincisi biraz daha gösterişliydi. İki gemiden oluşuyordu ve South Shetlands takımadaları Deception Adası, Marguerita Koyundaki Neny Fiyordu ve Discovery Koyu ile Greenwich Adası ziyaret edildi. Ayrıca Discovery Koyunda beş kişilik bir üs kuruldu. Bu üssün komutanına Şili Antarktikasının valisi ünvanı verildi. Üsse egemenlik anlamına gelen Soberania adı verildiği gibi kurulu bulunduğu küçük körfeze de Bahia Soberania adı verildi[107]. Antarktika seferlerinde âdet haline geldiği üzere Şili ekibi rastladıkları tüm İngiliz işaretlerini değiştiriyorlardı. Şili'nin Antarktika seferlerinin yol açtığı Şili-İngiltere diplomatik yazışmaları tüm İngiliz protestolarının Şili hükümeti tarafından reddedilmesiyle sonuçlandı. İngiltere'nin Şili büyükelçiliği Discovery Koyu'nda kurulan Şili üssü için kendilerine kira ödenmesini ya da konunun Uluslararası Adalet Divanına götürülmesini önerdi. Birinci öneri, İngiltere'nin egemenliğini kabul etmek anlamına geleceğinden Şili tarafından reddedildi. İkinci öneri de konunun bir arabulucu tarafından çözülemeyecek yönleri olduğu gerekçesiyle kabul edilmedi[108].

Şili Soberania Üssü ile birlikte, bölgeye bir posta servisi kurmayı tasarladı. Aynı yıl, üstünde Antarktika'daki Şili bölgesinin haritası bulunan özel seri posta pulları basıldı[109].

Şubat 1947'de Şili devlet başkanı G. G. Videla, Discovery Koyunu ve yeni kurulmuş olan O'Higgins Üssünü ziyaret etti (Bu, tarihte devlet başkanı düzeyinde ilk Antarktika ziyaretiydi). Burada yaptığı konuşmada, Antarktika'nın Amerikan ülkeleri diliminin (sector) Amerikan Ülkeleri Arası Yardımlaşma Antlaşması (İnter-Amerikan Treaty of Reciprocal Asistance) çerçevesinde korunacağını ve Amerikalı olmayan ulusların bu bölgedeki faaliyetlerinin tüm Amerikan ülkelerine bir saldırı anlamına geleceğini söyledi[110].

---

[107] Bir kaynakta, Şili'nin Prat Base adlı ilk sürekli üssünün Ocak 1947'de Güney Shetland Adaları grubundan olan Greenwich Adasında (diğer adı Isla Gonzales Videla) kurulduğu verilmektedir. Bu kaynağa göre O' Higgins ikinci üstür. (Robert E. Wilson, a.g.m.", s. 24)

[108] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 58

[109] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 58 - 59

[110] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 59; Robert E. Wilson, a.g.e.", s. 24

Şili 1949 yılında Greenwich Adası yakınlarına dördüncü üssünü inşa etti ve 1952 de Deception Adasına bir uçak pisti inşasına başladı. 1955 yılına gelindiğinde Şili'nin bölgede aktif dört üssü bulunuyordu[111].

Özetle Şili'nin Antarktika üzerinde ileri sürdüğü egemenlik hakları temelde İspanya İmparatorluğu'ndan devraldığını öne sürdüğü iyelik haklarına dayanmaktadır. Bu haklar, yukarıda sunulan yönetsel faaliyetler ve özellikle 1940'lı ve 50'li yıllardaki keşif ve askeri faaliyetlerle güçlendirilmiştir. Ayrıca 50'li yıllarda Şili, komşuluk (contiguity) tezini de işlemeye başlamıştır. Şili coğrafi olarak Antarktika'ya en yakın ülkedir. Antarktika Yarımadası'nın Şili Antları'nın devamı olduğuna ilişkin kanıtlar bulunmaktadır. Scotia Yayı olarak bilinen okyanus tabanı kıvrımı, Güney Amerika'nın en uç noktasıyla Antarktika Yarımadasını Güney Orkneys, Güney Sandwich Adaları ve Güney Georgia adalarından geçerek birleştirmektedir. Elbette aynı komşuluk tezini Arjantin de ileri sürebilir[112].

1.5.2. Arjantin

Arjantin'in ilk Antarktika sergüzeşti bir kurtarma harekâtı vesilesiyle 1903 yılında gerçekleşti. Kışı Antarktika Yarımadası'nda geçirmek üzere plan yaprak yola çıkmış olan bir İsveç sefer ekibi Dr. Otto Nordenskjold idaresindeki Antarktik adlı gemiyle Aralık 1901'de Buenos Aires'e geldi. Sefere devam eden Antarktik, kâşifleri Snow Hill Adasına bıraktıktan sonra Falkland Adalarına döndü. Ertesi yıl kâşifleri almaya gitti fakat kötü hava şartları nedeniyle Antarktik buzlara sıkışıp battı. Bunun üzerine İsveç ve Arjantin ortak bir kurtarma harekatı düzenledi. Bu iş için Arjantin, Uruguay adında korvet tipi bir gemi hazırladı. Operasyon başarılı geçti ve böylece Arjantin'in ilk Antarktika seferi başarıyla tamamlanmış oldu[113].

İskoçya ulusal sefer ekibi 1903 yılı başlarında, Scotia adlı gemiyle Güney Orkneys Adalarına geldi. Kafile Laurie Adasında kışladı ve bir meteorolojik gözlem evi kurdu. Kış sonunda grup lideri Dr. William S. Bruce onarım ve malzeme tedariki için Buenos Aires'e döndü. İngiltere'nin ilgili bakanı ile birlikte Arjantin hükümetine, kurdukları gözlemevini birlikte sürekli işletmeyi teklif ettiler. Teklif kabul edildi ve Laurie Adasına dönüşte Scotia gemisinde üç Arjantinli bilim adamı

[111] Donald C. Ferguson, "a.g.e" s.59 - 60
[112] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 60
[113] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 61

bulunuyordu. Bunlardan biri Güney Orkneys Adaları posta müdürü ünvanını taşıyordu. 22 Şubat 1904'te Scotia'nın İskoç bayrağı Arjantin bayrağı ile yer değiştirdi. Bu gözlemevi uzun yıllar boyunca dünyanın en güneyinde içinde insan barınan yegâne yer olarak kaldı. 1905 Yılında Arjantin bir meteoroloji istasyonu da Güney Georgia Adasına kurdu. Fakat bu yıldan sonra Kıta üzerinde Arjantin faaliyetleri azaldı. Bu sırada Nordenskjold'un seferinden kalma kaptan C. A. Larsen İngiltere'ye bağlı Falkland Adaları Yönetiminin izni altında bölgede faaliyet yürütmek üzere Grytviken'de Compania Argentina de Pesca adlı bir şirket kurdu. Bölgedeki İngiliz faaliyetleri artıyordu. 1909 yılında İngiliz Hükümeti gönderdiği bir beratla bölge üzerinde egemenlik hakkının bulunduğunu öne sürdü[114].

İngiltere'nin bu tutumu Arjantin faaliyetlerinin yeniden canlanmasına sebep oldu. 1925 yılında Arjantin Güney Orkneys Adalarına bir radyo verici istasyonu kurdu. İngiltere hemen protesto etti. Arjantin bu protestoya, "etkin ve sürekli yerleşim" ilkesinden kaynaklı egemenlik hakkı bulunduğu şeklinde cevap verdi. Arjantin Posta ve Telgraf Genel Müdürü tarafından 14 Eylül 1927 tarihinde Dünya Posta Birliği'ne gönderilen bir notta, Arjantin'in hukuki ve fiili yetki alanının, Güney Georgia ve Güney Orkneys adaları üzerinden kutup bölgesine kadar uzandığı bildirildi[115].

İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından kısa bir süre önce Haziran 1938'de Norveç Hükümeti Arjantin'in de içinde olduğu bir grup devlete 1940 yazında Bergen'de düzenlenecek olan uluslararası kutup konferansı için davette bulundu. Temmuz 1939'da Arjantin'i temsil için bir komisyon atandı. Fakat Savaş çıkması nedeniyle bu konferans yapılamadı. Savaşa rağmen Arjantin, ilgili faaliyetlerini sürdürdü ve Nisan 1940'ta sürekli görev yapmak üzere Ulusal Antarktika Komisyonu kurdu. Bu komisyonun ele aldığı ilk mesele Şili'nin Palmer Land ve Güney Shetlands adaları üzerindeki 6 Kasım 1940 tarihli egemenlik ilanı oldu. İki ülke heyetleri konuyu görüşmek üzere Mart 1941'de Santiago'da bir araya geldiler.

[114] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 63
[115] Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 64

Bu görüşmelerde geleceğe ilişkin resmi bir antlaşmaya varılamasa da iki ülkenin İngiltere'nin iddialarına karşı birlikte hareket etmekte anlaştıkları izlenimi doğdu[116].

Ocak 1942'de Arjantin askeri nakliye gemisi Primero de Mayo, içinde Şili deniz kuvvetlerinden temsilcilerle birlikte Deception Adası, Melchior Adaları ve Winter Adasını kapsayan bir sefere çıktı. Bu seferin amacı buralara Arjantin bayrağı dikmek ve Arjantin egemenliğini yazılı olarak ifade edecek bronz tabletler koymaktı. Tabletlerde 25 ve 68 derece 34 dakika Batı meridyenleriyle 60 derece Güney Paraleli arasında kalan bütün kara parçalarının Arjantin toprağı olduğu ilan ediliyordu. Takip eden yıl Primero de Mayo yine Arjantinli temsilcilerle birlikte bölgeye tekrar gitti. Deception Adasındaki tabletlerin söküldüğünü ve yerini adanın İngiliz toprağı olduğunu gösteren kayıtlar konduğunu gördüler. Bu tam bir köşe kapmacaydı. Deception Adasından sökülen tabletler Buenos Aires'teki İngiliz büyükelçiliği tarafından 11 Şubat 1943'te Arjantin hükümetine teslim edildi. Bu fırsatı değerlendirmek isteyen Arjantin Hükümeti, söz konusu bölgede İngiltere'ye egemenlik hakkı verecek hiçbir gerekçenin bulunmadığını oysa bronz tabletlerde belirtilen dilim içerisinde yer alan bütün toprakların Arjantin'e ait olduğunu bildirdi. Bu Arjantin tarafından hükümet düzeyinde ilk kez ortaya konmuş bir resmi egemenlik iddiası niteliği taşıyordu[117].

İngiltere'nin Falkland Adalarındaki yerleşiminin yüzüncü yıl dönümü anısına posta pulu bastırılması üzerine Arjantin bunu protesto etti ve Berne'de bulunan Evrensel Posta Birliği'ne bu pullarla damgalanmış postaların hiçbir Arjantin posta merkezi tarafından kabul edilmeyeceği bildirildi. Mayıs 1946'da, İngiltere'nin üzerinde hak öne sürdüğü Antarktika adaları ve kara parçaları adına pul bastığı öğrenilince Arjantin Dışişleri Bakanlığı Haziran ayında İngiliz büyükelçiliğine bir protesto çekti. Protestoda Falkland Adaları ve 60 derece Güney Paralelinin güneyinde 25 derece ile 68 derece 34 dakika Batı meridyenleri arasındaki bölgenin Arjantin'in hakkı olduğu tekrarlandı. Kasım 1946'da Arjantin iddialarını biraz daha genişletti. Ülkenin Antarktika'daki bölgesini göstermek üzere askeri coğrafya kurumu tarafından yayınlanan haritada bölgenin batı sınırı 74. Batı Meridyenine

[116]Adrian John Howkins, "Frozen Empires: A History of the Antarctic Sovereignty Dispute Between Britain, Argentina, and Chile, 1939 – 1959, s. 46 - 47
[117]Donald C. Ferguson, "a.g.e",s. 65 – 67; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s.75 - 76

kadar genişletilmiş görünüyordu. Hatta sonradan yayınlanan bir memorandumla eklenen bölgelerle birlikte, Güney Orkneys, Güney Shetlands, Antarktika Yarımadası, Weddell Denizi kıyılarının büyük bölümü, Güney Georgia ve Güney Sandwich Adaları Arjantin bölgesi içerisinde gösteriliyordu[118].

1947'nin başlarında bir Arjantin sefer ekibi Deception Adasına vardı. Amaçları üs kurmaktı. Fakat iki İngiliz savaş gemisi onları engelledi. Bir süre karşılıklı protestolardan sonra Arjantin gemisi geri çekildi. Arjantinliler aynı seferde başka bir adaya (Gamma) üs kurmayı başardılar. Bunun üzerine karşılıklı diplomatik protestolar yıl boyu devam etti. Kasım 1947'de üç Arjantin savaş gemisi Güney Shetlands Adaları bölgesinde faaliyetteyken bir ay sonra bunlara dokuz gemiden oluşan bir filo eklendi. Bu gemilerden beşi Deception Adasındaki limanda demirledi. Burada bir üs inşa edildi. Şubat 1948'de Arjantin deniz kuvvetlerinden bir filo daha bölgeye intikal etti ve büyük bir tatbikat yapıldı. Askeri faaliyetlerdeki bu artış Arjantin, Şili ve İngiltere'yi diplomatik kanallara zorladı. Neticede bir yıllık (1948-49) süreyle 60 derece Güney Paralelinin güneyine askeri gemi göndermemek üzere bu ülkeler anlaştılar. Bu anlaşma uzun süre boyunca her yıl yenilenerek uygulandı[119].

1952 Şubatında küçük bir kriz baş gösterdi. Bir İngiliz keşif ekibinin Antarktika Yarımadasının bir küçük körfezi olan Hope Bay'a çıkması Arjantinliler tarafından havaya ateş edilerek engellenince İngiltere Falkland filosundan bir savaş gemisini bölgeye gönderdi ve derhal Arjantin'e bir protesto çekti. Arjantin, olay yerindeki ekibinin bir hata yaptığını ve bu türden bir hatanın bir daha tekrar etmeyeceğini bildirdi. Şubat 1953'te bir grup İngiliz Arjantin'in Deception Adasındaki üssünde görev yapan iki personele saldırdı ve bölgeden uzaklaştırmak için gözaltına aldı ve üs tesisini söktü. Aynı şekilde Şilililer tarafından yapılmış olan bir barakayı da söktüler. Arjantin bu eylemi sert şekilde protesto etti. Yani bölgedeki köşe kapmaca devam ediyordu. Arjantin, takip eden yıllarda özellikle Antarktika Yarımadası bölgesindeki üslerine yenilerini ekledi. Ellili yıllarda üs sayısını dokuz a kadar çıkartmıştı[120]. Bu gayretler İngiliz faaliyetlerine karşı koyabilmek içindi.

---

[118]Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 67 - 70
[119]Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 68; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 182
[120]Donald C. Ferguson, "a.g.e", s. 69 – 70; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s.201 - 202

1.5.3. İngiltere

İngiltere egemenlik iddialarını 1675 – 1843 yılları arasında İngilizler tarafından yapılmış keşif ve ilhak faaliyetleri ile 1843 – 1908 yılları arasındaki egemenlik ve yönetim uygulamalarına dayandırmaktadır. Kıtada İngiliz Faaliyetleri 1772 yılında dünyanın en güney kıtasının varlığını araştırmak üzere Kaptan James Cook yönetiminde deniz seferi düzenlenmesiyle başlar. James Cook bu seferde 1773 yılında Antarktika Dairesini ilk geçen adam ünvanını almıştır. Ayrıca iki yıllık bir zaman zarfında Kıta'nın etrafında bir tur atmayı ve Pasifik tarafından iki kez daha Antarktika Dairesini aşmayı başarmıştır. Ocak 1775'te Cook, Güney Sandwich Adalarını keşfetmiş ve Güney Georgia Adasına ayak basmıştır. Bu başarılar dünya keşifler tarihi bakımından önemli kabul edilmektedir[121].

Şubat 1819'da Kaptan William Smith Güney Amerika'nın en güney ucu olan Horn Burnunu aşarken gemisi sürüklenince Güney Shetland Adalarını gördü. Bu adaların Hollandalı kaptan Dirck Gerritsz tarafından 1559'da keşfedildiği ileri sürülmüş olsa da buna ilişkin inandırıcı yazılı kanıt sunulamadığından bu adaların keşfi şerefi Kaptan Smith'e verildi. 1820 yılının başlarında Kaptan Edward Bransfield Güney Shetland Adalarının bir takımada mı yoksa Antarktika Kıtasının bir parçası mı olduğunu araştırmak üzere bir ekiple birlikte sefere çıktı. Fakat anakarayı gördüğünü geçerli raporlarla ispatlayamadı. 1821 yılında, Kaptan George Powell, Amerikalı Palmer ile birlikte Güney Orkneys Adalarının keşfine imza attı. Bunu takip eden yıllarda James Weddell 1821-24, John Biscoe 1830 - 32, James Clark Ross 1839 - 43 keşif seferlerinden sonra yüzyılın geri kalanında İngilizlerin Antarktika'ya ilgisi azaldı[122].

İngilizlerin Antarktika konusundaki siyasi tarihi 21 Temmuz 1908 de bir grup adayla birlikte Graham Land adını verdikleri araziyi kendilerine bağlı Falkland Adaları Sömürgesine bağlamak üzere yayımladıkları beratla başlar. Graham Land, 50 derece Güney Paralelinin güneyinde 20 derece Batı Meridyeni ile 80 derece Batı Meridyeni Arasında kalan bölgedeki adalara verilen addır. Beratta sayılan adalar Güney Georgia, Güney Orkney ve Güney Shetland adalarıdır. İngiltere uzun yıllardır bu kara parçaları üzerinde etkin bir kontrolünün bulunduğunu öne sürmekteydi.

[121]Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s.35 – 36; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 8
[122]Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s.36 – 39; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 9

Graham Land içerisine Güney Amerika ana karasının bir kısmının ve Tierra del Fuego'nun da dâhil olması ve Arjantin'in itirazları sonucu İngiltere 28 Mart 1917 tarihinde konuya açıklık getirdi. Buna göre 58. Güney Paralelinin kuzeyinde 50. Batı Meridyeniyle 80. Batı meridyeni arasında kalan kara parçaları İngiliz iddialarının dışında bırakıldı. Görüldüğü gibi İngiltere hem Şili hem de Arjantin tarafından hak öne sürülen bölge üzerinde egemenlik hakları bulunduğunu öne sürmekteydi. Bu aynı zamanda Antarktika üzerinde coğrafi koordinat vererek(sectornature) egemenlik öne sürmenin ilk örneğiydi.[123].

Aslında ikinci dünya savaşı öncesinde Antarktika'ya yönelik resmi İngiliz ilgisi cılızdır. 1908 ve 1917 de gerçekleşen ve Falkland Adaları yönetiminin etki alanını Antarktika Yarımadası bölgesinde yer alan Güney Georgia, Güney Orkney ve Güney Shetland adalarını için alacak şekilde genişletmeye yönelik iki resmi girişim dışında egemenlik iddiası denebilecek pek fazla girişim yoktur. Bu dönemde İngiliz faaliyetleri genellikle ticaridir ve yağ endüstrisinin ihtiyaçlarına yöneliktir. Bu nedenle de İngilizlerin elinde Kıta'nın coğrafi özelliklerine ve uzamına ilişkin doğru düzgün harita bile olmadığı gibi bu konulara yönelik kamuoyu ilgisi de son derece sınırlıydı[124].

İngilizler 1906 yılından başlayarak 1931'e kadar Falkland Adaları ve onun yönetimi altına aldıklarını ilan ettikleri Güney Shetland, Güney Orkney, Güney Georgia adalarındaki balina avcılığını lisansa ve vergiye bağladılar. Norveç hükümetinin, balinacılık bölgelerinde egemenliğin kime ait olduğuna ilişkin sorusuna da buraların İngiliz toprağı olduğu buralarda balina avcılığı yapmak isteyenlerin Falkland Adaları Valiliğinden lisans alması ve oraya vergi ödemesi gerektiği yanıtı verildi(1906). Söz konusu dönemde balina avcılığının tamamı Falkland Adalarındaki üslerden, Güney Georgia ve Deception Adalarından sürdürüldü. 1909 yılında Güney Georgia adasına, lisans vermek ve vergi toplamak için, bir sulh hâkimliği kuruldu. İdari otoriteler adına gözlem ve denetim yapmak için başlangıçta balina avcı gemilerine bir memur atanıyordu. Sonralarda bu memurlar balina sezonunda adalardaki üslerde sürekli görev yapmaya başladılar. 1925-26 sezonunda fabrika

[123] Robert E. Wilson, "a.g.e.", s. 18 - 19; Donald Calvin Ferguson, "a.g.e", s. 40; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 11
[124] Klaus Dodds (1), "a.g.e.", s. 46

gemiler kullanılmaya başlandı. Bunların karadaki üslere ihtiyacı yoktu; dolayısıyla vergi ödemeden avcılık yapabiliyorlardı. Bu avantajları ve daha verimli olmaları nedeniyle sayıları hızla arttı ve 1930'dan itibaren İngilizler balina avcılığından eskisi gibi vergi alamaz hale geldiler. Denetimsiz avcılık bir aşırı üretim sorunu doğurunca balina avcılığının uluslararası bir düzenlemeye kavuşturulması için müzakereler 1931 yılında başlatıldı[125].

Birleşik Krallık Sömürgeler Dairesinin (United Kingdom Colonial Office) alt kuruluşu olan Keşif Komitesine ait bir gemi 1926'dan 1938'e kadar her sezon sömürgeleri keşif amacıyla ziyarete gitti. II. Dünya Savaşının patlak vermesi keşif işlerinin bırakılmasına sebep oldu. Güney sularında Alman akıncılarının izini sürmek amacıyla bölgeye gönderilen bir İngiliz savaş gemisi Deception Adasında Arjantin Hükümetine ait mülkiyet işaretleri bulunduğunu keşfetti. Böylece Alman tacirlerinin bölgedeki faaliyetleri İngilizlere Antarktika'nın stratejik önemini hatırlatmış oldu. Ayrıca Arjantin'in bölgede İngiliz çıkarlarına darbe vurabileceği görülmüş oldu. Büyük savaş nedeniyle kesintiye uğrayan Antarktika çalışmalarını yeniden başlatmak, İngilizlerin Kıta'daki varlığını bütünselleştirmek amacıyla "Tabarin Operasyonu" adı verilen bir proje yürürlüğe kondu. Bu proje askeri ve bilimsel amaçlar taşıyordu. Bu kapsamda bölgede iki küçük askeri üs kuruldu. Bilimsel amaç ise Falkland Adaları ve Deception Adasında meteorolojik gözlem istasyonu kurmak; jeolojik, topografik ve biyolojik incelemeler yaparak İngiliz bölgesinin haritasını çıkartmaktı. Adalarda bir dizi meteoroloji istasyonu kuruldu. Bunlardan bir kısmı sürekli faal kalacak şekilde donatıldı ve burada çalışanlardan bazılarına postane müdürü veya yargıç ünvanları verildi. Amaç İngilizlerin bölge üzerindeki yönetsel iddialarını güçlendirmekti[126].

1944 yılından önce Falkland Adaları pulu bastırılarak üslerdeki posta istasyonlarında kullanılmaya başlanmıştı. O yıl, Güney Georgia, Güney Orkneys gibi bağlı adaların isimlerinin yer aldığı pullar da kullanılmaya başlandı. Savaştan sonra Tabarin Operasyonunun adı 'Falkland Sömürgeleri Araştırmaları' olarak değişti. 1946 da Tabarin Operasyonunun meyvelerinden biri olarak, üzerinde İngiliz bölgesinin haritasının yer aldığı Falkland Adaları Sömürgeleri pulu basıldı ve

[125] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 37 – 39; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 12
[126] Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 93 - 95

kullanıldı. 1948'den itibaren Arjantin ve Şili Hükümetleriyle askeri faaliyetlerin sınırlandırılması antlaşması kapsamında 60. Güney paralelinin güneyine askeri gemi gönderilmemesi konusunda mutabık kalındı ve bu mutabakat sonraki yıllarda da yenilendi[127].

İngilizlerin, 12 Aralık 1953 tarihinde yayınladıkları R. 2665 numaralı memorandumla, Falkland Adaları Sömürgelerinin yüzyıldan uzun bir süredir kesintisiz şekilde İngiliz toprağı olduğu şeklindeki resmi beyanatları, yabancılar tarafından, açgözlülere has bir uydurma olarak görüldü. Ancak bu iddialardan bazıları dayanakları bakımından ciddiye alınabilir niteliktedir. Özellikle Falkland Adaları Sömürgeleri içerisindeki iki takımada açısından İngilizler sıra dışı keşiflere imza attıklarını ispatlayabilmektedirler. Ayrıca Antarktika'da yapılan keşiflerde ve bilimsel araştırmalarda en büyük pay İngiliz vatandaşlarına aittir. Güney Georgia Adasının küçük gruplar halinde örgütlenmiş sürekli işletilen meteoroloji istasyonları nedeniyle bir İngiliz yerleşkesi olduğunu ileri sürmek mümkündür. Bunlara ek olarak balina avcılığını düzenlemek, sulh yargıcı ve kolluk gücü atamak, posta idaresi kurmak gibi idari faaliyetleri de dikkate alındığında İngiliz egemenlik iddialarının ciddi kanıtlara dayandığının öne sürülmesi mümkündür[128].

1.5.4. Yeni Zelanda

Şilililerin kendilerini İspanyolların mirasçısı görmelerine benzer şekilde Yeni Zelandalılar da kendilerini Commonwealth* nedeniyle İngiltere'nin varisi görmektedirler. Dolayısıyla Yeni Zelanda'nın güneyinde yer alıp İngilizler tarafından keşfedilmiş olan ve Ross Sömürgesi (Ross Dependency) olarak adlandırılan bölge üzerinde egemenlik hakları bulunduğunu öne sürmektedirler[129].

1839'da İngiliz Kaptan John Balleny Yeni Zelanda'nın güneyinde Antarktika dairesinin içerisinde yer alan ve bu gün kendi adıyla anılan bir grup adayı keşfetti.

---

[127] Robert E. Wilson, "a.g.e.", s. 23, 25; Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 41 – 42; Klaus Dodds(1), "a.g.e.", s. 51

[128] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 42 – 43; Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 95 - 97

*Commonwealth (Commonwealth of Nations): Ortak yarar uğruna birleşme şeklindeki genel anlamı dışında, burada parantez içindeki özel anlamı ile kullanıldı. Yani Britanya İmparatorluğunu oluşturan devletler ve ülkeler (dominyonlar) topluluğu: Bunlar 1867-1908 arasında beyaz nüfusun egemen olduğu İngiliz sömürgeleridir. İçerisinde Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika Birliği yer alır. (Büyük Larousse, Milliyet, 1986, Cilt: 5, s. 2432)

[129]Ivor Richardson, "New Zealand's Claims in the Antarctic", New Zealand Law Journal, Volume 33, February 19, 1957, pp. 38 - 42

1841'de Sır James Clark Ross bu gün kendi adıyla anılan Ross Denizi civarını keşfetti. 1899 - 1900'de yine bir İngiliz Carstens E. Borchgrevink, Ross Denizi kıyısındaki Adair Burnu'nda bir kış kampı kurdu. 1901-1904'te İngiliz kaptan Robert F. Scott, Ross Denizi bölgesinde geniş çaplı bir keşif gerçekleştirdi ve 1910 - 13 arasında Güney Kutbuna gerçekleştirdiği trajik seferi esnasında bölgeye tekrar geldi; Adair Burnu'nda konakladı[130].

İngiliz Kabinesinin 30 Temmuz 1923 tarihli kararıyla 60. Güney Paralelinin güneyinde 160 derece Doğu Meridyeni ile 150 derece Batı Meridyeni arasında yer alan tüm kara parçaları ve adalar Ross Sömürgesi adı altında birleştirilmiş ve Yeni Zelanda Dominyonu Valiliği'nin yetkisi Ross Sömürgesini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir[131].

Bu dönemde Yeni Zelanda'yı temsilen her hangi bir Antarktika macerasına girişilmemiş olmakla birlikte Yeni Zelandalılar başlangıçta İngilizler tarafından gerçekleştirilen keşiflerden sonra Commonwealth düzeni içerisinde gerçekleşen bir takım keşif ve yönetim işlerinin, Kıtaya coğrafi yakınlıkları nedeniyle bir üs olarak kullanılmaları sayesinde başarıldığını öne sürmektedirler. Böylece özellikle coğrafi yakınlık(contiguity) ve yönetsel kontrol ilkelerini öne sürerek Antarktika'nın Ross Denizi bölgesi üzerinde meşru egemenlik hakları bulunduğunu iddia etmektedirler. Onlara göre Antarktika, üzerinde sürekli bir insan yerleşimi kurmaya elverişli olmadığı için etkin yerleşim(effective occupation) ilkesi burada kullanılamaz. Onun yerine etkin yönetim(kontrol) ilkesinin kullanılması yeterli olmalıdır. Yani onlara göre, Yeni Zelanda Antarktika adaları ve kıyılarında yürütülen beşeri faaliyetleri kontrol edebiliyorsa, bu kontrolü sağlayabildiği toprak parçaları üzerinde egemenlik hakkı öne sürebilir. Yeni Zelanda bu tezini Uluslararası Adalet Divanı'nın, Danimarka ile Norveç'in Greenland'ın doğusu üzerinde yaşadıkları egemenlik anlaşmazlığında Norveç'in keşif iddilarını egemenlik hakkı için yeterli bulmazken Danimarka'nın etkin yönetim iddiasını yeterli bulduğu kararına dayandırmaktadır[132].

Yeni Zelandalılar bu tezlerini desteklemek amacıyla, iddiaların değerlendirilmesinde üç koşulun dikkate alınmasını önermektedirler: 1- egemenlik

[130] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 43 - 44
[131] Donald C. Ferguson, "a.g.e.", s. 44
[132] Ivor Richardson, "a.g.e.", s. 38

amacı taşıyan davranışlar, 2- can ve mal güvenliğine yönelik sorumluluk kabul etme, 3- adalet tesis etme yeteneği. Palmas Adası davasında mahkemenin, komşuluk ilkesinin tek başına bir egemenlik gerekçesi yapılamayacağına; olsa olsa yerleşim kurmak için gerekçe yapılabileceğine vurgu yaptığı kararını hatırlatarak, dilim(sector) prensibinin aslında komşuluk prensibinin abartılmış halinden başka bir şey olmadığını belirtmektedirler. Ayrıca, Norveç'in keşif iddiasını yeterli bulmayan mahkeme kararları ve Antarktika'nın yerleşime uygun olmaması nedeniyle Kıta'ya birkaç bin mil uzaktaki ülkelerin dilim (sektor) prensibine dayanarak Kıta üzerinde hak iddia etmelerinin mümkün olmadığını belirtmektedirler[133].

Öte taraftan Yeni Zelandalılara göre, 1923'te Ross Sömürgesi yönetsel olarak Yeni Zelanda'ya bırakıldığına göre, eğer "dilim"(sector) prensibi uygulanacaksa bölgenin Yeni Zelanda dilimi olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Çünkü İngiltere 1931 Tarihli Westminster Kanunu ile Yeni Zelanda'ya özerklik tanımıştır. Sonrasında 1931 Balina Avcılığının Düzenlenmesi Cenova Konvansiyonuna ve 1935 Balina Endüstrisi Antlaşması'na Yeni Zelanda taraf olmuştur. 1923'den sonra Ross Sömürgesindeki İngiliz faaliyetleri neredeyse tamamen kesildiğinden bu bölge siyasi ve yönetsel açıdan Yeni Zelanda'ya bağlı kabul edilmelidir. Yeni Zelandalılar bu haklarının İngiltere tarafından da kabul edileceğini düşünmektedirler.[134]

1.5.5. Avustralya

Antarktika dairesinin teorik olarak dört çeyrek parçaya ayrılmasından yola çıkan Avustralya kendi adıyla anılan çeyreğin(90^0 – 180^0 Doğu meridyenleri arası) yaklaşık olarak tümü üzerinde egemenlik ileri sürmektedir. Bu bölgeyi Avustyalya Toprağı (Australian Antarctic territory) olarak adlandırmaktadır. Bu iddianın temelini, başlangıçta İngilizlerin gerçekleştirdiği keşiflere ek olarak yine İngiliz bayrağı altında, bir Avustralyalı olan Sir Douglas Mawson'un 1911 – 1914 ve 1929 – 1931 yılları arasında gerçekleştirdiği keşifler oluşturmaktadır[135].

Antarktika'nın Avustralya çeyreği ilk kez Kaptan John Biscoe tarafından 1831 yılında Enderby Kardeşler adlı bir fok avcısı şirket adına gerçekleştirilen deniz seferi esnasında keşfedildi. Biscoe gördüğü yerlere Enderby Land adını verdi. 1833

[133] Ivor Richardson, "a.g.e.", s. 39
[134]Ivor Richardson, "a.g.e.", s. 39 - 41
[135] Donald Calvin Ferguson, "a.g.m.", s.45 - 46

yılında yine aynı şirket adına bu kez Kaptan Peter Kemp, Enderby Land'in biraz doğusunu keşfetti. Bu şirket adına yapılan üçüncü deniz seferinde John Balleny yeni yerler keşfetti ve Sabrina Kıyıları adını verdi. Burası Avustralya'nın batı kıyıları ile aynı meridyen üzerinde yer alıyordu[136].

Sir Douglas Mawson tarafından gerçekleştirilen iki seferin sonucunda keşfedilen yerler Avustralya'nın üzerinde egemenlik öne sürdüğü bölgeye tekabül etmektedir. Ancak Avustralya'nın talepleri bununla da sınırlı değildir. Avustralya Antarktika alt bölgesinde yer alan adalar üzerinde de egemenlik iddiasındadır. Antarktika ana karasındaki iddialarla birlikte değerlendirildiğinde üzerinde hak öne sürdüğü bölge Antarktika anakarasının %42'sine yaklaşmaktadır. Antarktika alt bölgesindeki adalardan Heard ve Macdonald adaları, Macquarie Adası ve Tasmanya Adasının bir kısmı yer almaktadır. Avustralyalılar, Mawson'un keşifleri öncesinde İngiliz ve Fransızlar tarafından yapılan keşiflerde Hobart'ın* üs olarak kullanılmasını, Roald Amundsen'in Aralık 1911'de güney kutbuna ulaştığı haberini dünyaya Hobart'tan yaydığını, 1890- 1914 arasındaki keşiflerde Mawson dışında Louis Bernacchi, Tannant Edgeworth David, Griffith Taylor gibi Avustralyalı bilim adamlarının yer aldığını öne sürerek iddialarını güçlendirmeye çalışmaktadır[137].

Keşifler her ne kadar İngiliz Kralı V. George adına gerçekleşmiş olsa da tıpkı Yeni Zelanda'ya olduğu gibi fakat ondan 10 yıl sonra Avustralya'ya Commonwealth içerisinde özerklik tanındığından bu keşfedilen yerler üzerindeki hakların da Avustralya'ya geçtiği öne sürülmekteydi. 7 Şubat 1933 tarihli hükümet kararıyla İngiltere, 60^0 Doğu meridyeni ile 45^0 Doğu meridyeni arasında yer alan kara parçaları ve adalardan Adelie Land dışında tümünü Avustralya yönetimine bıraktı. Avustralya Meclisi, 13 Haziran 1933'te bu yetki devrini kabul eden bir karar aldı. 24 Ağustos 1936 da Avustralya Genel Valiliği, Commonwealth Federal Balinacılık Antlaşmasıyla getirilen düzenlemeleri ilan etti. Şubat 1954'te Mawson adıyla sürekli

[136] Donald Calvin Ferguson, "a.g.m.", s.45

* Avustralya'nın güneyinde yer alan Tasmanya Adasında bir şehir.

[137]Marcus Havard et al."Australia's Antarctic Agenda", Australian Journal of International Affairs, 60:3, 439 - 456, 2006, p. 441

bir istasyon kuruldu. Aynı yıl Avustralya'nın Antarktika Bölgesi olarak tanımlanan kesimde temel bir hukuk sistemi oluşturmaya yönelik yasa çıkartıldı[138].

Avustralya Uluslararası Jeofizik Yılında ve sonrasında özellikle bu çeyrekte çok önemli bilimsel araştırmalara imza attığını ve sadece bilim değil diplomasi olarak da Kıta'nın siyasi geleceği konusunda çok gayret sarfettiğini çünkü Kıtayla erken 19. Yüzyıla uzanan kültürel bağlarının yanında ulusan güvenliği ve ekonomik varlığı açısından güçlü bağları bulunduğunu ileri sürdü[139]. Hatta 1953 yılında, Avustralya diliminde yer alan Antarktika kıyılarının Avusralya kıta sahanlığına dâhil olduğu şeklinde bir deklerasyon da yayınlamıştır. Fakat öne sürdüğü bilimsel araştırmalarını ikna edici bir veri koleksiyonuyla destekleyemeyince iddilarının içinin boş olduğu izlenimi uyandı[140].

Avustralya'nın Antarktika diliminde iki rakibi bulunmaktaydı. Bunlardan Fransızlar çok dar bir alan üzerinde faaliyet halinde iken en büyük tehdit Rusların sağlam alt yapılı faaliyetlerinden geliyordu. Avustralyalılar tek başlarına Rusları ekarte edebilecek güce sahip olmadıklarının da farkındaydılar. İkinci Dünya Savaşının sonucu, dünyanın her yerinde olduğu gibi Antarktika üzerindeki politik ve askeri mücadelelerin seyrinde de önemli değişiklikler yarattı[141].

1.5.6. Norveç

Bir Norveçli olan Roald Amundsen tarafından 20. Yüzyılın başlarında gerçekleştirilen önemli keşiflere karşın Norveç uzun yıllar Antarktika üzerinde her hangi bir egemenlik iddiasında bulunmamıştır. Öte taraftan İngilizlerin Antarktika'yı tamamıyla İngiliz İmparatorluğuna dâhil etme planlarını suya düşüren de Fransızların Adalie Land (1924) ve Norveçlilerin de Bouvet Adası (1930) üzerinde öne sürdükleri haklar olmuştur. Norveçlilerin faaliyetleri özellikle 20^0 Batı Meridyeni ile 45^0 Doğu Meridyeni arasındaki Antarktika kesiminde yoğunlaşıyordu. Norveçliler bu bölgede 1929 - 30; 1931 - 32; 1932 - 33 ve 1936 - 37 yıllarında Aralık Ocak ve Şubat aylarını kapsayan yaz dönemlerinde havadan keşif ve haritalandırma faaliyetleri yürütmüşlerdi. Tüm bu faaliyetler temelde balina endüstrisi içindi. Norveçlilerin

[138] Donald Calvin Ferguson, "a.g.e", s. 46 - 47
[139] Alessandro Antonello, "Australia, the International Geophysical Year and the 1959 Antarctic Treaty", Australian Journal of Politics and History, 2013, pp. 532 - 546, s. 533
[140] Marcus Havard et al."a.g.e.", p. 443
[141]Robert E. Wilson, "a.g.e.", s. 27

egemenlik iddiası ortaya atmaları Almanların bu bölgede balina avcılığı yapmak ve bu amaçla üs kurmak şeklindeki etkinliklerinin başladığı döneme yani İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesine tekabül eder. Almanların bu kesimi seçmelerinde henüz burada her hangi bir egemenlik iddiasının ortaya atılmamış olmasının rolü vardı. Böylece Almanlar stratejik davranarak İngilizlerle ve dolayısıyla Amerikalılarla bir çatışma sebebi yaratmadan bölgedeki varlıklarını geliştirmek istiyorlardı[142].

Norveç 1931 yılında 90^0 Batı Meridyeni yakınlarındaki Peter I Adası üzerinde hak öne sürdü. Daha önce egemenlik öne sürmüş olduğu Bouvet Adası İngilizlerin iddialarıyla; bu ada ise Şili'nin hak öne sürdüğü alanlarla çakışıyordu. Norveç Hükümetinin yazılı açıklamasında, bu adaların Norveç balina endüstrisine bölgede güvenli bir üs sağladığı ve onları yabancıların olası saldırılarından koruduğu öne sürüldü[143].

20^0 Batı ve 45^0 Doğu meridyenleri arası Antarktika bölgesindeki Alman faaliyetleri 1938 ve 39 yıllarında büyük ivme kazandı. 39'da Almanlar bölgeye üzerinde iki deniz uçağı bulunan keşif ve harita çıkarmak üzere donatılmış 8000 tonluk bir özel gemi gönderdiler ve kıyıdan 300 mil içeriye kadar keşif yapıp 13.000 feet yüksekliğinde dağ silsilesi keşfettiler. Durumu yakından takip eden Norveç bu uçuşlardan 5 gün önce 14 Ocak 1939'da acele bir deklerasyon yayınlayarak bölgenin 1911 yılında Amundsen tarafından keşfedildiğini ve Queen Maud Land adı verildiğini duyurdu. Fakat elbette bu Almanları durdurmaya yetmeyecekti[144].

Norveç bu deklerasyonuna gerekçe olarak, yine balina endüstrisinin ihtiyaçlarını gösterdi ve kendi işletmelerinin diğer ülkeler tarafından bu bölge sularından dışlanması ya da engellenerek zarara uğratılması ihtimalinin önlenmesi için Antarktika kıyılarında yerleşke kurma ihtiyacını öne sürdü. Norveç'in bu bölgede karada faaliyet göstermesi ancak 1949-50 yaz sezonunda İsveç ve İngiltere ile birlikte yürütülen ve iki yıl sürdürülen bir bilimsel keşif operasyonuyla mümkün

[142] Donald Calvin Ferguson, "a.g.e." , s. 73; Robert E. Wilson "a.g.e.", s. 21; Klaus Dodds (1), "a.g.e." s. 47
[143] Donald Calvin Ferguson, "a.g.e." , s. 73; Klaus Dodds, "a.g.e." s. 48
[144] Robert E. Wilson, "a.g.e", s. 21

olabildi[145]. Norveç'in 1959 Antarktika Antlaşması öncesi faaliyetleri ve iddiaları bundan ibarettir.

1.5.7. Fransa

Fransızlar güney denizlerindeki emperyal amaçlarını gerçekleştirmek için Madagaskar'ı ana üs olarak kullanmak istemişlerdir. Fakat Antarktika özelinde Fransa'nın çok fazla etkinliği olduğu söylenemez. Zaten anakara üzerindeki iddiası da Adelie Land adını verdikleri 140^0 Doğu Meridyenine denk gelen bir bölgedir. Burası Fransız Kâşif Kaptan Dumontd'Urville tarafından 1840 yılında keşfedilmiş ve Adelie Land adı verilmiştir. 27 Mart 1924 tarihinde Fransa burası üzerinde egemenlik iddiası öne sürmüş ve Antarktika alt bölgesinde işgal etmiş olduğu Saint Paul, Amsterdam, Kerguelen ve Crozet adalarıyla birlikte Adelie Land'ı, kendisine bağlı Madagaskar sömürgesi genel valiliğinin yönetimi altına aldığını duyurmuştur[146].

İkinci Dünya Savaşı öncesinde Antarktika'da hareketlenen siyasi atmosfer Fransa'yı da etkilediğinden 1 Nisan 1938'de, 60^0 Güney Paralelinin güneyinde ve 136^0 Doğu Meridyeni ile 142^0 Doğu Meridyeni arasında kalan tüm ada ve anakara parçaları Fransız dilimi olarak ilan edilmiştir[147].

Fransa'nın ikinci Antarktika seferi ancak 1948'de gerçekleştirilebilmiştir. Kasım ayında keşif ekibi Adelie Land kıyılarına ulaşmıştır. Ancak kıyı önündeki buz kütlelerini kıramadıkları için kıyıya çıkamadılar. Bir sonraki sezonda yeniden denediler ve bu kez başararak Ocak 1950'de kalıcı bir istasyon da kurdular. Ancak 1959 Antarktika Antlaşmasına kadar Fransa'nın Bölgedeki etkinliği bu iki keşif ve küçük bir bölge üzerinde egemenlik iddiasından ibaret kalmıştır[148].

---

[145] Donald Calvin Ferguson, "a.g.e", s.74

[146] J. S. Reeves, "Antarctic Sectors", TheAmerican Journal of International Law,Vol. 33, No. 3 (Jul., 1939), pp. 519-521, Cambridge University Press, s.519 (Bu kaynakta deklarasyon tarihi Kasım 1927 olarak verilmiştir. Ancak diğer kaynaklarda yukarıda verdiğimiz tarih kayıtlıdır.)

[147] Donald Calvin Ferguson, "a.g.e." s. 72

[148] David Winston Heron, "a.g.e." s. 663; Donald Calvin Ferguson, "a.g.e.", s. 72

2. BÖLÜM

II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI ARAYIŞLAR: WASHINGTON KONFERANSI VE ANTARKTİKA ANTLAŞMA(SI)LAR SİSTEMİ

2.1. Müzakereler Dönemi

2.1.1. Amerikan İnisiyatifi: Antarktika'yı Uluslararasılaştırma Önerisi I.

Amerika'nın Antarktika ilgisi uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte, çalışmaları önemli ölçüde engelleyen II. Dünya Savaşının sona ermesiyle Antarktika üzerindeki Amerikan ilgisi büyük bir ivme kazandı. Özellikle bu dönemde Kıta üzerinde en fazla çalışma yapan ülkelerin başında Amerika Birleşik Devletleri gelmekteydi. Kıta'nın daha önce gidilememiş üçte ikilik kısmının O'nun tarafından haritalandırılması veya gözlemlenmesi Amerika'yı ön plana çıkarıyordu. Daha çok Operation Highjump olarak bilinen ve yukarıda anlatılan planlı devlet girişimi, 1946-1947 döneminde gerçekleşti. Bu bir ordu girişimi olarak görülmekle birlikte aslında bir alt yapı projesiydi. Bununla birlikte diğer sivil federal kurumlar bilimsel araştırma projeleri konusunda işbirliği işlevi üstlendiler. Bu operasyon Amerika'ya Kıta'nın politik bir içerikten yoksun olduğunu gösterdi[149].

Kıta üzerinde insan yaşamaması ve beşeri faaliyetleri büyük oranda sınırlandıran iklim özellikleri nedeniyle politik bir görüntü vermese de Kıta üzerindeki hak iddiaları, ülkeler arasında İkinci Dünya Savaşı öncesinden başlayan çatışmalar ve Savaş esnasında Alman denizaltılarının Kıta çevresindeki adalarda yer alan üsleri kullandıklarının görülmesi[150] Antarktika'yı Amerika Birleşik Devletleri için başlangıçta bir askeri güvenlik sorunu haline getirdi[151].

Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nın Politika Planlama Ofisi tarafından 9 Haziran 1948 tarihinde hazırlanan PPS-31 belgesiyle Amerika'nın Antarktika

---

[149] John Hanessian, "The Antarctic Treaty 1959", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 9, No. 3 (Jul., 1960), pp.436-480, s.436

[150] Donald Robert Rothwell (1), "Antarctica Under Threat: An Examination Of The Antarctic Treaty System And İts Response To The Challenges Of The 1980's" s. 53

[151] Ethel RosieTheis "In The National Interest: United States Antarctic Policy, 1960 - 1992, The George Washington University, ProQuest Dissertations Publishing, 1993. 9322911., s.191 - 192

politikasının esasları oluşturuldu. Buna göre Amerika bölge üzerindeki hiçbir egemenlik iddiasını kabul etmeyeceğini deklare etti. Bölge üzerindeki ekonomik çıkarlara gelince, Kıta'daki tabiat şartlarının acımasız olması nedeniyle ekonomik kaynakların verimli kullanılmasını da pek mümkün görmüyorlardı. Strateji açısından ise Amerika, bölgeyi Amerikan çıkarlarına yönelik acil bir tehdit olarak görmüyordu. Risk olarak görülen şey sadece, Kıtaya veya etrafındaki adalara ulaşımı engelleyecek düşmanca bir tutumun Sovyetler gibi bir devletten gelmesiydi. Amerikalılar daha önce başka bir devlet tarafından üzerinde egemenlik öne sürülmemiş Antarktika kısımları için Sovyetlerin yeni egemenlik iddiaları ile ortaya çıkmasından endişeleniyorlardı. Çünkü bu bölgeler, gelecekte gerekli hale gelirse, Amerika'nın üzerinde hak iddia edebileceği alanlardı[152].

Bizce Amerika, İkinci Dünya Savaşı sonrasında kendini göstermeye başlayan iki kutuplu dünya ve Soğuk Savaş şartlarında Batı Bloğu içerisinde Antarktika yüzünden meydana gelebilecek çatlakları ve olası çatışmaları önlemenin yollarını arıyordu. Bu nedenle de Milletler Topluluğu (Common Wealth) ülkeleri, Güney Amerika Ülkeleri, Norveç ve Fransa gibi batı bloğuna dahil ülkeler arasında müzakere ortamı yaratarak çatışmasız bir yapı oluşturmaya çalışıyordu.

Amerika Birleşik Devletleri daha 1948'de Antarktika'nın uluslararası bir rejime kavuşturulmasını önermiştir. Başlangıçta 'sektör teorisi'ni (meridyenler arasını dilim kabul eden teori) savunan Amerikan Dışişleri Bakanlığı bazı ülkelerin aynı sektörler üzerinde egemenlik öne sürmesi sonucu bu politikasında değişiklik yapma ihtiyacı duymaya başlamış ve yukarıda arz edilen etkenlerin de katkısıyla tutumunu 1947 sonlarından itibaren değiştirmeye başlamıştır. Amerika'nın "uluslararasılaştırma" önerisi etrafında gerçekleşen bir dizi çaba ve çalışma neticesinde 11 yıl sonra Antarktika Antlaşması gerçekleştirilebilmiştir. Uzun süren bu gayretler Antlaşmanın şekillenmesinde ve günümüze kadar geçirdiği evrimde etkili olmuştur[153].

Amerika'nın Antarktika'yı uluslararasılaştırma önerisi başlangıçta kesin bir sonuç vermemekle birlikte, 1953 yılına kadar sürecek diplomatik müzakerelerin fitilini ateşlemiştir. Tartışmaların başında Birleşmiş Milletler Antlaşmasının 75. ila

[152]Ethel Rosie Theis, "a.g.e." s.142 - 143
[153]John Hanessian, "a.g.e." s.436

79. (78 hariç) maddeleri öne sürülerek Antarktika üzerindeki düzenlemelerin Birleşmiş Milletler (BM) vesayetinde yapılması teklif edilmiştir. Fakat Birleşmiş Milletlerin esasen bir güvenlik organizasyonu olması ve Antarktika'nın stratejik bir konu olmaktan çıkartılmak istenmesi karşısında BM bünyesinde çözüm aranmasının anlamsız olacağı gerekçesiyle karşı çıkılmıştır. Ayrıca BM Antlaşmasının 76. Maddesi (b) bendine göre vesayet sisteminin (trusteeship) bir bölgedeki yerleşik halkı BM eliyle ekonomik, sosyal, politik ve eğitsel açılardan geliştirmek maksadını taşıdığı, oysa Antarktika'da yerleşik halk bulunmadığından bu sistemin orada uygulanamayacağı öne sürülmüştür. Sorunu BM bünyesinde çözme taleplerinin samimi olmadığı, BM'yi devre dışı bırakmakla suçlanmamak için yapıldığı da öne sürülmüştür[154].

Neticede Kıta'nın uluslararasılaştırılmasının aşamalı şekilde gerçekleştirilebileceği iki katmanlı yeni bir çözüm planı gündeme getirilmiştir. Buna göre, Kıta üzerinde otorite ve kontrolün ilgili ülkeler tarafından doğrudan sağlanacağı, BM den ayrı fakat O'nunla bağlantılı çalışan bir yapı oluşturulacak (müşterek egemenlik / multiple condominium) ve bu yapının kurucu unsuru Antarktika üzerinde toprak iddiası olan ülkeler olacaktı. Dolayısıyla müzakerelerde toprak üzerindeki egemenlik talepleri ağırlık kazanmıştır. Bu görüş ayrılıkları konunun Birleşmiş Milletler bünyesinde çözüme kavuşmasını engellemekle birlikte Kıta'nın uluslararası topluma açılması fikri yavaş yavaş güç kazanmaya başlamıştır. Ayrıca müzakereler sonucunda Kıta için hangi yönetim şekli benimsenirse benimsensin, bilimsel araştırmaların kolaylaştırılacağı ve destekleneceği; hiçbir ülkeye bilimsel araştırma ve faaliyetleri engelleyebileceği yetkiler tanınmayacağı hususunda anlaşılmıştır. Bu meyanda Amerikan Dışişleri Bakanlığı 1948 başlarında Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi'nden, Antarktika'da uygulanabilir bir bilim programı üzerinde geniş perspektifli bir inceleme yapmasını istemiş, buna bağlı olarak seçkin bilim insanlarının girişimiyle birkaç konferans düzenlenmiş ve 1949 Mayısında resmi bir rapor yayınlanmıştır[155].

Bu iki öneri (BM vesayeti, müşterek egemenlik) üzerinde İngiltere ile Amerika arasında özel bir müzakere gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmede İngilizlerin

[154]John Hanessian, "a.g.e.", s.437
[155] "a.g.e.", s. 438

BM vesayetine şüpheyle yaklaştıkları ve 60^0 Güney Paralelinin güneyindeki tüm bölgeyi kapsayacak bir düzenlemeye isteksiz oldukları ortaya çıkmıştır. İngilizler ABD, Şili, Arjantin ve kendileri olmak üzere yalnızca 4 ülkeyi içeren bir düzenleme yapmayı teklif etmişlerdir. Amerikalılar ilgili tüm tarafların katılımı konusunda ısrar ederlerken, denkleme SSCB'nin de dahil edilmesinin gerekliliği üzerinde hiç durulmamıştır. Çünkü bu dönemde, Sovyetlerin 24 Haziran 1948'de başlattıkları Berlin Kuşatması'na (Berlin Blockade)*, Müttefiklerin iki gün sonra başlattığı havadan yarma harekâtıyla (Berlin Airlift) karşılık verilmesi sonucu başlayan ve tarihe Soğuk Savaş'ın başlangıcı olarak geçen bir kriz yaşanmaktaydı[156].

1948 yılının ilkbahar ve yazı boyunca süren müzakerelerde İngilizler konuyu Amerikalıların ikinci önerisi olan müşterek egemenlik (multiple condominium) çerçevesinde tutmaya çalıştılar. Amerikalılar ise bir taraftan kendi politikalarını gözden geçirirken diğer taraftan BM vesayeti (trusteeship) teziyle ilgili olarak Arjantin ve Şili'yle temasa geçmişlerdi. Tam bu dönemde İngilizler, Amerikalıların 'müşterek egemenlik' önerisini kabul ettiklerini bildirdiler. Amerikalılar aynı zamanda başta Yeni Zelanda ve Avustralya olmak üzere Norveç ve Fransa ile de doğrudan temasa geçmişlerdi. Arjantin, Amerikan teklifini kategorik olarak reddederken Şili, Escudero Deklarasyonu olarak bilinen bir karşı teklifle cevap verdi. Temmuzun ikinci yarısı ve Ağustos başını kapsayan dönemde görüşme temposu yükselmişti. Ama Şili'nin önerisi pek destek görmezken İngiltere müşterek egemenlik planında ısrar ediyor; Amerika ise BM vesayetinde düzenleme tezini ileri sürmeye devam ediyordu[157].

ABD hükümeti 9 Ağustos 1948 tarihinde Arjantin, Şili, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, Norveç ve Fransa hükümetlerine Antarktika konusundaki sorunların çözümüne ilişkin kendi tasarısının detaylarını içeren gayrı resmi bir not gönderdi. Resmi yayın organından yapılan açıklamaya göre notta Amerikan Dışişlerinin bakış açısı ortaya konuyordu. Buna göre, çözümün Antarktika'daki

*Müttefiklerin Batı Berlin'de piyasaya Alman Markı sürmelerine karşılık Sovyetlerin tüm kara ulaşım yollarını keserek mal ve hizmet tedarikini engelleme girişiminin tarihteki adıdır. Kuşatma yaklaşık 11 ay sürmüştür. Aynı zamanda Soğuk Savaş döneminin ilk krizi kabul edilir. (https://en.wikipedia.org/wiki/Berlin_Blockade)

[156]John Hanessian, "a.g.e."s. 439

[157]John Hanessian, "a.g.e." s. 439

bilimsel araştırma ve incelemeleri destekleyecek nitelikte olması gerekiyordu. Bu nitelikte bir çözümün en etkili şekilde gerçekleşebilmesi ve aynı zamanda Kıta üzerindeki egemenlik sorunlarının çözüme kavuşturulması geniş tabanlı bir uluslararası antlaşmayı gerekli kılmaktaydı. Amerikan görüşüne göre bu şekilde bir çözüm için uzun sürebilecek bir bakış açısı değişimi, önerilerin değerlendirilmesi ve farklı bakış açılarının uzlaştırılması gerekmekteydi. Böyle bir bakış açısı değişikliği gerçekleşmeden ve gerekli çalışmalar tamamlanmadan yapılacak konferanslarla işlevsel bir sonuç elde edilmesi mümkün görülmüyordu[158].

Amerikan önerisine ilk cevap Ekim 1948'de Şili'den geldi. Şili öneriyi 1947 Rio Antlaşmasına (The Treaty Of Reciprocal Asistance = Karşılıklı Yardım Anlaşması) uyumsuz bulduğu için kabul etmiyordu. Şili'ye göre bu antlaşmanın hükümleri Amerikan önerisinin kabul edilmesinin olanaksızlığını göstermek için yeterliydi. Şili cevabında, egemenlik öne sürdüğü sektör üzerinde tam ve kesin bir egemenlik hakkına vurgu yapıyor ve Amerika'nın Antarktika üzerindeki tüm iddiaları ve çıkarları birleştirme fikrinin Şili açısından kabul edilemez olduğunu açıkça belirtiyordu. Buna karşın bilimsel işbirliği konusundaki tavrı farklıydı. Bilimsel çalışmalarda işbirliğinin sağlanması ve uluslararası bilgi paylaşımına dair bir antlaşmanın gerçekleşmesine katkı sağlamaya hazırdı. Ayrıca uluslararası samimi ilişkilere zarar verecek olaylardan kaçınılmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesi için üzerine düşeni yapmaya hazır olduğunu bildiriyordu. Ayrıca Şili, bu yönde bir ilk adım olması açısından ilgili ülkelerin beş yıl geçerli bir deklerasyon imzalayarak, yeni bir üs kurulması, araştırma seferi düzenlenmesi veya bunlara benzer aktivitelerin ilgili ülkelerin egemenlik haklarını zedelemeyeceğini ve bu türden hiçbir faaliyetin sömürge hakkı doğurmayacağını dünyaya duyurmayı önermiştir[159].

1948 Kasımında Avam Kamarasında, İngiliz Hükümetinin Amerikan önerisine vereceği cevap hakkında görüşüldü. Dışişleri Bakanı Ernest Bevin konunun bakanlığı tarafından titiz şekilde incelendiğini ve Milletler Topluluğu (Common Wealth) hükümetleriyle istişare yapıldığını, henüz kesin bir sonuca varılmamış olmakla birlikte Amerikan Dışişlerinin aldığı insiyatiften memnun olduklarını, bu

[158]John Hanessian,"a.g.e."s. 440
[159]John Hanessian,"a.g.e.", s. 441

teklifi uluslararası planda nihai çözüme yönelik faydalı bir katkı olarak gördüklerini belirtti[160].

İngiliz Hükümeti Washington büyükelçiliği kanalıyla, önerilerini bir müzakere zemini olarak kabul ettiklerini, konunun Avustralya ve Yeni Zelanda ile müzakere edildiğini Amerikalılara bildirdi. 1949 Ocak ayında durum İngiliz Dışişleri Bakanlığı eliyle kamuoyuna duyuruldu. Duyuruda, teklifin götürüldüğü diğer altı ülkeden çoğunun Amerikan Dışişlerine olumlu yanıt vermedikleri de ayrıca vurgulandı[161].

Amerikan teklifinin kabul görmeyeceğinin anlaşıldığı ve yaz sezonuyla birlikte güney yarımkürede dostane ilişkileri ortadan kaldırabilecek risklerin oluştuğu 1948 sonlarında İngiltere Arjantin ve Şili ile temasa geçti. Amacı o sezonda Antarktika'ya askeri seferleri engelleyecek bir anlaşmaya varılıp varılamayacağını görmekti. 1949 Ocak başlarında uzlaşma sağlandı ve bu üç devlet arasında, yalnızca adı geçen sezon için 60^0 güney paralelinin güneyine savaş gemisi göndermemek üzerinde mutabık kalındı. Başından beri gelişmeler hakkında bilgilendirilen Amerika, memnuniyetini bildirmenin yanında aynı dönemde bölgeye askeri gemi göndermeyi düşünmediklerini bildirdi. Tam bu dönemde SSCB sessizliğini bozdu. 10 Şubat 1949 tarihinde Leningrad'da (Saint Petersburg) düzenlenen Sovyetler Coğrafya Derneği toplantısında dernek başkanı akademisyen L. S. Berg, "Rusların Antarktika Keşifleri ve Bölgeye Güncel İlgileri" başlıklı bir rapor sundu. Bu toplantıda önemli bazı kararlar alındı. Rusların Antarktika'nın keşfindeki önceliği ileri sürüldükten sonra Washington müzakerelerine atfen, yabancı basından elde edilen bilgilerden, müzakereci devletlerin Sovyetler Birliği'ni dışarda bırakarak Antarktika üzerinde kalıcı bir çözüm elde etmeye çalıştıkları; oysa çözüm ortağı olmak konusunda Sovyetlerin inkâr edilemez haklarının bulunduğu; Antarktika rejimi konusunda Sovyetleri dışarıda bırakarak alınacak bir kararın geçerlilik kazanamayacağı ve böyle bir kararı tanımayacakları ilan edildi[162]. Leningrad toplantısını bir dizi toplantı takip etti. Bu toplantılarda özellikle Rusların 1819 - 21 yılları arasındaki keşifleriyle ilgili belgeler ortaya kondu. Leningrad kararları gayrı

[160]John Hanessian,"a.g.e.", s. 442
[161]John Hanessian, "a.g.e.", s. 442
[162]John Hanessian,"a.g.e." s. 443 - 444

resmi nitelik taşıdığı için olsa gerek hiçbir muhatap ülkeden yanıt gelmedi. Fakat Washington görüşmeleri esnasında bu kararların resmi Sovyet makamları tarafından ne zaman dillendirileceğine ilişkin hayli spekülasyon yapıldı[163].

Sovyetlerin tehditkâr açıklamalarına rağmen Amerikan Dışişleri Bakanlığı 1949 Şubat ortalarında ilgili ülkelerden, Ağustos 1948'de sunduğu öneriye cevaplarını sordu. Mart sonuna kadar tüm ülkelerden cevap geldi. Arjantin öneriyi, sahip olduğu tartışılmaz egemenlik haklarına aykırı bulduğu için kategorik olarak reddettiğini; Şili Escudero Deklarasyonu'nu ileri sürerek, ulusal egemenliğe sahip olduğu yerlerde her hangi bir uluslararasılaştırma girişimine temelden karşı olduğunu bildirdi. Fransa ve Avustralya ise bilimsel işbirliği önerisinden memnun olduklarını fakat bunu egemenlik sorununa dahil etmek için bir sebep göremediklerini bildirdiler. Norveç ikna edilebileceği izlenimi verirken öneriye karşı olmadığını açıkça bildiren sadece Yeni Zelanda oldu. Amerikalılar istemeyerek de olsa önerilerinin kabul görmeyeceği sonucuna vardılar[164].

2.1.2. Şili'nin Karşı Önerisi

Eskudero Deklarasyonu denilen şey Temmuz 1948'de Santiago'da Şili resmi temsilcisi Profesör Julio Eskudero ile Amerikan Dışişleri Bakanlığı temsilcisi Caspar Green arasındaki görüşmede, Amerikalıların BM vesayetinde bir yönetim kurma teklifine soğuk bakan Escudero tarafından ortaya atılan bir çeşit "modus vivendi"dir (anlaşmazlık noktalarını erteleme). Escudero burada, egemenlik veya hak iddiası bulunan ülkelerin ortak bir deklerasyonla bu iddialarını 5 ya da 10 yıl için dondurmayı kabul etmelerini ve bu sürede Antarktika'da gerçekleşecek hiçbir faaliyetin bu haklara halel getirmeyeceği gibi yeni bir hak da doğurmayacağının kabulünü önerdi. Böylece müzakerelerin ve işbirliğinin devamı için zaman kazanılmış olacaktı[165].

1949 yılı Mart sonlarında Birleşik Devletler, Antarktika üzerindeki egemenlik iddialarını çözüme kavuşturmak amacına yönelik bir adım olarak, önceki planını özellikle bilimsel işbirliği ile sınırlandırılmış şekilde yeniden yapılandırmayı

---

[163]John Hanessian,"a.g.e."s. 444
[164]John Hanessian, "a.g.e.", s. 444
[165]Adrian John Howkins, "a.g.e.", s. 174 – 175; Marie Jacobsson, "Building the International Legal Framework for Antarctica", s. 3 - 4

düşündü. Aslında Dışişleri Bakanlığı Şili'nin Eskudero önerisini müzakere zemini olarak kullanmaya hazırdı. Fakat Şili'nin Kıta üzerindeki egemenlik iddialarını moratoryum(erteleme, geciktirme) önerisinin peşinden gitmek konusunda henüz karar vermemişlerdi. Bütün gayretleri bir geçiş anlaşması yapılması içindi. Fakat Arjantin'in Eskudero Planı'nda böyle bir değişikliğe temelden karşı çıkabilecek olması ciddi bir engel ihtimali yaratıyordu. Çünkü Arjantin Antarktikası konusundaki ülke içi milliyetçi hassasiyet gittikçe artıyordu[166].

Amerikalılar tarafından Şili'ye yönelik olarak tasarlanan öneri nispeten basitti. Başlangıç olarak üç nokta öne çıkıyordu.

1- Antarktika'daki bilimsel araştırmaların büyük değer taşıdığı vurgulandı.

2- Egemenlik iddiaları nedeniyle meydana gelebilecek çatışmalardan kaçınılmalıydı.

3- Dostane ve tarafları memnun edici bir çözüme kavuşulması için gerekli ortak bakış açısının yakalanması ve etkili iletişim için gayret gösterilecekti.

Bu amaçla, beş yıl geçerli olmak üzere çok taraflı bir deklârasyon yayınlanarak:

1- 60^0 Güney Paralelinin güneyindeki tüm bölge için, tüm egemenlik iddiaları bu süre boyunca dondurulmuş sayılacak;

2- Söz konusu bölgede tüm devlet ve kişilere bilimsel araştırma serbestisi tanınacak;

3- Katılımcı ülke hükümetleri arasında, bilimsel bilgi, veri, fotoğraf, harita, kroki, plan gibi tüm bilgiler paylaşılacak;

4- Bu paylaşımı kurumsal hale getirebilmek için, üyeleri deklârasyon taraflarının atayacağı birer temsilciden oluşan bir İstişare Komitesi kurulacaktı[167].

Amerikalılar bu girişimleriyle egemenlik sorunlarının birkaç yıl için rafa kaldırılmasını sağlayabileceklerini düşünüyorlardı. Şili'nin önerisi üzerinden sürdürülecek anlaşma gayretlerinin uzun vadede tam bir çözüm konusundaki Amerikan görüşünün önemini ve kabul edilebilirliğini ispatlayacağını umuyorlardı. 1949'un bahar ve yaz döneminde fazla bir gelişme kaydedilemeyince Amerika Ağustos sonunda Eskudero Planından yola çıkarak oluşturduğu tasarıyı uluslararası tartışmaya açmaya karar verdi. Aynı yıl Ekim ayında İngiltere söz konusu planı kabul ettiğini tekrarladı. 1950 Ocağında Amerika Birleşik Devletleri gayrı resmi

[166]John Hanessian, "a.g.e." s. 445
[167]John Hanessian, "a.g.e." s. 445

müzakerelere başladı; önce Şili ve bir ay sonra da Yeni Zelanda ve Avustralya ile müzakereler devam ederken Sovyetler Birliği 9 Haziran'da resmi bir adım atarak sahneye çıktı. Eş zamanlı olarak Arjantin Avustralya, Yeni Zelanda, Fransa, Norveç, İngiltere ve Amerikan hükümetlerine gönderdiği memorandumla, Antarktika hakkında Sovyetler Birliği'nde 1949 yılında alınmış kararların öne çıkan noktalarını bildirdi. Ayrıca 1819'dan 21'e kadar Bellingshausen tarafından gerçekleştirilmiş seferleri ileri sürerek Antarktika üzerindeki çıkarlarını ve bölgenin kendisi açısından bilimsel ve ekonomik önemini ispatlamaya çalıştı. Bu not, Sovyetlerin 27 Ocak 1939 tarihinde Norveç'e gönderdiği nota da atıf yapıyordu. Bu not, Bellinghausen tarafından 125 yıl önce Antarktika sularında keşfedilmiş Peter I Adası üzerinde Norveç tarafından yayınlanan bir deklerasyonla egemenlik öne sürülmesi(1931) üzerine Sovyetlerin gecikmeli bir tepkiyle 27 Ocak 1939'da bu egemenlik iddiasını tanımadığını bildirmesinden ibaretti. Fakat asıl önemli yanı Sovyetlerin Antarktika konusundaki diplomatik mücadeleye katıldığının işaret fişeği olmasıydı[168].

9 Haziran 1950 memorandumuyla Sovyetler, uluslararası müzakerenin gerekliliği ve kendilerini dışarıda bırakan bir çözümün hukukdışılığı konusundaki ısrarını ortaya koyuyordu. Sovyetler ayrıca bir an önce bütün tarafların meşru menfaatlerinin dikkate alındığı uluslararası boyutta bir müzakereye başlanmasını önerdi. Ayrıca tüm uluslararası öneme sahip bölgelerin rejiminin belirlenmesinde uygulanan müzakere usullerinin Antarktika konusunda da uygulanması gerektiğini; buna göre ilgili tüm tarafların eşit düzeyde katılımı kuralının uygulanması gerektiğini belirtti. Ve kendilerinin dahil edilmediği hiçbir çözümü de tanımayacakları uyarısında bulundu. Fakat Sovyet taleplerinin tanınması yönünde görüş açıklayan birkaç ülkeye karşılık çoğunluk, Sovyet iddialarının meşru sayılamayacağı gerekçesiyle reddedilmesinden yanaydı. Sovyet memorandumuna cevap veren tek ülke Arjantin oldu. Şili de kamuoyuna açıklama şeklinde dolaylı bir yanıt vermiş oldu. Bu iki ülke de Sovyetlerin Antarktika üzerinde ne bir toprak hakkı bulunduğunu ne de Antarktika sorunu müzakerelerine katılma hakkı bulunduğunu belirterek söz konusu hakların kendilerine ait olduğunu bir kez daha vurguladılar.

[168] Boleslaw A. Boczek "The Soviet Union and the Antarctic Regime", The American Journal of International Law, Vol. 78, No. 4 (Oct., 1984), pp. 834 - 858, s. 836

Geri kalan ülkeler ise Amerikalıların Sovyet memorandumuna yanıt vermenin bir şey kazandırmayacağı şeklindeki görüşüne katıldılar[169].

Sovyet notunun alınmasını takip eden aylarda Şili Antarktika Komisyonu Amerikan önerisi üzerinde çalıştı ve Eylül ayında kendi tasarılarını Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na verdiler. Sovyet notu üzerine Amerikalılar bir an önce bir anlaşma sağlamak ve onu korumak için daha gayretli çalışmaya başlamışlardı. Ancak Kuzey Kore ordusunun 25 Haziran 1950'de 38. Kuzey Paralelinin güneyine saldırmasıyla Antarktika üzerindeki uluslararası dikkat azaldı. 1950 kışında başlanan Little Amerika'nın inşaatı 1951 Baharında tamamlandı. Bu arada, görüşmeler kesintili de olsa sürdürüldü. Aynı zamanda Arjantin Şili ve İngiltere arasındaki anlaşmazlıklar karşılıklı mektuplaşmalarla çözülmeye çalışıldı ancak kesin bir sonuç elde edilemedi. 1952 başlarında Arjantin ile İngiltere arasında Antarktika'da meydana gelen sürtüşme sonrasında Şili ile Amerika Birleşik Devletleri arasında önceki öneri üzerinde anlaşma sağlandı. Fakat Şili'nin bir genel seçim döneminde olması ve ikili mutabakata varılan metne Arjantin'in olumsuz tepki vereceği beklentisi yüzünden Şili, süreci sessizce sürdürmeye çalışıyordu. Tüm bunlar gecikmeye sebep oluyordu. Ekimde beklenmedik bir gelişme yaşandı: Amerikan Savunma Bakanlığı (Pentagon), Dışişleri Bakanlığı tarafından Şili ile mutabık kalınan metne karşı çıktı. Bu dönemde Şili'nin de ilgisiz tutumu Amerikalıların daha fazla ısrar etmekten vazgeçmesine yol açtı[170].

1953 sonlarında Şili tekrar bir modus vivendi (ortak noktalarda geçici uzlaşma ve uzlaşmazlık noktalarını erteleme) girişimi yaptı. Amerikan tutumunu açığa çıkartmak amaçlı bu girişim, Amerikan Dışişlerinin de bunu en uygun ara aşama olarak görmesine rağmen, anlaşma ile sonuçlanmadı. Gelişigüzel temaslar bir süre daha devam ettiyse de Amerikan önerisi zaman içerisinde cazibesini yitirdi. Amerikalıların ısrardan vazgeçmesinin bir diğer sebebi, Uluslararası Jeofizik Yılı'na (İnternational Geophysical Year / I.G.Y.) ilişkin ilk müzakerelerin 1953 yılında başlayıp meyvelerini 1954 yılının başında vermesiydi. Amerika Birleşik Devletleri dahil ilgili tüm ülkeler daha önce örneğine rastlanmamış bir Antarktika bilimsel

[169]John Hanessian, "a.g.e." s. 446
[170]John Hanessian,"a.g.e." s. 447

araştırma programı üzerinde çalışmaya başladılar[171]. Antarktika Antlaşması'nın şekillenmesinde en önemli kilometre taşlarından biri sayılabilecek Uluslararası Jeofizik Yılı, gerçekleşmesinin ardından Yirminci Yüzyılın en önemli bilimsel olayı olarak kabul edilecektir. [172]

Aslında bilimsel işbirliği arayışlarının başlangıcı bundan yaklaşık yüz yıl öncesine dayanmaktadır. Uluslar arası bilimsel araştırmalar gerçekleştirme fikri ilk kez, İngiliz kaşif James Clark Ross'un Antarktika seferinden(1839-1843) sonra hükümet dışı organizasyonlar düzeyinde başladı. Denizcilere yönelik pratik bir rehber oluşturabilmek için çeşitli ülkelerin gemilerinden elde edilen meteorolojik ve deniz bilimsel gözlem verilerini toplayıp karşılaştıran bir sistem kuran ünlü Amerikan deniz bilimcisi Matthew Fontaine Maury 1852'de kendi sistemini genişletmek için meteoroloji uzmanlarının katılımıyla bir konferans düzenlenmesi çağrısından bulundu. Bunun üzerine ilk Meteoroloji Uzmanları Konferansı 1853 yılında Brüksel'de toplandı. Bu toplantı 1872 tarihli Leipzig Uluslararası Meteoroloji Kongresinin temelini oluşturdu. Bu kongre bir yıl sonra Viyana'da tekrarlandı ve Uluslararası Meteoroloji Kurumunun (IMO) temelini oluşturdu. Bu kurum meteorolojik verilerin toplanması ve paylaşılmasını koordine etmek ve meteorolojik araştırmaları teşvik etmek amacıyla kurulan bir sivil örgütlenmeydi. Antarktika araştırmalarını uluslararası düzeyde gerçekleştirmek için hükümetler nezdinde yapılan başvurular ve gayretler uzun süre sonuçsuz kaldı[173]. 1879 Uluslararası Meteoroloji Kongresi Roma'da yapıldı. Bu kongrede meteoroloji başta olmak üzere bir dizi bilim dalında kutup araştırmaları için plan sunuldu ve onaylandı. Bu plan doğrultusunda ilk kez 1-5 Ekim 1879'da Hamburg'da Uluslararası Kutup Konferansı düzenlendi. Bu konferansta gerçekleşen çalışmalar sonucunda 1882 - 1883 Uluslararası Kutup Yılı ilan edildi. Bu dönemde 12 ülkenin katılımıyla ikisi Antarktika'ya olmak üzere kutup bölgelerine 15 deniz seferi düzenlendi. Uluslararası Kutup Yılı üç kez gerçekleştirildi ve Uluslararası Jeofizik Yılı'na evrildi[174].

---

[171] John Hanessian, "a.g.e.", s.448

[172] David. W. H. Walton "The Scientific Committee on Antarctic Research and the AntarcticTreaty", s. 2

[173] Ayrıntılar için bkz. Colin P. Summerhayes "International collaboration in Antarctica: the International Polar Years, the International Geophysical Year, and the Scientific Committee on Antarctic Research", Polar Record 44 (231): 321–334 (2008)

[174]Colin P. Summerhayes, "a.g.e.", s. 321 - 323

2.1.3. Antarktika'yı Birleşmiş Milletler Kontrolüne Bırakma Önerileri(1947-58)

II. Dünya Savaşı'ndan bile önce, Antarktika için uluslararası bir statü belirlemenin olası şekilleri İngiltere ve Amerika'da tartışılmaktaydı. Amerika'nın Antarktika konusundaki hassasiyetinin ve müzakerelere öncülük etmesinin temelinde güvenlik kaygıları yatmaktaydı. Amerika, Kıtanın bir karmaşık çatışmalar bölgesi olmasını istemiyordu. Kıta üzerinde birçok ülkenin, üstelik aynı bölgeler üzerinde, egemenlik iddiasında bulunması, durumu her an askeri çatışma yaratabilecek bir noktaya getirmişti. Kontrolsüz bırakılması halinde feci sonuçlar doğabilirdi[175].

II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler'in kurulması ve onun bünyesinde Vesayet Konseyi'nin[176] (Trusteeship Council) oluşturulması Antarktika'ya uluslararası statü kazandırılması fikrini güçlendirdi. Eylül 1948'de Amerika'nın Antarktika'yı uluslararasılaştırma önerisinden sadece birkaç hafta sonra UNESCO'dan Doktor Julian Huxley Antarktika bilimsel araştırmalarının uluslararasılaştırılması için UNESCO girişimiyle bir Uluslararası Antarktika Araştırmaları Enstitüsü kurulması için girişimde bulundu. Huxley böyle bir kurumun ya ilgili ülkeler tarafından kurulmasını ya da doğrudan Birleşmiş Milletler tarafından ve tamamen onun kontrolünde ve finansmanında oluşturulmasını öneriyordu. Huxley ayrıca, ilgili ülkelerden birinin konuyu yakında üçüncüsü düzenlenecek olan UNESCO genel konferansı gündemine getirmesini ve konunun orada tartışılmasını önerdi. Bazı ülkeler bu öneriye mesafeli yaklaşırken Amerika Birleşik Devletleri kendi önerisinin müzakere sonuçlarını beklemeyi tercih etti[177].

Amerikan önerisinin ve Eskudero Planı temelinde oluşturulmaya çalışılan 'modus vivendi' müzakerelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra, 1955 sonlarına kadar Antarktika'nın uluslararası kontrolü konusunun İngiliz Avam Kamarasında görüşülmesi dışında pek fazla gelişme olmadı. Diğer taraftan Antarktika araştırma programının koordinasyonu için Uluslararası Jeofizik Yılı'nın planlanmasında önemli ilerleme kaydedildi. Bir grup ülke aktif şekilde program

[175]Ethel Rosie Theis, "a.g.e.", s. 191 - 192
[176]Birleşmiş Milletler Vesayet Konseyi: Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 5 daimi üyesinden birer temsilcinin katılımıyla oluşan; Birleşmiş Milletler tarafından güvenlik bölgesi ilan edilen bölgelerde gözetim ve denetim yetkisine sahip olan ve oralardaki yerli halkın yönetsel gelişimi ve özgürlüğünün sağlanmasıyla yetkili kuruldur. (http://www.un.org/en/sections/about-un/trusteeship-council/) Er. 02.12.2018
[177]John Hanessian, "a.g.e." s.449

hazırlamaya devam ediyordu. Uluslararası Jeofizik Yılı boyunca Antarktika konusundaki politik anlaşmazlıkları rafa kaldırma konusunda sessiz bir mutabakat sağlanmıştı. Yine de Uluslararası Jeofizik Yılı'nda Antarktika çalışmalarındaki yoğunluk, bölgenin uluslararası bir rejime kavuşturulması fikrini yeniden canlandırdı[178].

8 Kasım 1955'de Antarktika'nın Birleşmiş Milletler egemenliği altında bir müşterek toprak olduğunun deklare edilmesine yönelik adımların atılması için Amerikan Başkanı Eisenhower ve SSCB devlet başkanı Bulganin'e öneri götürüp götürmeyeceğinin sorulması üzerine İngiliz Başbakanı Eden, Amerika'nın 1948 önerisinin başarısızlığını hatırlatarak, bu yöndeki yeni bir önerinin başarı şansının daha fazla olacağına ilişkin kuşkularının olduğunu ve bu konunun içerisinde İngiliz Milletler Topluluğu (Common Wealth) ve Norveç gibi ülkelerin de bulunduğu daha geniş ve dostane bir topluluk tarafından ele alınması gerektiğini belirtti. İki ay sonra Ocak 1956'da Yeni Zelanda Başbakanı Walter Nash Antarktika üzerinde Birleşmiş Milletler vesayeti kurulmasını ve O'nun kontrolü altında bölgenin müşterek topraklar (World territory) haline getirilmesini önerdi. Bu öneri aralarında Amerikalı Amiral Byrd ve İngiliz Edward Shackleton gibi kaşiflerin de yer aldığı bir çok kişiden olumlu yorumlar alırken Avustralya dışında resmi yanıt veren ülke olmadı. Haziran'da Sydney Morning Herald'ın baş editörü Antarktika'nın bütününün Birleşmiş Milletler kontrolü altına bırakılması teklifini ve Avustralya Hükümetinin öneriyi reddetmiş olmasını ele aldı. Gazete Kıta'nın büyüyen önemini ve Kıtaya hızla artan ilgiyi değerlendirerek, ulusal haklara oldukça belirsiz şekilde yer veren bir çözümün uzun süre sorunsuz yürümeyeceğini, Avustralya açısından ideal çözümün, var olan ulusal hakların uluslararası boyutta tanınması ve Kıtanın Avustralya'nın güneyinde yer alan bölümünün kontrolünün doğrudan Avustralya'ya verilmesi gerektiğini ileri sürdü. Ayrıca, olasılıkların gerçekçi şekilde değerlendirilmesi halinde, uluslararası kontrolün belki gelecekte çok daha cazip bir önerme haline gelebileceği yorumu yapıldı[179].

İngiltere'nin tepkisi de pek farklı olmadı. Avam Kamarasında 25 Nisan 1956'da Dışişleri Bakanı Anthony Nutting'e hükümetin Antarktika konusundaki

[178] John Hanessian, "a.g.e.", s.449
[179] John Hanessian, "a.g.e." s. 450

tutumu ve egemenlik iddiasında bulunan ülkelerin bu haklarının Birleşmiş Milletlere devredilmesi önerisi karşısındaki görüşü soruldu. Bakan cevabında, Antarktika'yı Birleşmiş Milletler'e emanet etme önerisinin başarılı olma olasılığının zayıf olduğunu, BM Antlaşmasında bu kuruma dünyanın herhangi bir kısmı üzerinde egemenlik tesis etmeye yönelik bir hükmün bulunmadığını öne sürdü. Muhalefet tarafından, Arjantin ve Şili ile yaşanan gerginliğin giderilmesi için yapılan müzakerelerden bir sonuç alınamazsa ne olacağının sorulması üzerine Bakan, uyuşmazlığı Uluslararası Mahkemeye götürmeyi önerdiklerini ancak adı geçen devletlerin bunu reddettiğini; ayrıca Amerikanın 1948 önerisinin de İngiltere ve Yeni Zelanda dışında tüm taraflarca reddedildiğini; bu şartlar altında taraflara götürebilecekleri yeni bir öneri göremediğini ve İngiliz hükümetinin Antarktika üzerindeki egemenlik iddilarını sürdürmeye kararlı olduğunu belirtti[180].

Hindistan Hükümeti Şubat 1956'da, Arjantin Başbakanı Nash'in Birleşmiş Milletlerin 1956 Güzünde gerçekleştirilecek 11. Genel toplantısında resmen "Antarktika Sorunu" başlığıyla gündeme alınmasını içeren teklifini kısmen destekleyici bir öneri getirdi. Öneri Antarktika'nın kaynaklarının barışcıl amaçlarla geliştirilmesinin, bölgenin askersizleştirilmesinin, bölgede nükleer denemelerin yasaklanmasının ve gelecekte ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkların Uluslararası Mahkeme'de çözülmesinin uluslararası bir antlaşmayla güvence altına alınmasını içeriyordu. Fakat öneriden Hindistan'ın Antarktika'nın bir Birleşmiş Milletler güvenlik bölgesi olarak yönetilmesini savunup savunmadığı açıkça anlaşılmıyordu. İsveç gibi birkaç ülke bu öneriyle yakından ilgilense de Arjantin ve Şili'nin karşı çıkmaları ve özellikle Amerika ve İngiltere'den destek gelmemesi sebebiyle Hindistan öneriyi geri çekti. Hindistan 1959 Temmuzuna kadar birkaç kez daha benzer girişimlerde bulunmayı denediyse de ısrarcı olamamıştır[181].

2.1.4. İngiltere'nin 1957 - 58 Girişimi

İngiltere, yaklaşık 40 yıl önce Falkland Adaları Valiliği'ne 60^0 Güney Paralelinin güneyinde yer alan birçok adayı da bağladığını duyurmuş ve bu nedenle Güney Amerika ülkeleri ile çatışma noktasına gelmişti. Faaliyetlerinin temelinde balina endüstrisi ve bu ticareti vergiye bağlamak vardı. Balina avcılığı güneye

[180] John Hanessian, "a.g.e." s. 451
[181] John Hanessian,"a.g.e." s. 451 - 452

indikçe iklim şartları bakımından kontrolü zorlaşıyor, daha güneyde kontrol ve meteorolojik araştırma amaçlı üsler kurulmaya çalışılıyor ancak maliyetler artıyordu. Falkland Adaları Valiliği kendi bütçesinin üzerinde harcama yapmaya başlayınca İngiliz Avam Kamarasından tepki görmeye başladı. 1948 yılında İngiliz üslerinde nöbet değişimi için bölgede bulunan bir gemi buzlara sıkışmış ve değişim gerçekleştirilememişti. İngiliz donanması bu faaliyetlere destek vermekte isteksiz davranıyordu. Fakat Falkland Adaları Valisi bölgedeki İngiliz üslerini arttırarak vergi gelirlerini de arttırabileceğini ve bütçe açığını kapatabileceğini düşünüyordu. İngiltere, bölgede askeri olarak üstün olmadığı gerçeğini kabul etmişti. Ama ticari hakimiyetini bırakmak istemiyordu. İngiliz diplomasisi 1948 yılında Arjantin ve Şili ile yapmış oldukları, askeri faaliyetleri bir yıl sınırlandırma anlaşmasının yenilenmesini sağlayarak askeri zayıflığını dengelemeye çalışıyordu[182].

İngiltere kendisine bağlı Falkland Adaları bölgesini güneye doğru genişletmeye çalışırken ikili ilişkilerinin daha da gerilmesine sebep olduğu Arjantin ve Şili'ye anlaşmazlıklarını Birleşmiş Milletler Uluslararası Adalet Divanına götürmeyi Ocak 1955'te teklif etti. İngiliz hükümeti bu hamleyi hem iç kamuoyuna karşı hem de uluslararası toplumda yaratacağı algı bakımından en iyi çıkar yol olarak görüyordu. Çünkü kamuoyuna ve basına kendi başına kabul ettiremeyeceği tavizleri bu mahkemenin kararına dayanarak kabul ettirebileceği gibi mahkemenin kararıyla zahmetsiz şekilde önemli kazanımlar elde etmeyi de umuyordu. Öte taraftan teklifi diğer iki ülke tarafından kabul edilmediği takdirde, bu kez uluslararası kamuoyunda sorun çözmek isteyen hukuktan yana tarafın kendisi olduğunu diğerlerinin ise yargıya kabul ettirebilecekleri sağlam tezleri olmadığı için uzlaşmaz bir tutum takındıkları tezini işlemeyi düşünüyordu[183].

Arjantin ve Şili bu öneriyi reddettiler. Ancak deklare etmedikleri reddetme gerekçeleri birbirinden çok farklı idi. Arjantin'deki Peron hükümeti Antarktika'yı anti-emperyalist politika ve propagandasına malzeme yapmak istediği gibi kendisini İngiltere'ye karşı avantajlı buluyor ve kendi başına elde edebileceği üstünlüğün kaderini mahkeme yargıçlarının eline bırakmak istemiyordu. İngiliz teklifinin görüşüldüğü Arjantin Antarktika komisyonunda, üyelerden bir kısmı, İngiliz teklif

[182]Adrian John Howkins "a.g.e.", s. 185 - 189
[183]Adrian John Howkins "a.g.e.", s. 229 - 230

notundaki sert üsluba dikkat çekerek sorunun uluslararası bir müzakere konusu haline gelmesi durumunda ABD'nin İngiltere'ye destek vererek onun kazanmasına sebep olacağından kaygı duyduklarını belirterek mahkemeye gitmekten yana tutum sergilerken Peron'a yakın olan ağırlıklı kesim ise Arjantin'in kazanmak için savunmacı bir tavır değil atak bir tavır alması gerektiğini dile getirdiler. Netice Peron'un istediği gibi şekillendi; İngiliz önerisi reddedildi[184].

Şili ise, kendisini İspanyol sömürge haklarının varisi olarak görmekteydi. Ama Mahkemenin odaklanacağını tahmin ettiği "etkin yerleşim", "üs kurma" gibi kıstaslar bakımından İngiltere ve Arjantin'e karşı kendisini dezavantajlı görüyordu. Şili'nin resmi Antarktika uzmanı ve temsilcisi Escudero'nun da böyle bir yarışta pek şanslarının olmadığı şeklindeki değerlendirmesinin etkisiyle ve ayrıca ABD ile yürüttüğü müzakerelerde elde ettiği 'modus vivendi' uzlaşması sayesinde uluslararası müzakerede Amerikan desteğinden yararlanacağını umduğundan Şili, Mahkeme seçeneğine yanaşmıyordu[185].

Teklifi kabul görmese de İngiltere, sonuç alma şansı pek bulunmadığı halde sorunu Uluslararası Adalet Divanı'na tek başına götürmeye karar verdi. Aslında Amerikan büyükelçisinin de uyardığı gibi, başvuru yapmayan bir ülke hakkında Mahkemenin bağlayıcı karar verme yetkisinin olmadığını biliyorlardı. Bu durumda Mahkemenin, Arjantin veya Şili'yi bağlayıcı bir karar alması mümkün değildi. Ancak İngiltere bu hamleyi hukuksal olmaktan çok politik sonuçları açısından önemsiyordu. Nitekim başvurusunu Mayıs 1955'te 80 sayfalık bir dilekçe ile yaptı. Daha ilginç olanı ise öne sürdüğü hakları 19. Yüzyılda Afrika'nın bölünerek sömürgeleştirilmesi için Berlin Konferansı'nda (1885) ileri sürülen 'keşif hakkı', 'sürekli yerleşme', 'resmen yönetiyor olma' gibi ilkelere dayandırmasıydı. Falkland Adaları grubundaki kurumlaşmasının kendisi için önemli bir avantaj yaratacağını umuyordu. Dahası kendi keşif haklarını ortaya koymak için ileri sürdüğü ilk kez keşfetme iddiaları, Amerika ve Rusya'nın kendi vatandaşları tarafından ilk kez keşfedildiğini ileri sürdükleri yerlerle de çakışıyordu. İngilizler ayrıca, balina varlığını korumak için balina avcılığına miktar, gemi tonajı gibi sınırlandırmalar içeren lisans verme yetkilerini, fabrika gemilere uyguladıkları takibi ve deniz

[184] Adrian John Howkins "a.g.e.", s. 231 - 232
[185] Adrian John Howkins "a.g.e.", s. 232 - 233

bilimsel araştırmalarını egemenlik haklarının gerekçesi olarak sunuyorlardı. İngiliz tezlerinin inandırıcılığı ne derece olursa olsun Arjantin ve Şili, davayı kabul etmedikleri için bu tezlerin Uluslararası Adalet Divanı kararıyla hukuksal bir nitelik kazanması mümkün değildi. Çünkü Divanın tek taraflı bir davaya bakması mümkün değildi. Nitekim dava, Mahkemenin dava listesinden Mart 1956'da sessiz sedasız çıkartıldı[186].

Uluslararası Jeofizik Yılı yaklaştığından, İngiltere Dışişleri Bakanlığı 1957 yaz ve güz döneminde Antarktika meselesindeki durumunu kapsamlı şekilde gözden geçirdi. Eylül ayında Avustralya ve Yeni Zelanda temsilcileriyle değerlendirme yapıldı. Neticede Amerika'nın 1948'de alternatif olarak ortaya attığı öneride küçük ama önemli bir değişiklik yapılıyordu. Buna göre, yalnızca ilgili ülkelerin içerisinde yer alacağı ve onlarla sınırlı kalacak bir konsorsiyumun Antarktika'yı yönetmesi önerilecekti. Fakat ilgili ülkeler arasına SSCB'de dahil edilmişti. Müzakereler sessizce yürütülmüştü fakat mesele, müzakereden haberdar olan basın tarafından Şubat 1958'de İngiliz Başbakanı Macmillan'ın Avustralya ziyaretinde Kanbera'da yapılan ortak basın toplantısında gündeme getirildi. Macmillan, Antarktika konusunda yapılacak bir anlaşmada iki ilkeye dikkat edilmesi gerektiğini dile getirdi. Birincisi fenni konularda tam bir ticari serbestlik sağlanmalı, ikincisi de bölgede askeri amaçlı gelişmelere izin verilmemeliydi. Aslında bunlar, aylar öncesinde, müzakereler esnasında basına sızmış ve birçok spekülasyona sebep olmuştu. Basın toplantısından birkaç gün sonra Avam Kamarasında, Antarktika'nın uluslararası kontrolüne ilişkin olarak hükümetin politikası konusunda bir açıklama yapıp yapmayacaklarının sorulması üzerine Macmillan, Avustralya ve Yeni Zelanda başbakanlarıyla görüşmelerinde Antarktika'yı potansiyel bir sürtüşme ve çatışma kaynağı olmaktan çıkartmak için kullanılabilecek yol ve yöntemler üzerinde görüş alışverişinde bulunduklarını ve bilimsel faaliyetlerde serbestlik ve bölgenin askeri amaçlarla kullanılmasının engellenmesi prensiplerinde mutabık kaldıklarını belirtti. Bir gün sonra, devam eden tartışmalar esnasında Macmillan, Amerikan, Sovyet ve diğer ilgili hükümetlerle Kıtanın gelecekteki yönetimi hususunda işbirliği sağlamak

[186]Adrian John Howkins "a.g.e.", s. 235 - 240

için görüşmeler yapmayı düşünüp düşünmediklerine ilişkin soruya olumsuz cevap vermiştir[187].

Macmillan'ın basında yer alan açıklamalarına Arjantin ve Şili'den tepki gelirken, Yeni Zelanda Başbakanı Nash, Macmillan'a destek vererek, Antarktika'nın Uluslararası Jeofizik Yılında olduğu gibi, farklı ülkelerden bilim adamlarının hep beraber özgürce çalışabilecekleri bir ruhla yönetilmesini istediklerini; Antarktika'nın uluslararası kontrolü meselesini Birleşmiş Milletler gündemine getirmeye hazır olduklarını, bu yöndeki bir antlaşmanın BM onayından geçmesi gerektiğini belirtti[188].

Macmillan'ın sözlerinin dünya basınında yer almasından bir gün sonra Arjantin Dışişleri Bakanı, ülkesinin egemenlik sınırları içerisinde kara ve denizlerdeki haklarına ilişkin klasik pozisyonunu sürdüreceğini deklare etti. Şili hükümeti ve basını da hafif bir duraksama ile birlikte İngiliz tezini reddetti. İngiliz büyükelçisi ile görüşmeden sonra Şili Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Antaraktika konusundaki geleneksel politikalarında bir değişiklik olamayacağını ve Kıtanın uluslararasılaştırılmasına yönelik tüm planların Şili hükümetince reddedileceğini tekrarladı. Şili basınındaki yorumlarda da birbirini tekrar eder şekilde Şili'nin bu türden planları kabul etmesinin olası olmadığı belirtildi. Hükümet gazetesinde de aynı gün editör tarafından, Antarktika'nın Şili'ye ait olan kısımlarında ulusal egemenliğin savunulmasında sağlam ve dirençli olunacağına dikkat çekildi. Ayrıca geleneksel bir uslupla, İspanyol sömürgecilik döneminden beri var olan egemenlik haklarının sağlama alınması için askeri üsler kurulmasından da söz edildi. Ayrıca Şili basınının önemli bir gazetesi olan El Mercurio'daki editör yazısında benzer yorumlar yapıldıktan sonra 1947 Rio Karşılıklı Yardımlaşma Antlaşmasıyla Amerikan Antarktikası olarak bir güvenli bölge yaratıldığı hatırlatıldı. Şimdi bu güvenli bölgenin en güney kısımlarının Amerikan olmayan milletlerin de dahil olacağı bir yönetim altında uluslararasılaştırılmasının, söz konusu antlaşmanın sözüne ve ruhuna aykırı olduğu ısrarla vurgulandı. İki gün sonra Şili Dışişleri Bakanı Contreras konuya açıklık getirerek, Amerikan güvenli bölgesinin bir kısmında Amerikan Antarktikasının yer aldığını, Şili bölgesinin de burada yer aldığını, burası üzerinde en

[187] John Hanessian, "a.g.e.", s. 452
[188] John Hanessian, "a.g.e.", s. 453 - 54

eski egemenlik hakkının kendilerine ait olduğunu, bu nedenle Antarktika'da yer alıp almadığına bakmaksızın Güney Pasifikte yer alan Amerikan bölgesi üzerinde uluslararasılaşma ya da müşterek yönetim anlamına gelecek bir öneriyi sadece reddedebileceklerini açıkladı. Bu tip planlardan vazgeçildiği takdirde Şili, uluslararası Jeofizik Yılı gibi bilimsel işbirliğini mümkün kılacak başarılı uygulamalara katılmaya istekli olduğunu ayrıca belirtiyordu[189].

2.1.5. Uluslararası Jeofizik Yılı (Temmuz 1957 - Aralık 1958)

Uluslararası Jeofizik Yılı bilimsel yönüyle, 67 ülkeden yaklaşık 60.000 bilim insanının katıldığı, 18 aylık bir dönem boyunca kutup bölgeleri de dahil olmak üzere dünyanın çeşitli yerlerinden eş zamanlı olarak elde edilecek jeofizik disiplinlerine ait bilgilerin karşılaştırmalı analiziyle Dünya (Earth) hakkında daha zengin ve tutarlı bilgi edinmek amacını güden bir çeşit bilim olimpiyatı olmakla birlikte[190] bizi, Antarktika özelinde getirdiği diplomatik yenilikler ve Antarktika'nın uluslararası yönetimi çabalarına sağladığı katkı bakımından ilgilendirmektedir.

Uluslararası Jeofizik Yılının fikri temeli 1950 yılında 5 Nisan Günü bir Amerikalı jeofizikçi olan James Van Allen'in evindeki toplantıda atılır. Toplantıda bulunanlar arasında İngiliz bilim insanı Sydney Chapman ve Amerikan Deniz Kuvvetlerinde görevli fizikçi Lloyd Berkner de vardır. Amerikan Dışişleri Bakanlığı personeline dış politikada ihtiyaç duyulan bilimsel uzmanlık alanlarında brifing verdiği için önemli bir politik pozisyonu bulunan Berkner bu toplantıda Uluslararası Radyo Bilimleri Birliği'ni ve İyonosfer Karma Komisyonunu üçüncü Uluslararası Kutup Yılı'nın* ilanına teşvik etmek için ikna edildi. Berkner'in teklifi Pensilvanya Devlet Üniversitesi İyonosfer Laboratuvarında 1950 yılının Haziran sonunda A. Waynick tarafından düzenlenen İyonosfer Fiziği Konferansında ele alınıp tartışıldı ve olgunlaştırıldı. Bunun bir tasarı halinde içerisinde ilgili bilim kurumlarının temsilcilerin de yer aldığı İyonosfer Karma Komisyonu'nun 4 Eylül 1950 tarihinde yapılacak toplantısında sunulmasının doğru olacağına karar verildi. Bu toplantıda

[189] John Hanessian, "a.g.e.", s. 454 - 55

[190] Christy Collis and Klaus Dodds, "Assault on the Unknown: The Historical and Political Geographies Of The International Geophysical Year (1957–8)", 2008, s. 555; Hugh Odishaw, "International Geophysical Year", Science, New Series, Vol. 129, No. 3340 (Jan. 2, 1959), pp. 14 - 25, s. 22

* Uluslararası Kutup Yılı adlı bilimsel etkinliklerin birincisi 1883-84; ikincisi ise1932-33 yıllarında yapılmıştı.

önerinin ilgili alt bilim kurumlarına sevk edilmesine karar verilince bu kurumlardan olan Uluslararası Jeodezi Birliği (IUGG) ve Uluslararası Bilim Konseyi (ICSU) tarafından Üçüncü Uluslararası Kutup Yılı adıyla 1951'de oybirliği ile onaylandı[191]. Ardından 1952'de Uluslararası Bilim Konseyi üçüncü kutup yılı etkinliklerinin hazırlık çalışmaları için bir özel komite (CSAGI) oluşturdu.[192] Üçüncü Kutup Yılı bilim programının hazırlanması aşamasında çeşitli bilim insanlarının ve kurumların gayretleriyle bir takım lojistik ve finans sorunlarının giderilmesine çalışılırken[193], önemli bir engel olarak görülen Kore Savaşı'nda 27 Temmuz 1953'te ateşkes sağlanmasıyla perspektif genişletildi[194]. Dünya Meteoroloji Kurumu bu kutup yılının Arktik ve Antarktika'nın ötesinde çok daha geniş bir alanda uygulanması önerisinde bulununca ve bu öneri kabul görünce Uluslararası Jeofizik Yılının temelleri atılmış oldu[195].

Uluslararası Jeofizik Yılı Özel Komitesinin (Fransızca kısaltmasıyla CSAGI) çalışmalarıyla bilim programına dahil etmek için meteorolojiden güneşin hareketlerine; roket ve uydudan nükleer radyasyona kadar 14 bilim dalı saptandı. Karşılaşılan bölgesel sorunların görüşülmesi amacıyla Haziran 1955 – Mart 1957 döneminde Avrupa'nın çeşitli merkezlerinde Rio de Janeiro, Moskova, Bukova ve Tokyo'da konferanslar düzenlendi. Ayrıca bazı bilim dallarında sipesifik hususların görüşülmesi amacıyla Ocak - Ekim 1957 döneminde Göteborg, Utrecht, Kopenag ve Washington kentlerinde toplantılar düzenlendi. Bu konferans ve toplantılar bilim programının son şeklini almasına hizmet etti[196].

Soğuk Savaş döneminin sert jeopolitiğine rağmen Uluslararası Jeofizik Yılı, ona katkı sağlayan süper devletler ABD ve Sovyetler birliği ve onların bağlaşığı ülkelerin önemli bilimsel başarılarına sahne oldu. Özellikle Sovyetler Birliği dünyanın ilk yapay uydusu SputnikI.'i Ekim 1957'de uzaya göndererek olağanüstü bir başarıya imza attı. Uluslararası Jeofizik Yılı dünyada bilimsel işbirliğinde benzerine rastlanmamış bir ilerleme olarak görülse de Soğuk Savaş döneminin

[191]Marcel Nicolet "The International Geophysical Year (1957—1958): Great Achievements and Minor Obstacles", 1984, s. 309 - 311
[192] Christy Collins and Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 557
[193] Ayrıntılı bilgi için bkz. Marcel Nicolet, "a.g.e.", s. 310 - 313
[194] Marcel Nicolet, "a.g.e.", s. 313
[195] Christy Collins and Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 557
[196] Ayrıntılı bilgi için bkz. Marcel Nicolet, "a.g.e.", s. 314 - 316

özelliği olan demir perde nedeniyle bilim adamları bilimsel işbirliği ve veri paylaşımının politik ve askeri sınırları olacağının farkındaydı. Çünkü bilimsel araştırmaların çoğu askeri amaçların gölgesinde yapılıyordu[197]. Amerikan Uluslararası Jeofizik Yılı Programı Komitesinin kayıtları sivil bilim adamları ile askeri planlamacılar arasında çok iyi oluşturulmuş işbirliğini açık şekilde ortaya koyuyordu. Özellikle jeofizik disiplinleri bakımından eşine daha önce rastlanmamış bir bilgi birikimi elde edilmesi; Antarktika'da 12 ülke tarafından 48 üs kurulmuş olması gibi gelişmeler yanında bilimsel veri paylaşımında gecikme ve isteksizlik ve roket ve uzay uyduları gibi alanlardaki bilimsel programların sınırlılığı sorunları dikkat çekmiştir. Burada elde edilen bilgilerin daha sonra askeri amaçlarla kullanıldığı da bilinmektedir[198]

Bütünsel olarak bakıldığında Uluslararası Jeofizik Yılı dünyanın dört bir tarafından binlerce insanın ortak bilimsel amaçların gerçekleştirilmesine hizmet etmek için bir araya geldiği bir organizasyondu ve resmi ya da askeri olmaktan çok sivil bir organizasyondu. Lojistik ve altyapısal sorunların aşılması için hükümetlerden ve dolayısıyla askeri kurumlardan destek alınmış olmakla birlikte yönetim yapısı dahi resmi bir katılık içermiyordu. Dünyanın 67 ülkesinden binlerce bilim insanını önceden belirlenmiş bilimsel hedefler paydasında birleştiren esnek sivil bir organizasyon olma niteliğini korudu[199].

Sonuçta Uluslararası Jeofizik Yılı özetle, çoğunluğu sürekli olmak üzere çok sayıda gözlem istasyonu kurulmasını, 10.000'in üzerinde meteoroloji roketinin fırlatılmasını, bu sayede eşsiz bir bilgi hazinesi oluşturulmasını, projede yer alan ulusal bilim kurumlarının kökleşmesini sağladı. Projenin destekçilerinin dahi ummadığı büyüklükte bir gelişme ise dünyanın ilk yapay uydusunun (Sputnik) uzaya fırlatılması oldu. Uluslararası Jeofizik Yılı sayesinde kurulan ve uzun yıllar faaliyet yürüten uluslararası kurumlardan bazıları şunlardır: Uluslararası Bilim Konseyi bünyesinde Uzay Araştırmaları Komitesi (COSPAR), Deniz Bilimleri Araştırmaları Komitesi (SCOR, 1957), Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi (SCAR, 1958). Sonrasında Uluslararası Jeofizik Yılı, Antarktika Antlaşması'nın gerçekleşmesine

[197] Christy Collins and Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 556
[198] Christy Collins and Klaus Dodds, "a.g.e.", s.558, 559
[199]Marcel Nicolet, "a.g.e.", s. 319

zemin hazırladığı gibi, Çevre Sorunları Komitesi (SCOPE, 1969) ve Kutuplar Fizik Komitesinin (SCOSTEP, 1980) kurulmasına önayak oldu. Ayrıca fen-bilimsel araştırmaların artık dünyamız ile sınırlı kalamayacağını da göstermiş oldu[200].

2.1.6. ABD'nin Antarktika'yı Uluslararasılaştırma Önerisi II. (Mayıs 1958)

Antarktika Antlaşmasına varılmasında en önemli katalizörün Uluslararası Jeofizik Yılı olduğu fikri yaygındır. Bu fikre göre, uluslararası ilk büyük ölçekli işbirliği çabası burada bilim alanındaki ihtiyaç dolayısıyla ortaya konmuş fakat aynı zamanda bilim dışı konularda da işbirliğine araç teşkil etmiştir. Bu dönemdeki bazı gelişmeler uzlaşmaz gibi görünen ülkeleri Kıta'nın yönetimi için gerekli bir temel antlaşma rejimi oluşturmaya ikna etmiştir. Bu gelişmelerden birincisi Arjantin ve Şili'nin Uluslararası Jeofizik Yılı süresince dostluk ve uyum içerisinde bir işbirliği için 1955'te antlaşma yapmalarıydı. İkincisi, Uluslararası Jeofizik Yılı esnasında Yeni Zelanda Başbakanı Walter Nash ABD'nin 10 yıl önce getirmiş olduğu teklifi gündeme getirerek, Antarktika'nın Birleşmiş Milletler vesayeti altına alınmasını savundu. Üçüncüsü Hindistan gibi ne toprak iddiası bulunan ne de Uluslararası Jeofizik Yılı etkinliklerine katılmış olan ülkeler dahi Antarktika'ya ilgi duymaya başladılar. Hindistan Temmuz 1958'de Antarktika sorununun Birleşmiş Milletlerin 13. genel kurulu gündemine alınmasını önerdi. Uluslararası Jeofizik Yılı esnasında ülkeleri Antarktika'nın geleceğini tartışmak için bir araya gelmeye zorlayan en önemli etken ise ABD ve Sovyetlerin Kıtaya olan eylemli ilgisiydi. Uluslararası Jeofizik Yılı içerisinde en etkin iki ülke bunlardı ve aynı zamanda savları benzer argumanlara dayanıyordu. İkisi de egemenlik iddiası öne sürmüyor ve diğer ülkelerin egemenlik iddialarını da tanımıyorlardı. İki ülke de Kıta'daki faaliyetleri düzenleyici, kabul edilebilir bir kurumsal yapı oluşturulmasından yanaydı[201].

Uluslararası Jeofizik Yılı (Temmuz 1957- Aralık 1958) boyunca Antarktika özelinde politik çalışmalara ara vermek hususunda bir centilmenlik antlaşması yapılmış olsa da politik çalışmalar sessiz, derinden ve gayrı resmi formlarda sürdürülüyordu. Bu dönemde Antarktika'nın uluslararası kontrolü çalışmalarında, 1957 kışı ile 58 baharı arasında iki önemli gelişme yaşandı. Birincisi, Uluslararası

[200]Marcel Nicolet, "a.g.e.", s. 319
[201]Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s.53 - 56, 58

Bilimsel İşbirliği Konseyi[202] ve O'nun bünyesinde kurularak ilk toplantısını Şubat 1958'de başarıyla gerçekleştiren Antarktika Araştırmaları Özel Komitesi[203] (S.C.A.R.) kuruldu[204]. İkincisi İngiltere, Antarktika'nın yönetimini SSCB de dahil olmak üzere ilgili ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir konsorsiyuma bağlamak için önce Avustralya ve Yeni Zelanda ile ardından ABD ile bir anlaşma sağlamak için çok gayret gösterdi. Fakat Şili ve Arjantin engelini aşamadı. 1958 Aralık ayından itibaren ABD, daha cesur bir öneri için politik çalışmalarına tekrar hız verdi. Amerikan Dışişleri Bakanlığı, İngiliz çalışmalarının erkenden basına sızması ve Arjantin ve Şili yönetimlerinin buna gösterdiği ani olumsuz tepkiden ders çıkartarak, çalışmalarını hem içerde hem de dışarıda daha planlı ve sessiz şekilde sürdürmeye çalışıyordu. İlgili ülkeleri ikili görüşmelerle Antarktika yönetim organizasyonuna katılmalarının sağlayacağı avantajlar konusunda ikna etmeye çalışıyordu. Şubat ve Mart aylarında sessiz, gizli ve gayrı resmi bir dizi ikili görüşmeler gerçekleştirdi. Amerikan önerisi şu temel prensiplerden oluşuyordu:

- Bilimsel araştırmalarda, her ülke için Antarktika'ya serbest giriş hakkı.
- Katılımcı ülkeler arasında bilimsel işbirliği, bilimsel bilgi ve veri paylaşımı.
- Antarktika'nın sadece barışçıl amaçlar için kullanılması.
- Bölgenin askeri faaliyetlerden arındırılması.
- Katılımcı ülkelerin Antarktika'nın her tarafında tek başına denetim yapabilme hakkının güvence altına alınması.
- Egemenlik iddialarının geçici olarak dondurulması; böylece hiçbir ülkenin bu iddialarından vazgeçmek zorunda kalmaması.
- Katılımcı ülkelerin, içerisinde eşit haklarla yer alacağı bir yönetim biriminin tasarlanması[205].

Güvenlik açısından Amerikan dış politikasının Antarktika gündemini belirleyen üç önemli hassasiyet noktası vardı. Birincisi Kıta'da ve etrafındaki

---

[202] Sonradan, Uluslararası Bilim Konseyi (İnternational Council for Science - İCSU) adını aldı. 2018 yılında Uluslararası Sosyal Bilim Konseyi (ISSC) ile birleşerek Uluslararası Bilim Konseyi (ISC) adını aldı. https://council.science/about-us (Er.09.12.2018)

[203] 1961 Yılında Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi (Scientific Commitee on Antarctic Research) adını aldı. David W. H. Walton, "a.g.e.", s. 1

[204] John Hanessian, "a.g.e.", s. 455

[205] John Hanessian, "a.g.e.", s. 455 - 56

denizlerde askeri güç kullanımının sınırlandırılması, ikincisi Antarktika üzerindeki egemenlik iddialarının müttefikler arasında yarattığı anlaşmazlıkların yumuşatılması, üçüncüsü de Amerika ile Sovyetler arasındaki rekabetten kaynaklanan soğuk savaşın Antarktika'ya sıçraması kaygısının azaltılmasıydı. Bütün bunların ön şartı da kaçınılmaz olarak Antarktika'nın silahsızlandırılmasıydı[206].

Bu yeni öneri özellikle iki bakımdan 1948 önerisinden farklıydı. Birincisi, Şili ile mutabık kalınan 'modus vivendi' anlayışı çerçevesinde, egemenlik iddialarının dondurulmasıydı. İkincisi ise Kıtanın askersizleştirilmesi ilkesinin her ülkeye tanınan serbest denetim yetkisiyle güçlendirilmesiydi. Bu ilkelerin Arjantin ve Şili'nin ikna edilmesinde etkili olacağından umut ediliyordu. Egemenlik iddialarından vazgeçmek gerekmediği için yeni müzakerelere açık kapı bırakılmış oluyordu. Fakat bütün zorluklar aşılmış da değildi. Örneğin Avustralya, denetim yetkisine ve yönetim mekanizmasının oluşum şekline karşı isteksiz bir tutum sergiliyor; tüm meseleye temel asgari amaçlar olan bilimsel işbirliği ve faaliyetlerin barışçıl amaçlarla sınırlı tutulması çerçevesinde bakılması gerektiğini savunuyordu. Bir antlaşma taslağı üzerinde mutabakat olanağı sağlanamamıştı. İngiltere, antlaşmanın mümkün olan en geniş katılımla gerçekleşmesini fakat Antarktika yönetiminin ilgili ülkelerin katılımıyla sınırlı tutulmasını istiyordu. Bazı ülkeler katılımcı ülke sayısının sınırlandırılmasını savunurken, İngilizler etkin bir askersizleştirme için gerekli politik mekanizmanın dahil edilmesini şiddetle savunurken, diğer ülkeler temel prensiplerde anlaşmayı zora sokacağı gerekçesiyle, bireysel ve sınırlandırılmamış denetim yetkisine karşı çıkıyorlardı[207].

Amerikan Dışişleri Bakanlığı, müzakere edilmesi halinde yeni teklifinin başarı şansı bulunduğunu düşünmeye başlayınca, 23 Nisan 1958'de New York Times'ta "Uluslararası Jeofizik Yılını genişletme arayışı" başlığıyla çıkan haberde, Amerikan hükümetinin Uluslararası Jeofizik Yılı sona erdikten sonra uluslararası bilimsel işbirliğini sürdürmek amacıyla Sovyetler Birliği ve diğer ülkelerle görüş alışverişinde bulunacağını yazdı. Belirli bir proje ya da öneri ortaya konmasa da Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Amerika'nın girişimde bulunduğunu, müzakerelerin bir uluslararası Antarktika konferansına yol açabileceğini açıkladı. Bir hafta sonra 29

[206] Ethel Rosie Theis, "a.g.e.", s. 192
[207] John Hanessian, "a.g.e.", s. 455 - 456

Nisanda Şili Radikal Parti bir açıklama yaparak, Amerikan hükümetinin farazi yaklaşımlarla ortaya attığı ve Şili'nin meşru ve tartışılmaz haklarına zarar verebilecek her türlü planı reddettiklerini duyurdu. Arjantin ve Şili'nin olumsuz, Avustralya'nın isteksiz tutumları karşısında İngiltere'nin desteği ve Sovyetlerin örtük mutabakatını değerlendiren Amerika risk almaya karar verdi. Bir taraftan kamuoyuna duyurulacak diğer taraftan ilgili 11 ülkeye diplomatik not gönderilecekti. 3 Mayıs 1958'de Başkan Eisenhower resmi prensiplerini açıkladı. Buna göre, Antarktika yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılacaktı. Antarktika'yı politik çatışma konusu olmaktan korumak, bilimsel ve barışçı amaçlar için çalışacak her ülkeye açık hale getirmek ve her türlü barışçı işbirliğini garanti altına alacak bir müşterek yönetimi gerçekleştirmek üzere, antlaşma olanakları aramak için Sovyetler de dahil olmak üzere Antarktika'daki Uluslararası Jeofizik Yılı etkinliklerine katılan 11 ülkeyi konferansa davet ediyorlardı. Bu ülkeler, Arjantin, Avustralya, Belçika, Şili, Fransa, Japonya, Yeni Zelanda, Norveç, Güney Afrika Cumhuriyeti, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ve İngiltere idi[208].

Diplomatik notta, Uluslararası Jeofizik Yılı'nda gerçekleştirilen uluslararası işbirliği hatırlatılarak, verimli bilimsel işbirliğinin sürdürülebilmesi için; gereksiz ve istenmeyen politik rekabetlerin önleneceği düzenlemelere kavuşabilmek için; ulusal çıkarları savunmak adına sebep olunan anlaşmazlıklar nedeniyle ortaya çıkan verimsiz harcamalardan kurtulmak için bu çağrının yapıldığı vurgulanıyordu. Bu vurgudan sonra, Antarktika'daki mevcut durumun, barışçıl işbirliğini zorlaştıran politik, yasal ve yönetsel anlaşmazlıklardan kaynaklandığı belirtiliyordu. Amerika'nın Kıta'daki etkinliğinin tarihsel geçmişinden söz edilerek, egemenlik öne sürmek de dahil olmak üzere sahip olduğu haklar hatırlatılıyor, ama insanlığın ortak menfaatine en iyi şekilde hizmet etmek için Birleşmiş Milletler Şartındaki ideallerle uyumlu ve aşağıdaki amaçlara yönelik bir antlaşmayla sonuçlanacak bir işbirliğinin arzulandığı belirtiliyordu:

1- Dünyadaki bütün ülkelerin vatandaş, kurum, organizasyon ve hükümetlerine Antarktika üzerinde serbestçe bilimsel inceleme, araştırma yapma özgürlüğü ve Uluslararası Jeofizik Yılındaki gibi bir bilimsel işbirliğinin sürdürülmesi.

[208] Robert D. Hayton "The Antarctic Settlement of 1959", The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 2 (Apr., 1960), pp. 348-371, s. 354; John Hanessian, "a.g.e.", s. 457

2- Antarktika'nın yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılmasını garanti altına alacak bir antlaşmanın sağlanması.
3- Bilim dışındaki barışçıl amaçların Birleşmiş Milletler Şartına aykırı olmaması[209].

ABD, bu ilkeler üzerinde yapılacak müzakereler sonucunda bir antlaşmaya varmayı, böylece 1948 önerisini akamete uğratan engelleri de aşmak istiyordu. ABD'nin önceki önerisi, diğer ülkelerin egemenlik iddialarından kaynaklanan itirazları sonucu başarısız kalmıştı. Bu önerinin kabul edilmesi halinde, hiçbir ülke egemenlik iddiasından vazgeçmek zorunda kalmayacak; fakat iddialar antlaşmanın geçerlilik süresi boyunca etkisiz kalacaktı. Mevcut iddialar dondurulacağı için antlaşma süresi boyunca yeni hakların ya da iddiaların ileri sürülmesi de mümkün olmayacaktı. En azından, tasarlanan antlaşma hiçbir ülkeye böyle bir olanak bırakmayacaktı. Fakat demeç düşünülen yönetim şekline ilişkin pek fazla bilgi içermiyordu. Bu husus üzerinde mutabık kalınacak konuların gerçekleştirilmesi sırasına bırakıldı[210].

Diplomatik notta Birleşmiş Milletlerle yakın bir ilişkiden söz etmekten, daha önceki müzakerelerde sorun yarattığı için, özellikle kaçınıldı. Bu konu ve işbirliği için gerekecek kurumlar meselesi antlaşma taslağına bırakıldı. Notta konferansın ne zaman ve nerede yapılacağı da bildirilmemişti[211].

Amerikalılar Antarktika'yı, şaşırtıcı çeşitliliğiyle, birçok uzmanlık alanında karşılaşılan bölgesel ya da küresel boyutlu acil sorunlara karşı yeni bilimsel yaklaşımlar geliştirilmesini sağlayabilecek eşsiz fırsatlar sunan bir doğal laboratuar olarak görüyorlardı. Bu umut yüklü yaklaşımı yaratan Uluslararası Jeofizik Yılı'nda gerçekleştirilen bilimsel araştırmaların sağladığı bilgi birikimi ve yarattığı sinerjiydi. Amerikalılar daha 1953'te (Mart) Amerikan Bilimler Akademisi marifetiyle Uluslar arası Jeofizik Yılı Ulusal Komitesini kurdular. Bu komitenin görevi Amerikalı bilim insanlarının bu uluslararası programa katılmalarını planlamak ve gerçekleştirmekti. Bu amaçla Amerika, Antarktika'da altı tane istasyon kurdu. Önemli lojistik problemlerin giderilmesi ve diğer hazırlıklar için geçirilen 4 yılın sonunda programa

[209] John Hanessian, "a.g.e.", s. 457 - 458
[210] John Hanessian, "a.g.e.", s. 458 - 459
[211] John Hanessian, "a.g.e.", s. 459

katılacak bilim insanlarına görevleri tebliğ edildi. Ulusal Bilimler Akademisinin ve onun Antarktika Komitesinin koordinasyonunda birçok araştırma enstitüsünün, üniversitelerin, hükümetin diğer araştırmacı kuruluşlarının ve diğer sivil organizasyonların katılımıyla oluşturulan Amerikan programı kozmik ışınlar, yer çekimi, iyonosfer*, meteoroloji, deniz bilimi, sismoloji, güneşin hareketleri gibi 13 Jeofizik disiplinindeki projelerden oluşuyordu. Bu projelerin Uluslararası Jeofizik Yılında(Temmuz 1957- Aralık 1958) uygulanmasıyla elde edilen eşsiz bilgi birikimi araştırmaların genişletilerek sürdürülmesi talebini yarattı[212].

Hükümetler konuyu değerlendirme aşamasındayken basında çıkan yorumlar ezici çoğunlukla olumluydu. Avustralya'nın olumlu cevabı çabuk geldi; Dış İşleri Bakanı R. G. Casey, hükümetlerinin öneriye sıcak baktığını, bir anlaşmazlığa yol açacağını zannetmediğini belirtti. Avustralya'nın çabuk ikna olmasının en önemli sebebi Uluslararası Jeofizik Yılı'nda Sovyet etkinliğinin çok canlı olması ve Avustralya'nın hak öne sürdüğü sektör(bölge) üzerinde Sovyetlerin yedi adet üs kurmuş olmalarıydı. Bu Sovyetlerin Kıta'da kalıcı olacağını gösteriyordu ve bu nedenle Avustralyalıları oldukça endişelendirmişti. Sovyet etkinliğindeki bu canlılık aynı zamanda ABD'nin Sovyetleri dışlama girişimlerini de boşa çıkartmıştı[213].

Yeni Zelanda Dışişleri Bakanı Nash ülkesinin teklifi sıcak karşıladığını belirtti. Şili ve Arjantin'de hayli değerlendirme yapıldı ve basın tekrardan karşı çıktı. Bir yazar yorumunda, yaygın şekilde ilgi çeken somut bir teklifle karşı karşıya olduklarını, konferansın ne olursa olsun toplanacak gibi göründüğünü, Arjantin ve Şili'nin konferansa katılacaklarını ancak Amerikan önerisinde yer alan "müşterek yönetsel düzenlemeler" fikrine Şili'nin, her çeşit uluslararası yönetimi reddedeceğini deklare etmiş olması nedeniyle kabul etmeyeceğini belirtti. Birkaç ülkeden kabul beyanlarının ulaştığı Mayıs ayında en çok SSCB'nin cevabı merak ediliyor ve birçok spekülasyon yapılıyordu. Beklenen cevap 2 Haziranda geldi. Cevapta, ABD tarafından ortaya konulan ilkeler üzerinde büyük oranda mutabık olduklarını; Uluslararası Jeofizik Yılındaki başarılı operasyonlardan memnuniyet duyduklarını;

*İyonosfer, atmosferin radyo dalgaları yayılımını etkileyecek kadar çok elektrik yüklü parçacık(iyon) ve elektron içeren bölgesidir. Yerden yaklaşık 55km sonra başlar ve birkaç bin km. yüksekliğe kadar sürer. (AnaBritannica, 1986 - 88, cilt 12, s.168)

[212] Ethel Rosie Theis, "a.g.e.", s. 233-236

[213]Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s.57 - 58; John Hanessian, "a.g. e.", s. 460

1958 Şubatında Hague'deki SCAR toplantısında IGY sonrası işbirliğinin devamı için benimsenen ölçüleri onayladıklarını; Sovyet hükümetinin gelecekte Antarktika'da gerçekleştirilecek bilimsel işbirliklerini mümkün kılacak tüm yardımlara hazır olduğunu bildirdi. Ayrıca Sovyet hükümeti, bu tip bir işbirliğinin kendilerince bazı prensiplere dayanması gerektiğini belirtti. Bunlar:

1- Antarktika münhasıran barışçıl amaçlar taşıyan her ülkeye açık olmalıdır.
2- Bölge her türlü silah denemesi yasaklanarak tamamen silahsızlandırılmalıdır.
3- Tüm Antarktika'da eşit şartlarda tam bir bilimsel araştırma özgürlüğü tesis edilmelidir[214].

Sovyetler, tasarlanacak uluslararası bir anlaşmanın önemli amaçlarından birinin de bölgedeki başarılı bilimsel çalışmaları engelleyecek anlaşmazlıkları önlemek olması gerektiğini belirttikten sonra Antarktika üzerindeki egemenlik iddialarına ilişkin kendi pozisyonlarını ve haklarını tekrar etmek gereği duydular. Sovyet hükümetine göre, Antarktika üzerinde devletlerin yetki alanları ile ilgili konuların ayrı bir antlaşma konusu yapılması dün olduğu gibi bu gün veya gelecekte de tanınmayacaktı. Sovyet hükümeti kendi vatandaşı kaşif ve bilim insanları tarafından gerçekleştirilmiş olan keşiflerden ve seferlerden doğan, egemenlik de dahil olmak üzere, tüm haklarını saklı tuttuğunu da ekliyordu[215].

Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkelerine uygun ve bütün insanlığın menfaatine olacak şekilde Antarktika'da bilimsel araştırma özgürlüğünü ve bölgenin sadece barışçıl amaçlarla kullanılmasını garanti altına alacak bir anlaşmaya varılmasını mümkün gördüklerini ifade eden Sovyetler, egemenlik iddialarının da en azından o günler için dondurulmasının yerinde olacağını, tasarlanacak antlaşmanın özellikle bazı ülkeler lehine eşitsiz bir durum yaratacak şekilde egemenlik iddialarını canlandırıcı koşullar içermemesi gerektiğini vurguluyorlardı. Sovyetler sadece konferansa değil, antlaşmanın şekilleneceği her türlü çalışmaya katılmak niyetindeydiler. Amerikalılar tarafından belirli ülkelere çağrı yapılmış olması nedeniyle katılımcı ülke sayısının sınırlı kalmasını ise, katılmak isteyen her ülkenin müzakerelerde yer almasının daha doğru olacağı şeklinde eleştiriyorlardı[216].

---

[214] John Hanessian, "a.g. e.", s. 460
[215] John Hanessian, "a.g. e.", s. 460
[216] John Hanessian, "a.g. e.", s. 460 - 461

Neticede konferans davetinin gönderildiği 11 ülkenin tümü çağrıyı kabul edince Amerikan Dışişleri Bakanlığı 4 Temmuzda keyfiyeti dünyaya duyurdu.

2.1.7. Washington Müzakereleri: Konferans Hazırlıkları (Haziran 1958 - Ekim 1959)

Antarktika Antlaşması tarihte politikacıların ve diplomatların bilim adamları tarafından eyleme geçirilmelerinin belki de en iyi örneğidir. Uluslararası Jeofizik Yılı döneminde gerçekleştirilen olağanüstü bilimsel işbirliği Kıta'nın geleceği konusundan bir antlaşmaya varılmasında en temel aşamalardan biri olmuştur[217]. Bilim insanlarıyla politikacıları bir araya getiren ve politikacıları bilim insanlarının gölgesinde kalmaya bir süreliğine de olsa razı eden etken, tarihsel gelişmelerin Antarktika'nın geleceğinin belirlenmesi konusunda bilimsel bilgi üretimi ve bu alandaki üstünlüğün ilgili devletlerin diplomatik gücünü arttıracağının anlaşılmasıdır[218].

Uluslararası Jeofizik Yılı'nın hemen sonrasında Antarktika Antlaşmasının hazırlık müzakereleri başlamıştır. Uluslararası Jeofizik Yılı'nda stratejik, politik ve diplomatik açıdan çok önemli bir ilk bilimsel gelişme meydana gelmiştir: Sovyetler Sputnik Serisi* adıyla uzaya üç uydu fırlatmışlardır. Bu gelişme müzakerelerin seyrinde büyük çaplı bir stratejik ve psikolojik değişikliğe neden olmuştur. ABD tarafından dışlanmak istenen Sovyetler, şimdi kıtalar arası füze fırlatma kapasitesine sahip ve Antarktika'daki üslerine bu füzeleri yerleştirerek bütün güney yarıküreyi askeri olarak tehdit etme kapasitesine sahip bir güç olarak Batı bloğunun karşısına dikilmiştir[219].

Amerikan davetinin kabulünün ardından Washington'daki görüş alışverişlerinde ilk ele alınan konu antlaşma taslağının dilinin ne olacağı hakkındaydı. Amerikan Ulusal Bilimler Akademisi'nde 13 Haziran 1958 ile 13 Ekim 1959 arasında gayrı resmi 60 hazırlık toplantısı yapılmıştır. Bu toplantılarda

---

[217] Edvard Hambro, "Some Notes on the Future of the Antarctic Treaty Collaboration", The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 2 (Apr., 1974), pp. 217-226, s.218 - 219

[218] Mahinda H. Perera "Change and Continuity İn Antarctic Environmental Protection: Politics and Policy" s. 42

* Sputnik I: 4 Ekim 1957, 83.6Kg'lik bir radyo vericisi; Sputnik II: 3 Kasım 1957, 534.5 Kg. ve içerisinde bir canlı (köpek) taşıyor; Sputnik III: 15 Mayıs 1958, 1340 Kg'lik bir jeofiziksel amaçlı uydu. Büyük LAROUSSE, Milliyet, 1986 Cilt 21, s. 10766

[219] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 58 - 59

Antarktika Antlaşmasında yer alan en önemli konular ele alınmıştır. Bunlar, barışçıl amaçlar, bilimsel araştırma özgürlüğü, uluslararası işbirliği, egemenlik iddialarının dondurulması, yönetimle ilgili yetki, denetim ve tedbirler, taraf olmayan ülkelerin durumu, coğrafi kapsama alanı, antlaşmazlıkların çözüm yolları, antlaşmanın revizyon usulleri, antlaşmanın onayı ve yürürlüğe giriş tarihi konularıdır. Ancak müzakereler tam bir gizlilik içerisinde basına kapalı şekilde sürdürüldüğü, sonrasında resmi açıklama yapılmadığı ve gizlilik katılımcı ülkelerin gizlilik yasaları sayesinde sürekli kılındığı için sürecin dışarıdan ayrıntılı şekilde izlenmesi ve analiz edilmesi mümkün olmamıştır. Bu gizlilik anlayışı Antarktika Antlaşması'ndan sonra da devam etmiş ve imzacı on iki ülkenin iki yılda bir yaptığı toplantıların geleneksel usulü haline gelmiştir[220].

Washington'da gayrı resmi müzakereler devam ederken Hindistan konunun Birleşmiş Milletler'de bütün yönleriyle ele alınması önerisini üçüncü kez ortaya atmıştır. Yine aynı dönemde S.C.A.R.• ikinci toplantısını Moskova'da gerçekleştirdi. Bu toplantı Sovyetler'in Uluslararası Jeofizik Yılı'nda ortaya koyduğu Antarktika araştırma programını genişletmekte kararlı olduğunu gösterdi. 19 Ağustos 1958'de Cenevre'den nükleer silah testlerinin durdurulmasına ilişkin bir doğu - batı anlaşmasına varılabileceğine dair haberler geldi. Bu haber katılımcılarda Antarktika müzakerelerinden sonuç alabileceklerine dair iyimserlik yarattı. Eğer Cenevre'de söz konusu antlaşma sağlanabilirse bu Antarktika'nın politik güç mücadelesi alanı olmaktan kurtulmasına hizmet edecekti. Böyle bir antlaşmanın barışa doğru çok önemli bir adım olacağı ve güvenlikçi tutumlar nedeniyle çözümsüz hale gelen sorunların da azalacağı umuluyordu. İyimser havaya rağmen çözülmesi gereken birçok problem vardı. Bunlar:

1- Arjantin ve Şili'nin gösterdiği milliyetçi direnç: Bu devletler bilimsel işbirliğine ve Antarktika'nın yalnızca barışçıl amaçlarla kullanılmasına yönelik bir anlaşma yapmaya razı olmakla birlikte, egemenlik iddialarından

---

[220] Mahinda H. Perera, "a.g.e", s. 44; Barbara Mitchelland, Lee Kimball "Conflict over the Cold Continent", Foreign Policy, No. 35 (Summer, 1979), pp. 124-141, s. 126

• Antarktika Bilimsel Araştırmalar Komitesi (The Scientific Committee on Antarctic Research): Uluslararası Jeofizik Yılı sonrasında Antarktika bilimsel araştırmalarında işbirliği ve koordinasyonunun sürdürülebilmesi için bilim adamları tarafından istenen ve ilk toplantısını 3-5 Şubat 1958'de Hollanda'nın Hague kentinde yapan kuruldur. (Colin P. Summerhayes, "a.g.e." s. 327)

feragat etmelerini gerektirecek bir çözüme karşıydılar. Eylül 1958'deki Şili seçim kampanyası Washington'daki Antarktika görüşmeleri nedeniyle oldukça karmaşık geçmişti.

2- Avustralya, Şili ve Arjantin'in başında geldiği bazı ülkeler Antarktika üzerinde uluslararası yönetim kurmaya yönelik bir sözleşme hükmüne yanaşmıyorlardı.
3- Bazı ülkeler soruşturma ve kontrol ile güçlendirilmiş bir askersizleştirme prensibine karşıydılar.
4- Antlaşmanın kapsayacağı bölgeler üzerinde de antlaşmazlıklar vardı.
5- Antlaşmanın ekonomik sömürüyü içerip içermeyeceği de bir sorundu.
6- Konferansa katılacak ülke sayısı da başka bir tartışma konusuydu[221].

Rusya ve Japonya katılımın mümkün olduğu kadar geniş tutulmasını savunurken, Avustralya katılımı sınırlandırma arayışlarını sürdürüyordu. İngiltere ise genel antlaşmaya katılımın geniş tutulmasına razı olmakla birlikte yönetim yetkisini paylaşacak ülkelerin sınırlı tutulmasını istiyordu. Amerika Birleşik Devletleri ise hazırlık safhasındaki tecrübeleri kanıt göstererek katılımcı sayısının ilgili 12 ülke ile sınırlı tutulmasını aksi halde müzakerelerin hantallaşacağını öne sürüyordu. Bazı ülkeler, sorunu Birleşmiş Milletler gündemine taşıma gayretleri nedeniyle Hindistan'ın da davet edilmesi gerektiğini öne sürerken, diğerleri, böyle bir durumda Sovyetleri Birliği'nin de bazı uydu devletlerini dahil ederek elini güçlendirmek isteyeceğinden çekiniyorlardı. Nitekim bu kaygının anlamsız olmadığı kısa bir süre sonra ortaya çıktı. 1959 Nisanı'nın ikinci günü Polonya'nın Washington büyükelçisi katılımcı ülke hükümetlerine gönderdiği eş zamanlı bir nota ile Polonya'nın Antarktika konusundaki sorunların doğrudan tarafı olduğunu ve müzakerelere katılma hakkına sahip olduğunu bildirdi. Polonya bu hakkını S.C.A.R.'ın Şubat-Mart 1959'da Canberra'da yapılan 3. toplantısında alınan, Antarktika'da bir üs kurması halinde konseye kabul edilme kararına dayandırıyordu. Talep Washington'da değerlendirilmiş ve Konferansa sadece Uluslararası Jeofizik Yılı araştırma programlarını yüklenen on iki ülkenin katılmasına karar verildiğinden

[221] John Hanessian, "a.g.e.", s. 462

Polonya'nın başvurusu için müspet bir işlem yapılmamıştır.[222] Katılımcı ülke sayısının sınırlı tutulmasının başka sebepleri de vardı: Birincisi, o güne kadar Kıta ile doğrudan ilgisi olmamış ülkelerin gereksiz politik etkiler yaratarak müzakereleri engellemesinden kaygı duyulmasıydı. İkincisi, isteyen her ülkenin katılımına açık tutulması halinde, müzakerelere Sovyet Bloğunda yer alan ve Batı tarafından henüz tanınmamış ülkelerin de katılmak böylece dolaylı olarak tanınmak stratejisi izlemeleri ihtimaliydi. Sınırlandırma yanlısı ülkeler, antlaşmanın şekillenmesinden sonra, diğer ülkelere istemeleri halinde antlaşmaya katılma hakkı tanınabileceğini öne sürerek durumu kabul edilebilir kılmaya çalışıyorlardı. Temel amaçları, bir an önce Antarktika üzerinde bilimsel araştırma özgürlüğünü ve Kıtanın barışçıl amaçlar için korunmasını garanti altına alacak etkin ve verimli bir yönetimi inşa etmekti[223].

Uluslararası Jeofizik Yılı çalışmaları bilimsel işbirliğine muazzam bir uluslararası boyut kazandırmakla kalmadı. Bu etkinliklerin kapsamı ve büyüklüğü, katılımcı ülkelere, bu zor tabiat şartlarında ulaşım, yerleşme ve varlığını sürdürebilmek bakımından oldukça ileri bir lojistik gelişmişlik düzeyine ihtiyaç olduğunu gösterdi. Bu yönüyle, lojistik açıdan en gelişmiş olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliğini de ön plana çıkardı. Aslında bu dönemde Antarktika'nın zorlu şartlarında Kıtaya insan ve kargo taşıyabilmek için gerekli hava ve deniz operasyonları, bu operasyonların gerektirdiği alt yapı tesislerinin inşası, güçlü bir hava ve deniz gücü desteği gerektirdiğinden sürekli nitelikte üs kurarak bunun teknik ve lojistik ihtiyaçlarını karşılama yeteneğine sahip süper devletler olan Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği bu üstünlüklerinden dolayı Antarktika Antlaşması müzakerelerinin de belirleyicisi oldular[224].

Antarktika Antlaşması'yla sonuçlanan gelişmeler içerisinde politik, jeo-stratejik, diplomatik ve askeri birçok etken bulunduğu söylenebilirse de bunlar içerisinde özellikle Uluslararası Jeofizik Yılı döneminde başlatılan ve sonrasında kurumsallaştırılarak devam ettirilmeye çalışılan uluslararası bilimsel işbirliği anahtar bir rol oynamıştır. Çünkü Uluslararası Jeofizik Yılı'ndaki bilimsel projelere katılan ülkeler arasında politik etkinlikleri bir kenara bırakmak üzere centilmenlik anlaşması

[222] John Hanessian, "a.g.e.", s. 463
[223]Mahinda H. Perera "a.g.e.", s. 43 - 44
[224]Mahinda H. Perera, "a.g.e.", s. 41

yapılmıştı. Jeofizik Yılı sona erince bu kez, uluslararası bilimsel işbirliğini sürdürmek konusunda karar alınmıştır. İşte bu kararlılık Antarktika Antlaşmasını şekillendiren en önemli etken olmuştur [225].

Bu hazırlık müzakereleri dönemi gizli de tutulmuş olsa, sonuçlarından anlaşılmaktadır ki tartışılan konulardan özellikle Antarktika Konferansının şekillenmesini sağlayan, konferansın, tarihi, yeri, gündemi, katılımcı ülkelerin adları ve uygulanacak prosedür konularında mutabık kalınmıştır[226]. Bunun üzerine 28 Mayıs 1959'da Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Antarktika Konferansı'nın 15 Ekim'de toplanacağını deklare etmiştir[227].

2.2. Washington Konferansı (Antarktika Konferansı)

Genel olarak Washington Konferansı olarak bilinen Antarktika Konferansı uzun bir gizli hazırlık müzakereleri döneminden sonra toplanmıştır. Bunda müzakereci ülkelerin, başarısız ve sürtüşmeli bir konferans yapmaktansa, kapalı kapılar ardında gayrı resmi şekilde önceden müzakere ederek uzlaşma noktalarını ve başarı şansını belirlemeyi daha uygun bir yöntem olarak görmeleri etkili olmuştur[228]. Konferans 15 Ekim- 1 Aralık 1959 tarihleri arasında altı haftada tamamlandı ve antlaşmayla sonuçlandı. Elbette bu başarının altında gizli hazırlık müzakereleri ile geçirilen 15 aylık dönemin birikimi yatmaktaydı[229].

Konferansın açılış bölümünde Amerikan hükümet sekreteri Christian Herter'in resmi açış konuşmasından sonra katılımcı ülke temsilcileri barışçıl bilimsel işbirliğine olan inançlarını açıkladıktan sonra ülkelerinin beklentilerine yönelik genel konuşmalar yapmakla yetindiler. Bu kapsamda, Arjantin heyeti başkanı büyükelçi Adolfo Scilingo ülkesinin konuya ilişkin kayıtlarını özetledikten sonra, Arjantin halkının Antarktika ile kurduğu güçlü bağların kimseyi şaşırtmaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca büyükelçi ulusal kaygılarını dile getirir şekilde, Antarktika Konferansının Kıtada yeni bir idari rejim veya yapı oluşturma misyonuyla toplanmadığını, statükoyu değiştirme ya da ona alternatif getirme misyonu

---

[225] Kurt M. Shusterich, "The Antarctic Treaty System: History, Substance, and Speculation", International Journal, Vol. 39, No. 4, Polar Politics (Autumn, 1984), pp. 800-827, s.805
[226] Mahinda H. Perera "a.g.e.", s. 45
[227] John Hanessian, "a.g.e.", s. 463
[228] Robert D. Hayton "a.g.e." s. 354
[229] Mahinda H. Perera "a.g.e.", s. 46

bulunmadığını Konferansın, Antarktika'nın seçkin(exclusive) miletlerce barışçıl kullanımı ve bilimsel işbirliğini geliştirme amacıyla toplandığını dile getirmiştir. Böylece, statükonun devamı konusunda ısrarcı olduklarını ifade etmiştir. Buna karşılık İngiltere temsilcisi Sir Esler Dening kışkırtıcı bir tutumla, Amerika Birleşik Devletleri tarafından 1948'de getirilen, Antarktika'nın uluslararasılaştırılması önerisini o gün olduğu gibi bu gün de kabul etmeye hazır olduklarını dile getirmiştir. İngiliz temsilcisi sözlerine açıklık getirerek, bazı ülkeler tarafından bu konferansta oluşturulması düşünülenden çok daha güçlü ve kapsamlı yetkilerle donatılmış bir idarenin kurulması fikrinin başından itibaren kendilerine ait olduğunu, fakat diğer ülkelerin görüşlerine saygı duyarak genel bir uzlaşı sağlamak için daha düşük profilli bir yapıyı da onaylamaya hazır olduklarını bildirdi. Yine de, muğlak bırakılması halinde tüm taraflarca arzu edilen uluslararası uyuma gölge düşürebilecek önemli konuların sorun haline gelmesini engellemek için mümkün olan en etkin antlaşmanın kurulmasını arzu ettiklerini belirtmiştir. Bu nedenle yetki alanı ve ülkeler arası anlaşmazlıklar gibi konularda ortaya konacak net hükümlerin ve çözümlerin yer aldığı bir antlaşmaya varılmasını arzu ettiklerini, antlaşmanın amaçlarını gerçekleştirecek bir idari yapının kurulamaması halinde bunu başarısızlık olarak göreceklerini ifade etmiştir[230].

Sir Esler Dening, Antarktika ile yakından ilgilenen ülkeler arasında bir antlaşmaya varılmasını uzun yıllardır savunduklarını tekrarladıktan sonra, bir uluslararası antlaşmaya varılmasının ön şartının statükonun korunması olduğunu ısrarla vurguladı. Dening'e göre, politik mülahazalarla Antarktika hakkındaki bilgilerin gizlenmemesi ve Kıtaya erişimin sınırlanmaması için ve varılacak bir antlaşmanın beklenen yararı sağlaması için mevcut statükonun korunması gerekliydi. Askersizleştirme ve bunun için gerekli gözlemleme ve soruşturma sistemi kurulmasını savunan Dening, antlaşmaya dayanan düzenlemelerin mümkün olan en etkin şekilde yapılması, bu nedenle antlaşmanın kesin yetkiler içermesi gerektiğine inandıklarını söyledi[231].

Şili delegasyonu başkanı Büyükelçi Marcial Mora açılış konuşmasında, Antarktika'daki Şili topraklarının bir sömürge niteliğinde olmadığını, ülke

[230] Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 355; John Hanessian, "a.g.e.", s. 464
[231] John Hanessian, "a.g.e.", s. 465 - 466

topraklarının en güney eyaleti niteliğinde olduğunu, bu toprakların uluslararası hale getirilmesi anlamına gelecek hiçbir öneriyi kabul etmeyeceklerini; konferansın amaçları konusunda Arjantin temsilcisinin sözlerine katıldığını belirtti[232].

Avustralya Dışişleri Bakanı R.G. Casey, konuşmasında Avustralya'nın Antarktika keşiflerinin detaylarını özetledikten sonra, Arjantin ve Şili temsilcileri tarafından belirtilen genel ilkelere katıldıklarını, statükonun korunması gerektiğini vurguladı[233]. Casey, bir yıl önce gayrı resmi görüşmeler başladığında, ilgili ülkelerin çok farklı arka planları ve maksatları olması ve her ülkenin kendi yolunu çizme eğilimi gösteriyor olması nedeniyle umutsuz olduklarını ancak geçen zaman içerisinde yaşanan gelişmeler ve gelinen noktanın bu düşüncelerini değiştirdiğini, bir antlaşmaya varılabilmesi için yeterli ortak noktanın bulunabileceğine inandıklarını dile getirdi. O'na göre, delegasyonlar hazırlık çalışmalarında vardıkları gayrı resmi anlaşmaların arkasında dururlarsa konferansın antlaşmayla sonuçlanması garantilenmiş olacaktı. Hiçbir anlaşmazlığın Antarktika barışını bozmasına izin verilmemeli; egemenlik iddiasında bulunmayan ülkelerin pozisyonlarının Antlaşma hükümleri nedeniyle kötüleşmemesine özen gösterilmeliydi. Antlaşmanın temel amacı Antarktika konusundaki şüphelerin giderilmesi olmalıydı. Teklif edilen Antlaşmanın katılımcı ülkeler arasında hiçbir ayrım içermemesi olumluydu. Konferansta bir araya gelen ülkelerin ortak yanı Antarktika üzerinde doğrudan ilgi ve sorumluluklarının bulunmasıydı. Dolayısıyla Kıta'ya dair bir atlaşmanın bu ülkeler tarafından oluşturulması gayet doğru ve uygun olanıydı[234].

Belçika temsilcisi kısa konuşmasında, o güne kadar oluşturulmuş işbirliğinin sürdürülmesinin önemini ve Konferansa katılma amaçlarının buna hizmet etmek olduğunu vurguladı[235]

Güney Afrika Birliği Dışişleri Bakanı Eric H. Louw, Antarktika'nın, dünyanın diğer bölgelerinde sıkça görülen uluslararası rekabet ve anlaşmazlıklardan ayrı tutulabilmesi için ihtiyaç duyulan uluslararası işbirliği yaklaşımını uzun zamandır önemsediklerini belirtti. Fakat zaten küçük ülkelerin karşı karşıya

[232] John Hanessian, "a.g.e.", s. 464
[233] John Hanessian, "a.g.e.", s. 464
[234] Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 357
[235] John Hanessian, "a.g.e.", s. 464

kaldıkları sefer organize etme güçlük ve yetersizlikleri, bu ülkeleri başka ülkelerin seferlerine insan ve para desteği sağlamakla sınırlı bir girişim düzeyinde tutmakta, bağımsız araştırma seferleri düzenleyememek bu ülkelerin belirleyiciliğini sınırlamaktaydı[236]. Yani bu ülkeler isteseler de istemeseler de uluslararası işbirliğine mahkûm idiler.

Fransız temsilcisi Büyükelçi Pierre Charpentier, Amerikan Başkanı Eisenhower tarafından ana hatları çizilen üç prensibi aynen desteklediklerini ifade ettikten başka özellikle silahsızlandırma ve askersizleştirme üzerinde durarak, bunun tüm tarafları ciddi taahhüt altına sokacak şekilde kurumsallaştırılması gereğini belirtti. Ayrıca, Uluslararası Jeofizik Yılı'na atıf yaparak bu dönemde çalışmaların herhangi bir rekabet duygusundan arınmış şekilde tam bir uyum ve hoşgörü anlayışı çerçevesinde yürütüldüğünü hatırlattı[237]. Böylece, gerekli kurumsallaşma sağlandığı takdirde bunun uzun ömürlü olabileceğine ilişkin umutlarını dile getiriyordu.

Konferansın karşı karşıya bulunduğu hukuksal güçlüklere değinen sadece Japonya delegesiydi. Japonya'nın Washington Büyükelçisi ve konferans temsilcisi Koichiro Asakai'ye göre, tasarlanan antlaşma uluslararası hukuk açısından kendine has karmaşık unsurlar içermekteydi. Özellikle, egemenlik iddialarının dondurulması, askersizleştirme ve bu amaçla izleme ve soruşturma; iç sular, karasuları ve açık denizler konularındaki uluslararası hukuk ilkelerinin Antarktika'nın karmaşık gerçekliğine, suçlar ve bunların yargılanmasına uygulanması, bu sorunların başlıcalarıydı[238].

Asakai, antlaşmanın zaten var olan uluslararası işbirliğine yasal bir zemin kazandırmak amacı taşıdığını, Antarktika'ya gerçekten ilgi duyan ve antlaşmanın koşullarını benimsemeye hazır her ülkeye açık bir yapının oluşturulmasının gerekliliğini vurguladı. Büyükelçiye göre konferans, varılacak bir antlaşmanın gelecekte diğer faaliyet alanlarındaki uluslararası işbirliğine model teşkil edecek olması nedeniyle umut vericiydi[239].

---

[236] Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 356
[237] Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 356; John Hanessian, "a.g.e.", s. 464 - 465
[238] John Hanessian, "a.g.e.", s. 466
[239] Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 356 - 357

Norveç temsilcisi Büyükelçi, Amerika Birleşik Devletleri tarafından ortaya konulmuş olan temel prensiplere bağlı olduklarını açıkladıktan sonra, Uluslararası Jeofizik Yılı sonrasındaki işbirliğinin sürdürülmesi gerektiğini vurguladı. Bu konudaki kendi gayretlerine bir örnek olarak, Uluslararası Jeofizik Yılında inşa ettikleri Queen Maud Land'deki araştırma istasyonunu Güney Afrika Birliği'ne geçici olarak vermek üzere hükümetlerinin bir teklifte bulunduğunu, bu konudaki görüşmelerin sürdüğünü bildirdi[240].

Yeni Zelanda temsilcisi, açılış konuşmasında, Ross Sömürgesi üzerindeki haklarının geçerliliğinden bir şüpheleri olmamakla birlikte, Antarktika üzerinde tam bir uluslararası rejim kurulabilmesi için tüm ülkelerin ulusal toprak iddialarından vazgeçmeleri gerekeceğinden, Kıta'nın bütünü üzerinde öyle etkin bir yönetimin kurulabilmesi için kendi haklarından feragat edebileceklerini belirtti[241]. Antarktika'nın Birleşmiş Milletler bünyesinde ele alınması fikrini destekleyen Yeni Zelanda, Konferansta dört amacı gerçekleştirebilmek için Ross Sömürgesi üzerindeki iddialarından vazgeçmeye hazırdı. Bunlar:

- Ulusal iddialar yüzünden meydana gelecek rekabet ve çatışmadan uzak bir Konferans ortamının sağlanması;
- Antarktika'nın sürekli olarak, Soğuk Savaş gerginliklerinden ve savaş tehdidinden uzak tutulmasının garanti altına alınması;
- Bilimsel işbirliğinin sürdürülmesine yardımcı olmak ve barışçıl amaçlar için Kıtaya erişim özgürlüğünün genişletilmesi fikrine destek vermek;
- Bir yolunu bularak Birleşmiş Milletleri konuya dahil etmek[242].

Sovyet delegasyonu başkanı Dışişleri Bakanı Birinci Yardımcısı Vasili V. Kuznetsov, barışın güçlendirilmesine katkıda bulunmak için Antarktika'da uluslararası bir rejim kurulmasını gerekli gördüklerini dile getirdi. Hükümetlerinin, her çeşit silah testinin de dahil olduğu bir yasaklama ile Antarktika'nın silahsızlandırılmasını istediğini vurguladı[243]. Konferansın ve Antlaşmaya katılımın sınırlı tutulması halinde meydana gelecek sakıncalara işaret etmek için, "Bu gün biz

[240]Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 357; John Hanessian, "a.g.e.", dpn. 97
[241] John Hanessian, "a.g.e.", s. 465
[242]Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 63
[243] John Hanessian, "a.g.e.", s. 465

burada dış dünyaya açılmak isteyen insanlara karşı eşik bekçiliği yaparsak gezegenin doğası hakkında edinilecek bilgi birikiminin yetersiz kalmasına sebep oluruz" dedikten sonra Hükümetlerine göre, Antarktika'nın rejim sorununu gidermenin en elverişli şeklinin uluslararasılaştırma olduğunu; mümkün olan en geniş katılımın sağlanmasının Antlaşmanın etkinliğini arttıracağını dile getirdi. Toprak meseleleri açısından durumun son derece karmaşık ve hassas olduğunun farkında oldukları için Sovyetler, egemenlik iddialarının dondurulmasını destekliyorlardı[244].

Konferansın ilk günü açılış konuşmalarından sonra, Amerikan delegasyonu başkanı Herman Phleger konferansın daimi başkanı seçildi. Ertesi gün konferans müzakerelerinin iki ana konusu için Başkanın koordinasyonunda iki 'ortak çalışma komitesi' oluşturuldu. Birincisinin görevi bilimsel araştırma ve bilimsel işbirliği iken ikincisinin görevi geniş bir alanı kaplayan Kıta'nın bir barış bölgesi haline getirilmesi için egemenlik iddiaları gibi sorunların politik ve hukuksal çözümlerinin aranmasıydı. Bu komiteler yanında destek amaçlı olarak belgeler, taslaklar ve usuller için gerekli çalışmaları yapmak üzere üç komite daha kuruldu. Başlangıçta çalışmalar hızlı yürüdü ve 23 Ekim'de bilimsel işbirliği ve bilimsel araştırma programlarında bilgi paylaşımı ve personel değişimi ve silahsızlandırma ile ilgili olarak ön prensip anlaşmasına varıldığı ilan edildi. Silahsızlandırma prensibi, Şili ve Arjantin'in Kıta'nın yönetimine yönelik tasarımlara kendi bölgelerinin uluslararasılaştırılması gerekçesiyle karşı çıkmalarını engellemek için öne alınmıştı[245]. 30 Ekimden itibaren komite çalışmaları yoğunlaştı. Sabahları (10.00 - 12.30) birinci, öğleden sonraları (15.00 - 17.30) ikinci komite çalışıyordu. Neredeyse her akşam bir elçilik tarafından kokteyl ve akabinde akşam yemeği daveti veriliyordu. Konularına göre ayrı komiteler şeklinde çalışmak, müzakere konularının bütünüyle ele alınmasına yetecek esnekliği sağlayamayınca, delegasyon başkanlarının katılımıyla gerçekleştirilen daha gayrı resmi toplantılarla boşluğun doldurulması yoluna gidildi. Tartışmaları hararetli geçen konular şunlardı[246]:

- Kıtadaki askeri faaliyetler
- Toprak iddialarından feragat ve egemenlik iddialarının dondurulması

[244]Robert D. Hayton "a.g.e.", s. 357 - 358
[245] John Hanessian, "a.g.e.", s. 466 - 467
[246]Klaus Dodds, "a.g.e", s. 59

- Antlaşmaya sonradan katılma hakkı
- Bilimsel araştırma özgürlüğünün sınırları

Kasım ortalarına doğru Amerikalılarla Ruslar yasa dışı askeri faaliyetlere karşı bir denetleme sistemi kurulması üzerinde anlaştı[247].

İngiliz delegasyonuna göre toplantılarda üç konuda özel gayret gösteriliyordu: Birincisi, Arjantin ve Şili delegasyonlarına egemenlik haklarının askıya alınmasının bu hakları tehlikeye atmayacağı konusunda güvence verilmesi; ikincisi Sovyetlerin Antlaşmaya dahil edilmesi konusunda Avustralya'nın ikna edilmesi; üçüncüsü de Amerika'nın ev sahipliği pozisyonunu kötüye kullanarak nükleer denemeler gibi yasaklanması istenen konularda istisna (kısmi izin) talep etmeyeceği garantisinin verilmesiydi. Özellikle Antarktika'ya coğrafi yakınlığı olan güney yarım küre ülkeleri Arjantin, Şili, Avustralya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika nükleer deneme yapılmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı[248].

Konferans 15 Ekimde toplandığında antlaşma taslağında yer almayan nükleer çalışmaların yasaklanması konusu Güney Yarıküre ülkelerinin bastırmasıyla askersizleştirmeye (silahsızlandırmaya) ek olarak metne dahil edildi. Aslında ABD'nin olumsuz baktığı bu konuda Sovyet delegasyonu da hazırlıksız yakalanmıştı. Uzun tartışmalardan sonra, kesin antlaşmaya varılana kadar Bölgede nükleer patlama yapılmasını yasaklayan bir uzlaşmaya varıldı. Barışçıl nükleer çalışmalardan yana olan ABD'ye karşın SSCB heyeti nükleerin askeri ve barışçıl olarak ayrılmasının zorluğunu dile getirince ve güney ülkeleri bastırınca bu uzlaşma kesin metne de sokulabildi[249].

Peki, Sovyetler başlangıçta nükleer yasaklamadan yana olmadıkları halde neden buna razı olmuşlardı? Çünkü Sovyetler stratejik olarak kendisini, Antarktika Antlaşmasının çevre duyarlılığı yüksek, seçkin ve koruyucu bir üyesi konumuna taşımak istiyordu. Ayrıca Sovyet hukukçularına göre nükleer faaliyetlerin yasaklanmasına yönelik denetim yetkisi Sovyet ulusal güvenliğine karşı bir tehdit olarak görülmemişti[250].

---

[247] John Hanessian, "a.g.e.", s. 467
[248] Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 59
[249] John Hanessian, "a.g.e.", s. 467
[250] Boleslaw A. Boczek, "a.g.e.", s. 854

İngilizler Washington Konferansını ciddi ve umut verici bir organizasyon olarak görmüyorlardı. Dokuz kişilik İngiliz heyeti içerisinde daha önce Antarktika'ya gitmiş olan dört kişiden biri olan Brian Roberts'a göre, Konferansın açılış tarzı gelecekteki müzakerelerin seyrine ilişkin bir ipucu niteliğindeydi: Neşeli çay saati müzikleri, parlak ışıklar, fonda saksı içinde palmiye ağaçları ve katılımcı 12 ülkenin bayrakları ile bir konferans açılışından çok bir tiyatro sahnesi açılışına benziyordu. İngiliz heyet başkanı Sir Esler'in açılış konuşmasına 'VIII. Henry dansları' eşlik etmişti[251].

İngiltere ile süper devletler arasındaki bakış açısı farkını yaratan en önemli etken İngiltere'nin egemenlik iddiasında bulunan devletler arasında yer almasına karşılık süper devletlerin bu tür iddialarının bulunmaması yanında bu iddiaları tanımayacaklarını açıklamış olmalarıdır.

Hazırlık müzakereleri döneminde İngiliz Milletler Topluluğu (Commonwealth) ülkeleri ile Amerika Birleşik devletleri arasında sağlanan uyum konferans aşamasında aksamaya başladı. Özellikle Avustralya delegasyonunun, uluslararası işbirliği uğruna egemenlik iddialarının bir kenara bırakılmasını amaçlayan her hangi bir öneriyi reddetme kararı alması; Antarktika bölgesine Rusların nüfuz etmesinden kaygılanarak Fransa ve Arjantin ile birlikte uluslararasılaştırma önerisine karşı çıkması ABD ile uyumu bozan sebeplerin başında gelmiştir. Yaklaşık bir aylık müzakerelere rağmen taraflar arasındaki derin kuşku tamamen giderilebilmiş değildi. Fakat delegasyonların çoğu kutup bölgeleri için yeni bir politikanın inşasına ihtiyaç bulunduğunda hemfikirdi. Bu politikanın özelliklerinden biri, yönetim için çok yönlü bir işbirliğiydi. Bunun için egemenlik iddialarının dışarıda bırakılması gerekiyordu. Böyle bir tutum Uluslararası Jeofizik Yılı'nda ortaya konan amaç ve ruha da uygun görülüyordu. Öte yandan bu politika egemenlik iddiası olan ülkelerin çıkarlarıyla bağdaşmıyordu. Neticede Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Sovyetler Birliği'nin uluslararası işbirliğinden yana tutum alması ve dominant konumları ile diğer ülkelerin direnci çatışınca Antarktika Konferansı, Kıta üzerindeki ihtilaflı egemenlik sorununa bir çözüm getirememiş; sorunu ertelemekle yetinmiştir. Bu tüm taraflar için kötünün iyisi olmuştur. Örneğin

[251] Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 58

İngiliz delegasyonu bir taraftan milletler topluluğu ülkelerini bir arada tutmayı diğer taraftan ABD ve Sovyetler lehine güç dengesizliğiyle mücadele etmeyi başardıklarını düşünmekteydi. ABD ve Sovyetler ise bir antlaşmaya varılabilmesi için egemenlik iddialarının yok sayılmaması gerektiğinin farkındaydı[252]. En başında, Konferans çağrısı için Amerikan Başkanı Eisenhower tarafından ilgili ülkelere gönderilen metne eklenen notta açıkça, hiçbir ülkenin sahip olduğu haklardan veya ileri sürdüğü egemenlik yetkilerinden vazgeçmeye zorlanmayacağı, antlaşma yürürlükte kaldığı sürece yeni mülkiyet veya egemenlik hakları öne sürmenin de kabul görmeyeceği belirtiliyordu[253]. Dolayısıyla Escudero Planından itibaren bir şey değişmemişti. Konferansın başından beri egemenlik iddialarını konu almayacağı belli olduğundan, Antlaşma taslağının bu hususlarda düzenleme içermemesi bir başarısızlık olarak değerlendirilemez.

Hazırlık müzakereleri sonucunda ortaya çıkan şartlarda Amerikalıların iki temel hedefi vardı: Birincisi Antarktika Antlaşması'na sonradan katılım hakkının Birleşmiş Milletler'e ve uluslararası uzmanlık kuruluşlarına üye ülkelerle sınırlı tutulmasıydı. Böylece Sovyet Cumhuriyetlerinin sonradan Antlaşmaya dahil olmasıyla Sovyet nüfuzunun artması engellenmek isteniyordu. Fakat Sovyetler ikincisine şiddetle itiraz edince, Birleşmiş Milletler üyesi olan veya ilk imzacı ülkelerin (Consultative Parties) oy birliğiyle davet ettikleri tüm ülkelerin Antlaşmaya dahil olabilmeleri üzerinde mutabık kalındı. İkinci hedef askeri nitelik taşımayan nükleer faaliyetlere izin çıkartmaktı. Buna İngiltere'de destek veriyordu. Antlaşma taraflarına önceden bilgi vermek ve müzakere edildikten sonra uygulanmak kaydıyla askeri olmayan nükleer çalışmalara izin verilmesi öneriliyordu. Güney Yarım Küre ülkeleri, nükleer denemelerin yaratacağı coğrafi olumsuzluklardan etkilenmekten çekinirken, Avustralya, Sovyetlerin Antarktika üzerinden kendisine nükleer saldırıda bulunabileceğinden kaygılanıyordu. Burada Sovyetlerin tutumu belirleyici olmuştur. Sovyetler, başlangıçta direndikten sonra, askeri olan ve olmayan nükleer çalışmaların birbirinden ayrılamayacağını ve böyle müphem bir düzenlemeyle nükleer çalışmalara açık kapı bırakılmasının, sinsi uygulamalarla Antarktika'nın barışçıl amaçlar için korunması ilkesinin etkisiz kılınabileceğini ileri sürdü. Güney ülkelerinin kaygılarına

[252] Klaus Dodds, "a.g.e.", s. 59 - 61
[253] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 60 - 61

ek olarak Kasım 1959'da Arjantin Parlamentosundan, tüm nükleer denemelerin yasaklanması yönünde bir karar çıkınca Sovyet tezi ağırlık kazandı. Bu sorun ancak Konferansın son bölümünde karara bağlanabilmiş ve tüm nükleer faaliyetlerin yasaklanmasına karar verilmiştir[254]. Ancak ABD'nin lehine olacak şekilde, Antlaşmanın beşinci maddesinin ikinci fıkrasında, gelecekte bazı alanlarda nükleer yasağının kalkması sonucunu doğurabilecek bir açık kapı bırakılmıştır[255].

Özetle Antarktika Konferansı şöyle bir atmosfer içerisinde gerçekleşmiştir: Bir tarafta Soğuk Savaşın iki cephesinden iki lider ülke, ABD ve SSCB; öte yanda Güney Yarıkürede aynı topraklar üzerinde egemenlik mücadelesi yürüten İngiltere, Arjantin ile Şili; ve daha kenarda, ileri sürdükleri tarihsel haklarını koruma kaygısına düşmüş Avustralya, Yeni Zelanda ve Norveç. Yukarıda anlatılan gelişmeler sonucunda, yoğun tartışma ve pazarlıklardan sonra kısa denebilecek bir sürede, sadece altı hafta içerisinde ve 40 oturumda Konferans, tüm katılımcıların (12 ülke) imzaladığı bir antlaşma ve sonuç bildirgesiyle sona erdi (1 Aralık 1959)[256]. İngilizler yanılmışlardı. Uluslararası Jeofizik Yılı ve bilim dünyasının tazyiki, Antarktika'nın zorlu coğrafyasında bağımsız hareket edebilecek teknolojiye sahip ülke sayısının son derece az olması gibi etkenler yanında Antlaşmanın başarılmasında diplomatik açıdan en önemli etken, ABD ve SSCB'nin diğer ülkelerin egemenlik iddialarını dışarıda bırakarak, barışçı kullanım ve silahsızlandırma gibi temel konularda ortak tutum sergilemeleridir.

2.3. Antarktika Antlaşması

Amerika Birleşik Devletleri'nin Antarktika özel büyükelçisi Paul Daniels Konferansın kapanış konuşmasında, üç temel amacı gerçekleştiren bir Antlaşma üzerinde mutabık kalındığını duyurmuştur. Bu amaçlar şunlardır:

1- Antarktika sadece barışçıl amaçlar için kullanılabilecek.

2- Bilimsel işbirliği ve bu amaca yönelik uluslararası işbirliği serbest olacak.

---

[254] Mahinda H. Perera "a.g.e.", s. 46 - 47

[255] Bkz. Bkz. Antarktika Antlaşması, T.C. R.G. Sayı: 22408, 18 Eylül 1995, s. 3; "Conference on Antarctica: Antarctic Treaty", The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 2 (Apr., 1960), pp. 477 - 483, s. 478 - 79, American Society of International Law

[256] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 64; John Hanessian, "a.g.e.", s. 467

3- Her türlü nükleer deneme, faaliyet ve atık yasak olacak[257].

Antlaşmanın mimarı olan Amerika Birleşik Devletleri'nin iç politikasında hükümete karşı başarısızlık itirazlarına sebep olan Antlaşma, 1 Aralık 1959'da Amerikan Senatosu tarafından onaylandı. Amerikan kamuoyundaki itirazların iki sebebi vardı. Biri egemenlik öne sürülebilecek sektörden vazgeçildiğinin düşünülmesi, ikincisi de soğuk savaşın düşman cephesinin lideri SSCB'nin antlaşmaya katılmış olmasıydı. Nihayetinde Başkan Eisenhower'ın desteği ve Dış İlişkiler Komitesi'nin olumlu rapor vermesi neticesinde Amerikan Senatosu Antlaşmayı onaylamıştır[258]. Son olarak Arjantin, Avustralya ve Şili'nin de onaylamaları üzerine 23 Haziran 1961'de Antarktika Antlaşması yürürlüğe girdi.

Baştan belirtmek gerekir ki bu Antlaşmada iki farklı katılımcı ülke statüsü bulunmaktadır. Bunlardan biri 'karar verici ülke' (danışman ülke = consultative parties) diğeri ise 'gözlemci ülke' (accessed parties) statüsüdür. Antlaşmanın kurucusu 12 ülke karar verici statüsündedir. Sonradan katılan ülkelerin bu statüyü kazanmaları aşağıda açıklanacak şartların yerine gelmesine bağlı tutulmuştur.

Antlaşma önsöz ve on dört maddeden meydana geliyordu. Daha da önemlisi oybirliği esasına dayanıyordu. Antlaşmada herhangi bir değişiklik oybirliğine bağlıydı. Antlaşmanın geçerli olacağı bölge altıncı maddede belirlendi. Buna göre, devletlerin açık denizlerdeki uluslararası hukuktan doğan hakları saklı kalmak üzere, 60^0 Güney Paralelinin güneyindeki, buz tabakaları da dahil tüm alanları kapsayacaktı. Antlaşmanın önsözünde Uluslararası Jeofizik Yılı'nda ortaya konan bilimsel uyum ve işbirliğinin ruhuna uygun şekilde Kıtanın sadece barışçıl amaçlarla kullanılması gerektiği vurgulanıyordu. Birinci maddede aynı prensip tekrarlandıktan başka ikinci fıkrada, bilimsel araştırmaları veya barışçıl faaliyetleri desteklemek için kullanılacak askeri personel ve araçlar dışındaki tüm askeri faaliyetler yasaklanıyordu. Fıkra, Antarktika bilim programının lojistiğini askeri olanaklarla sağlayan ABD'nin lehineydi[259]. Fakat "barışçıl amaçlar" kavramı tanımlanmadan bırakılmıştı. Peki bu kavramın sınırları ne olacaktı? O tarihte, askeri niteliği çok açık olanlar dışındaki

[257] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 64
[258] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 65
[259] Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 65, 66; John Hanessian "a.g.e.", s. 468; Antarktika Antlaşması, T.C. R.G. Sayı: 22408, 18 Eylül 1995, s. 3

tüm faaliyetlerin antlaşma taraflarınca barışçıl kabul edildiği şeklinde yorumlanmış[260] olsa da sonradan gerçekleştirilen tamamlayıcı sözleşme ve protokoller göstermiştir ki flora ve faunanın ve madenlerin sömürülmesi sonucunu doğuracak faaliyetler de yasak kapsamına alınmıştır.

Bilimsel araştırmanın sınırsız şekilde özgür bırakılması prensibi Antlaşmanın önsözünde ve II. Maddesinde yer aldı. Amaç Uluslararası Jeofizik Yılında gerçekleştirilen uygulamalara uluslararası düzenleme getirerek devamını sağlamaktı. Bunu desteklemek üzere, araştırma planlarının, bulguların, verilerin, personel ve istasyonların paylaşımı ve ortaklaşması III. Maddede düzenlendi. Bu maddenin ikinci fıkrasında Birleşmiş Milletler bünyesinde Antarktika ile bilimsel ya da teknik ilgisi bulunan kurumlarla işbirliği teşvik edildi. Mümkün ve uygulanabilir en yüksek düzeyde işbirliğinden söz edilirken, imzacı bir ülkenin buna uymaması halinde uygulanacak yaptırım düzenlenmedi[261].

Bazı yorumlara göre, Antlaşmanın en kritik öneme sahip, O'nun kalbi niteliğindeki maddesi 4. Madde'dir. Bu madde Kıta üzerindeki egemenlik iddiaları ile ilgilidir. Hatta bu maddeyi antlaşmanın tekerlek somunu olarak gören yazarlar vardır. Tabi bu yorum Antlaşmanın geleceğine ilişkindir[262]. Fakat yukarıda anlatıldığı üzere, 1948 Amerikan önerisinin başarısızlığından çıkarılan dersler sonucu Escudero Planı'ndan itibaren Washington Konferansı öncesindeki ikili müzakerelerde ve gizli görüşmelerde çözüm zemini ustaca hazırlanmıştı. Egemenlik iddiaları sorunu 4. Maddeyle Antlaşmanın yürürlüğü süresince donduruldu ve ertelendi. Böylece Antlaşma, bilimsel araştırma özgürlüğü temeline oturtularak politik çekişmelerin sebep olabileceği uzlaşmazlıklar dışarıda bırakıldı. Antlaşmanın yürürlükte kaldığı süre boyunca egemenlik iddiaları gündeme getirilmeyeceği gibi, sonradan Kıta üzerinde gerçekleştirilecek çalışmalar önceki iddiaları etkileyecek şekilde kullanılamayacak ve herhangi bir yeni egemenlik iddiasına gerekçe yapılamayacaktı[263]. Bazılarına göre bu madde, egemenlik iddialarının zaman içerisinde söneceği umudunu verirken; bazılarına göre ise maddenin gereksiz ve yoruma açık nitelikte muğlak ifadeler içermesi bir tarafa, egemenlik iddiaları

[260] John Hanessian "a.g.e.", s. 468
[261] John Hanessian "a.g.e.", s. 469; Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 66
[262] Marie Jacobsson, "a.g.e." s. 8; Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s. 67
[263] Bkz. Antarktika Antlaşması, T.C. R.G. Sayı:22408, 18 Eylül 1995, s. 2, 3

dondurulurken, toprak iddiası öne sürmemiş ABD ve SSCB gibi ülkelerin öne sürebilecekleri hakları saklı tutmaları ileride özellikle madenler konusundaki müzakerelerde egemenlik kavramının tekrar ağırlık kazanmasına sebep olabilecektir. Antlaşmanın kurucu ülkeleri (danışman ülkeler) arasında, egemenlik iddiası bulunan ülkelerin çoğunlukta olması bu riski arttırdığından, karar mekanizmalarına daha fazla ülkenin dahil olmasının sağlanması, egemenlik iddiası olan ülkelerin ağırlığını azalttığı ölçüde Antlaşmanın ömrünü uzatacaktır[264].

Antlaşmanın beşinci maddesi Antarktika'da nükleer patlama ve nükleer çöp boşaltımını yasaklamaya yöneliktir. Ancak maddenin ikinci fıkrası, gelecekte imzacı ülkelerin dahil olacağı bir nükleer kullanım anlaşmasının Antarktika'da da uygulanacağını kabul ederek, nükleer kullanımına açık kapı bırakmıştır. Zaman zaman çevreci kuruluşlardan bölgede ve güney Pasifikte, ABD ve Rusya ve Fransa tarafından bazı nükleer faaliyetler yürütüldüğüne ilişkin protestolar duyulmakla birlikte[265], nükleer kullanımının Kıta'da yasal hale gelmesi, Antlaşma tarafı olan Güney Yarıküre ülkelerinin katı direnci nedeniyle olası görünmemektedir. Yine de belirtmek gerekir ki Kıta'nın madenciliğe açılması söz konusu olursa, peşinden nükleer kullanımı da gelecektir.

Askersizleştirmeye yönelik olarak bu Antlaşma daha önce emsali görülmemiş bir izleme ve denetleme yetkisi getirdi. Yedinci madde ile yapılan düzenlemeye göre imzacı her ülke kendi görevlendireceği gözlemci ya da müfettişleri eliyle hiçbir yer veya konu sınırlandırması olmadan havadan gözlemleme de dahil olmak üzere izleme ve teftiş etme yetkisine sahip olacaktır. Böylece engellenmesi veya akamete uğratılması mümkün olamayan bir denetleme sistemi getirilmiş oluyordu. Daha önce Vietnam, Kore veya İsrail için planlanan uluslararası denetleme sistemlerinde kimin nereye ve ne zaman gidebileceğine dair sıkı şartlar getirilmiş ve uluslararası bir heyet oluşturularak denetleme yapılmaya çalışılmış olması nedeniyle çok taraflı uzlaşma ihtiyacından kaynaklanan birçok manasız engelle karşılaşılmıştı. Bu sistemde ise her imzacı ülke kendi personeli ile kendi planladığı tarzda denetim yapma yetkisine

[264] Gillian Triggs (1), "The Antarctic Treaty Regime: A Workable Compromise or a Purgatory of Ambiguity", 17 Case W. Res. J. Int'l L. 195 (1985), s. 200, 206 - 208; John Hanessian, "a.g.e.", s. 470
[265] Mahinda H. Perera, "a.g.e", s. 246, 314, 324; Donald Robert Rothwell (1), "a.g.e", s.71

kavuşuyordu. Antlaşmanın diğer özgün tarafı, ilk kez Soğuk Savaşın rakip liderleri ABD ve SSCB'nin bu gözlemleme ve teftiş etme yetkisinde hemfikir olmalarıydı[266].

Antarktika'nın yönetsel bir rejime kavuşturulması bakımından Antlaşmada önemli eksiklikler de vardı. Buzulların veya doğal kaynakların kullanımı ile ilgili açık bir hüküm bulunmamaktaydı[267]. Madde sekize göre bilimsel araştırma veya gözlemleme yapan personel üçüncü madde uyarınca başka bir ülke ekibinde çalışıyor bile olsa vatandaşı olduğu ülkenin hukukuna tabi olacaktı. Fakat imzacı ülke vatandaşları ya da üçüncü ülke vatandaşlarının da dahil olduğu bir anlaşmazlık, çatışma ya da suç işlenmesi halinde soruşturma ve yargılama yetkisinin ne olacağı belirsizdi. Antlaşmanın uygulanmasını sağlayacak sürekli bir sekretarya düşünülmemişti. Eksiklikler imzacı ülkelerin gecikmeksizin belli aralıklarla yapacakları toplantılarda giderilecekti. Sekizinci maddenin yetersizliğinin uygulamada yaratacağı sorunlar öngörülmüş olsa gerek, dokuzuncu maddede, Antlaşmanın yürürlüğe girmesini izleyen iki ay içinde, Kanberra'da bütün tarafların katılımıyla çözüm önlemleri geliştirmek üzere toplanılması kararlaştırılmıştı. Bu toplantıda görüşülecek hususlar da sayılmıştı ve bunlar arasında yargı yetkisi de yer alıyordu[268].

Antarktika'da yasal bir yönetim kurulmasının zemini dokuzuncu maddeyle oluşturulmaya çalışılmıştı. Sonradan inşa edilen ve Antarktika Antlaşmalar Sistemi olarak bilinen Antarktika rejimi bu madde üzerine inşa edilmiştir. Hatta böyle bir rejimin kurulabilmesi bu maddeyle mümkün olabilmiştir. Çünkü bu madde bir taraftan Antlaşma ilkelerinin uygulamaya geçirilmesi için yapılacak düzenleyici toplantıların yer, zaman ve katılımcılarını belirlerken diğer taraftan hangi konuların ele alınacağını ve bu konularda uygulama kolaylıkları sağlayacak düzenlemelerin yapılacağını hükme bağlıyordu. Bu düzenlemeler taraf devletlerce onaylandıkları anda bağlayıcı nitelik kazanacaklardı[269].

---

[266] John Hanessian, "a.g.e.", s. 471

[267] Bryan S. Geon, "A Right to Ice?: The Application of International and National Water Laws to the Acquisition of Iceberg Rights", Michigan Journal of International Law Volume 19 | Issue 1, L. 277 (1997), s. 284

[268] Kurt M. Susterich, "a.g.e.", s. 808, 809; John Hanessian, "a.g.e.", s. 472; T.C. R.G. Sayı: 22408, 18 Eylül 1995, s. 4

[269] Marie Jacobsson, "a.g.e.", s. 8

Burada şöyle bir yorum getirmek de mümkündür. Hatalı öngörülerle oluşturulmuş ayrıntılı ve katı hükümler içerdiği için uygulamadaki ihtiyaçlara engel çıkaracak ve bu nedenle sürekli tartışma konusu olabilecek bir Antlaşma imzalamak yerine, eksik ama esnek bırakılarak güncel ihtiyaçlara göre nesnel bir yaklaşımla şekillendirilip güçlendirilecek ve tarafların sıkça bir araya gelerek uzlaşmalarını zorunlu kılan dinamik bir iskelet oluşturulmuştur.

Antarktika antlaşmasının uygulanması veya yorumuyla ilgili olarak tarafların yükümlüğü ve aralarında ortaya çıkacak uyuşmazlıkların çözüm yolları on ve on birinci maddelerde gösterilmiştir. Öncelikle taraflar Antlaşmanın prensip ve amaçlarına aykırılık oluşturacak faaliyetlerin önlenmesi için Birleşmiş Milletler Sözleşmesiyle uyumlu olarak gayret sarf etmek yükümlülüğü altına sokulurken; çıkacak uyuşmazlıklar için iki aşamalı bir çözüm sunulmuştur. Öncelikle taraflar kendi aralarında barışçı müzakere yöntemlerini denemekle yükümlüydü. Bu yöntemler soruşturma, müzakere, arabuluculuk, uzlaştırma, hakemlik ve yargısal başvuru olarak sayıldı. Kendi aralarında halledemedikleri anlaşmazlıkları Uluslararası Adalet Divanına götüreceklerdi. Eğer bu Divana başvurmak konusunda anlaşamazlarsa bu durum tarafların barışçıl çözüm yükümlülüğünü ortadan kaldıracak şekilde yorumlanamayacaktı[270].

Antlaşma süresiz şekilde yürürlükte kalacaktı. Antlaşmanın değiştirilmesi kuralları on ikinci maddede belirlenmişti. Değişiklik usulü Antlaşmanın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 30 yıl süreyle başka, bu süreden sonra başka usule tabi olacaktı. İlk otuz yıl boyunca, dokuzuncu madde uyarınca Kanberra'da ilk toplantıyı yapacak ülkelerin atayacağı temsilcilerin katıldığı toplantılarda oy birliği halinde antlaşmanın değiştirilmesi mümkün olabilecekti. Fakat değişikliğin yürürlüğe girmesi için taraf kurucu devletlerin tamamının onayı gerekliydi. Antlaşmaya sonradan dahil olan ülkeler açısından ise değişikliğin yürürlük tarihinden itibaren iki yıllık bir onaylama süresi tanınıyordu; bu süre içerisinde değişikliği onaylamayan ülke Antlaşmadan çekilmiş sayılacaktı[271] (M:12/1b). Antlaşmanın yürürlüğe girmesinden 30 yıl sonra danışman ülke statüsü kazanmış olan ülkelerden her biri bir gözden geçirme konferansı düzenlenmesini isteyebilecekti. Başka bir şart

[270] "The Antarctic Treaty System: Introduction", s. 8
[271] "The Antarctic Treaty System: Introduction", s. 9; Kurt M. Susterich, "a.g.e.", s. 809

aranmaksızın konferans toplanacaktı. Bu konferansta statülerine bakılmaksızın taraf ülkelerin çoğunluğunun oyuyla belirlenecek değişiklik talepleri danışman ülke statüsündeki devletlerin tümünün onaylaması halinde yürürlüğe girecektir. Bu değişiklik talepleri iki yıl içerisinde yürürlüğe girmediği takdirde her ülkeye Antlaşmadan çekilme hakkı doğacak ve çekilme talebi iki yıl sonra yürürlüğe girecektir[272].

Antlaşmaya sonradan katılma, 'danışman ülke' statüsü kazanma konularına açıklık getirmek için birden çok maddenin beraber ele alınması gerekmektedir. On üçüncü maddeye göre Antlaşma bütün Birleşmiş Milletler üyesi ülkelere ve dokuzuncu maddede düzenlenen danışma toplantılarına katılmaya hak kazanmış ülkelerin müşterek davetini kazanmış her ülkeye açıktır. Bu şekilde gözlemci ülke statüsünde taraf olma hakkı kazanılmış olacaktır. Fakat danışman ülkeler arasına girebilmek için dokuzuncu maddenin ikinci fıkrasındaki şartı yerine getirmek gerekmektedir. Fıkraya göre, bir gözlemci ülke Antarktika'da bilimsel istasyon kurmak veya buraya bilimsel seferler düzenlemek gibi kapsamlı bilimsel araştırma ve çalışmalar yaparak ilgisini ispat ederse danışman ülkelerin oybirliği kararıyla danışman ülkeler arasına katılabilecektir.[273].

Antlaşmanın ruhu bakımından denilebilir ki: Antarktika Antlaşması evrensel olarak kabul görebilecek bir rejimin temellerini atmak amacında olmakla birlikte böyle bir rejimi dayatmak gibi bir amaç taşımıyordu[274]. Antlaşmadan çekilmiş sayılma ya da çekilme hakkı tanınması da buna işaret etmektedir.

Bir yazara göre Antarktika Antlaşması Amerikan emperyalizm tarzının kendini gösterdiği örneklerden biridir. Amerika Birleşik Devletleri diğer devletlerin egemenlik haklarına biçimsel olarak saygı gösterirken, onların yasa yapma ve politika üretme kapasitelerini zayıflatacak organizasyonlara gitmektedir. Örneğin Japonya ile 1951 yılında yapılmış olan barış antlaşmasıyla Japonlara toprakları ve karasuları üzerinde biçimsel bir egemenlik ve özgürlük verilirken, askeri faaliyetler yasaklanarak ve dış politikası üzerinde vesayet kurularak asıl etkin egemenlik

[272] Antarktika Antlaşması Madde 12/ 2, T.C. R.G. Sayı:22408, 18 Eylül 1995, s. 5
[273] T.C. R.G. Sayı:22408, 18 Eylül 1995, s. 4, 5
[274]Bruno Simma, "The Antarctic Treaty as a Treaty Providing for an Objective Regime," Cornell International LawJournal: Vol. 19: Iss. 2, Article 3, s. 190

Amerikalıların kontrolü altına alınmıştır. Amerikalıların kullandıkları en etkili araçlardan biri, diğer devletleri katılmaya ikna ettikleri çok taraflı antlaşma ve sözleşmelerdir. Ayrıca kuruluşuna öncülük ettikleri uluslararası kurumların prosedürleri aracılığıyla gölge egemenliği kendi ellerine geçirmeye çalışmaktadırlar. Bu kurumlar eliyle bir taraftan diğer ülkelerin nükleer çalışmalarını kısıtlarken diğer taraftan onları, uluslararası serbest ticaretin önündeki engelleri kaldırmaya ve fikri mülkiyet haklarını küresel ölçekte kabul etmeye zorlamaktadır[275].

Aynı görüşe göre çevrecilik alanındaki çok taraflı antlaşmalardan bazıları da bu amaca hizmet etmek üzere ABD'de tasarlanmıştır. Diğer ülkelerin talep ettikleri yasal düzenlemeler ise Amerikan faaliyetlerine sınırlandırma getirecekse engellenmekte ve uluslararası antlaşmalarla ortaya çıkan hukukun Amerikan iç hukukuna etki etmesine izin verilmemektedir. Yani kısaca ABD, kuruluşuna öncülük ettiği ve uluslararası toplum diye lanse ettiği çok taraflı antlaşma, sözleşme ve uluslararası kurumlar eliyle kendi çıkarlarına uygun tek yönlü bir sistem inşa etmektedir. Bu sistemin kuralları diğer ülkeleri bağlarken Amerikan iç hukukuna ve politikasına etki edememektedir. Antarktika'da da benzer bir kurgu ya da tasarımla, bilimsel araştırma özgürlüğünden ve bilgi paylaşımından söz edilirken, aslında Amerikalıların fiili egemenliğinin kurulmasına çalışılmaktadır[276].

Küreselleşme kavramının da Amerikan sömürüsünün araçlarından biri olduğu; böylece diğer ülkelerin bu tek yönlü Amerikan vesayetine alıştırılmaya çalışıldığı ve önemli oranda başarı sağlandığı öne sürülmektedir. ABD, uluslararası hukuku araç olarak kullanıp denizaşırı bir müdahale gücü kazanırken, uluslararası hukuk aracılığıyla kendisine yönelebilecek dış etkileri çeşitli yollarla engellemektedir. Çoğunlukla, kendi politika belirleme gücünü azaltacak ya da iç hukukunun önüne geçecek koşullar içeren antlaşmalara taraf olmamaktadır. Uluslararası hukuk, Amerikan ordusunun konumlanmasını kolaylaştırmak, doğal kaynakları ele geçirmek ve dış pazarların açık hale getirilmesini sağlamakta bir araç olarak kullanılmaktadır. Antarktika Antlaşması ve bağlı sözleşmelere de bu açıdan bakılırsa, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku 3. Sözleşmesi'ne benzer bir rol oynadığı görülebilir. Bu sözleşme Amerikan askeri ve ekonomik çıkarlarının küresel ölçekte

[275] Shirley V. Scott, "a.g.e.", s. Özellikle 56 - 57
[276] Shirley V. Scott, "a.g.e.", s. 57

gerçekleştirilebilmesi için operasyon özgürlüğü sağlamak üzere kurgulanmıştır. Antarktika Antlaşması'nın da ABD'ye beyaz Kıta üzerinde aynı hareket serbestisini sağlayacak şekilde tasarlandığı öne sürülmektedir[277].

Gerçekten de Antlaşmanın bilimsel araştırma yapma özgürlüğüne ve yasak faaliyetleri soruşturma yetkisinin coğrafi sınırsızlığına ilişkin maddeleriyle barışçıl faaliyetlerin sınırsızlığına ilişkin hükmü ve bilimsel araştırmaların altyapı ve lojistiği için kullanılacak askeri imkânların askeri faaliyet yasağının dışında tutulmasına ilişkin hükümler bu tezi destekler niteliktedir. Ayrıca başlangıçta, Antlaşmayla temeli atılan Antarktika rejimi için bir sürekli sekretarya oluşturulmamışsa da Amerika Birleşik Devletleri'ne 'depoziter ülke" statüsü verilmiştir[278]. Yani Antlaşmanın kayda geçirilmesi onay işlemlerinin takip ve düzenlenmesi, yürürlük tarihinden sonraki her türlü gelişmenin resmi yazışmaları ve bilgi akışı Amerikan Hükümeti tarafından yapılacaktır. Bu durum Washington Konferansını toplayan ülke olmanın bir ödülü olarak görülebilirse de Antlaşmanın geleceği üzerinde kalıcı bir Amerikan vesayeti olarak da yorumlanabilirdi. Fakat kalıcı bir sekretarya 1 Eylül 2004 tarihinde Arjantin'in başkentinde kurulmuştur[279]. Ayrıca ABD'nin gizli ajandası iddia edildiği şekilde bile olsa, Antlaşmanın şekillenmesindeki müzakere süreci ve Antlaşma sonrası danışman ülkeler karar süreçlerinin yapısı ABD egemenliğini tesis edecek şekilde tasarlanmış görünmemektedir. Zaman içerisinde Kıta üzerinde bilimsel çalışmalarda ve bilimsel araştırma alt yapısını güçlendirmede hangi ülkeler öne çıkarsa, karar süreçlerinde bunların daha etkin hale geleceğini tahmin etmek zor değildir.

2.4. Antarktika Antlaşmalar Sistemi (AAS)

Antarktika Antlaşmasından sonra özellikle Kıtanın doğal kaynaklarının korunması amacıyla yapılan bir dizi antlaşma Antarktika Antlaşmasıyla bir bütün olarak kabul edilmiş ve Antarktika Antlaşmalar Sistemi adını almıştır. Bu antlaşmalar, 1972 tarihli "Antarktika Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi" (CCAS), 1980 tarihli "Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme"

[277] Daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. Shirley V. Scott, "a.g.e.", s. 57 ve devamı.
[278] Bakınız, Antarktika Antlaşması, Madde 12.ve 13. The Antarctic Treaty System: Introduction", s. 9 - 10; T.C. R.G. Sayı: 22408, 18 Eylül 1995, s. 5
[279] Antarktika Antlaşması Sekretaryası, 4. bölümde ayrıntsıyla anlatılmıştır.

(CCAMLR) ve 1991 tarihli "Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü"dür (Madrid Protokolü /PEPAT)[280].

Kurumlaşma açısından bunlara ek olarak, gerek Antarktika Antlaşması müzakerelerinde ilgili ülke heyetlerine ve gerekse Antlaşma sonrasında Antarktika doğal kaynaklarının korunması bakımından karar verici Danışman Ülkeler Toplantıları'na gerekli bilgi birikiminin aktarılması ve teknik yöntemlerin önerilmesi bakımından Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi (SCAR) çok önemli bir rol üstlenmiştir ve bu işlevini sürdürmektedir[281].

2.4.1. Antarktika Araştırmaları Bilimsel Komitesi (SCAR / The Scientific Committee on Antarctic Research)

Antarktika Antlaşmasından önce 1958 Yılında Uluslararası Jeofizik Yılı Antarktika Araştırmaları Özel Komitesi olarak kurulan bu komite Antarktika Antlaşmasının ekli antlaşmalarla geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir[282]. SCAR, Uluslararası Jeofizik Yılında gerçekleştirilen bilimsel işbirliğinin sürdürülmesi yönünde güçlü bir eğilim oluşturan bilim insanlarının çabasıyla doğdu. İlk toplantısını 3-5 Şubat 1958'de Hague'de gerçekleştirdi[283]. Komitede Antarktika'da faaliyet yürüten 12 ülkeden temsilcilerin yanı sıra Uluslararası Jeodezi ve Jeofizikçiler Birliği'nden, Uluslararası Coğrafya Birliği'nden, Uluslararası Biyoloji Bilimleri Birliği'nden, Uluslararası Teorik ve Uygulamalı Fizik Birliğinden, Uluslararası Radyo Bilimleri Birliği'nden ve Dünya Meteoroloji Kuruluşu'ndan temsilcilerin yer alması amaçlandı. İlk toplantıda, Yeni Zelanda ve Güney Afrika hariç tüm ülkelerin temsilcileri yer aldı. Bunlardan Şili dışındakilerin temsilcileri bilim adamıydı. Uluslararası bilimsel birliklerden üçünden temsilci vardı. Toplamda 18 temsilciyle ilk toplantı gerçekleşmişti[284]. Komite Antarktika'daki bilimsel aktiviteleri koordine etme görevinin yanında tüm Kıta ölçeğinde bilim programları tasarlamayı da üstlendi. En başından itibaren Komite'nin misyonu araştırmacıların milliyetine bakmaksızın tüm kıta ölçeğinde Antarktika araştırmalarını koordine

[280] http://www.mfa.gov.tr/antarktika-antlasmasi.tr.mfa
[281] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 75
[282] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 75
[283] Colin P. Summerhayes, "a.g.e.", s. 327
[284] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 77

etmek ve kolaylaştırmaktı[285]. Bu komite tarafından ilk katkı 1964 yılında Antarktika Antlaşmasının yürürlüğe girmesinden yaklaşık üç yıl sonra sağlandı. Antarktika'nın flora ve faunasının korunması teknik şartlarının belirlenmesine yönelik bu katkı sonrasında Antlaşmanın ilk 40 yılı boyunca SCAR çevresel etkilerin gözlemlenmesi yanında türlerin ve alanların korunması bakımından en önemli katkıyı verdi. Ayı balıklarının korunması konusunda sunduğu tavsiye, Antarktika Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi'nin meydana getirilmesinde en önemli rolü oynadı. SCAR'ın Antarktika deniz ekosistemi ve kaynaklarına yönelik biyolojik araştırma programı, Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme'nin meydana getirilmesini sağladı. SCAR'ın apolitik yapısı ve tutumu, O'nun Antarktika konusunda teknik bir otorite haline gelmesine olanak sağladı. Otuz yıl boyunca yapısında önemli hiçbir değişiklik olmadan varlığını sürdüren SCAR, lojistikçilerin Ulusal Antarktik Programları Yönetim Konseyi'ni (COMNAP) oluşturmak üzere 1989'da ayrılmaları sonucu, operasyonel açıdan zayıfladı. Fakat asıl yapısal ve fonksiyonel değişiklik, 2000 yılında gerçekleştirilen gözden geçirme toplantılarının sonunda gerçekleşti. Böylece artık, özellikle uluslararası eğitsel nitelikli programlara yönelerek uluslararası Antarktika araştırma programlarında yol gösterme, geliştirme ve koordinasyon görevi görmeye başladı. Bunun yanında özellikle deniz yaşam dengesi ve korunması gereken türler gibi tartışmalı konularda, danışman ülkelerin yıllık toplantılarına bilimsel veri desteği sağlamaktadır[286]. Ayrıca SCAR, üyeleri arasında bilimsel veriye ve bilgiye ulaşım kolaylığı ve serbestliği sağlanması için çalışmaktadır[287].

2.4.2. Antarktika Flora ve Faunasını Koruma Tedbirleri (Agreed Measures)

SCAR, Antarktika Antlaşmasından sonraki toplantısında (1960 Cambridge) Antarktika doğal yaşamının korunması için uyulması gereken genel davranış kuralları niteliğinde bir karar aldı[288]. Bu kararda bir takım yasaklar da öneriliyordu. Yasaklar arasında, yabancı bitki ve hayvanların sokulmaması, ayıbalığı kolonilerinin

[285] Colin P. Summerhayes, "a.g.e.", s. 327
[286] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 75
[287] Colin P. Summerhayes, "a.g.e.", s. 327
[288] (General Rules of Conduct for the Preservation and Conservation of Living Resources in Antarctica), Thomas J. Cioppa, "Instıtutıonal Vs. Envıronmental Effectıveness in Antarctıca: The Agreed Measures and the Madrıd Protocol", s.12

yakınlarına patlayıcı madde götürülmemesi, köpeklerin başıboş bırakılmaması, hayvan ve bitkileri tehlikeye atacak şekilde yağ boşaltılmaması vardı[289].

Antarktika Antlaşması 'danışman ülkeler' ilk toplantısında (Canberra 1961), SCAR'ın önerisi olan tasarı görüşüldü ve tüm tarafları Kıta'nın canlı kaynaklarına saygı göstermeye ve onları korumaya çağıran bir prensip kararı alındı. Aynı kararda kurucu ülkelerden flora ve faunayı korumaya yönelik uluslararası kabul görmüş ölçüler getirilmesi de istendi. Bunun üzerine Brüksel'de 1964 yılında gerçekleştirilen Danışman Ülkeler Toplantısında "Antarktika Flora ve Faunasını Korumak İçin Tedbirler"* belirlendi. Antlaşmaya taraf her ülke bunlara uymakla yükümlü tutuldu. Bu karar Antarktika'yı özel koruma bölgesi haline getiriyordu. Konularına göre özel koruma alanları tanımlanmıştı. Üye devletler tarafından, kendi vatandaşlarına açıkça izin verilmiş olmadıkça hiçbir üye ülke vatandaşı koruma alanlarında memeli ya da kuş avlayamayacak, yakalayamayacak ve onları ürküten faaliyetlere girişemeyecekti. Ayrıca bu karar, Antarktika'daki türlere yabancı türlerin insan marifetiyle karıştırılmasını, hastalık taşınmasını en aza indirebilmek, kıyılardaki kirliliği azaltabilmek için yabancı türlerin, bakterilerin ya da hastalıkların Kıtaya taşınmasına sebep olacak eylemleri yasakladı. Bu amaçla koruma alanları oluşturdu. Yasaklar listeler şeklinde belirlendi. Yasakların uygulanmasına ilişkin mevzuat danışman ülkeler tarafından oluşturulacak ve kendi vatandaşlarına uygulanacaktı. Yasakları aşmanın tek yolu her danışman ülkenin kendi vatandaşına bir izin belgesi vermesiydi[290]. Görüldüğü gibi SCAR'ın aldığı tavsiye kararı böylece resmileşmiş oluyordu. Fakat uygulama etkinliği bakımından çok önemli bir eksiklik vardı. Yasakların titiz şekilde uygulanması üye devletlerin sadakatine ve insafına bırakılmıştı[291]. Ayrıca Ek-A'da Ross Ayıbalıkları ve Kürklü Ayıbalıkları için avlanma yasağı getirilmesi kafa karışıklığı yarattı. Çünkü bu türler açık deniz türleriydi ve Antarktika Antlaşması açık denizleri kapsamıyordu. Ayrıca sadece iki türün koruma altına alınmış olması ve Norveç'in 1964'ten başlayarak Crebeater cinsi

---

[289] Holly M. Tanner, "Regıme Formatıon and the Antarctıc Treaty System**",** s. 54

[*] (The Agreed Measures for the Conservation of Antarctic Fauna and Flora), litaratürde kısaca "agreed measures" olarak da bilinir.

[290] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s.12 - 13

[291] Holly M. Tanner, "a.g.e", s. 54 - 56

ayıbalıklarının avlanmasının fizibilitesini yapmasının yarattığı kaygılar daha kapsamlı ve etkin koruma yöntemleri oluşturulması ihtiyacını doğurdu[292].

2.4.3. Antarktika Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi (CCAS)

1961 yılında Canberra'da düzenlenen ilk Danışman Ülkeler Toplantısı sonuç raporundaki tavsiyelerde bilimsel işbirliğinin ileri götürülebilmesi için SCAR'ın desteğine olan ihtiyaç belirlendikten sonra, kolaylaştırıcı çalışmalarının teşvik edilmesi gerektiği vurgulandı. Aynı yıl Ekim'de Wellington'da yapılan dördüncü SCAR toplantısında korunmaya muhtaç bölgelerin listesi yapıldı ve Ross Denizi ayıbalıklarının ve kürklü ayı balıklarının bir an önce koruma altına alınması tavsiye edildi. 1964'te ayıbalıklarının durumunu daha ayrıntılı tespit etmek için SCAR bünyesinde alt komisyon kuruldu. Bunun sonucunda 1966'da Santiago'da yapılan Danışman Ülkeler Dördüncü Toplantısında 15 bölgeyi içeren bir koruma alanları listesi ve ayıbalıklarına ilişkin koruma önerisi resmileşti[293]. 1968'de alt komisyon tarafından hazırlanan rapor SCAR'da ele alındı. Bazı bilim insanları ayıbalığı avcılığının tamamen yasaklanmasını istiyordu. Rapor, 2 – 13 Haziran 1964'te Brüksel'de yapılan üçüncü Danışman Ülkeler toplantısında belirlenen Antarktika Fauna ve Florasının Korunması Kuralları'nda[294] yer alan koruma bölgelerinde ve ayıbalıklarının avlanma izinlerinde değişiklik talepleri içeriyordu. Bu rapor üzerine SCAR, Antarktika ayıbalıklarının ticari avcılığının kontrollü olarak sürdürülebileceğine ve tamamen yasaklamayı tartışmanın gerekmediğine prensip olarak karar verdi. Ayıbalığı avcılığının kontrol edilmesi gerektiğinin kabulü üzerine Antarktika Antlaşmasına eklenecek ilk sözleşmenin zemini oluştu. 1972 yılında Londra'da yapılan Danışman Ülkeler toplantısında Ayı Balıklarını Koruma Sözleşmesi kabul edildi. SCAR'dan muhafazası gereken ayıbalığı sayılarının ve kontrol yöntemlerinin belirlenmesi istendi. Gelecek cevabı beklemek için sözleşmenin imzası 2 Şubat'a kadar ertelendi. Böylece SCAR tarafından, bu Sözleşme gereğince istenecek teknik desteği karşılamak için uzun dönemli bir uzman heyet oluşturulması gereği doğdu[295].

---

[292]Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 13
[293] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 79
[294]Antarctic Treaty System: İntroduction, s. 112
[295] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 79

Sözleşme 1978 yılında yürürlüğe girebildi. Bu sözleşmenin amacı Ayıbalıklarının yeniden kontrolsüz şekilde ticari olarak avlanmaya başlanmasının önüne geçmekti. Koruma ölçüleri bütünleyici bir ekte düzenlenmişti. Buna göre, Ross Ayıbalıkları, Güney Fil Ayıbalıkları ve Kürklü Ayıbalıklarının avlanması tamamen yasaktı. Buna karşın, Crabeater, Leopar ve Weddell cinsi ayıbalıklarının kesin belirlenmiş limitler içerisinde avlanması serbestti[296]. Sözleşmenin 4. Maddesi avlanması yasak cinslerin çok sınırlı olarak sadece üç durumda özel izin alınması kaydıyla yakalanmasına olanak tanıyordu. Birincisi insan veya köpeklerin gıdası olarak kaçınılmaz şekilde ihtiyaç duyulması, ikincisi bilimsel araştırma için ihtiyaç duyulması, üçüncüsü eğitsel, kültürel kurumlarda ya da müzelerde numune olarak ihtiyaç duyulması. Taraf her ülke, bu amaçlardan hangisi için ayıbalığı avlayacağını ya da yakalayacağını diğer taraf ülkelere ve SCAR'a önceden bildirmek ve yakaladığı ayıbalıklarının sayısını da sonradan bildirmekle yükümlüydü[297].

Sözleşmenin 6. maddesine göre, kontrol dışı ticari amaçlı avlama başladığı takdirde imzacı ülkeler derhal toplanarak etkin bir koruma sağlamaya yönelik teknik ölçülerle, soruşturma ve başka türlü düzenleyici tedbirler getirebileceklerdi. Sözleşmenin 7. Maddesine göre ise, sözleşmenin yürürlüğe giriş tarihinden itibaren 5 yıl içinde taraflar bir gözden geçirme toplantısı yapacaklar ve sözleşmenin etkinliğini tartışarak gerekli yeni kararları alabileceklerdi. Bu toplantılar takip eden en geç beşer yıllık dönemlerde tekrarlanacak ve sözleşmenin uygulamaları gözden geçirilecekti. Bu hüküm gereğince 1983 yılında yapılan toplantıda gözden geçirme toplantılarının sürdürülmesinin gerekmediğine karar verildi. Bunda sözleşmenin yürürlüğe girmesi sonrasında rapor edilen ayıbalığı ölümü sayısındaki belirgin azalmanın etkisi vardı. 1964- 1985 döneminde toplam 10.142 ölüm rapor edilmişken, bu dönemin ikinci on yıllık dilimine düşen sayı 3183 idi[298].

Sözleşmeden sonra Antarktika Ayıbalıklarının kontrol dışı ticari avlanması tekrar başlamadığı için gözden geçirme toplantıları yapılmadı. Ancak yine de SCAR, öldürülen ayıbalıklarının sayılarını her yıl tespit etmektedir[299].

---

[296] Anne Marchal, "Convention for the Conservation of Antarctic Seals: 1988 review of operations", Polar Record Volume 25, Issue 153 April 1989, pp. 142 - 143, s. 142
[297] Anne Marchal, "a.g.e." s. 142
[298] Anne Marchal, "a.g.e." s. 142
[299] David W. H. Walton "a.g.e.", s. 79

2.4.4. Antarktika Deniz Canlı Kaynaklarının Korunması Hususunda Sözleşme (CCAMLR)

Antarktika Antlaşması'na ek olarak, SCAR tarafından 1970'lerin başında oluşturulan BIOMASS (biyokütle) programının tespitlerinin oluşturduğu bilimsel zemin üzerine Danışman Ülkelerin Antarktika ekosistemini bir bütün olarak düzenlemeye giriştikleri ilk sözleşmedir. Deniz canlılarının ticari amaçla avlanmasının Güney Yarıkürede hızla artması ve bunun deniz yaşamına verebileceği zararların yarattığı kaygılara cevap verebilmek amacıyla düzenlenmiştir. Antarktika çevresindeki okyanus ekosistemini bir bütün olarak korumaya yöneliktir. Bu ekosistemde Krill* anahtar role sahiptir ve neredeyse bütün ekosistemin sürdürülebilirliğini sağlayan temel besin maddesidir[300]. 1970'lerin başında artmaya başlayan krill avcılığına karşı bir düzenleme yapma amacıyla başlayan arayışlar[301] bir ekosistem yaklaşımı sonucu çok daha kapsamlı bir sözleşmeyle sonuçlanmıştır. Oldukça kapsamlı olan bu sözleşmede, yüzgeçli balıklardan, yumuşakçalar ve kabuklu deniz canlılarına kadar kuşlar da dahil olmak üzere tüm deniz canlıları ele alınmıştır. Sözleşme, canlı kaynaklarına, tanımlanmış koruma bölgeleri içerisinde sahip çıkma anlayışı ile oluşturulmuştu. Sürdürülebilir avlanma seviyelerini ya da koruma tedbirlerini belirlemek için yeterli bilimsel veri bulunmadığı durumlarda ise potansiyel risklere göre ihtiyatlı bir tutumla bilimsel yönetim anlayışını öngörmektedir. Sözleşmenin ikinci maddesinin üçüncü fıkrası, sözleşmenin dayandığı üç prensibi ortaya koymuştur:

- Türlerin sürdürülebilir potansiyelinin avlanma nedeniyle azaltılmasının önlenmesi;
- Avlanan türler ile yaşamı bunlara bağlı ya da bunlarla ilişkili türler arasındaki ekolojik etkileşimin sürdürülebilir kılınması;

---

* Krill: Kabuklular sınıfının Euphausia alt takımından omurgasız deniz hayvanlarının ortak adı. Bilinen 82 türünün uzunlukları 8mm - 60mm arasında değişir. Birçok balık, balina ve kuş türünün besin kaynağı olan krillerin Ocak-Nisan ayları arasında Antarktika'da bir metreküp sudaki toplam ağırlıkları 20kg'ye kadar ulaşabilir. İnsanlar için de önemli bir besin kaynağı olarak görülmektedir. (Britannica, cilt 13, Kar-Kri, s.625, 1986)

[300] Jack Gareth, "Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources", GCAS Review (ANTA 502), Due Friday 15th November 2006, s. 1; Karl – Hermann Kock, "Antarctic Marine Living Resources – exploitation and its management in the Southern Ocean", s. 236

[301] Elaine F. Foreman, "Protecting the Antarctic Environment: Will a Protocol Be Enough?", American University International Law Review 7, no. 4 (1992): 843 - 879, s. 860

- Deniz ekosisteminde 20 ya da 30 yıl içerisinde geri döndürülmesi mümkün olmayacak derecede kayba sebep olabilecek değişikliklerin ya da değişiklik risklerinin önlenmesi[302].

Sözleşme, Mayıs 1980'de Canberra'da yapılan ikinci danışman ülkeler özel toplantısında karara bağlandı ve 7 Nisan 1982'de onay süreci tamamlanarak yürürlüğe girdi[303]. Sözleşmenin uygulanabilmesi için üçlü bir kurumsal yapı oluşturuldu: Komisyon, Bilimsel Komite ve Sekretarya. Komisyon, karar organı olarak, Bilimsel Komite ise danışma organı olarak tasarlandı. Komisyonda temsil edilebilmek için Antarktika Antlaşması'nın Danışman Ülkelerinden biri olmak veya Bölgede bilimsel ya da ekonomik faaliyetlerini ispat ederek Sözleşmeye taraf ülke olmaya hak kazanmış olmak gerekiyordu. Bu sözleşmeye taraf olup Antarktika Antlaşmasına taraf olmayan bir ülke, yine de Antarktika Antlaşmasının 4. ve 6. Maddeleriyle bağlı olacaktı. Bölgede ekonomik bütünleşme amacıyla kurulmuş kuruluşların da, Sözleşmeyi kabul etmek kaydıyla, Komisyonda temsili mümkündü. Bilimsel Komite'de temsil Komisyonda temsile bağlıydı. Böylece, karar mekanizmasına dahil olmak için tıpkı Antarktika Antlaşmasında olduğu gibi Antarktika'da bilimsel faaliyetlerini ispatlamak veya ekonomik faaliyetleriyle tanınmış olmak gerekiyordu[304].

Komisyon, Sözleşmenin amaçlarını ve prensiplerini hayata geçirmeye yönelik tüm kararları almakla görevliydi. Kararlar oybirliği ile alınmak zorundaydı. Bilimsel Komite ise Komisyon tarafından belirli görevlere yönlendirilmek için kurulmuş bir destek organıydı. Koruma tedbirleri bu organdan gelecek bilimsel bilgi ve tavsiyeler doğrultusunda Komisyonca belirlenecekti[305].

Komisyon, Sözleşmenin amacına ulaşması için gerekli bilimsel zemini oluşturmak, izleme, denetim ve revizyon süreçlerini yönetmek üzere oluşturuldu. Komisyon, Bilimsel Komite tarafından desteklenecekti. Bilimsel Komite üyeliği Komisyon üyelerine açık olacak ve Komisyon gerekli olduğu ya da talep edildiği kadar üyeyle Bilimsel Komitede temsil edilebilecekti. Burada söz edilen üyelikler

[302] Jack Gareth, "a.g.e.", s. 8; Karl-Hermann Kock, "a.g.e.", s. 236
[303] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 15
[304] Matthew Howard, "The Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources: A Five -Year Review",1989, s.106, 115 - 116
[305] Matthew Howard, "a.g.e.", s.116 - 117

alanlarında ehliyet kazanmış bilim insanları ya da uzmanlardan oluşuyordu. Komisyonun görevleri arasında, bilimsel araştırmaları kolaylaştırmak, verileri derlemek, sonuçları yayınlamak ve yaymak, koruma tedbirlerini sistematik hale getirmek, geliştirmek ve benimsetmek görevleri de vardı. Sözleşmenin yirminci maddesine göre komisyon üyeleri, gerekli biyolojik istatistiksel ya da diğer bilimsel bilgileri Komisyona ve Bilimsel Komiteye iletmek yanında temsil ettikleri ülkelerin avcılık faaliyetleri ile ilgili yer, zaman ve araç bilgileri; Komisyon tarafından belirlenen tedbirlerin uygulanma düzeyi konularında Komisyona sürekli bilgi aktarmakla yükümlüydü[306].

Sözleşmenin ve Komisyon kararlarının sahada uygulanması bakımından iki yönlü bir yapı kuruldu. Uygulama yirmi birinci maddeyle esas olarak Danışman Ülkelere bırakıldı. Bu ülkeler Sözleşmeye uyum için gerekli tedbirleri almakla yükümlüydü. Her ülke uyum için getirdiği düzenleme ve uygulamalarını ve uymayanlara uyguladığı yaptırımları Komisyona rapor olarak sunmakla yükümlüydü. Diğer taraftan Komisyon, Sözleşmenin tarafı olsun olmasın, bir ülkenin sözleşmeye aykırı fiillerini izleme ve inceleme ve kendi görüşleriyle birlikte taraf ülkelerin dikkatine sunma; taraf ülke eylemlerini bu ülkelerin uyum süreçleri bakımından değerlendirme ve ilgili ülkenin ve tüm tarafların dikkatine sunma yetkisine sahipti. Yirmi dördüncü madde ayrıca, taraf ülkelere, Komisyonun izleme ve denetim yetkisinin kullanılmasında işbirliği içerisinde yardımcı olma yükümlülüğü getiriyor; izleme ve denetimler sonucunda elde edilen kanıtların taraf ülkelerce kovuşturmasında uyulacak prosedürü belirleme yetkisini Komisyona veriyordu. Kovuşturma sonucu uygulanan yaptırımların yirmi birinci madde uyarınca Komisyona sunulacak raporda yer alması gerekiyordu. Komisyonca gerekli görülmesi halinde, izleme ve denetim görevlileri taraf ülkelerin bilimsel araştırma ya da avlanma için kullanılan araçlarında bulunma, görevlerini bu araçlar üzerinde ifa etme yetkisine sahipti[307].

Öngörülen izleme ve denetleme sistemi kurulana kadar, taraf ülkelerin sözleşmede belirtilen esaslara uygun şekilde geçici izleme ve denetleme sistemleri

[306] Rosemary Rayfuse, "Enforcement of High Seas Fisheries Agreements: Observation and Inspection under the Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources.", 1998, s. 581 - 583, dpn. 14
[307] Rosemary Rayfuse, "a.g.e.", s. 583 - 584

oluşturması tavsiye ediliyordu. Ama hiçbir taraf devlet bunu kurmamıştır. İzleme ve denetleme sistemi 1989'dan itibaren faaliyete geçirilebilmiştir. Münhasır uluslararası bilimsel izleme sistemi 1992 yılında kurulabilmiş; 1993 yılında balıkçı teknelerinde bilimsel gözlemci bulundurulması zorunlu hale getirilmiştir. Komisyon en çok kaçak avcılığın belirlenmesi ve rapor edilmesi ile uğraşmaktadır[308].

Sözleşme yürürlüğe girene kadar Antarktika'da en az 13 yıldır balık(finfish) avcılığı devam etmekteydi. Yaklaşık bir milyon ton balık avlandığı tahmin ediliyordu. Bazı balık popülasyonları tükenme noktasına gelmişti ve acilen koruma altına alınması gerekiyordu. Krill avcılığı dahi yarım milyon tona ulaşmıştı. Ki 1980'de yapılan FIBEX* araştırmasına göre Atlantik Okyanusu'ndaki krilllerin toplam biyokütlesi 35,8 milyon ton civarındaydı. Avlanma oranı görece düşük olmasına rağmen temel besin kaynağı olduğu için krillerdeki azalmanın bunlarla beslenen türlere doğrudan ya da dolaylı etkisini tespit etmek için 1985'te Ekosistem İzleme Programı (CEMP) başlatıldı[309]. Bu programın iki önemli amacı vardı. Birincisi Antarktika ekosisteminin hassas bileşenlerindeki değişimleri tespit etmek ve kaydetmek; ikincisi ise, ticari avcılık yüzünden meydana gelen değişiklikler ile çevresel koşullardaki biyolojik veya fiziksel değişkenlikler nedeniyle meydana gelen değişimleri birbirinden ayırmaktı[310]. İzleme Programı 5 önemli unsur üzerine kuruluydu: Besin zincirine göre listeleri belirlenmiş yiyen ve yenilen türler; bu türlerin yoğun etkileşim içerisinde olduğu bütünleşik üç çalışma bölgesi; izleme parametreleri; standartlaştırılmış ve merkezileştirilmiş veri yönetimi; değişiklik eğilimlerini yıllık zaman serileri şeklinde değerlendirmek[311]. Bu program sayesinde bilgi eksiklikleri giderildikçe Sözleşmenin koruma listeleri revize edildi. 1990 yılında Güney Shetland Adaları, Antarktika Yarım Adası ve Güney Orkney Adaları bölgelerinde balık avcılığı yasaklandı[312].

CCAMLR sonraki yıllarda özellikle,

---

[308] Rosemary Rayfuse, "a.g.e.", s. 584, dpn. 18

[*] FIBEX: First International BIOMASS Experiment (İlk Uluslararası Biyokütle Deneyi), ayrıntılı bilgi için, Sayed Z. El-Sayed "History, organization and accomplishment of the BIOMASS program", "Southern Ocean Ecology: The Biomass Perspective" içinde, Editör, Sayed Z. El-Sayed, s. 4 - 5

[309] Karl – Hermann Kock, "a.g.e.", s. 236

[310] David J. Agnew, "Review The CCAMLR Ecosystem Monitoring Programme", Antarctic Science 9 (3): 235 - 242 (1997), s. 236

[311] Daha fazla ayrıntı için Bkz. David J. Agnew, "a.g.e.", s. 237 - 239

[312] Karl - Hermann Kock, "a.g.e.", s. 236

- Krillin sürdürülebilir avlanma seviyesinin belirlenmesine yönelik bir model geliştirilmesi ve bunun toothfish balıklarına da genişletilmesi,
- Kaçak toothfish avcılığıyla mücadele için bir resmi sertifika sisteminin geliştirilmesi,
- Özellikle Güney Georgia gibi yerlerde, kuş ölümlerine sebep olan yemli ve kancalı ticari avlanmaların (longline fishing) sınırlandırılması,
- Açık deniz balıkçılığının düzenlenmesi

Konularında önemli ilerleme kaydetmiştir[313].

Fakat kriller Antarktika Antlaşmasının geçerlilik sınırı olan 60^0 güney paralelinin kuzeyine de yayıldıklarından korunmaları için Antlaşmanın sınırlarını aşan bir düzenleme yapılması gerekiyordu. Oysa Antarktika Antlaşması hem açık denizleri kapsamıyordu hem de egemenlik iddiaları açısından hassas nitelik taşıyordu. 60^0 güney paralelinin kuzeyini içine alacak bir antlaşma tekrar egemenlik tartışmalarını alevlendirebilirdi. Bu nedenle başlangıçta taraf ülkelerce isteksiz yaklaşıldı. Egemenlik tartışmaları yaratacak bir deniz koruma rejimi istenmiyordu. O nedenle sözleşme denetleme ve yargılama yetkisi bakımından ayrıntılı hükümler taşıyamadı ve bu açılardan zayıf kaldı[314]. Fakat Antarktika Antlaşması'nın kapsamına girmeyen açık deniz alanları bu sözleşmeler sayesinde yer yer koruma alanı haline getirilebilmiştir.

Bir başka sorun Sözleşmenin karar organında oybirliği esasının bulunmasıdır. Bu durum her üye ülkeye bir veto hakkı vermekte böylece pazarlıkların bencil çıkarlar eksenine sıkışıp kalmasına sebep olabilmektedir[315]. Sözleşmenin sadece taraf ülkeleri bağlaması, koruma tedbirlerinin sadece bu ülkelerin bayrağını taşıyan eylemlerde etkili olabilmesine, taraf olmayan ülkelerin bayrağını taşıyarak yapılan kaçak avlanmalarda yeterli kontrolün sağlanamamasına sebep olmuştur. Örneğin İspanyol gemileri kaçak avcılıkta en sabıkalı gruptur. İspanya Sözleşmeye taraf olmakla birlikte bu ülkeye ait gemilerin Sözleşmeye taraf olmayan Afrika ülkelerinin

[313] Karl - Hermann Kock, "a.g.e.", s. 236
[314] Elaine F. Foreman, "a.g.e.", s. 860 - 862
[315] Beth C. Clark & Alan D. Hemmings "Problems and Prospects for the Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources Twenty Years On" , 4: 1, 47 - 62, s. 52

limanlarını kullanarak kaçak avcılığa devam ettikleri; ya da sözleşmeye taraf olsa bile kontrolü zayıf Güney Amerika ülkelerini kullandıkları bilinmektedir[316].

Sözleşmenin dokuzuncu maddesine göre Bilimsel Komite tarafından önerilecek koruma tedbirlerinin sağlam bilimsel kanıtlara dayandırılması gerekmektedir. Fakat taraf ülkelerin bölgedeki araştırmalara ve tespitlere ilişkin olarak Komiteye sağlanması gereken bilgiler her zaman yeterince ayrıntılı ve nitelikli olmadığından, Komite tarafından belirlenen tedbirler yetersiz ya da geç kalabilmektedir. Bu ve benzeri sebeplerden Bilimsel Komite'nin tavsiyeleri Komisyon tarafından görmezden gelinebilmekte; bu durum Bilimsel Komite'nin işlevini azaltarak Komite ile Komisyon arasındaki ilişkileri politikleştirebilmektedir[317].

2.4.5. Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrid Protokolü)*

Daha 22 Eylül 1983'te Antarktika meselesi Birleşmiş Milletler'in (BM) gündemine alınmıştı. Kasım 1983'te yapılan BM Genel Kurulunun 38. Oturumunda Antarktika ile ilgili en tartışmalı konular görüşülmüştü. Bunlar: özellikle yer altı kaynakları potansiyeli konusundaki karar süreçlerine kimlerin katılacağı; katılım şartlarının ne olacağı; mevcut Antarktika Antlaşmalar Sisteminin yeterli olup olmadığı; Kıta'nın kaynaklarının insanlığın ortak mirası kapsamına alınıp alınmayacağı hususlarıydı. Konuyu BM gündemine taşıyan grubun liderliğini yapan Malezya Başbakanı Mahathir Bin Mohammad, Antartika Antlaşmasını yapan ülkelerin, BM'nin iradesini temsil etmeye yeterli olmayan bir seçkin azınlık olduğunu iddia ediyordu. Benzer şekilde başkaları da, Antarktika rejiminin, bu seçkinler kulübünün kendi bireysel ve grupsal çıkarlarına odaklanmış şekilde işletildiğini öne sürüyorlardı. Seksenli yıllar boyunca tartışmalar Danışman Ülkeler arasındaki Antarktika Madencilik Faaliyetlerinin Düzenlenmesi Hususunda Sözleşme (CRAMRA) müzakereleriyle eşzamanlı yürüdü. Gerek dışarıdan gelen eleştiriler gerekse CRAMRA müzakerelerinin Danışman Ülkeler içerisindeki uyumu

[316] Beth C. Clark & Alan D. Hemmings, "a.g.e.", s. 49, 50, dpn.4
[317] Beth C. Clark & Alan D. Hemmings, "a.g.e.", s. 51
* "Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty" (PEPAT)

bozması ve bü ülkelerin yeni bir oydaşma ortamı sağlama ve eleştirileri yumuşatma arayışları Madrid protokolünü yarattı[318].

Madrid Protokolü, CRAMRA'nın bir türlü onaylanmaması sonucunda doğmuş bir geniş tabanlı uzlaşma metnidir. CRAMRA, Antarktika doğasının korunmasıyla madencilik taleplerinin uzlaştırılarak düzenlenmesi ve Kıta'da madencilik faaliyetlerinin katı kurallara bağlanması konseptindeydi. CRAMRA, Antarktika Antlaşması'nın egemenlik öne süren ülkeleri ile diğerleri arasında ve gelişmekte olan ülkeler ile gelişmiş ülkeler arasındaki çıkar çatışmalarının uzlaştırılması arayışı olan 6 yıllık müzakerelerden sonra Haziran 1988'de kabul edildi; fakat onay aşamasını geçemedi. Çünkü bu dönemde çevreci bilinç tüm dünyada yükselmekteydi. CRAMRA, madenciliği sert çevreci önşartlara bağlıyor olsa da yasaklamadığı için çevreyi koruyucu nitelik taşımadığı şeklinde damgalandı. En başta Avustralya Mayıs 1989'da CRAMRA'ya karşı olduğunu bunun yerine Kıta'nın bir dünya parkı ya da bakir bir rezerv olarak muhafazasından yana olduğunu ilan etti. Peşinden Fransa Hindistan ve Belçika'nın desteği geldi. Belçika CRAMRA'yı uygunsuz ve tehlikeli olarak niteliyordu. Haziran 1989'da Fransa, Avustralya'nın Kıta'yı bakir rezerv halinde koruma hedefine yönelik yeni bir antlaşmanın müzakere edilmesi için işbirliği çağrısı yaptı. Bu gayretler neticesinde Madrid Protokolü meydana geldi[319].

Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeler Paris Toplantısı öncesinde Ekim 1989'da Fransa ve Avustralya ortaklığında bir öneri gündeme getirildi. Bu öneride Antarktika çevresi ve ilişkili ekosisteminin korunması için kapsamlı kriterler belirlenmesi isteniyordu. Paris toplantısında, çeşitli itirazlara rağmen, Şili, Yeni Zelanda İsveç ve ABD tarafından kapsamlı bir koruma kriterleri taslağı sunuldu. Öneriler arasında kapsamlı bir koruma kriterlerinin meydana getirilebilmesi için yeni bir konvansiyon düzenlenmesinin daha iyi olağı da vardı. Tüm önerilerin ortak noktası mevcut kriterlerin yetersiz olduğu ve geliştirilmesi gerektiğiydi. Çünkü Arjantin gemisi Bahaia Paraiso'nun Anvers Adası'nda karaya oturması (Şubat 1989) sonucu denize akaryakıt sızması ve Exxon Valdez Kazası gibi olaylar acil koruma

[318] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 177
[319] S. K. N. Blay, "New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol", The American Journal of International Law, Vol. 86, No. 2 (Apr., 1992), pp. 377-399, s. 377, 378

tedbirlerine ihtiyaç olduğu şeklindeki duyarlılığı yükseltmişti. Fakat yeni bir konvansiyon ihtiyacının olup olmadığı tartışmalıydı. Neticede, Avustralya ve Fransa'nın önerisiyle birlikte CRAMRA'nın da, 1990 yılında yapılacak özel bir Danışman Ülkeler Toplantısında görüşülmesine karar verildi[320].

Bu özel toplantı Şili de gerçekleştirildi. Burada Sovyetler'in ve Yeni Zelanda'nın da desteğiyle ibre büyük oranda Avustralya - Fransa önerisi yönüne döndü. Norveç Büyükelçisi Rolf Trolle Anderson, değerlendirilmesi talebiyle bir taslak protokol sundu (Andersen Notu). Bu taslak büyük oranda Avustralya- Fransa önerisini yansıtıyordu. Taslak 1991'de Madrid'de gerçekleştirilecek ikinci özel toplantıda temel taslak olarak ele alınmak üzere kabul gördü ve 1991 sonunda kabul edilen Madrid Protokolünün temeli oldu[321].

Madrid Protokolü, sivil çevreci kuruluşlar tarafından yükseltilen çevre duyarlılığı, Antarktika Antlaşması'nın karar organı olan Danışman Ülkeler Kurulu'nun sınırlı sayıda ülke temsilcisinden oluşmasına BM'den yapılan itirazlar ve Danışman Ülkelerin kendi içlerindeki oydaşmayı sürdürme çabalarının ortak sonucudur. İtirazlar ve eleştiriler daha önceden başlamış olmakla birlikte, CRAMRA üzerindeki müzakerekerin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Antarktika Antlaşması karar mekanizmasında değişim talepleri arttı. Mekanizma kurulduğu günden itibaren oybirliği ile karar alınması esasına dayanıyordu. Fakat CRAMRA'nın Avustralya ve Fransa başta olmak üzere bir grup Danışman Ülke tarafından kabul edilmemesi değişimin fitilini ateşledi[322].

Danışman Ülkeler CRAMRA müzakerelerinde bozulan uyumu tekrar yakalamanın ve uluslararası meşruiyeti sağlamanın yollarını ararken bir taraftan BM üyesi olup Antarktika Antlaşmasının Danışman Ülkeleri içerisinde olmayan devletlerin süregelen itirazları diğer taraftan Antlaşma'nın karar organında temsil edilmeyen uluslararası çevreci sivil toplum kuruluşlarının baskıları Antarktika Antlaşması karar mekanizmasındaki değişimi şekillendirdi. Etkin sivil toplum kuruluşları arasında Antarktika ve Güney Okyanusu Koalisyonu (ASOC) ve Greenpeace önde geliyordu. Bunlar Kıta'nın 'Dünya Parkı' statüsüne sokulmasını

[320] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 384 - 385, 387
[321] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 385
[322] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 174

istiyorlardı. Danışman Ülkeler arasındaki uyumsuzluktan yola çıkarak, Kıta'da gerçek bir çevre koruma sağlanabilmesi açısından Antarktika Antlaşmalar Sisteminin yeterliliğini sorguluyorlardı[323].

Madrid'de Nisan 1991'de başlayan Danışman Ülkeler toplantısında gündemi yönetmek için iki çalışma grubu oluşturuldu. Bunlardan birincisi Andersen Notu'nun geliştirilerek bir protokol taslağı haline gelmesine çalışacak; ikincisi ise dört temel sorun alanında koruma tedbirlerini belirleyecekti. Bu sorun alanları deniz kirliliği, çöp bırakılması, çevresel etki değerlendirmesi (ÇED), flora ve faunanın korunmasıydı. İkinci çalışma grubu ayrıca, koruma bölgeleri sistemini, sivil ve turistik faaliyetleri, çevresel izleme, uluslararası bilimsel işbirliği, fosil yakıt yönetimi ve çevresel etkisinin azaltılması için alternatif enerji kaynakları konularını gözden geçirmekle görevlendirildi. Birici grup taslak protokolü revize etti. İkinci grubun hazırladığı raporlar ise protokolün eki halini alacaktı. Birinci grup (komite), işini Haziran ayındaki üçüncü oturumun hemen öncesinde tamamladı ve bu oturumda ana protokol son şeklini aldı[324].

Madrid Protokolü 7. oturumda 4 Ekim 1991 tarihinde tüm ekleriyle birlikte kabul edildi ve imzaya açıldı[325]. Yürürlüğe girmesi yani tüm imzacı devletler tarafından onaylanması 14 Ocak 1998'de gerçekleşti[326]. Protokol hem uluslararası çevreci kuruluşlara hem de BM bünyesinden eleştiri yönelten devletlere uzatılmış bir zeytin dalı niteliğindeydi[327]. Üç ana amacı yansıtıyordu:

1- Antarktika'yı bağlı ve ilişkili çevre ekosistemi ile bir bütün halinde korumak;
2- Onu kendine has, bakir ve estetik değerini bozmadan muhafaza etmek;
3- Onu tüm gezegeni ilgilendiren bilimsel araştırma alanı olarak muhafaza etmek[328].

---

[323] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 174 - 176
[324] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 387
[325] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.",s. 178
[326] Donald R. Rothwell (2), "Polar Environmental Protectionand International Law: The 1991 Antarctic Protocol", European Journal of International Law, 2000, s. 592
[327] Thomas J. Cioppa, "a.g.e.",s. 178
[328] Duncan French, "Sustainable Development and the 1991 Madrid Protocol to the 1959 Antarctic Treaty: The Primacy of Protection in a Particularly Sensitive Environment", 1999, s. 304

Fakat Protokol içerisinde yer alan kavramlar muğlâk ve yoruma açık nitelikteydi. Şili, bu muğlâklığın giderilmesi için bir rapor hazırladı ve 1995 yılındaki toplantıda gündeme sundu. Raporda, Protokolün yürürlüğe girmesine kadar geçecek sürede uyum sürecini yönetmek üzere kurulan Uyum Çevre Çalışma Grubu'nun, Protokoldeki, uygulamaya yönelik terimlerin tanımlanması işini de üstlenmesi önerildi. Ancak öneri reddedildi. Gerekçe olarak da söz konusu muğlâklığın kasten bırakıldığı, yorumun üye her ülkenin kendi sorunu olduğu ve nihayet her üyenin kendi yorumunu getirmek durumunda kalacağı öne sürüldü[329].

Protokol madencilik faaliyetlerini 50 yıl süreyle yasakladı. Aslında o tarihte Antarktika'da zengin maden yataklarının olup olmadığı bilinmiyordu. Mevcut teknolojiyle maden çıkartılması da çok maliyetliydi. Ama teknolojik gelişim göz önünde bulundurularak böyle bir süre öngörüldü. Madenciliğin yasaklanmasının önemli sebeplerinden biri bu işlerin Antarktika Antlaşması'nın Kıta'yı bilimsel bir rezerv olarak koruma anlayışıyla bağdaşmamasıydı. Madenciliğe izin verilmesi, hem egemenlik iddialarını yeniden göndeme getirecek hem de Kıta'nın ekonomik çıkarlara teslim edilmesi sonucunu doğuracaktı. CRAMRA da bu kaygılar nedeniyle reddedilmişti[330].

Protokolün temeli, onun ikinci ve üçüncü maddelerinde ortaya konmuştu. İkinci maddede, tarafların, Antarktika ve çevresinin bütün bir ekosistem şeklinde, barış ve bilime adanmış bir doğal rezerv alanı olarak korunmasını taahhüt ettikleri belirtilmişti. Bu, sivil uluslararası çevreci kuruluşların gündeme getirdiği "Dünya Parkı" talebinin bir yansıması gibiydi[331].

Protokolün 3. Maddesi koruma kriterlerini belirliyordu. Kıtanın bakir, estetik ve bilimsel araştırma alanı özelliklerini de içeren gerçek değerinin muhafazası esastı. Bu nedenle:

- Antarktika Antlaşması bölgesindeki etkinlikler, ekosisteme yönelik olumsuz etkileri en alt düzeye indirilecek şekilde planlanacak ve yürütülecekti;
- Antarktika Antlaşması bölgesindeki etkinlikler, hava durumuna, hava ve su kalitesine, diğer çevre bileşenlerine, fauna ve flora tür sayılarına, tehlike

[329] Donald R. Rothwell (2), "a.g.m.", s. 593 - 594
[330] Duncan French, "a.g.e.", s. 302
[331] Donald R. Rothwell (2), "a.g.e.", s. 594; Thomas J. Cioppa, "a.g.e.", s. 184

altındaki türlere ve yaşam alanlarına zarar vermekten kaçınacak şekilde planlanacak ve yürütülecekti;

- Planlar ve uygulamalar, olası olumsuz etkileri ve bilimsel araştırmadaki önemleri bakımından bir ön değerlendirmeye tabi tutulacaklardı;
- Uygulamalar, etkilerinin değerlendirilebilmesi ve öngürülememiş etkilerin erken tespiti için sürekli izlenecekti[332].

Böylece bilimsel araştırma ile çevrenin korunması arasında da bir denge sağlanmaya çalışılmıştır. Bilimsel araştırma ile çevre koruma bazen birbirini destekleyen bazen de karşılıklı olarak birbirini dengeleyen prensipler olarak kullanılmıştır. Örneğin 3. maddenin 3. fıkrasında bilimsel araştırma faaliyetlerinin önceliğinden söz edilirken, 4. fıkrada bu faaliyetlerin yukarıda vurgulanan ilkelere uygun yürütülmesi gerektiği; prensiplerle uyumsuz etkilerinin görülmesi halinde değiştirilmesi, askıya alınması ya da iptal edilmesi gerektiği belirtilmiştir[333].

Protokolün 11. Maddesiyle bir Çevre Koruma Komitesi kuruldu. Taraf her ülke bu komiteye bir temsilci atayabilecek ve bu temsilciye gerekli uzman ya da danışmanlar eşlik edebilecekti. Ancak bu komitenin Protokole uyumluluğu denetleme yetkisi yoktu. On ikinci maddeyle Komitenin işlevine açıklık getirilmişti. Buna göre Çevre Koruma Komitesi, Protokol eklerinin uygulanmasıyla ilgili olarak Danışman Ülkeler tarafından değerlendirilmek üzere tavsiyeler oluşturmak üzere kurulmuştu. Danışman Ülkeler toplantılarında verilen diğer görevleri de yerine getirecekti[334]. Porotokol bu haliyle Avustralya- Fransa tarafından önerilen kurumsal sistemin gerisinde kalmıştı. Çünkü öneride bir izleme ve denetleme ekibine ek olarak bir bilimsel ve teknik komite ve sekretarya ile desteklenmiş bir çevre komisyonu isteniyordu. Ayrıca öneride çevre komisyonuna, protokolde belirlenen prensiplerin uygulanmasına yönelik tedbirlere karar verme, protokolün izin verdiği uygulamaların gerçekleşeceği alanlarda koruma bölgeleri oluşturabilme yetkisinin de tanınması isteniyordu. Öneride bilimsel ve teknik komitenin çevre komisyonu tarafından öngörülen tedbirler ve önerilen bilimsel programlara görüş bildirmekle tanınmış

[332] Donald R. Rothwell (2), "a.g.e.", s. 595
[333] Catherine Redgwell, "Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43, No. 3 (Jul., 1994), pp. 599 - 634, s. 606 - 607
[334] Komitenin görev alanıyla ilgili ayrıntı için Bkz: S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 389

seçkin bilim insanlarından kurulu bağımsız bir organ olması öngörülüyordu[335]. Ama gerçekleşen Protokolde bunlar yer almamıştır.

Protokolün 14. Maddesi, Protokol eklerinde yer alan koruma önlemlerine uyumun denetlenmesini Antarktika Antlaşmasının 7. Maddesine bağlamıştır. Dolayısıyla denetmen atama yetkisi Danışman Ülkeler ile sınırlı tutulmuştur. Ayrıca mevcut denetim sistemi güncel ve tartışmalı çevre koruma konularına cevap verebilecek nitelikten uzaktı. Bu eksiklikler Protokol eklerinde düzenlenen koruma tedbirlerini uygulamada etkisiz kılabilecek eksikliklerdir[336].

Görüldüğü gibi Madrid Protokolü, hayat bulmasına sebep olan eleştirilerin tamamını karşılayabilecek nitelikte olmamıştır. Özellikle Antarktika Antlaşması'nın karar mekanizmasındaki seçkincilik tutumu değişmemiştir. Böylece BM bünyesinden gelen eleştirilerin devam etmesi kaçınılmazdır. Ama Çevrecilerin "dünya parkı" beklentisine büyük oranda yaklaşılmıştır.

Protokol oldukça ayrıntılı 6 ekten oluşmaktadır. Bunlardan ilk dördü protokolle birlikte kabul edilmiş, diğer ikisi ise protokole sonradan ekleme yapılabileceğini öngören 9. madde uyarınca ileriki tarihlerde kabul edilerek eklenmiştir. Protokolün dokuzuncu maddesine göre ekler protokolün ayrılmaz parçası niteliğindedir. Özetle Ek-1 ÇED konusunda çok ileri bir uygulama getirmiştir. Protokolün 8. Maddesine göre, Antarktika'da önerilecek her uygulamada ÇED zorunluluğu getirildi. Ek-2 flora ve faunanın korunmasına yönelikti. 1964'te düzenlenen ve yukarıda anlatılan koruma ölçülerinde (agreed measures) izin verilmiş olan "insan ya da hayvan gıdası için kaçınılmaz olması halinde kuşların ve memelilerin avlanması" bu protokolle tamamen yasaklandı. Ek-3 çöp deşarjıyla ilgiliydi. Özellikle istasyonlardan ya da üslerden bırakılan çöpler ile ilgiliydi. Çöp depolama ve uzaklaştırmanın yanı sıra geri dönüşüm sistemi kurulmasına yönelikti. Ayrıca eski çöp toplama yerleri de temizlenecek ve kalıntılar en uzak bölgelere taşınacaklardı. Çöpler 5 gruba ayrılmıştı. Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, radyoaktif nitelikteki veya yanmaz nitelikteki katı atıklar, dışkılar dışındaki sıvı ve kimyasal - petrokimyasal atıklar mutlaka taşınarak uzaklaştırılacaktı. Ek-4

[335] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 389
[336] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 390

Antarktika operasyonlarında kullanılacak gemi ve diğer deniz araçlarından kaynaklanacak boşaltım ya da çöp kirliliğini önlemeye yönelik sınırlandırmaları içeriyor ve tüm ekipmanların kullanan ülkelerce bildirilmesi kuralını getiriyordu. Ekim 1991'de Bonn'da yapılan Danışman Ülkeler toplantısında Protokole eklenen Ek-5 ise koruma bölgeleriyle ilgiliydi. Danışman Ülkeler grubuna, Ek-5'in 6. maddesindeki prosedüre göre hazırlanacak 'Yönetim Planları' doğrultusunda bir kara ya da deniz bölgesini 'Özel Korumalı Bölge' ya da 'Özel Yönetimli Bölge' haline getirilebilme yetkisi tanınıyordu. Yönetim planlarıyla bir faaliyet, yasaklanabilecek, sınırlandırılabilecek ya da tamamen özel yönetim altına alınabilecekti. Ek-5 özel korumalı bölgelerin ve özel yönetimli bölgelerin hangi amaçlarla belirlenebileceğini, hangi nitelikleri taşıyan alanların bu kapsama alınabileceğini; yönetim planlarının hangi ayrıntıları içereceğini gösteriyordu. Özel koruma bölgelerine giriş Danışman Ülkelerin iznine bağlı olacaktı[337].

2001 yılında kabul edilen Ek-6 ise, Protokol'ün çevresel acil durumlara ve çevreye karşı potansiyel tehdit oluşturan olaylara hızlı ve etkin müdahale için acil durum planları hazırlanmasına ilişkin 15. Maddesine ve bu gibi durumlardan doğan zararlardan sorumluluğun belirlenmesine ilişkin 16. Maddesine cevap vermek için hazırlanmıştır. Bu ekte acil durumlarda ya da potansiyel çevresel tehdit durumlarında yapılacak uygulamalar ve sorumluluklarla ilgili kural ve usuller belirlenmiştir. Antarktika Antlaşmasının 7. Maddesinin 5. Fıkrası uyarınca taraf ülkeler, hazırlamak ve bildirmek zorunda oldukları bilimsel araştırma programlarının uygulanması esnasında, bu EK'te düzenlenmiş olan önleyici tedbirleri almak ve acil durum planlarını yapmakla, diğer paydaşlara zamanında bildirim ve ortak müdahale için gerekli tedbirleri almak yükümlülüğü altına girmişlerdir. Taraf her devlet kendi kurum ya da vatandaşları (operatörleri) tarafından yürütülen etkinlikler nedeniyle ortaya çıkabilecek çevre zararları için sigorta şartı getirmekle yükümlü tutuldu. Ayrıca acil durumlara müdahalenin finansmanı için Antarktika Antlaşması Sekreterliği yönetiminde bir fon kuruldu. Üzerine düşen yükümlülüğü yerine

[337] S. K. N. Blay, "a.g.e." s. 390 - 394; "Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü" (Madrid Protokolü), 2017/10272 BKK, 37 - 43; http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf

getirmeyen taraf devletler acil durum müdahalesi masraflarını bu fona ödeme yükümü altına sokuldu[338].

[338] Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrid Protokolü), 2017/10272 BKK, 37-43; http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf

3. BÖLÜM
TÜRKİYE'NİN ANTARKTİKA SERÜVENİ: ANTARKTİKA'DA TÜRK ARAŞTIRMA ÜSSÜ KURMA GAYRETLERİ

3.1. Antarktika'da İlk Türkler: Atok Karaali, Umran İnan, Serap Tilav

Bir Galatasaray mezunu olan 1943 doğumlu Atok Karaali Stanford Üniversitesi'nden 1968 yılında Yüksek Elektronik Mühendisi olarak mezun oldu. Aynı yıl Operation Deep Freeze'e* katılmak üzere görevlendirildi. Katıldığı operasyon, kaynakta belirtilmemekle birlikte serinin üçüncüsü olmalıdır. Bölgeye uçakla götürüldüler. Yedi kişiden oluşan ekipte Karaali'nin görevi iki jeneratörün çalıştırılması ve bakımının yapılmasıydı. Can alıcı öneme sahip bu jeneratörler gözlem araçlarının ihtiyaç duyduğu elektriği sağlamanın yanında, yaydığı ısı ile istasyonu ısıtmak ve egzos sıcaklığıyla buzları eriterek su temin etmek işlevlerine sahipti. Fakat bu iş O'nu çok meşgul edecek nitelikte olmadığından ve yanında götürdüğü kitaplarla önceki ekibin bıraktığı kitaplar bir ayda tükendiğinden can sıkıntısından kaynaklı bunalım başladı. Her gün dışarı çıkmak ve uzun süre dışarıda dolaşabilmek, -80 derecelere varan soğuk nedeniyle mümkün değildi. Gözlem amacıyla zorunlu haller dışında dışarıya çıkılmıyordu. Görev yaklaşık bir yıl sürecekti. Bu zaman zarfında bunalım nedeniyle bir ekip elemanını kaybettiler: Yakındaki istasyona gideceğini söyleyerek çıkıp giden arkadaşlarının, en yakın istasyon birkaç yüz kilometre uzakta olduğu için, sıkıntıdan şaka yaptığını zannettiler ve engel olmadılar; o arkadaşlarından bir daha haber alamadılar. Bu görevden sonra Türkiye'ye dönen Karaali 2005 yılında hayata gözlerini yumana kadar TÜBİTAK Marmara Araştırma Enstitüsü'nde ve Teletaş Telekomünikasyon'da görev yapmıştır.[339]

---

* **Operation Deep Freeze**: Günümüzde, Antarktika'daki Amerikan üslerinin ikmalini gerçekleştirmek üzere Amerikan Deniz Kuvvetleri tarafından koordine edilen düzenli göreve verilen addır. Aynı zamanda, ilki Uluslararası Jeofizik Yılı'na zemin oluşturmak için başlayan(1955) ve devam ettirilen Amerikan seferleri serisinin de adıdır. (https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Deep_Freeze)

[339] Ared Potinoğlu, "Antarktika'da Bir Türk Bilim Adamının Ağzından", Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s. 89 - 91

Plato İstasyonu'ndaki çalışması nedeniyle Antarktika Yer İsimleri Danışma Kurulu (USACAN) tarafından, Antarktika Yarımadasının batısında yer alan istasyonun yakınlarındaki, 75^0 22/ Güney Enlemi ve 137^0 55/ Batı Meridyeni konumunda bulunan kayalıklara O'na ithafen Karaali Kayalıkları adı verilmiştir[340].

Kendisini uzay fizikçisi olarak tanımlayan Umran Savaş İnan[341], 1973 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nden elektirik - elektronik mühendisliği lisans ve yüksek lisans derecesi ile mezun oldu. Jeofizik ve Çok Düşük Frekans Radyo Bilimi alanında doktorasını (Amerikan) Stanford Üniversitesi'nden 1977 yılında aldı ve 1982 yılında aynı üniversitede öğretim üyesi oldu. 1985 yılında doçent ve 1992 senesinde Profesör olduğu Stanford üniversitesinde 60'dan fazla doktora öğrencisi yetiştirdi. Stanford araştırma ekibiyle birlikte Antarktika'da dahil olmak üzere bir çok kıtada 40 tan fazla yerde jeofizik, yakın uzay, iyonosfer ve atmosfer fiziği, radyasyon kuşakları, elektromanyetik dalga-temel parçacık etkileşimi ve çok düşük frekanslı radyo bilimi alanlarında araştırmalar yapmıştır. Kıtaya 13 defa gitmiş[342] olan İnan'a 1993 yılında Antarktika Hizmet Madalyası layık görülerek Kıtadaki tepelerden birine "İnan Tepesi" adı verilmiştir. 2451 metre yüksekliğe sahip bu tepe coğrafi olarak 78°20′ Güney ve 162°38′ Doğu koordinatlarında, Mount Kempe'nin 1.15 mil batısındadır. Çeşitli bilim kurum ve kurullarında üyelik ve yöneticiliği ve araştırma alanlarında ödülleri bulunan Umran İnan 2009 yılından bu yana Koç Üniversitesi Rektörlüğü görevini sürdürmektedir[343].

Güney Kutup Noktası'na giden ilk Türk kadını (1991) olarak tanınan Prof. Serap Tilav'ın adı, Antarktika'daki çalışmalarından dolayı, bir buzul çanağına verilmiştir. Antarktika'yı doğu-batı olarak ikiye bölen Transantarktik Dağ Zincirinin başlangıcındaki buzul nehirlerinin kıyıya ulaştığı yerde dağ doruklarında yer alan sıralı dört buzul çanağından (cirque) birine, birlikte çalıştığı üç astrofizikçi

---

[340] Ared Potinoğlu, "a.g.e.", s. 90

[341] Umran İnan, Daruşşafaka 2018 Çatı Konuşması, https://www.youtube.com/watch?v=w7PqK317EVI

[342] Zeynep Miraç tarafından Ümran S. İnan ile yapılan bir mülakat. http://www.polarresearch.center/antarktika-icin-gizli-bir-ajandasi-olan-yok/23.04.2019

[343] Koç Üniversitesi internet sitesi, https://president.ku.edu.tr/ozgecmis-umran-savas-inan/; https://tr.wikipedia.org/wiki/Umran_İnan; http://www.polarresearch.center/umran-inan/

arkadaşının yanı sıra, Tilav Cirque adı verilmiştir. Tilav'ın bu güne kadar 15 den fazla kez Antarktika seferine katıldığı öne sürülmektedir[344].

3.2. İslam Ülkeleri Arası Deniz Bilim ve Teknolojisi Ağ Merkezi: Erol İzdar'ın İlk Gayretleri

Antarktika'da bir Türk araştırma üssü kurulması girişimlerini başlatan kişi olarak tanınan Prof. Erol İzdar 90'lı yılların başında Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü'nün müdürüydü. Dizdar ilk girişimlerini, Türkiye Cumhuriyeti Bakanlar Kurulu kararıyla merkezi İzmir'de olmak üzere kurulması kararlaştırılan İslam Ülkeleri Arası Deniz Bilim ve Teknolojisi Ağ Merkezi üzerinden gerçekleştirmeyi denedi[345]. Bu ağ merkezi 1987 yılında 5 ülkenin katılımıyla, iki yılda bir genel kurul, her yıl icra kurulu toplantısı yaparak denizlerle ilgili çalışmaları müşterek bilimsel teknik ve ekonomik projeler şeklinde yürütmeyi amaçlayan bir uluslararası kurumdu. Proje hazırlığı yapan üye ülkelerde icra kurulu üyelerinin de katılımıyla toplantılar yapılarak müşterek projeler oluşturulacaktı. 22-23 Mayıs 1990'da Pakistan Karaçi'de düzenlenen Ekonomik Gelişme İçin Okyanus Kaynaklarının Geliştirilmesi Konferansı ve Sergisi (Conference and Exhibition on Development of Ocean Resources for Economic Progress) adlı toplantıda Antarktika Antlaşması gündeme getirildi. Amaç Antarktika araştırmalarına yönelik ilgi oluşturulması ve ekip kurulması yollarının aranmasıydı[346].

Ege Üniversitesi'nde 1975 yılında kurulmuş, 1982 yılından itibaren Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde faaliyetine devam etmiş olan Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü, Pakistan ile birlikte ya da tek başına Antarktika bilim seferlerine katılmak için girişimlerde bulunmuş; bu amaçla İzmir'de ulusal düzeyli bir toplantı da düzenlenmiştir. Fakat bu toplantıya temsilci gönderen TÜBİTAK'ın Antarktika'ya gitmenin Türkiye'nin deniz menfaatleri açısından önem taşımadığı şeklinde görüş bildirmesi nedeniyle Devlet desteği sağlanamamıştır. Bu nedenle Pakistan'da 1991 Mayıs ayında yapılan İslam Ülkeleri Deniz Bilim ve Teknolojisi toplantısında Türkiye'nin de yer alacağı müşterek bir Antarktika seferi

---

[344] Çok ilginç Antarktika anıları okumak için de bkz:http://leylatilav.blogspot.com/2013/02/

[345] Bayram Öztürk(1), "a.g.e.", s. 36

[346] Erol İzdar, "Türkiye'nin İlk Antarktika Girişimi Üzerine Notlar", Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s. a. 5 - 8, s. 5

düzenlenmesine yönelik kararlı bir tutum sergilenememiş ve sonuç alınamamıştır. Buna karşın Pakistan 90'lı yıllarda Antarktika'da bir üs kurmayı başarmış (Cinnah Üssü) ve zaman içerisinde bu üssü birçok ülkenin kullanımına sunacak kadar geliştirmiştir[347]. Keza bir diğer Müslüman ülke Malezya Antarktika'da üs kurmayı ve Danışman Ülke statüsüne aday ülke haline gelmeyi başarmıştır[348].

3.4. Türkiye'nin Antarktika Antlaşmasına Taraf Olması

Türkiye, 1995 yılında Yeni Zelanda'nın daveti üzerine Antarktika Antlaşması'na taraf olmayı Çevre ve Dışişleri Bakanlıklarında değerlendirmiş ve 3 Ağustos 1995 tarih ve 244 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'nın 18 Eylül 1995 tarih ve 22408 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmasıyla resmen kabul etmiştir. Kararın, Antarktika Antlaşması'nın depoziter ülkesi ABD'ye bildirilmesi üzerine 24 Ocak 1996 tarihinde Türkiye Antarktika Antlaşmasının tarafı haline gelmiştir. Fakat o günden bu güne Danışman Ülke statüsü kazanamamıştır[349]. Bunun sebepleri önemlidir. Özellikle iki sebep dikkat çekmektedir. Birincisi Türkiye'nin uluslararası mali yetersizlikleri, ikincisi teknolojik ve kurumsal yetesizlikleridir.

Türkiye o dönemde uluslararası çevre antlaşmalarından ve çevre sorunlarından kaynaklı mali yükleri, gelişmiş OECD ülkeleriyle eşit düzeyde paylaşmak istemiyordu. Çünkü kendini bu sorunların ortaya çıkmasında öncelikle sorumluluğu bulunan gelişmiş sanayi ülkeleri arasında görmüyordu. Oysa Türkiye, 1992 tarihli[350] Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olmuş ve sözleşmenin EK-1'indeki listeye alınarak gelişmiş OECD ülkeleri ile aynı mali yükümlülükler altına sokulmuştu ve bundan kurtulmaya çalışıyordu. O nedenle Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeleri arasına katılarak, Antarktika'daki

---

[347] Erol İzdar, "a.g.e.", s. 6 (Fakat Antarktika Antlaşması Sekretaryası denetim kayıtlarında bu üs hakkında bilgi bulunmamaktadır. Wikipeida'da yazlık bir operasyon tesisi ve hava gözlem istasyonu bulunduğu ve Amerikalılarla işbirliği içerisinde araştırmalar yapıldığı belirtilmektedir. https://en.wikipedia.org/wiki/Jinnah_Antarctic_Station)

[348] Kemal Başlar (1), "Ne İşimiz Var Antarktika'da!", Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s. 10

[349] Nesrin Algan, "Türkiye'nin Antarktika Antlaşması'na Taraf Olma Süreci", Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s. 3

[350] Nükhet Turgut, "Çevre Hukuku", s. 67, dpn. 174

ekonomik faaliyetleriyle çevrenin kirlenmesine sebep olan ülkelerle aynı düzeyde mali yükümlülük altına girmeyi istememişti[351].

Öte yandan o dönemde Türkiye taraf olduğu "Akdeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması" (Barselona) ve "Karadeniz'in Kirliliğe Karşı Korunması" (Bükreş) Sözleşmelerinden kaynaklanan yükümlülüklerini Çevre ve Dışişleri Bakanlıklarının bütçelerinden ayrılan küçük paylarla karşılamaya çalışıyordu. Bu kapsamda, deniz kirliliğiyle mücadelede araştırma amaçlı kullanabileceği iki adet gemisi (Piri Reis, DEÜ / Bilim Gemisi, ODTÜ) bulunmaktaydı[352]. Bilindiği üzere, Antarktika Antlaşması'na göre, karar yetkisi olan Danışman Ülkeler grubuna sonradan katılabilmek için, Uluslararası Jeofizik Yılı'ndaki ruhun bir devamı olarak Antarktika'da yürütülecek etkin bilimsel faaliyetlerle kendini kabul ettirmek gerekiyordu. Türkiye'nin o dönemde mevcut mali ve teknik olanakları ile bunu başarması zor görülüyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin kendisine mali yükümlülük getirmeyen "Gözlemci Ülke" statüsünden Antlaşmaya dahil olması mevcut şartları açısından rasyonel görülebilirdi[353]. Asıl mesele o günden bu yana geçen 25 yılda, Pakistan, Malezya ve Bulgaristan gibi ülkelerin dahi bilimsel araştırma üssü kurabilmeleri, üslerini diğer ülkelerin kullanımına açabilecek kadar geliştirebilmeleri karşısında Türkiye'nin neden bu türden gelişmeler kaydedememiş olduğudur.

3.5. Bilim ve Bürokrasi Çevresinin Tutumu: 2000'li Yıllardaki Girişimler

Prof. Kemal Başlar'ın Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV) tarafından organize edilen Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı'na (2013) sunduğu bildirinin başlığı*"Ne İşimiz Var Antarktika'da!"* şeklindedir. Yine Prof. Bayram Öztürk tarafından yazılan ve Türkiye'de Antarktika konusunda yazılmış ilk ve henüz tek kitap olan kitabın başlığının *"Neden Antarktika?"* olması düşündürücüdür. Zikredilen Hocalarımız Antarktika'da bir Türk bilimsel araştırma üssü kurulması için gayret gösteren az sayıda bilim insanı arasında önemli bir yere sahiptir. Çalışmalarıyla Türk bilim ve bürokrasi çevresini ikna etmeye ve harekete geçirmeye çalıştıkları açıktır.

---

[351] Nesrin Algan, "a.g.e.", s. 2
[352] Nesrin Algan, "a.g.e.", s. 1-2
[353] Nesrin Algan, "a.g.e.", s. 3

Başlar'ın bildirisinin başlığı, kendisinin belirttiği gibi, kamuoyundan gelen karşı çıkışın ifadesidir. Başlar bunu, "köpekbalığı deneyi"nden yola çıkarak öğrenilmiş çaresizlik sendromuna bir örnek olarak görmektedir. Buradan yola çıkan Başlar, Antarktika Antlaşması'ndan bu güne Türk dış politikasında bir öğrenilmiş çaresizlik durumu yaşandığı sonucuna varmaktadır. Başlar'a göre Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla 90'lı yıllarda Soğuk Savaş dönemi kapanmış ve böylece Türkiye'nin uluslararası sahada hareket alanını sınırlandıran temel etkenler ortadan kalkmıştır. Buna karşın zihniyet düzeyinde Soğuk Savaşın kalıntıları varlığını devam ettirmektedir. Yaygın olan bu zihniyet, Türkiye'nin önünde 2000'li yıllardan itibaren oluşan fırsatları Soğuk Savaşın kalıplarıyla değerlendirmekte ve köpek balığı deneyinin sonucunda olduğu gibi, Türkiye'nin oralarda (Antarktika) varlık gösteremeyeceğine inanmaktadır. Başlar'a göre, Antarktika'da Türk bilim üssü veya istasyonu kurma gayretlerine yazılı görsel basında karşı çıkanlar, terör, yoksulluk ve yolsuzluk başta olmak üzere iç sorunların ya da Ege adaları sorunlarının önceliğini ileri sürerek, Antarktika'nın önemini gölgelemektedirler. Başlar'a göre bu fikirler 1923-2003 arasında sürdürülen içe kapalı dış politikanın* sürdürülmesini istemek anlamına gelmektedir[354].

Başlar'a göre Türkiye, 2013 yılı itibariyle Antarktika Antlaşması'na Danışman Olmayan Ülke (Gözlemci Ülke) statüsünde taraf olan 22 ülke içerisinde Antarktika'ya en ilgisiz 4 ülkeden biriydi. 1995 yılında Antlaşmaya taraf olan Türkiye o günden 2013 yılına kadar kayda değer hiçbir girişimde bulunmamış; iki yılda bir yapılan Danışman Ülkeler toplantısına gözlemci ülke olarak katılma hakkını dahi kullanmamıştır[355].

O yıllarda bürokrasideki durum da çok farklı değildir. Antarktika Antlaşması'na taraf olunmasında önemli katkıları olan Çevre Bakanlığı'nda tepe yönetimin sık değişmesi, Bakanlığın başka bakanlıklarla birleştirilmesi ve

* Türk Dış Politika'sının 1923-2003 yılları arasında sürekli bir "içe kapalılık" özelliği taşıdığını öne sürmek haksızlık olmanın yanında bizce bilimsel olmaktan çok belirli bir politik tutumun ifadesidir. Biz, "Sadabat Paktı", "Balkan Antantı" ve Dünyada bir ilk ve tek örnek olarak "Milletler Cemiyeti'ne davet edilen ülke olmamızı hatırlatmakla yetinelim.

[354] Kemal Başlar (1), "a.g.e.", s. 8 - 9

[355] Kemal Başlar (1), "a.g.e.", s. 10

organizasyon yapısındaki değişiklikler Antarktika konusunda bir hafıza kaybına yol açmış; henüz yeni oluşan duyarlılığın kaybolmasına sebep olmuştur[356].

Bilim çevreleri için ise aynı şeyi söylemek haksızlık olur. Ancak bu çevrede de kararsız kesimin bu işe gönül verenlere nazaran çoğunlukta olduğu bilinmektedir. Erol İzdar'ın başarıya ulaşamayan ilk girişiminden sonra küllenmiş konuyu tekrar canlandıran kişi bir gezgin olan ve bilim çevreleriyle yakın ilişkileri olduğu anlaşılan Osman Atasoy oldu. Atasoy'un tazyikiyle az kişiden oluşan bir bilim insanları grubu Bayram Öztürk'ün öncülüğünde toplantılar yapmaya başladı. Konu hakkında en erken çalışmaya başlamış olan akademisyen olarak tanınan Kemal Başlar ile de temasa geçildi ve konu hakkında bilgi sahibi olan insan varlığı tespit edilmeye çalışıldı. Antarktika'da bir Türk bilimsel araştırma üssü kurulabilmesi için gerekli bilim programının nasıl oluşturulabileceği üzerinde görüş alışverişinde bulunuldu ve bir çalıştay düzenlenmesi fikri benimsendi. Antarktika Antlaşması'na taraf olunmasında, Çevre Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı görevi esnasında önemli katkıları bulunan Nesrin Algan ile de temasa geçildi. Bilim programı hazırlanması ile ilgili olarak Prof. Temel Oğuz'un yardımına başvuruldu. Daha iyi organize olabilmek için gayrı resmi bir Antarktika Çalışma Grubu kuruldu. Bu hazırlıkların bir neticesi olarak, 30 Nisan 2013 tarihinde, İstanbul Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi'ni Temsilen Bayram Öztürk'ün ev sahipliğinde Beyazıt Kongre merkezinde ilk Antarktika çalıştayı (Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı) gerçekleştirildi. Çalıştayda devlet kurumlarından temsilci bulunmuyordu. Böylece konuyla ilgili az sayıdaki bilim insanı bir araya getirilmiş oldu. TÜDAV'ın maddi desteğiyle çalıştay kitabı basıldı[357].

Bu gelişmelerin hemen sonrasında İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Denizcilik Fakültesi'nden Burcu Özsoy Çiçek öncülüğünde ikinci bir çalıştay 17 Haziran 2013 tarihinde Tuzla'da düzenlendi. Bu çalıştayda ilgili kamu kurumlarından temsilcilerin de yer almasına özen gösterildi. Daha sonra Türk Antarktika bilim programının oluşturulması amacıyla TÜBİTAK, İTÜ ve Almanya arasında işbirliğinde öncelikli alanların belirlenmesi için İTÜ Ayazağa yerleşkesinde bir dizi toplantı gerçekleştirildi. Erol İzdar'ında katıldığı bir grup oluşturularak,

[356] Nesrin Algan, "a.g.e.", s. 4
[357] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 39 - 42

Osman Atasoy ve Bayram Öztürk'ün aldığı randevularla TÜBİTAK, Dışişleri, Milli Savunma, Çevre ve Ulaştırma bakanlıklarına ve Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ziyaretler gerçekleştirilerek bürokrasinin konuya dahil olması sağlanmaya çalışıldı. Bu toplantılarda Antarktika'da bir üs kurulması ihtiyacı ön plana çıktı. Fakat bu üssün bilimsel araştırma nitelikli olması gerektiği gerçeği geri planda kalmış, orada Bayrak dalgalandırma tutumu öne çıkmıştı. Bürokrasi işin daha çok bu yönüne ilgi duymuştu. Bu tutum Temel Oğuz gibi, emek sarfeden bazı bilim adamlarının kendilerini biraz geri çekmelerine bile neden olmuştu[358].

5 Haziran 2013'te Antarktika Danışman Ülkeler Grubunun Brüksel'de yapacakları 38. Olağan toplantısına gözlemci statüsünde katılmak üzere bir Türk heyeti oluşturuldu. Resmi temaslar Dışişleri bakanlığı Denizcilik ve Havacılık Dairesi'nce ve masraflar da Bakanlıkça karşılandı. Heyette Bayram Öztürk'ün başkanlığında Osman Atasoy, Sibel Karasu, Temel Oğuz ve Burcu Özsoy Çiçek vardı. Böylece Türkiye 1995'ten beri kullanmadığı hakkını ilk kez kullanmış oluyordu[359].

Brüksel toplantısında tanışma fırsatı yakalanan SCAR başkanı ve aynı toplantıda temas kurulan Alman, Japon ve İngiliz uzmanlar etkileşimin devam ettirilebilmesi için ve işbirliği kurulabilmesi için TÜDAV ve Deniz Ticaret Odası'nın desteğiyle aynı yıl icra edilen "Türkiye'nin Antarktika Yol Haritası" adlı toplantıya davet edildiler. Bu toplatıda Türkiye'nin 15 üniversitesinden 20 uzman yer aldı. Bayram Öztürk ve Burcu Özsoy Çiçek'in gayretleriyle Seyir Hidrografi ve Oşinografi Dairesi toplantılarında konu gündeme getirilmiş, planlama ve öncelikler arasına alınması sağlanmıştır[360].

Danışman Ülkelerin 2014 yılı Brezilya toplantısına da bir Türk heyeti katıldı. Fakat heyetimizin hazırlıksız gitmesi nedeniyle gündeme dair katkısı son derece sınırlı kaldı. Yine de Güney Amerika ülkelerinin üslerinin nasıl işletildiği, ordu orjinli personelin bu üslerde araştırmacı ve idari görevler üstlendikleri böylece masrafların azaltılmasının yanında multidisipliner uzmanlar yetiştirildiği görüldü. Aynı yıl ODTÜ Mersin Deniz Bilimleri Enstitüsü'nde ABD, İngiltere ve

[358] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 42 - 44
[359] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 44 - 45
[360] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 47

Ukrayna'dan uzmanların da katılımıyla bir toplantı gerçekleştirildi. Bu toplantının da mali yükü TÜDAV tarafından sağlandı. Malesef bakanlıklardan destek sağlanamamıştı. Bu toplantıda özellikle bilim çevresinde ve kanuoyunda konuyu daha bilinir hale getirmek için neler yapılabileceği çeşitli üniversitelerden gelen uzmanların katılımıyla değerlendirildi[361].

Çok önemli bir kurumsal gelişme olarak, İTÜ bünyesinde Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (POLREC) 2015 yılında kuruldu. Antarktika'da Türk araştırma üssü kurulması konusunun üniversiteler tarafından sahiplenilmeye başlandığının bir işareti olarak Mayıs 2015'te bu kez Kocaeli Üniversitesi'nde ulusal ölçekli bir toplantı düzenlendi. Bu gelişmeler daha çok sayıda bilim insanının konuya duyarlık kazanması bakımından önem taşıyordu. Çünkü önemli bir sorun, konuyu çok az sayıda bilim insanının sahiplenmesi ve çok kısıtlı imkânlarla bir şeyler yapmaya çalışmasıydı. Örneğin Bayram Öztürk kendi gayretleriyle Japonların 56. Antarktika Araştırma Seferine misafir araştırmacı olarak katılabilmek için karşılaştığı güçlükleri kitabında kısaca anlatmaktadır. Daha da önemli ve bizce trajik olan ayrıntı, Öztürk'ün bu çalışması karşılığında ödülünü Türkiye Cumhuriyeti'nden değil de Japonya Ulusal Kutup Araştırmaları Kurumu müdüründen bir Japonya Antarktika Madalyası olarak almasıydı. Ödül Öztürk'e Sofya'da 38. Danışman Ülkeler olağan toplantısında takdim edildi[362].

2015'te Türkiye, Kuzey Kutbu'nda gözlemci ülke olmayı gündeme alınca iki kutbu da kapsayacak şekilde çalışılması düşünülmüş ve TUARK (Arktik ve Antarktik Türk Topluluğu) adıyla gönüllülük esasında ve gayrı resmi bir bilimsel çalışma heyeti oluşturulmuştur[363].

2016 Yılında Kuala Lumpur'da düzenlenen SCAR toplantısında POLREC ve TÜBİTAK işbirliğinde hazırlanan başvuru dosyası sunularak Türkiye'nin SCAR'a ortak üye olması sağlandı[364].

---

[361] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 48 - 49
[362] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 50 - 51
[363] Bayram Öztürk(1), "a.g.e", s. 44-45
[364] Ulusal Bilim Programı, s. 8

Gayretler neticesinde 18 Aralık 2014 tarihinde Madrid Protokolü ve ekleri Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ye sevk edildi. Fakat yasalaşması ve yürürlüğe girmesi üç yıl sonra 27 Ekim 2017'de mümkün olmuştur[365].

Sonraki yıllardan günümüze önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bunlar aşağıda özgül başlıkları altında sunulmaya çalışılacaktır.

Denilebilir ki, nasıl Antarktika Antlaşması'nı hazırlayan Uluslararası Jeofizik Yılı'nın gerçekleşmesini sağlayan itici güç bilim dünyası olmuşsa, Türkiye'nin Antarktika'da bir bilimsel araştırma üssü kurması ve geliştirmesi hususunda da kurucu güç Türk bilim dünyası olacaktır. Bu gelişme eşyanın tabiatına da uygun olmaktadır. Bilimsel araştırma bilim dünyasının bileceği iştir. Politikacılara, bürokrasiye, medyaya ve sivil topluma düşen, buna ne şekilde katkı sağlanabileceğinin araştırılmasıdır. Bu konuda en iyi rehber bilim dünyasının toplantılarında ve yayınlarında ortaya konan beklentiler olacaktır.

3.6. Türk Deniz Araştırmaları Vakfı (TÜDAV)

Türkiye'nin Antarktika Antlaşması'na taraf olmasından iki yıl sonra 1997'de kurulan Vakıf, denizcilik ile ilgili sivil kurumlaşma bakımından oldukça önemlidir. Deniz bilimleri alanında ulusal düzeyde araştırmalar yapmak, denizleri ve tatlı suları korumak, deniz bilinci ve kültürünü yaymak amacıyla kurulmuş olan Vakfın faaliyet alanı ve hedefleri oldukça geniştir. Biyolojik çeşitlilik başta olmak üzere deniz araştırma projeleri ve Türk boğazları izleme projesi, araştırma ve inceleme yayınları (şimdiye kadar 12'si İngilizce 28 kitap ve yıllık Türk Sucul Yaşam Dergisi), denizel çevre sorunları ve koruma tedbirleri ile ilgili seminerler ve yaz okulları (şimdiye kadar 10.000 öğrenciye yaz okulu), su altı fotoğraf yarışmaları ve balıkçılık festivalleri gibi faaliyetlere girişmiş vakfın ilgi ve faaliyet alanı oldukça geniştir. Hedefleri arasında deniz kazalarını da kapsayan bir deniz veri bankası, deniz parkı ve özel koruma alanları oluşturulması da yer almaktadır. Vakfın projeleri arasında, Karadeniz, Marmara, Boğazlar, Ege Denizi ve Akdeniz olmak üzere tüm denizlerimizde, nesli tükenen türler ve koruma tedbirleri, bilinçli avlanma, balık göçlerini izleme, balast suyu izleme, petrol kirliliğini izleme, kıta sahanlığı, endemik

[365] B.K.K. 01.05.2017, Resmi Gazete, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf; "Protocol On Envıronmental Protectıon To The Antarctıc Treaty", Department of State, Washington, October 27, 2017

türler, koruma alanları, yabancı yayılımcı türler veri bankası gibi çalışma alanları bulunmaktadır[366].

Birleşmiş Milletler, Karadeniz Çevre Programı ve Akdeniz Eylem Planı gözlemcisi yetkisi de bulunan Vakıf, söz konusu projelerinde Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Programı gibi uluslararası resmi kuruluşların da desteğini alarak kendisine uluslar arası bir etki alanı oluşturma gayreti göstermektedir[367].

Başka bir ifadeyle TÜDAV Türk deniz ve iç sularında araştırma, eğitim ve koruma amaçlarıyla kurulmuştur. Amaçları ve kapsamı bakımından Türkiye'de bir ilki temsil etmektedir. Gelecek kuşaklara temiz ve yaşanabilir bir deniz yaşamı bırakma evrensel misyonu yanında Türkiye'nin denizlerdeki hakları ve çıkarlarını savunmak için uluslararası platformlarda da etkinlik yürütmüş ve yürütmektedir. Bu kapsamda Vakfın ilk 15 yılında gerçekleştirdiği uluslararası işlerden bazıları şunlardır:

Uluslararsı Ege Denizi 2000 Sempozyumu: Bu toplantıda diğer konuların yanında karasuları, kıta sahanlığı, güvenlik ve deniz ulaşımı konularındaki hukuksal sorunlar yabancı uzmanların da katılımıyla ele alınmış ve 262 sayfalık İngilizce bir kitap olarak yayınlanarak Amazon adlı uluslararası e-ticaret sitesinde uluslararası araştırmacılara sunulmuştur. Bilim dünyasında Türk bilim çevresinin sesinin duyurulması bakımından çok önemlidir[368].

Uluslararası Bölgesel Denizler ve Sorunları 2001 Sempozyumu: Bu toplantıda Hazar Denizi, Azak Denizi, Akdeniz ve Ege Denizinde çevre sorunlarının yanı sıra deniz yetki alanlarının belirlenmesi, deniz hukuku alanlarında çalışmalar sunulmuş, bildiriler 304 sayfa İngilizce olarak basılmış ve aynı sitede satışa sunulmuştur[369].

Ege Kıta Sahanlığı ve İlişkili Sorunlar Sempozyumu (2002): Türkiye'nin AB müzakerelerinde Ege Denizi sorununun önemli bir basamak olacağını öngören Türk bilim insanlarının düzenlediği bu toplantıda, karasuları ve kıta sahanlığı, deniz yetki

[366] TÜDAV Tanıtım Broşürü, PDF, http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/03/BrosurTR.pdf
[367] TÜDAV Tanıtım Broşürü, PDF, s.2
[368] TÜDAV'ın 15 Yılı, PDF, s.47, http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/03/TUDAV15.pdf
[369] TÜDAV'ın 15 Yılı, PDF, s.49

alanları, egemenliği Yunanistan ile çekişmeli olan ada ve adacıklar sorunları irdelenmiştir. Bildiriler bir kitap halinde basılmıştır[370].

Ülkemizin bu gün Doğu Akdeniz, Ege ve Girit karasularında petrol ve doğalgaz arama ve çıkarma faaliyetleriyle ilgili olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Yunanistan, İsrail, Mısır, ABD ve bu ülkelerin kendi aralarında kurdukları konsorsiyumlarla yaşadığı sorunlar dikkate alındığında, yıllar önce yapılmış bu çalışmaların öngörüsü ve taşıdığı önem daha iyi anlaşılabilir.

Uluslararası ve bölgesel bir çok organizasyona üyeliği, temsilciliği ya da paydaşlığı bulunan Vakıf 2002 - 12 aralığında bir çok uluslararası deniz bilimi, balıkçılık ve türlerin korunması gibi konularda sempozyum, çalıştay, forum ve toplantılar düzenlemiş; çok önemli uluslararası toplantılarda Türkiye'nin temsiline hizmet etmiştir. Ayrıca yukarıda arzettiğimiz konularda Türk veya yabancı bilim insanları tarafından hazırlanmış kitapların basımını da Vakıf yayını olarak gerçekleştirmektedir. Bunlar arasında Sertaç Hami Başeren'e ait, İngilizcesi de basılan, 2010 tarihli "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı" adlı kitap dikkat çekicidir. Gökçeada Deniz Parkı, Ölüdeniz Koruma Eylem Planı gibi deniz koruma alanları konusunda da uzmanlaşmış olan Vakıf[371] Türkiye'nin Antarktika çalışmalarına önemli katkı sağlayabilecek bir birikime sahiptir. Örneğin, Türkiye'nin Antarktika bilimsel araştırma programının resmi operatörlerinden biri olma görevini üstlenebilir*.

2016 Yılında ilk kez düzenlenen Türk Antarktika Araştırma Seferi'ne TÜDAV'ı temsilen katılım gerçekleştirilmiştir. Bu seferle ilgili bir fotoğraf sergisi ve Antarktika Bitki örtüsüne ilişkin incelemeleri içeren bir dergi TÜDAV'ın katkısıyla gerçekleştirilmiştir. TÜDAV burada aktarmaya çalıştığımız bilgilerden ibaret değildir. Üç ayda bir yayınlanan "Journal of the Black Sea / Mediterranean Envionment" adlı bilimsel dergi gibi yayın çalışmaları yanında denizlerimizle ilgili

[370] TÜDAV'ın 15 Yılı, PDF, s.51

[371] Daha ayrınlıtı ve çok ilginç bilgiler için Bkz.TÜDAV'ın 15 Yılı, PDF, s.52-148

* Madrid Protokolü'ne göre taraf bir ülkenin önceden bildirdiği, Antarktika'da uygulayacağı bilimsel araştırma programını yürütecek kuruluşa "operatör" denmektedir.

birçok bilimsel araştırma ve toplantıya imza atmaktadır[372]. Kamu tarafından desteklenmesi ve yaşatılması gereken bir kurumumuzdur.

3.7. Türk Arktik ve Antarktik Araştırmaları Ulusal Bilimsel Danışma Kurulu (TUARK)

Antarktika araştırmaları için üniversiteler ve otorite kurumlar arasında işbirliği ve koordinasyon kurmak amacıyla 2015 yılında gayrı resmi olarak oluşturulmuştur. Danışma Kurulu eş başkanlığını Bayram Öztürk, Umran S. İnan ve Bettina Fach'ın birlikte yürüttükleri toplulukta temsil edilen kurumlar arasında ODTÜ, İTÜ, İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Piri Reis Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi ve TÜDAV bulunmaktadır[373]. Fakat temsiller resmi değildir. Bu üniversitelerde görev yapan öğretim üyeleri TUARK danışma kurulunda yer almaktadır[374].

Topluluğun amaçları arasında Antarktika'nın geleceği hakkında söz sahibi olunması gibi politik nitelik taşıyanların yanında, adı zikredilmeksizin "en güçlü uluslararası araştırma komitesi" denilerek SCAR'a üye olunması, diplomatik ve bilimsel profilin güçlendirilmesi, yeni jenarasyon bilim insanı ve mühendis yetiştirilmesi, uluslararası işbirliği ile yeni teknolojiler yaratılması, doğal kaynak kullanımı, çevre ve küresel ısınma, iklim değişikliği gibi konular dikkat çekmektedir. Fakat topluluk adına oluşturulmuş internet sitesinde yaklaşan etkinlik olarak en son 4 Mayıs 2015 tarihinde Kocaeli Üniversitesi'ndeki toplantı haberi yer aldığından[375] sitenin güncel olmadığı, topluluğun da POLREC kurulduktan sonra etkisizleştiği sonucuna varılabilir. Çünkü POLREC'in amaçları arasında TUARK'ı sürdürmek de yer almaktadır. Sürdürmek amaç edinildiğine göre yolunda gitmeyen bir şeyler olduğu tahmin edilebilir.

3.7. Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi POLREC

Türkiye'nin kutup araştırmaları alanında kurduğu ilk ve tek resmi kurum niteliğine sahip olan POLREC İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) bünyesinde

---

[372] TÜDAV 20. Yıl, PDF, s. 23, 27 vd.
http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/05/20.yil_sunumu.pdf
[373] http://www.polarresearch.center/antarktika-icin-akademik-merkez-kuruldu-2/ (23.04.2019)
[374] http://tuark.alkoyazilim.com/ (23.04.2019) (Sitenin güncel olduğunu söylemek zordur.)
[375] Bkz: tuark.alkoyazilim.com/ (23.04.2019)

oluşturulmuştur. Bilim dünyasının talepleri doğrultusunda bağımsız bir enstitü olarak kurulmamıştır. Bu nedenle kendine ait bir personeli ve bütçesi yoktur. İTÜ Rektörlüğü'nün üniversite olanaklarıyla sınırlı olarak görevlendireceği personel, sağlayabildiği fiziki olanaklar ve bütçe ile yetinmek zorundadır[376]. Oysa yüksek teknoloji enstitüleri gibi münhasır bir kurum olarak kurulmuş olsaydı daha zengin olanaklara kavuşmuş olacaktı.

Kurumun amaçları oldukça geniş tutulmuştur. Amaçları, faaliyet alanına giren konularda araştırma, geliştirme ve eğitim hizmeti vermek, Arktik ve Antarktik bölgelerinde deniz ve kara ortamlarında yapılacak araştırmalarda ilgili kurumlara danışmanlık hizmeti vermek, uluslararası olanlar da dahil bilimsel ve otorite kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak, projeler geliştirmek ve yürütmek olarak sayılabilir. Faaliyet alanı ise Arktik ve Antarktika ile sınırlı tutulmuştur. Fakat bu iki bölgeyle ilgili olarak fenni, teknik, teknolojik, lojistik, hukuksal ve bürokratik olmak üzere hemen her disiplinde faaliyet yürütmesi beklenmektedir[377]. Dolayısıyla kutup bölgeleri ile ilgili tam bir uzmanlık kuruluşu misyonu yüklenmiş olan bu kurumun kendi internet sitesinde misyon - vizyon ve faaliyet alanları ise özetle şöyle ifade edilmiştir: Ulusal veya uluslararası boyutlarda, üniversiteler, sanayi ve otorite kuruluşlar arasında koordinasyon görevi üstlenerek Türkiye'nin Arktik ve Antarktika bölgesinde varlığını sağlamak ve kalıcı hale getirmek, TUARK'ı sürekli kılmak, okyanus, deniz bilimleri ve teknolojisi alanında diğer ülkeler ile işbirliği sağlanması, Antarktika'da Türk bilim üssü kurulması ve bilim gemisi inşa edilmesi, küresel ısınma gibi alanlarda bilimsel eserler ortaya çıkarmak ve eğitim vermek[378].

Görüldüğü gibi Arktik ve Antarktika konusunda tam bir üzmanlaşma kuruluşu hedeflenmiş olmakla birlikte, kurumun henüz kendi tesisi de bulunmamaktadır. Ancak yönetmeliğinde kendi hizmet tesisini kendisinin tasarlaması yetkisi verilmiştir[379]. Fakat özel bir bütçe gösterilmediğinden tasarlanan binanın inşa maliyeti İTÜ'nün genel bütçesinden karşılanmak durumundadır.

---

[376] İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (POLREC) Yönetmeliği, R.G. Sayı: 29239, 17 Ocak 2015, Madde: 14 vd.
[377] İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi (POLREC) Yönetmeliği, R.G. Sayı: 29239, 17 Ocak 2015, Madde: 5. ve 6.
[378] http://www.polarresearch.center/hakkimizda/
[379] İTÜ POLREC Yönetmeliği,R.G. Sayı: 29239, 17 Ocak 2015, Madde:6/1(m)

Demirbaşlara gelince, kurumun kendi projelerinde ya da desteklediği projelerde ihtiyaç duyulduğu için temin edilecek tüm araç, gereç, donanım ve demirbaşlar kurum hizmetlerine tahsis edilecek, diğer birimlere aktarılamayacaktır[380].

Kurumun yönetim organı üç unsurdan oluşmaktadır: Müdür, Yönetim Kurulu, Danışma Kurulu. Müdür, alanda çalışmaları ile tanınan İTÜ öğretim üyeleri arasından rektör tarafından üç yıl için atanacak, yönetim kurulu ise müdürün başkanlığında, alandaki çalışmaları ile bilinen İTÜ öğretim elemanları arasından müdürün önerisi ve rektörün takdiriyle üç yıl için atanacak 6 öğretim elemanından oluşacaktır. Görüldüğü gibi Kutuplar alanında uzman nitelik taşıması düşünülen bir kurumun yönetiminde iki önemli organın oluşumu İTÜ öğretim personeliyle sınırlı kalmıştır. Danışma kurulu ise kamu veya özel sektörde bu alanda çalışan kişiler arasından müdürün önerisi ve rektörün takdiri ile en çok 14 kişi olarak belirlenecektir[381].

POLREC 2018 yılında Ulusal Kutup Bilim Programına uyum sağlamak maksadıyla kendi içerisinde bir reorganizasyona gitmiştir. Özel çalışma grupları oluşturulmuş ve her bir gruba sorumlu bir koordinatör atanmıştır. Bu gruplar, Ulusal Kutup Bilim programında yer alan temel araştırma alanlarına uyum sağlamak amacıyla, yer bilimleri grubu, canlı bilimleri grubu, fiziki bilimler grubu, sosyal ve beşeri bilimler grubu, tekstil malzemeleri grubu ve üs çalışma grubu olarak belirlenmiştir. Her grup, en az 6 ayda bir koordinatörünün belirleyeceği yerde toplanmak zorundadır. Merkez'in bilimden sorumlu müdür yardımcısı bu grupların koordinasyonundan ve düzenli çalışmalarından sorumlu kılınmıştır. Ulusal bir boyut kazandırmak amacıyla bu gruplara, toplam üye sayısı 7'yi aşmamak üzere, başka üniversitelerden ve diğer devlet kurumlarından, koordinatörlerin belirleyeceği akademisyenler ve uzmanlar eklenecektir[382].

Antarktika Antlaşmalar Sistemine göre Kıta'da faaliyet yürütecek bir araştırmacının mutlaka Çevre İzin Belgesi alması gerekmektedir. Bu ihtiyacı karşılamak için 13.12.2017 tarihinde POLREC Yönetim Kurulu kararıyla, Müdür

[380] İTÜ POLREC Yönetmeliği, R.G. Sayı: 29239, 17 Ocak 2015, Madde: 15
[381] İTÜ, POLREC Yönetmeliği,R.G. Sayı: 29239, 17 Ocak 2015, Maddeler:7. 8. 10. 12.
[382] Ulusal Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 7, 14-15

başkanlığında sadece İTÜ öğretim üyelerinden oluşan 6 kişilik bir Antarktika Çevre Komisyonu kurulmuştur[383].

Faliyetleri bakımından POLREC dikkat çekici bir kurumdur. İTÜ'nün deniz bilimlerindeki birikiminden de destek alan kurum, kutuplar konusundaki birçok çalışmanın ana yürütücüsü konumunda olmuştur. Kurulduğu 2015 yılından bu yana, Antarktika Türk bilim seferlerine hazırlık, bu amaçla Antarktika tecrübesi olan Bulgaristan, Şili gibi ülkelerle işbirliğinin geliştirilmesi amaçlarıyla, çalıştaylar gerçekleştirilmiş, plan taslakları oluşturulmuş, böylece bürokrasiye ve siyasete, Türkiye'de Antarktika'ya bilim seferi düzenleyebilecek bir bilimsel alt yapının bulunduğu gösterilmiştir. Gerçekleştirilen üç Antarktika bilim seferinin ve üçüncüsünde Horseshou Adasına geçici Türk kampı kurulmasının övüncü POLREC'e aittir[384]. Elbette POLREC kendisinden önceki, özellikle TÜDAV'ın katkılarıyla gerçekleştirilen, bir birikimin de mirasçısı konumundadır ve bilim dışından bir engellleme olmadığı takdirde devraldığı mirası geliştirip çok daha ileriye taşıyacağını tahmin etmek güç değildir. Özellikle kaynak, alt yapı ve lojistik bakımından desteklenmesi gerekmektedir. Birinci ve ikinci bölümlerde görüldüğü gibi birçok ülkenin Antarktika'da varlık göstermesi o ülkelerin deniz kuvvetlerinin desteğini gerektirmiştir. POLREC ile Türk deniz kuvvetleri arasında kurumsal bir bağın oluşturulması gerekmektedir.

3.8. Türkiye'de Antarktika Çalıştayları

Antarktika özelinde ilk çalıştay Bayram Öztürk ve Osman Atasoy önderliğinde "Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı" adıyla 2013 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu çalıştay o güne kadar Antarktika Türk bilim üssü konusunda duyarlık göstermiş olan az sayıdaki bilim insanının bir araya getirilmesi ve neler yapılabileceğinin anlaşılması ana amacını taşıyordu. Başka bir ifadeyle, elde ne olduğunu görmek, bir yetişmiş insan gücü envanteri çıkartmak amacını taşıyordu. TÜDAV'ın desteğiyle çalıştay raporlarının kitap haline getirilerek yayınlanması ise sonraki araştırmalar için son derece faydalı olmuştur. Bu tezin bu bölümünün

---

[383] Ulusal Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 19

[384] Bkz: http://www.polarresearch.center/wp-content/uploads/2017/09/Program-Bulgaristan.pdf ; https://kusip.gov.tr/kusip/views/portalTematikAlanDetayV2.htm?tematikAlanId=18 ; http://www.polarresearch.center/wp-content/uploads/2018/08/2.kutup-bilimleri-calistayi-taslak-programi.pdf

yazılmasında bu çalıştay kitabından çok fayda sağlanmıştır. Sonraki yıllarda yeni çalıştaylar gerçekleşmiş olmakla birlikte çalıştay kitabı yayınlanmasında atalet yaşanmaktadır. Sonraki çalıştaylarla ilgili program ve özet kitaplar bulunmakla birlikte tam metin kitaba ulaşılamamaktadır. Bu, araştırmacıların ihtiyaçları bakımından önemli bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Doğrudan Antarktika'yı konu alan ikinci ulusal çalıştay "Kutup Bilimleri Çalıştayı" adıyla 12-13 Nisan 2017 tarihinde İTÜ'nün ev sahipliğinde 36 kurumdan 120 bilim insanının katılımıyla gerçekleştirildi. Çalıştayın misyonu bir ulusal kutup bilim programı hazırlanmasıydı. Amaca ulaşılmış ve oluşturulan program, "Ulusal Kurup Bilim Programı (2018 - 2023)" adıyla Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafıdan yayınlanmıştır[385]. Bu sırada Antarktika'ya Türk bilim seferleri yapılmaktadır. Türkiye'nin Kıta'da üssü ya da istasyonu bulunmadığı için, yakınlık kurulabilen ülkelerin üslerinden yararlanılması kaçınılmaz olmuştur. Üssü olan ülkelerle işbirliğini güçlendirme amacına yönelik olarak önce Şili sonra Bulgaristan ile işbirliği çalıştayları düzenlenmiştir. 28 - 29 Temmuz 2017 tarihlerinde İTÜ Ayazağa yerleşkesinde düzenlenen Türkiye - Şili Kurup Araştırmaları İşbirliği Çalıştayı gerçekleşmiştir. Geniş bir protokolün yanı sıra Şili Antarktika Enstitüsünden yönetici ve bilim insanlarının, POLREC ve 27 farklı üniversite ve ilgili kurumdan bilim insanı ve uzmanın yer aldığı çalıştayda Türkiye'nin Antarktika vizyonu ile Şili'nin Enstitüsü arasında bir köprü ve işbirliği olanaklarının tesisi üzerinde gayret gösterilmiştir[386]. Fakat çalıştay bildirileri bir kitap haline getirilerek veya çalıştay raporu halinde yayınlanmadığı için bilimsel nitelik son derece sınırlı kalmaktadır.

5 Ekim 2017 tarihinde İTÜ Maslak yerleşkesinde Türkiye - Bulgaristan Kutup Bilim İşbirliği Çalıştayı gerçekleşmiştir. Bulgar temsilciler kendi ülkeleri ile diğer ülkeler arasındaki işbirliği konusunda ve orada bir bilim üssünün işletilmesi konusunda daha ileri düzeydeki tecrübelerine dayanarak Türk tarafını aydınlatmışlardır. Türk tarafı da Polonya, Bulgaristan, Güney Kore, Şili ve Çek

---

[385] İkinci Kurup Bilimleri Çalıştayı, http://www.polarresearch.center/2-kutup-bilimleri-calistayi/ (21.04.2019)

[386] Türkiye - Şili Kutup Araştırmaları İşbirliği Çalıştayı Bilgi Notu, https://kusip.gov.tr/kusip/views/portalTematikAlanDetayV2.htm?tematikAlanId=1821.04.2019

Cumhuriyeti ile kurulmuş olan işbirliklerine ilişkin bildiriler sunmuşlardır[387]. Fakat Çalıştay kitabı halen yayınlanmadığı için bildiri içeriklerine ilişkin ayrıntılı bilgi edinmek mümkün olamamaktadır.

Yine de bu çalıştayların gerçekleşmesi ve devamının sağlanması bakımından POLREC'in rölü çok önemlidir. Eksiklerin giderilmesi, yayınların hızlandırılması açısından gerekli ihtiyaçların bir an önce tespit edilmesi ve destek olunması gerekmektedir.

Antarktika'da Türk bilim faaliyetleri ve üs kurulmasını konu alan dördüncü çalıştay12-13 Eylül 2018 tarihlerinde İstanbul'da İTÜ Süleyman Demirel Kültür Merkezi'nde 'İkinci Kutup Bilimleri Çalıştayı' adıyla düzenlenmiştir. 2016 yılından başlayarak her yıl düzenlenen Antarktika bilim seferlerinin sonuçlarının ve gelecek bilim seferlerinin yönü ve ihtiyaçlarının tartışılması amacıyla düzenlenmiştir. Antarktika Yarımadası'ndaki çalışmalarda işbirliği yapmak üzere Özel Görev Grubu adıyla, Türkiye, İspanya, Güney Kore, Polonya, Şili arasında kurulmuş olan işbirliğinin nişanesi olarak bu ülkelerin enstitülerinden temsilcilerin katılımı da sağlanmıştır. Böylece, önceki ikili çalıştaylar çok taraflı bir uluslararası düzeye taşınmıştır[388]. Özel Görev Grubu Ülkeleri enstitülerinden katılımcıların bildirililerinin yanında Türkiye'nin II. Ulusal Bilim Seferinde elde edilen başarılar ve yapılacak olan III. bilim seferinin hazırlıkları ele alınmıştır. Yer bilimleri, canlı bilimleri, fiziki bilimler ve beşeri bilimler alanlarında oturumların yapıldığı çalıştay, daha zengin bir içeriğe sahiptir. Birinci ve ikinci Antarktika seferlerinde yürütülen projelerin ön sonuçları ele alınmış ve gelecek bilim seferlerinde gerçekleştirilmesi düşünülen proje taslakları konuşulmuştur. Özel Görev Grubu ülkelerinden gelen temsilciler ile birlikte ortak katılımlı bir panel de gerçekleştirilmiştir[389].

İlk çalıştay dışındakilerin hepsi POLREC tarafından organize edilmiştir. Ayrıca, ulusal kutup bilimleri çalıştaylarının her yıl düzenlenmesi 2018 - 2022

---

[387] Bkz. İlgili bildiri programı: http://www.polarresearch.center/wp-content/uploads/2017/09/Program-Bulgaristan.pdf(21.04.2019)

[388] II. Kutup Bilimleri Çalıştayı Duyurusu. http://www.polarresearch.center/2-kutup-bilimleri-calistayi/(21.04.2019); II. Kutup Bilimleri ÇalıştayıİTÜ'de gerçekleşti.http://www.itu.edu.tr/haberler/2018/09/14/ii-kutup-bilimleri-calistayi-itude-gerceklestirildi(24.03.2019)

[389] http://www.itu.edu.tr/haberler/2018/09/14/ii-kutup-bilimleri-calistayi-itude-gerceklestirildi (24.03.2019)

Ulusal Kutup Bilim Programı'na alınmıştır. Programa göre, bu çalıştaylarda bilimsel ve hukuksal gelişmelere göre, öncelikli araştırma alanları gözden geçirilecek, bilim seferlerinin sonuçları ele alınacak, bir sonraki bilim seferi için öncelikli temalar ve diğer ihtiyaçlar görüşülecektir[390]. Bu çalıştayları da kurumsal varlığı devam ettiği sürece POLREC organize edecektir.

3.8. Ulusal Kutup Bilim Programı (2018 – 2022)

Antarktika Antlaşması ve Madrid Protokolü'nden bilindiği üzere, bir ülkenin Antarktika'da üs kurabilmesi ve bilimsel araştırmalar yürütebilmesi için bir ulusal bilim programı hazırlaması ve bunu Antlaşma sekreterliğine bildirmesi gerekmektedir.

Türk bilim insanlarının Antarktika serüvenlerinin başlangıcı 1970'lere uzansa ve 40'tan fazla bilim insanı başka ülkelerin sağladıkları olanaklar ile onların ekiplerine dahil olarak Kıta'ya gitmiş olsalar da Antarktika'nın ulusal düzeyde ele alınması yukarıda anlatıldığı gibi oldukça yenidir[391].

29 Aralık 2017 tarihinde yürürlüğe giren[392] Ulusal Kutup Bilim Proramı'nın adı her iki kutbu çağrıştırsa da Program ağırlıklı olarak Antarktika'ya yöneliktir. Temel amaç Antarktika'da Türk araştırma üssü kurulmasıdır. Bu amaca yönelik tamamlayıcı hedefler ise, orada üssü bulunan ülkelerin tecrübelerinden yararlanmak ve gerekli tecrübeye sahip Türk bilim insanlarının yetişmesi için o ülkelerin üslerinden yararlanılması amacıyla ikili iş birliği antlaşmaları sağlamaktır[393]. Kutuplar konusunda ulusal bilim programları anlayışının benimsenmesinin orta ve uzun vadeli amaçları, kutupların geleceği üzerinde söz sahibi olmak, Türkiye'yi Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeleri arasına ve Arktik Konsey üyeleri arasına katmak, kutup araştırmacılarının sayısını ve niteliğini yükseltmek olarak özetlenebilir[394].

Ulusal Kutup Bilim Programı kapsamındaki uygulamalar, programı yayınlayan Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından izlenecek ve 6 aylık dönemler itibariyle raporlaştırılıp bilim çevresi ve kamuoyu ile paylaşılacaktır. Proje

---

390 "Ulusal Kutup Bilim Programı" (2018-2022), s. 14
391 "a.g.e.", s. 8
392 "Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu" (Ocak-Haziran 2018), s. 2
393 "Ulusal Bilim Programı"(2018 - 2022), s. 10, 20, 22
394 "a.g.e.", s. 10

bazında yürütülecek olan ulusal bilim programında kamu kaynağı kullanılacağına göre bu izleme gereklidir. Ayrıca ulusal bilim programlarının beşer yıllık dönemler halinde yenilenmesi öngörülmektedir[395].

Bu ilk ulusal bilim programında öncelikli araştırma alanları olarak dört ana bilim dalı belirlenmiştir: Fiziki bilimler, yer bilimleri, canlı bilimleri, sosyal ve beşeri bilimler[396].

Uluslararası işbirliğinin de sürekli kılınmasına yer veren Program, böylece araştırmaların ekonomik ve daha verimli olacağını, Kıta'nın daha etkin korunabileceğini öngörmektedir. Şimdiye kadar özellikle bilim insanı gönderme şeklinde işbirliği sağlanmış; ABD, Almanya, Güney Kore, İngiltere, Bulgaristan, Çek Cumhuiryeti, Polonya, Japonya Ukrayna, Danimarka ve Şili gibi ülkelerle işbirliğini daha kurumsal hale getirerek her yıl en az iki tanesiyle işbirliği anlaşması imzalanması hedeflenmiştir. Böylece bu ülkelerin Antarktika konusundaki tecrübelerinden ve kurumsal hafızalarından Türk bilim insanlarını hızla yararlandırarak yetişmiş insan gücü açığını hızla kapatmak hedeflenmektedir. Ayrıca bu işbirlikleri sayesinde 'danışman ülke' statüsünün daha çabuk alınabileceği düşünülmektedir[397]. Her ne kadar Antarktika Antlaşması'nın uluslararası bilimsel ve barışçı işbirliğine dayandığı kabul edilse de Antarktika'daki üs sayısı ve üssü olan ülke sayısı arttıkça rekabetin dozu da artacak ve işbirliği yoluyla nüfuz sağlama olanakları azalacaktır. İşbirliği şartları dahi ağırlaşabilecektir. Bu bakımdan Türkiye'nin elini çabuk tutarak kendi işinin üstesinden kendi olanaklarıyla gelebilecek kabiliyete ve donanıma kavuşması gerekmektedir. Bu bakımdan bir POLREC yeterli olmayabilir. Koordineli, bilimsel özerkliğe ve güçlü mali yapıya sahip yeni kurumlar tasarlanmalıdır. Antarktika'da bilimsel faaliyet yürütmek için ihtiyaç duyacağı her türlü araç ve hizmeti temin edebilecek mali yapıya sahip kurumların yaratacağı talep, Türk teknolojisinin gelişimi için bir kaldıraç işlevi görebilir.

Programa göre, 2019 yılından itibaren Milli Eğitim Bakanlığı okullarında görev yapan öğretmenlerden her seferinde en çok iki kişinin 2 – 12 haftalık zaman

[395] "Ulusal Kutup Bilim Programı" (2018-2022), s. 11
[396] Öncelikli alt bilim dalları için bkz. "Ulusal Kutup Bilim Programı"(2018-2022), s. 12, 13
[397] "a.g.e.", s. 11

dilimleri için Antarktika bilim seferlerine katılmaları sağlanarak, yaptıkları gözlemleri öğrencileriyle paylaşmaları ve böylece yeni kuşaklarda kutup araştırmaları konusunda ilgi ve bilinç yaratmaları beklenmektedir[398]. KEDİ* adı verilen bu proje iyi uygulanabildiği takdirde üniversite tercihlerinde yeterli ilgiyi görmediği için kapanma noktasına gelmiş birçok temel bilim dalına ilgiyi canlandırabilir; daha yüksek puanlı öğrencilerin bu bölümleri tercih etmesini sağlayarak bilim insanı potansiyelinin yükselmesine de hizmet edebilir.

Eylül 2018'de Ulusal Programın ilk izleme ve değerlendirme raporu Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlandı. 2018'in ilk 6 ayına ilişkin olan rapor, Programın uygulanmasında 6 aylık başarım düzeyini ele almaktadır. Programın başarı düzeyinin arttırılmasına destek olmak için 12 Mart 2018 tarihinde TÜBİTAK ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı arasında, kutup çalışmalarında işbirliğine yönelik bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol sayesinde bir TÜBİTAK destek programı olan ARDEB 1001 kapsamında 1 Milyon Avro bütçeli kutup proje çağrısı gerçekleştirilmiştir. Bu projelerden kabul edilenler Antaktika üçüncü ulusal bilim seferine katılmışlardır[399].

Program, YÖK'ün bilim insanı yetiştirilmesi destek programları arasına Antarktika öncelikli araştırma alanlarının da dahil edilmesine yönelik çalışma yapılmasını gerekli gördüğünden, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın talebi üzerine YÖK 100/2000 doktora destek programına 7 Haziran 2018 tarihinde Kutup Çalışmaları tematik alanı dahil edilmiştir[400].

9 – 11 Mayıs 2018 tarihleri arasında Çin'in Hangzhou kentindeki Deniz Bilimleri İkinci Enstitüsünde düzenlenen Güney Okyanusu Gözlem Sistemi 7. Bilimsel Yürütme Komitesi toplantısına, bu komitenin üyesi olan POLREC Müdürü Burcu Özsoy katılarak, Türkiye'nin gerçekleştirdiği ikinci Antarktika bilim seferini anlatmıştır. Bu ve benzeri hamleler Türkiye'nin Danışman Ülkeler Topluluğu arasına dahil olabilmesi açısından çok önemsenmektedir. Benzer bir tanıtım 10-14 Haziran

---

[398] "Ulusal Kutup Bilim Programı" (2018 - 2022), s. 18

*Kutup Bölgeleri için Eğitmenleri Destekleme İşbirliği Projesi

[399] "Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu" (Ocak - Haziran 2018), s. 3

[400] "a.g.e.", s. 4

tarihlerinde Almanya'da düzenlenen COMNAP• 30. yıllık geleneksel toplantısında da gerçekleştirilmiştir[401].

Ulusal Bilim Programının ana amaçlarından biri olan, Türkiye'nin Antarktika'daki bilimsel varlığının arttırılması açısından önem taşıyan bir diğer gelişme, SCAR ve IASC* tarafından 14 - 27 Haziran tarihleri arasında organize edilen Kutup 2018 Konferansına POLREC ve İTÜ'den kalabalık bir ekibin Burcu Özsoy liderliğinde, bildirileriyle katılmış olmalarıdır[402].

Türk bilimcilerinin yabancı ülkelerin üslerinden yararlanmalarının sağlanması amacıyla 2017 - 2018 Antarktika sezonu için Şili, Polonya, Çekya ve Belçika ile ikili işbirliği gerçekleştirilerek biri Çevre Bakanlığı'ndan uzman diğerleri akademisyen olmak üzere 8 Türk bilimcisi Antarktika'ya gönderilmiştir[403].

Antarktika Antlaşmalar Sistemi kapsamında 13-18 Mayıs tarihleri arasında Arjantin'in Buenos Aires kentinde düzenlenen Danışman Ülkeler 41. Toplantısı ve Madrit Protokolü Çevre Koruma Komitesi 21. Toplantısına, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve Çevre Bakanlığından ikişer temsilci ve POLREC müdürünün dahil olduğu bir heyetin gözlemci statüsünde katılımı sağlanmıştır[404].

Programda yer alan tanıtım ve halka erişim amacını gerçekleştirmek için POLREC bünyesinde Kutup Araştırmaları Öğrenci Takımı (POLSTEAM) kurulmuştur. Takım 2016 yılı başından itibaren faaliyet yürütmektedir. Takım her yaştan binlerce kişiye ulaşarak kutup araştırmaları konusunda farkındalık yaratmaya çalışmakta, gittiği ilk ve orta öğretim kurumlarında öğrencilere kutup araştırmaları kulüpleri kurdurmakta, resim yarışması düzenleyip, dereceye giren eserlerin Kıta'da sergisini yapıp resmini çektikten sonra bunları sahiplerine iade ederek kalıcı etki yaratmaya çalışmaktadır[405].

• Council of Managers of National Antarctic Programs (Ulusal Antarktika Programları Yönetim Konseyi)

401 "Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu" (Ocak-Haziran 2018), s. 5

* Uluslararası Arktik Bilimleri Komitesi

402 "Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu" (Ocak-Haziran 2018), s. 6

403 "a.g.e.", s. 8, Bilim insanlarının listesi için aynı kaynakta Ek-2'ye bakınız.

404 "a.g.e.", s. 8-9

405 "a.g.e.", s. 10

3.9. Antarktika Türk Bilim Seferleri ve Türk Üssü

Antarktika'ya Türk bilim seferi düzenlenmesi öncesinde Atok Karaali, Umran İnan, Serap Tilav gibi Türk bilim insanları kişisel gayretleriyle başka ülkelerin ekiplerine dahil olarak Antarktika'ya bilimsel araştırma amaçlı gitmişler ve araştırma sonuçlarını yayınlamışlardır[406]. Bu çalışma ve yayınları nedeniyle aldıkları ödüllerin yanı sıra simgesel olarak bu kişilerin Antarktika'da belirli yerlere adları verilmiştir. Bu kendileri için büyük bir övünç ve diğer araştırmacılar için de çok önemli bir cesaret kaynağı olmalıdır.

Antarktika'ya bu güne kadar 4 adet Türk bilim seferi düzenlenmiştir. Bunlardan 2016 yılında gerçekleştirilen ilk sefer Ulusal Bilim Programı'nın hazırlık çalışmaları başlamadan önce gerçekleşmiştir. Adı 'Türk Antarktik Araştırma Seferi'dir. Ulusal Bilim Programı'ndan sonra, seferlere Ulusal Antarktik Bilim Seferi, İngilizce kısaltmasıyla TAE (Turkish Antarctic Expedition) adı verilmeye başlanmıştır. Son seferin numarası 3 olduğundan ilk bakışta toplam üç sefer gerçekleştirilmiş zannedilebilmektedir.

29 Mart 2016 tarihinde başlayan ilk Antarktika Türk bilim seferinde, Ukrayna - Türkiye işbirliği çerçevesinde, Ukrayna Ulusal Antarktik Bilim Merkezi, POLREC ve TÜDAV müşterek organizasyonuyla, İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Kocaeli Üniversitesi, Çukurova Üniversitesi ve TÜBİTAK'ı temsilen farklı disiplinlerden 13[407] Türk bilimcisinin iştirakiyle "Türk Antarktik Araştırma Seferi" adıyla Kıta'ya gitmişler ve 50 millik bir alanda 15 gün çalışmışlardır[408]. Bu ilk sefer projesinin mimarları Ekip lideri TÜDAV başkanı Bayram Öztürk, lider yardımcısı POLREC Müdürü Burcu Özsoy ve Halim Ergül'dür. İçerisinde laboratuvarlar da bulunan Ushuaia adlı Komor Adaları bandıralı araştırma - buzkıran gemisiyle yapılan[409] bu seferde karada kamp kurulmamıştır. Önceden belirlenmiş bir rotadaki istasyonlardan örnek almak ve gözlem yapmak için gemiden botlarla karaya

---

[406] Yayın listesi için bkz: http://www.polarresearch.center/projeler/

[407] http://www.polarresearch.center/bilim-seferleri/taas-2016/ (21.04.2019)

[408] "Ulusal Kutup Bilim Programı" (2018-2022), s. 8; TÜDAV duyurusu 14. Mart 2016, http://tudav.org/calismalar/turk-antarktik-bilim-programi/seferler/turkiyenin-antarktika-arastirma-seferi/

[409] "Türk Bilim İnsanlarından Antarktika Çıkartması", Haber, http://www.polarresearch.center/turk-bilim-insanlarindan-antarktika-cikarmasi/ (23.04.2019)

hareket edilip hedef çalışmalar yapıldıktan sonra gemiye dönülmüştür[410]. Kıta'nın 50 millik alanına yönelik yaklaşık 3 hafta süren seferde iklim değişikliği, buzullar, yabancı türler, kirlilik, denizel biyolojik çeşitlilik, koruma alanları, deniz memelileri ve botanik konularında araştırmalar yapılmıştır[411].

2017 yılında I. Ulusal Antarktik Bilim Seferi(TAE-1) adıyla 26 Şubat 4 Nisan arasında 38 gün süren ikinci bilim seferi POLREC organizasyonunda gerçekleşmiştir. Sefer için İTÜ, Gazi Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Hitit Üniversitesi'nden oluşturulan 9 kişilik ekipte[412] özellikle denizcilik, lojistik ve topoğrafya uzmanlıklarına ağırlık verilmiştir. Kurulması tasarlanan üssün hazırlıkları arasında, harita çıkartılması önemli bir aşamaydı. Nitekim bu seferdeki çalışmalarla Antarktika Yarımadası'nın batı kıyılarında 68. Güney Enlemine kadar olan bölgede 2 milyon metrekarelik bir alan haritalandırılmıştır[413]. Antarktika Yarımadası'nın batı kıyılarının seçilmesinde lojistiğin daha kolay olması, iklimin daha yumuşak olması ve dolayısıyla daha güvenli olması etkenleri belirleyici olmuştur[414]. Toplamda 4000 kilometre yol kat edilmiş, 17 topoğrafik kara ölçümü, 38 alanda bilimsel gözlem yapılmış; 45 noktadan numune alınmak suretiyle toplamda 2 milyon metrekarelik bir alanda incelemeler yapılmıştır[415]. Çalışmalar, bir üs kurulmasına hazırlık amacıyla özellikle coğrafi bilgi sistemleri, denizcilik meteorolojisi, deniz bilimleri, canlı bilimleri ve yer bilimleri alanlarıda gerçekleşmiş ve deniz buzullarında gözlemler yapılmıştır. Sonuç olarak, kurulması düşünülen Türk bilim üssünün Antarktika Yarımadası'nın batı kıyısında 68^0 güney enleminin kuzeyinde konuşlandırılması

[410] Ersan Başar, "Antarktika'da Geçici Kampta Yaşam ve Bilimsel Çalışma: Tae-Iı Seferi", II. Kutup Bilimleri Çalıştayı Özet Kitabı, s.72

[411] "Antarktika Yolculuğu Esas Şimdi Başladı!", Haber, http://www.polarresearch.center/antarktika-yolculugu-esas-simdi-basladi/ (23.04.2019)

[412] İlknur İnam, Eda Ünal, Mesut Kocak, "Türkiye Antarktika Bilimsel Seferleri", Anahtar (Türkiye Cumhuriyeti Sanayi Bakanlığı Dergisi), Ekim 2018, Sayı: 358 http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/turkiye-antarktika-bilimsel-seferleri/9738 21.04.2019

[413] Haber Türk, Teke Tek Özel, Antarktika, POLREC Müdürü Burcu Özsoy'un konuşması, 8 Mayıs 2017, https://www.haberturk.com/tv/programlar/video/teke-tek-ozel-7-mayis-1bolum/267255 (24.04.2019)

[414] İlknur İnam, Eda Ünal, Mesut Kocak, "a.g.e"

[415] "Türkiye Kutup Araştırmaları (Antarktika Bilim Heyeti Yurda Döndü)", https://kusip.gov.tr/kusip/views/portalTematikAlanDetayV2.htm?tematikAlanId=18 (21.04.2019)

halinde yaz sezonunda daha fazla süreyle kullanım imkânı vereceği tespit edilmiştir[416].

Üçüncü Antarktika Türk bilim seferi Ulusal Antarktik Bilim Seferi II (TAE II) adıyla 7 Mart – 24 Nisan 2018 tarih aralığında gerçekleştirildi. Bu seferin amaçları, bir önceki seferde başlatılan üs kurma fizibilite çalışmalarının tamamlanması ve yapılan proje çağrısına gelen başvurular arasından Bilimsel Değerlendirme Komisyonu tarafından saptanan 15 projenin uygulanması amacıyla araştırma yapılmasıdır[417]. Bu projelerin uluslararası tanıtımının sağlanması için bu kez Antarktika Atlaşması Sekreteryası'na projeler önceden bildirilmiştir. Bu kez katılımcı sayısı ve temsil edilen üniversite sayısı arttırılmıştır: Sekiz Üniversite'nin yanı sıra Deniz Kuvvetleri Komutanlığı, TÜBİTAK ve TRT'den toplam 28 katılımcı ile sefer gerçekleştirilmiştir. Seferde kullanılan iki gemi de Şili'ye aittir. Bu sefer ilk defa kara ve deniz olmak üzere iki etaplı planlanmış ve yürütülmüştür. Robert Adası'nda konuşlu, Şili'ye ait Risopatron Üssü'nün yanında çadırlar kurularak ilk kara kampı oluşturulmuştur. Ekipten seçilen 10 kişi kara kampında çalışmıştır. Yirmi altı gün süren bu çalışmanın 10 günü hazırlık için geri kalanı ise bilimsel araştırma için kullanılmıştır. Bu kampta yer bilimleri, fiziki bilimler ve canlı bilimleri alanlarında toplam 6 proje tamamlanmıştır. Deniz etabı ise ekibin geri kalanı tarafından 36 günde tamamlanmış, toplamda 5000 km kat edilmiştir. Bu etapta kurulması planlanan üssün fizibilite çalışmaları yanında yer bilimleri, toksikoloji, buzul bilimi, iklim ve fiziki bilimler olmak üzere 9 bilimsel proje tamamlanmıştır. Deniz etabında Rusya, Ukrayna, Güney Kore ve Çin'in bölgedeki üsleri de ziyaret edilerek gözlem yapılmıştır[418]. Kurulacak Türk üssü için alternatif 4 farklı yer tespiti yapılmıştır[419]. Araştırmalarla ilgili malzemeler, ölçümler, numuneler ve fizibilite

[416] İlknur İnam, Eda Ünal, Mesut Kocak, "Türkiye Antarktika Bilim Seferleri", Anahtar (Türkiye Cumhuriyeti Sanayi Bakanlığı Dergisi),Ekim 2018, Sayı: 358

[417] Desteklenen projelerin listesi ve ilgili oldukları üniversiteler için bkz. Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 2

[418] Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 11 - 12

[419] Bu yerlerin adları ve koordinatları için bkz. "a.g.e." s.12

çalışmaları için yaklaşık 46 tonluk kargonun lojistiği sağlanmış[420], kesin yer tespitinin yapılabilmesi için gerekli tüm veri sağlanmıştır[421].

Dördüncü Antarktika Türk bilim seferi hazırlıkları 1 Mart 2018 tarihinde POLREC tarafından açık proje çağrısıyla başladı. Toplam 34 proje başvurusu yapıldı. Bu projelerde 48 kurumdan 154 araştırmacı yer alıyordu. Ulusal Kutup Bilim Programı ana araştıma alanları bakımından, 16 proje canlı bilimlerinde, 11 proje yer bilimlerinde, 4 proje fizik bilimlerinde, 1 proje sosyal ve beşeri bilimlerde ve 2 proje de lojistik alanında değerlendirmeye tabi tutuldu. Araştırma gemisi temini için Şili'li yetkililer ile temasa geçildi ve iki toplantı yapıldı. Dördüncü ve beşinci seferler(TAE-III, TAE-IV) için POLREC tarafından hazırlanan bütçeler Sanayi Bakanlığı'na sunuldu[422].

Dördüncü Türk bilim seferi, Ulusal Antarktik Bilim Seferi III (TAE-III) adıyla 4 Şubat 2019 tarihinde POLREC Müdürü Burcu Özsoy liderliğinde 17 kişilik bir ekibin yola çıkmasıyla başlamıştır. Bu sefer 40 gün olarak planlanmıştır. Ana araştırma konuları ise doğa bilimleri ve iklim değişikliği olarak tanımlanmıştır[423]. Bu seferde Sahil Güvenlik Akademisi'nden (SGA) de araştırmacı katılımı sağlanmıştır. SGA'dan katılan binbaşı rütbesindeki araştırmacı özelikle üs kurulması faaliyetlerine katkı sağlamıştır[424].

Dördüncü sefer (TAE-III), esas olarak Antarktika'da bir Türk üssü kurulmasına yönelikti. Daha önceki iki seferde tamamlanan fizibilite çalışmalarının sonucu olarak Horseshoe Adası seçildi. Antarktika Antlaşması Sekreteryası'na, kurulacak üsse ilişkin ÇED raporu önceden gönderildi. Türkiye'den 14.000 km uzakta, Antarktika Yarımadası'nın batı kıyısında yer alan bu adaya toplam ağırlığı yaklaşık 6 ton olan 3

---

[420] Lojistik destek Belçika'dan sağlanmıştır. 1200 kilo örnek kuru kargo; 500 kg lık soğuk örnek, soğuk kargoyla havadan; geri kalan malzemeler ise konteyner taşımacılığıyla denizden getirilmiştir. Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak - Haziran 2018), s. 21, 22

[421] İlknur İnam, Eda Ünal, Mesut Kocak, "Türkiye Antarktika Bilimsel Seferleri", Anahtar (Türkiye Cumhuriyeti Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Dergisi), Ekim 2018, Sayı: 358; Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 12

[422] Ulusal Kutup Bilim Programı 1. İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), s. 23

[423] http://www.bilimgenc.tubitak.gov.tr/makale/3-ulusal-antarktika-bilim-seferine-katilan-turk-ekibi-yola-cikti (21.04.2019)

[424] "3. Ulusal Antarktika Bilim Seferi Heyeti Antarktika'ya uğurlandı." Haber, http://www.jsga.edu.tr/detay.aspx?id=90333 (30.04.2019)

modüler klübe, zorlu hava koşullarına rağmen*, mavna, motorlu bot gibi deniz araçları ve helikopter yardımıyla taşındı. Taşımadan sonra bir haftalık gayretli çalışmalar neticesinde üç yıl süreyle sadece yaz sezonunda hizmet verecek olan 'geçici kampın' inşası tamamlandı[425].

Yanda 3 yıl kullanılmak üzere kurulan geçici kampın fotoğrafı yer almaktadır. Bu geçici yapıların enerji ve haberleşme sisteminin, ısıtma sisteminin, kullanma suyu ve atık su sisteminin ve katı atık yakma sisteminin henüz bulunmadığı anlaşılmaktadır. Tesis geçici bir kamp niteliğindedir. Ekip lideri Özsoy da NTV'ye verdiği demeçte üs kavramından ziyade 'bilim kampı' kavramını kullanmıştır[426]. Üç modüler konteyner klübeden oluşmaktadır. Üç sezon boyunca her sezonda 30 gün kullanılacaktır. Atıkların klübelerin içerisinde depolanması ve geri götürülmesi planlanmıştır.[427]

Bu geçici kamp kullanılarak bölgede meteorolojik, jeolojik, buz bilimsel ve deniz bilimsel araştırmalar yapılması planlanmaktadır. İlk sezon olan 2018-2019 sezonunda bölgeye iki adet güneş enerjisiyle çalışacak otomatik meteorolojik gözlem istasyonu (AWOS) kurulması planlanmış olmakla birlikte[428] bunların kurulduğuna ilişkin bilgi bulunmamaktadır.

Kampın kuruluş çalışmaları tamamlandıktan sonra Gazintep Büyükşehir Belediyesi ve Tuzla Belediyesi tarafından düzenlenmiş olan Antarktika konulu resim yarışmasında dereceye giren çocukların resimleri sergilenmiş ve çekilen fotoğraflar

* Yüksekliği 8 metreye varan dalgalar, hızı yer yer 126 km'ye varan rüzgâr ve (-) 10^0 nin altında sıcaklık.

[425] Dilara Zengin, "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Kampı kuruldu.", Haber, Anadolu Ajansı, 25. 02. 2019

[426] Bkz. https://www.youtube.com/watch?v=MJi-bTnf6nI

[427] Initial Envıronmental Evaluation for Temporary Camp on Horseshoe Island in Antarctıca, s. 3

[428] Initial Envıronmental Evaluation for Temporary Camp on Horseshoe Island in Antarctıca, s. 2

çocuklara ulaştırılmıştır[429]. Böylece farkındalık yaratmak açısından popüler bir işe de imza atılmıştır.

Sadece yaz sezonunda hizmet vermek üzere, üç yıl için geçici de kurulmuş olsa, bu kamp Türkiye'nin Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeleri arasına katılabilmesi bakımından önemli bir aşamanın başarılması anlamına gelmektedir. Çalışmalar devam edeceğine ve Ulusal Kurup Bilim Programı'na göre her yıl bir bilim seferi POLREC tarafında organize edileceğine göre kalıcı bir üssün kurulması da mümkündür. Kalıcı bir teknik ve finansal altyapı oluşturulması şarttır.

3.10. Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Tutumu

Türkiye Antarktika Antlaşması'nı 1995 yılında kabul ettikten sonra aşamalı olarak en son 2017 yılında Madrit Protokolü'nü kabul ederek Antarktika Antlaşmalar Sistemine dahil olmuştur. Geriye Antarktika Antlaşmasının geleceğine ilişkin karar verme yetkisine sahip ülkeler grubunu ifade eden "danışman ülkeler" arasına katılmak kalmıştır. Bunun için, Kıtada yürüteceği sürekli bilimsel faaliyetler ve işbirliğini ortaya koyacak bilimsel araştırma ve yayınlarıyla kendisini kabul ettirmesi gerekmektedir. Bu faaliyetlerin yürütülmesi için Kıta'da bilimsel araştırma istasyonu - üssü kurmak veya başka ülkelerin istasyon - üslerinden yararlanmak yöntemlerinden biri seçilebilir. Türkiye kalıcı ve sürekli bir çalışma olanağı için üs kurmanın gerekli olduğuna karar vermiştir.

Burada üzerinde durmak istediğimiz, Türkiye'yi bu noktaya getiren dinamik etkenin ne olduğudur. Yukarıda ayrıntılı anlatıldığı gibi, dinamik etken Türk bilim çevresidir. Politika ve sivil - askeri bürokrasi çevresinden "ne işimiz var Antarktika'da!" benzeri yorumların yapılabildiği[430] geçmiş 28 yılda Türk bilim çevresinden, kendi gayretleri ve üniversitelerinin desteğiyle başka ülkelerin ekipleri içerisinde Antarktika'da bilimsel araştırmalar yapmış ve yukarıda isimleri zikredilen bir avuç idealist insanın gayretleriyle önemli gelişmeler sağlanmış; hükümet desteği olmadan çalıştaylar düzenlenmiş; kamuoyunun dikkati çekilmiş ve nihayet 2015 yılının başında resmi bir kurum olarak POLREC'in kurulması ve 2017 yılında Ulusal Kutup Bilim Programı'nın oluşturulmasıyla birlikte konuya Cumhurbaşkanlığı'nın

[429] Dilara Zengin, "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Kampı kuruldu." Haber, Anadolu Ajansı, 25.02.2019
[430] Kemal Başlar (1) "a.g.e." s. 8

sahip çıkması sağlanabilmiştir. Bilim çevresinin Politika'dan beklentisi en başta, mali, fiziki, teknik ve lojistik destektir. Bunun sürekli hale gelebilmesi için Antarktika bilim çalışmalarının bir devlet politikası niteliği kazanması şarttır. Dışişleri Bakanlığı'nın vizyonuna Türkiye Cumhuriyeti'nin Antarktika Antlaşması danışman ülkesi olması da eklenmelidir.

Dışişleri Bakanlığı'nın internet sitesinde Antarktika ile ilgili olarak, Antarktika Antlaşmalar Sistemi başlığı altında bir sayfalık özet açıklama dışında hiçbir şey bulunmadığı gibi, sayfa güncel de değildir. Madrit Protokolü'nün kabulü 27 Ekim 2017 tarihli resmi gazetede yayımlandığı halde Bakanlık sayfasında Protokolün TBMM onayı aşamasında olduğu yazmaktadır. Ulusal Antarktik Bilim Seferi III (TAE - III) tamamlanarak Antarktika'da geçici üs kurulmuş olduğu halde 1 Mayıs 2019 tarihi itibariyle Bakanlık sayfasında, 4 Nisan 2017'de tamamlanan TAE-I'den sonrasına ilişkin bilgi yoktur. Nitekim aynı yılın Ekim sonunda yürürlüğe giren Madrit Protokolü'nden de söz edilmediğine göre, Bakanlık sitesi Antarktika Antlaşmalar Sistemi bakımından 2017'nin ortalarından bu yana güncellenmemiştir. Madrit Protokolü'nün Antarktika Antlaşması Danışman Ülkeler grubuna dahil olabilmek için kabulü zorunlu bir protokol olduğu da dikkate alındığında Danışman Ülke statüsü kazanmak için yapılan çalışmalarda önemli bir aşamanın Bakanlıkça ıskalanması önemli bir ipucudur. Bizce bu göstergeler, Bakanlığın Antarktika konusunda pek duyarlı olmadığına işaret etmektedir.

1995 yılında Antarktika Antlaşması'na taraf olunmasına karşın uzun süre ciddi bir girişimde bulunulmaması, hatta bu tarihten itibaren gözlemci ülke sıfatıyla toplantılara katılma hakkının dahi 2013 yılına kadar kullanılmaması[431]. Dışişleri Bakanlığı'nın uzun süren ilgisizliğine kanıt teşkil etmektedir.

Kemal Başlar'a göre, Dışişleri Bakanlığı Antarktika Antlaşması'nı AB müktesebatına uyum sürecinin bir parçası olarak görüyordu. Çevre Bakanlığı'ndan başta Nesrin Algan olmak üzere birkaç duyarlı bürokratın gayretleriyle Antlaşma'ya dahil olundu. Ama Dışişleri bu konuyu münhasır bir dış politika konusu olarak

[431] Kemal Başlar (2), "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Üssü Kurulması", Bilge Strateji, Cilt 7, Sayı 13, Güz 2015, ss.11-16, s.11

algılamadığı için Antarktika Antlaşmalar Sistemi üzerinde sürekli ve titiz bir çalışma yapmamıştır[432]

Antarktika'da Türk bilim üssü kurulması, Ulusal Kutup Bilim Programı'na alınarak, bu çerçevede gerçekleştirilen Ulusal Antarktik Bilim Seferleri (TAE), ikincisinden itibaren Cumhurbaşkanlığı'nın himayesine alındığına göre Dışişleri Bakanlığı'nın konudan uzak kalması ayrıca dikkat çekicidir. Ulusal Kutup Bilim Programı'nın oluşturulması ve uygulanmasının izlenmesi sorumluluğu Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'na verilmiş[433] olmakla birlikte Antarktika Antlaşmalar Sitemi ve Kıta'nın geleceği aynı zamanda bir dış politika konusundur. Bu bakımdan dış politika inceliği gerektirdiğine göre, bu güne kadarki ilgisizliğin sebebi ne olursa olsun bundan sonra Antarktika Antlaşmalar Sistemi ve Kıta'nın geleceği Dışişleri Bakanlığı tarafından özel bir politika gündemi haline getirilmeli ve yakından takip edilmelidir.

[432] Kemal Başlar (2), "a.g.e.", s. 11
[433] Ulusal Kutup Bilim Programı (2018 - 2022), s. 3

4. BÖLÜM

ANTARKTİKA'NIN BUGÜNÜ, ANTARKTİKA ANTLAŞMALAR SİSTEMİNİN GELECEĞİ VE TÜRK DIŞ POLİTİKASI AÇISINDAN ANALİZİ

4.1. Antarktika Antlaşma (lar Sistemi) sı Sekretaryası

Antarktika Antlaşması Sekretaryası Merkezi Arjantin'in başkentinde kurulu bir Antarktika Antlaşmalar Sistemi yardımcı organıdır. Sekretarya'nın internet sitesinde kuruluş ve kısa tarihçesine ilişkin bir sekme yer almamaktadır[434]. Fakat oldukça zengin bir belge arşivi vardır. Bu belgeler arasında, Sekretarya merkezinin kuruluşuna dair antlaşma, merkezin görevleri, personeli ve finansal düzenine ilişkin kararlar da yer almaktadır. Bunlara göre:

Buenos Aires'de 2001 yılında toplanan 24. Danışman Ülkeler Toplantısında, hem danışman ülkeler toplantılarının düzenlenmesine hizmet etmek hem de Madrit Protokolü çerçevesinde oluşturulan Çevre Koruma Komitesi'nin (CEP) çalışmalarını desteklemek amacıyla, Danışman Ülkeler Toplantıları'na bağlı bir alt organ olarak bu Sekretaryanın kurulmasına karar verildi. Ve Antarktika Antlaşması madde 9/4'e göre taraf devletlerin onayına sunuldu[435].

2003 yılında Sekretarya'nın görevleri düzenlendi. Bir yıl sonra Sekretarya Merkezi için Danışman Ülkeler Dönem Başkanı ile Arjantin Hükümeti arasında imzalanan Antlaşma* ile Arjantin'in başkentinde Sekratarya Merkezi 1 Eylül 2004 tarihinde kuruldu. Sekretarya'nın görevlerine ilişkin kararın ikinci maddesi görevleri sayarak düzenlemiştir. Buna göre Sekretarya: 1- Antarktika Antlaşması veya Madrit Protokolü çerçevesinde gereçekleşen bütün toplantılarda ya da Danışman Ülkeler toplantılarında yapılmasına karar verilen diğer toplantılarda, evsahipliği yapan ülkelere toplantının organizasyonu ve gündemi için teknik destek sağlayacaktır. Bu kapsamda özellikle, yönetim planları ve 'çevresel etki değerlendirmesi' gibi tüm teknik konularda bilgi toplayacak; gündem ve raporları taraf devletlere dağıtacak;

---

[434] Bkz: Antarktika Atlaşması Sekretaryası, https://www.ats.aq/e/ats.htm

[435] "Measure 1 (2003) Secretarıat of the Antarctıc Treaty", Başlangıç ve mad. 1 https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_18_Secretariat_Measure_1_2003_e.pdf

* "Headquarters Agreement For The Secretarıat Of The Antarctıc Treaty", https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_15_Secretariat_Headquarters_Agreement_e.pdf

toplantı belgelerinin çevirilerini yapacak; karar taslaklarını hazırlayacaktır. 2- Danışman Ülkeler ve CEP toplantıları arası dönemlerde her türlü hazırlık işlemlerini gerçekleştirecektir. 3- Antarktika Atlaşması ve Madrit Portokolü tarafları arasındaki her türlü bilgi paylaşımını ve bilgi akışını sağlayacaktır. 4- Danışman Ülkeler kararları doğrultusunda AAS organları ile diğer uluslararası kurumlar arasında her türlü yazışma ve iletişimi sağlayacaktır. 5- Antarktika Antlaşması ve Madrit Protokolü'nün yürütlmesi ile ilgili her türlü bilgiyi sağlayacak veritabanı geliştirecek ve yayımlayacaktır. 6- Kıtadaki tüm faaliyetler hakkında bilgi yayacak ve taraflar arasındaki bilgi akışını sağlayacaktır. 7- Faaliyetlerini raporlaştıracak ve Danışman Ülkeler toplantısında sunacaktır. 7- Geçmişte alınmış tedbir ya da tavsiye kararlarının gözden geçirilmesinde yardımcı olacaktır. 8- Antarktika Antlaşması sisteminin el kitabını hazırlayacak ve güncelleyecektir. Bu sayılanlar dışında Danışman Ülkeler toplantılarında kendisine verilen görevleri yerine getirecektir[436].

Sekretaryanın başına Danışman Ülkelerin vatandaşı olan adaylar arasından bir yönetici sekreter seçilmektedir. Sekreterin görev süresi 4 yıldır. Bir defaya mahsus tekrar atanabilir. Sekreter, kurumun personelini ve uzman kadrolarını atama yetkisine sahiptir[437]. Kurumun iç işleyişi, görev, yetkiler ve sorumluluklar ayrı bir personel yönergesi ile düzenlenmiştir. Bu yönergenin ikinci maddesi görev yetki ve sorumlulukları, üçüncü maddesi çalışma saatlerini, dördüncü maddesi personel tiplerini (genel, uzman, geçici), beşinci maddesi ücretleri, altıncı madde atama esaslarını, yedinci madde yıllık izinleri, sekizinci madde sosyal güvenliği, dokuzuncu madde seyahat kurallarını, onuncu madde hizmetten ayrılmayı, on birinci madde geçici personel istihdamını, on ikinci ve son madde ise yürütme ve değişiklik yetkisini düzenlemektedir. Bizim açımızdan en dikkat çekici husus, kalıcı personelin ister uzman kadro olsun ister büro görevlisi olsun sadece Danışman Ülke vatandaşları arasından atanabilecek olmasıdır[438]. Bu sınırlandırma Antarktika Antlaşmalar sisteminin seçkinler kulübü olduğu tezini destekleyici niteliktedir.

---

[436] "Measure 1 (2003) Secretarıat Of the Antarctıc Treaty", mad. 2

[437] "Measure 1 (2003) Secretarıat Of the Antarctıc Treaty", mad. 3; Staff Regulatıons for The Secretarıat of the Antarctıc Treaty, mad. 6

[438] "Staff Regulatıons for the Secretarıat of the Antarctıc Treaty (Annex to Decısıon 3 (2003))", ve mad. 4

Sekreterliğin bütçesi Yönetici Sekreter tarafından, cari yıl bütçesi ve gelecek yıla ilişkin bütçe öngörüsü olarak iki ayrı plan şeklinde hazırlanacaktır. Mali yıl 1 Nisan ile 31 Mart arasıdır. Danışman Ülkeler kararlarında belirlenmiş görevler dikkate alınarak hazırlanacak bütçe taslağı Danışman Ülkeler toplantısından en az 60 gün önce taraf devletlere gönderilecek ve bu toplantıda karara bağlanacaktır. Kesin karar fayda - maliyet karşılaştırması dikkate alınarak verilecektir. Danışman devletler bütçe paylarını 1 Nisan'a kadar ödeyecekler ve en çok 90 gün geciktirebileceklerdir. Ödemeler ABD parası ile yapılacaktır. Bir mali yıl içerisinde Danışman statüsüne kabul edilen devlet kabul tarihinden itibaren 60 gün içerisinde bütçe payını ödeyecektir[439].

4.2. Antarktika'da Üsler

Bilindiği gibi, Antarktika Antlaşması'na taraf olan ülkeler iki gruba ayrılmaktaydı: Danışman Ülkeler (Consultative Parties) ve Gözlemci Ülkeler (Non-Consultative Parties). Danışman Ülkeler aynı zamanda Kıta'da üssü bulunan ülkelerdir. Bu üsslerden bir kısmı atıl ya da kapalı olabilir. Gözlemci Ülkeler ise kıtada üssü bulunanlar ve bulunmayanlar olmak üzere iki gruba ayrılabilir. Çünkü Danışman Ülke sıfatı kazanabilmek için başka devletlerin üsslerinde ya da kendi üssünde önemli bilimsel araştırmalar, raporlar ve akademik yayınlar ortaya çıkartarak Danışman Ülkeler Toplantısında (ATCM) alınacak kararla bu statüye kabul edilmek gerekmektedir. Danışman ülkeleri coğrafi konumlarına göre gruplandıracak olursak: **Amerika Kıtası'ndan**, ABD, Uruguay, Peru, Ekvador, Şili, Brezilya, Arjantin; **Avrupa'dan**, Ukrayna, İsveç, İspanya, Polonya, Norveç, Hollanda, İtalya, Almanya, Fransa, Finlandiya, Çek Cumhuriyeti, Bulgaristan ve Belçika; **Asya'dan**, Rusya Federasyonu, Güney Kore, Japonya, Hindistan ve Çin; **Afrika'dan** sadece Güney Afrika Cumhuriyeti; Commonwealth ülkelerinden Birleşik Krallık, Avustralya ve Yeni Zelanda olmak üzere toplam 29 ülke yer almaktadır. Gözlemci Ülkeler grubunda ise 25 ülke yer almaktadır[440]. Belirtmek gerekir ki Pakistan daha 90'lı yıllarda bilim programını oluşturmuş, gözlemci (danışman olmayan) statüsünde Antlaşmaya taraf olmuş ve Kıta'da yazlık bir üs de

[439] "Fınancial Regulations for the Secretariat of the Antarctic Treaty", mad. 2 – 5
[440] Bkz.https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e. (24.05.2019)

kurmuş olmasına karşın Antarktika Antlaşması Sekretaryası kayıtlarında Pakistan tesislerine ilişkin bir çevresel etki veya denetim raporu bulunmamaktadır.

Antarktika'da 32 ülkenin 98 adet istasyonu bulunmaktadır. Ancak bunların hepsi üs niteliğinde değildir. Bir kısmı otomatik gözlem istasyonudur; buralarda altyapılı bir barınak ve destekleyici unsurlar yer almaz; belki bir yazlık kamp unsuru olabilir. Şimdiye kadar denetlenmiş toplam 77 üs bulunmaktadır. O halde üs niteliği bulunan tesis sayısının toplamda 77 civarında olduğu söylenebilir. Bunlardan da yaklaşık 20 tanesinin kapalı olduğu anlaşılmaktadır. Yani aktif üs sayısının 57 civarında olduğu söylenebilir. Ülkelere göre istasyon sayıları aşağıda tablo halinde verilmiştir[441].

Ülkelere Göre Antarktika'da İstasyonlar				
	Niteliğine Göre			
Ülke Adı	Sezonluk	Sürekli	**Toplam**	Kapalı
Arjantin	7	6	**13**	
Almanya	3	4	**7**	3
Amerika		4	**4**	1
Avustralya		3	**3**	
Belarus	1		**1**	
Belçika	1		**1**	
Brezilya		1	**1**	
Bulgaristan	1		**1**	
Çek Cumhuriyeti	2		**2**	1
Çin	1	2	**3**	
Ekvador	1		**1**	
Finlandiya	1		**1**	
Fransa	1	1	**2**	
Fransa-İtalya		1	**1**	
Güney Afrika	2	3	**5**	3

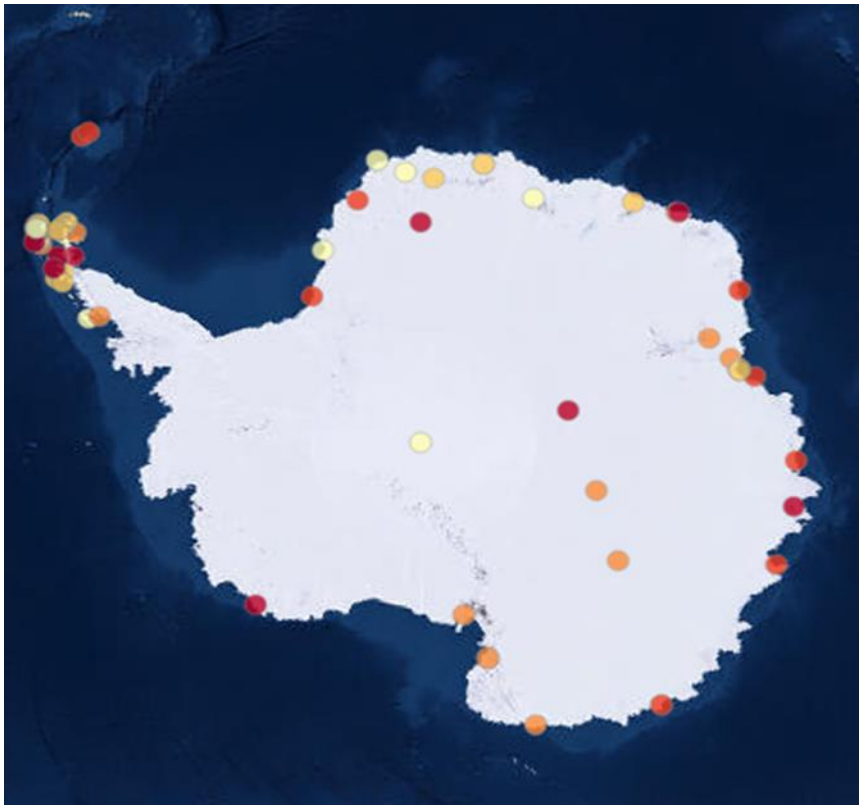
[441] Sayılar, ikincil kaynaklarda farklı verilmekte olduğu için ve bu kaynakların bir kısmı güncel sayılamayacağı için, Antarktika Antlaşması Sekretaryası'nın internet sitesinde (https://www.ats.aq/devAS/ats_governance_listinspections.aspx) ve (https://www.ats.aq/devAS/ats_governance_listinspections.aspx) sayfalarındaki, tesis listesi (list of facility) ve denetim listesi (list of inspection) sekmelerinden sayılarak tespit edilmiş; kayıtlarda olmayan iki ülke tarafımızdan eklenmiştir.

Güney Kore		2	**2**	
Hindistan		2	**2**	
İngiltere	3	3	**6**	3
İspanya	2		**2**	
İsveç	1		**1**	1
İtalya	1		**1**	
Japonya	3	1	**4**	3
Norveç		1	**1**	
Pakistan♦	1		**1**	
Peru	1		**1**	
Polonya		1	**1**	
Rusya Federasyonu	5	7	**12**	6
Şili	7	6	**13**	3
Türkiye*	1		**1**	
Ukrayna		1	**1**	
Uruguay	1	1	**2**	
Yeni Zelanda		1	**1**	

Aşağıda Antarktika Antlaşması Sekretaryası'nin internet sitesinden alınmış bir harita yer almaktadır. Bu haritada üslerin kümelendikleri bölgeler gösterilmektedir. Ayrıca renkli noktalar kullanılarak denetimi güncel olan ve olmayan üslerin konumları da gösterilmektedir. Üslerin büyük çoğunluğunun yakın bir geçmişte (son beş yıl) denetim gördüğü anlaşılmaktadır.

♦ Sekretarya sitesinde Pakistan tesislerine ilişkin hiçbir Çevresel değerlendirme raporu (EIA) veya denetim raporu bulunmamaktadır

* Türkiye 2019 yılında sezonluk(yazlık) bir kamp kurmuştur. Üss(base) statüsünde olmadığından Sekretarya Sitesi'nde üssler arasında kayıtlı değildir.

Kaynak: Map, İnspection Database, Secretariat of The Antarctic Treaty

Koyu kırmızı noktalar, en az 15 yıldır denetlenmeyen; kırmızı noktalar, 5 ile 15 yıl arası bir geçmişte denetlenmiş; sarı noktalar, 2 ile 5 yıl arası bir geçmişte denetim görmüş; açık sarı noktalar ise son iki sezonda denetlenmiş istasyonları göstermektedir. Kayıtlara göre bu noktaların tümündeki istasyonlar aktiftir[442]. Fakat gerçek tam da böyle olmayabilir. En azından Rus Üssleri için gerçeği yansıtmadığını biliyoruz. Antarktika Antlaşması Sekretaryası'nın kayıtlarında aktif görülen Rus üslerinin önemli bir kısmının aktif olmadığı Rus Arktik Antarktik Araştırmalar Enstitüsü (AARI) kayıtlarından ortaya çıkmaktadır[443]. Buradan Antarktika Antlaşması Sekretaryası kayıtlarının yeteri kadar güncel olmadığı anlaşılmaktadır. Bu güncellik sorununun temelinde, operatör ülkelerin güncel bilgileri Sekretarya'ya zamanında vermek konusunda titiz davranmıyor olmaları yatmaktadır. Örneğin Rusların bu konuda hiç titiz olmadıkları, aşağıda "Rus Üssleri ve Olanakları" konusu okununca görülecektir.

[442] Map, İnspection Database, Secretariat of The Antarctic Treaty, (>>) işarete tıkla yan paneli aç.
[443] Bkz. http://www.aari.aq/default_en.html (24.05.2019)

Danışman Ülkelerin dünyanın bölgelerine göre dağılımındaki adaletsizlik ile Antarktika gibi, üzerinde yerleşik insan bulunmayan eşsiz bir kıtanın geleceğinin insanoğlu tarafından belirlenmesinde yalnızca Danışman Ülkelerin karar vermesine Birleşmiş Milletler'de itirazların yükselmesinin haklı tarafları görmezden gelinemez. Bizce de kıta insanlığın ortak mirası kapsamına alınmalı ve Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile BM mevzuatı uyumlaştırılarak Kıtanın geleceği milletler ailesinin güvencesine alınmalıdır. Bunu söylerken, bazı gelişmekte olan ülkeler tarafından dile getirilen mineral, petrol ve doğal kaynak kullanımı talepleriyle aynı tarafta olduğumuzu ifade etmiyoruz. Antarktika Antlaşmalar Sistemi BM tarafından bir prensip olarak kabul edilmelidir. Fakat Antarktika Antlaşması karar mekanizmasının dünya milletler ailesinin temsilinde daha adil bir sisteme kavuşturulması beklenmektedir. Aslında Antarktika Antlaşmalar sisteminin taraf ülke sayısı ve özellikle Danışman Ülke sayısı arttıkça Kıta'nın geleceğine ilişkin kaygılar da azalabilir.

4.3. Bütünsel Koruma Alanı, Dünya Parkı ya da Uluslararası Sömürge

4.3.1. Bütünsel Koruma Alanı veya Dünya Parkı

Madrit Protokolü öncesinde, Kıta'nın hukuki statüsü tartışmaları oldukça seçenekliydi. Dünya Parkı (World Park), Müşterek Yönetim (Condominium of Treaty Parties), Küresel Rejim (Global Regime), Yumuşatılmış Egemenlik Hakları Rejimi (Tempered Sovereign Rights for Claimant), Maden Koruma Alanları gibi çeşitli teklifler ve yaklaşımlar ortaya atılıyordu[444].

Dünya Parkı yaklaşımı, Everest, Yellowstone, Grand Kanyon veya Plitvice Gölü ya da Nahanni gibi dünya doğal mirası, doğal rezerv veya özel koruma bölgesi kabul edilen alanlar örnek gösterilerek, Antarktika'da madenciliğin belirli bir zaman dilimi için ya da sürekli olarak yasaklanması fikrine dayanıyordu. Bir gün madenciliğin doğaya zarar vermeden yapılabilmesini sağlayan bir teknoloji gerçekleşirse o zaman izin verilebilecekti. Antarktika Antlaşmalar Sistemi korunarak, Danışman Ülkeler kararıyla Kıta'nın dünya parkı ilan edilmesi öneriliyordu. Akademik düzeyde bunu bir uluslararası hukuk ilkesi olarak teklif eden kişi Benedetto Conforti'dir. Conforti aynı zamanda, Danışman Ülkeler CRAMRA

[444] Kurt M. Shusterich "a.g.e.", s. 820 - 824

müzakereleri 6. ve 7. özel toplantılarında İtalyan heyeti içerisinde yer almıştır[445]. Müşterek Yönetim, özellikle ABD tarafından 1970'lerin ortasında ileri sürülen bir teklifti. Kıta'nın Danışman Ülkeler arasında hak ve yetki eşitliği esasıyla kurulacak müşterek bir yönetimce idare edilmesi fikrine dayanıyordu. Bunun için Danışman Ülkeler arasında yeni bir antlaşma akdedilecek ve Antarktika Antlaşması buna göre revize edilecekti. Küresel Rejim fikri Antarktika Antlaşması karar mekanizmasını bütün dünya milletlerine açma anlayışının ifadesiydi. Yumuşatılmış Egemenlik Rejimi, egemenlik iddiasında bulunan ülkelere ilgili sektörlerde özel yönetim yetkileri tanınması, ekonomik faaliyetleri sınırlandıracak çevresel standartların Danışman Ülkeler arası bir komite tarafından belirlenmesi, bu komitenin aynı zamanda serbest sektörler üzerinde yönetim yetkisi kullanması ve ekonomik sömürü gelirlerinin Danışman Ülkeler arasında paylaşılması fikrine dayanıyordu. Maden Koruma Alanları yaklaşımı Antarktika Antlaşmasına tıpkı CCAMLR benzeri bir sözleşme eklenerek, Danışman Ülkeler arası oluşturulacak bir komitenin, izin verdiği bölgelerde maden araması yapılabilmesi, yasakladığı yerlerde yapılamaması anlayışına dayanıyordu. Amerika ve Brezilya'nın desteklediği bu yönetim biçiminde sunduğu proje komite tarafından kabul edilen ülke kendi mevzuatı dairesinde madencilik yapabilecek, bazı gelirler belli oranlarda paylaşılacaktı[446].

Genel olarak bakıldığında özellikle Madrit Protokolü'nden sonra Antarktika Antlaşmalar Sisteminin yönünün Kıta'nın bütünsel koruma alanı haline getirilmesi olduğu söylenebilir. Fakat şüphe etmek akılcılığın vazgeçilmez bir unsuru olduğundan ve bilimsel araştırmalar Kıta'nın yer üstü ve yer altı zenginliklerinin tespiti için kullanıldığından, geleceğe ilişkin niyetlerin sorgulanması hiç bitmeyecek gibidir. Daha önce ele almıştık: Birleşmiş Milletler'de Malezya başta olmak üzere bazı devletlerden Antarktika Antlaşmalar Sisteminin seçkinci niteliğine yönelik eleştiriler ve sivil toplumdan gelen "dünya parkı" gibi taleplere sebep olan kaygılar halâ giderilmiş değildir.

Denizlerdeki kaçak avcılık ve kirletici faaliyetler yanında Kıta'nın küçük bir bölümünü oluşturan ama özellikle deniz memelileri ve kuşlar gibi faunanın önemli

---

[445] Benedetto Conforti, "Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal with an Old Problem," Cornell International Law Journal: Vol. 19: Iss. 2, Article 5, s. 254, dpn (t / s. 249)
[446] Kurt M. Shusterich "a.g.e.", s. 821 - 824

unsurlarının beslenme, çoğalma ve barınma ihtiyacını karşıladığı buzsuz alanlardaki beşeri yoğunluğun arttığı bilinmektedir. Kıtada, uzaydan görüntüleme tekniği ile 158 bölgedeki istasyon, klübe, yürüme yolu, çöp biriktirme alanı ve turistik kampların ilk kez ölçülmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Mart 2019'da yayımlanmıştır. Bu ilk ölçüm sonuçlarına göre, Kıta'daki yapıların %81'i buzsuz alanlarda yer almaktadır. Bunların kapladığı alan binde 44 gibi düşük bir seviyededir. Ancak yapılarla birlikte diğer insan faaliyetlerinin gözlenebildiği alanlar çok daha geniştir. Binaların kapladığı alan 390.000 metrekare iken insan faaliyeti gözlenen toplam alan 93.000 kilometre kareye ulaşmış bulunmaktadır. Yani kıyılarda, biyolojik çeşitlilik ve çevresel denge bakımdan birkaç millik hassas bir alanda yoğunlaşmış insan faaliyetlerinden söz edilmektedir. Bu faaliyetler bilimsel araştırmanın yanında turizmi de içermektedir ve gelecek yıllarda daha da artacağı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla fauna üzerinde olumsuz baskı yaratmaktadır ve bu baskı artış eğilimlidir. Tüm bunlar, insan faaliyetlerinin, sınırlandırılmadığı takdirde, Kıta'da önemli bir dengesizlik unsuru haline geleceğini göstermektedir[447].

Belki de Antarktika Antlaşması'nın yumuşak karnı "barışçıl amaçlar" kavramıdır. Antlaşma'da yer alan bazı kavramlara anlam netliği getirilmesi taraf bazı devletlerce (Şili gibi) istenmiş olduğu halde bu konuda sonuç alınamaması bu gün ve gelecekte karşılaşılacak sorunların kaynağını teşkil edebilir. Çünkü barışçıl bir faaliyet olan turizm Kıta'daki ana çevresel risk kaynaklarından biri haline gelmiştir. 1969'da başlayan Antarktika turizmi, Tur Operatörleri Birliği kurulacak kadar ticari hale gelmiştir ve sürekli büyüme eğilimlidir. Yılda birkaç yüz kişiyle başlayan talep bu gün 50.000'e yaklaşmıştır. Turizm endüstrisinin çalışanlarıyla birlikte düşünüldüğünde sayı 80.000'e yaklaşmaktadır. 1991 yılında, Kıta'ya kısa turlar düzenleyen 7 operatör tarafından kurulan Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği'nin (IAATO) bu gün Arjantin, Avustralya, Belçika, Kanada, Şili, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, Hollanda, Yeni Zelanda, Norveç, Çin, Rusya, Güney

[447] "Human 'footprint' on Antarctica measured for first time", Shaun Brooks ile mülakat (University of Tasmania (UTAS), Phd.), Haber, 4. Mart 2019, Eurec Alert; UTAS / IMAS, duyuru, 5 Mart 2019.

Afrika, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve ABD'den yüzün üzerinde üyesi bulunmaktadır[448].

Başlangıçta, çevre bilincine yönelik, eğitsel yönü güçlü, küçük grupları içeren geleneksel turlar ağırlıktayken günümüzde serüven turizmi, kaybolan güzellikler turizmi (last chance tourism), vahşi yaşam turizmi, eşsiz doğa turizmi, lüks yat turizmi gibi çeşitlerle yelpaze oldukça genişlemiştir[449].

Antarktika'ya bilimsel araştırma amaçlı ya da turistik amaçlı seferlerle gidilmektedir. Bilimsel amaçlı seferlerde uygulanacak kurallarla ilgili oldukça net düzenlemeler mevcutken turizm için bunu söylemek mümkün değildir. Sivil organizasyonlu seferler de orijin ülke yetkili makamlarının iznine bağlanmış olsa da[450] bu izinlerin verilmesinde ilgili devletler tarafından uygulanacak kurallar net değildir[451].

Antarktika Antlaşması'nı bu güne kadar 53 ülke imzalamış ve Antlaşmanın çevre koruma protokollerini ve bilgi paylaşımı kurallarını kabul etmiş olmasına rağmen, Kıta'daki insan faaliyetlerinin boyutlarına ilişkin bilgi son derece sınırlıdır[452]. Oysa Danışman Ülkeler tarafından 2016'da alınan bilgi paylaşımı ek kararına göre, operasyon öncesi bilgilendirme, yıllık rapor verme ve sürekli bilgilendirme olmak üzere üç farklı boyutta ayrıntılı bilgilendirmenin tüm operatör devletler tarafından geciktirilmeksizin Antlaşma Sekretaryası'na sunulması gerekmektedir. Operasyon (Sezon) öncesi bilgilendirmede, ilgili istasyon, kullanılacak aktarma ve araştırma araçları, personel, ziyaret edilecek yerler gibi tüm teknik ayrıntıların yer alması gerekmektedir. Yıllık raporlarda, verilmiş izinler, çevresel etki bulguları, uygulanmış ve gelecek yıl uygulanacak bilimsel projeler ve sonuçları, operasyon uygulamaları ayrıntılı olarak bildirilmek zorundadır. Sürekli bilgilendirme kapsamında ise kayıt ve gözlemleme istasyonlarının ve araçlarının nitelikleri, konumları ve kaydedilmiş veriler; yazlık-kışlık istasyonların ve sığınakların konumları, personel sayısı, kapasiteleri, medikal tedbirler ve operasyon

---

[448] Susan J. Lewis, "Antarctic Tourism and Environmental Policy: Policy Shortcomings and Suggested Responses", 2015, Dissertation PhD, Published by ProQuest LLC (2016), s. 49, 50, 105
[449] Ayrıntı için Bkz. Susan J. Lewis, "a.g.e." ss. 58 - 64
[450] Annex V To The Protocol On Envıronmental Protectıon To The Antarctıc Treaty Area Protectıon And Management, mad.1
[451] Susan J. Lewis, "a.g.e.", s. 118 - 119
[452] "Human 'footprint' on Antarctica measured for first time"

süreleri; çevresel risklere yönelik çöp yönetimi planları, risk planları, birikmiş atık durumu ve geçmiş sürelere ilişkin envanter kayıtları ve tüm bu işlerle ilgili ulusal mevzuat düzenlemelerinin bildirilmesi gerekmektedir[453]. Bu durumda, Antarktika Antlaşması taraflarının, özellikle bilgi paylaşımı konusundaki yükümlülüklerini yerine getirmekte titiz davranmadıkları söylenebilir. Nitekim Antlaşmanın mimarı sayılan depoziter ülke ABD'nin 1258 kişiyi barındıran McMurdo üssü ve buradan sağlanan lojistik destekle ayakta tutulan kutup üssü Amundsen Scott'daki çalışmalar hakkında yeterli bilgi verilmediği, üslerdeki çalışmaların esrarengiz hale geldiği türünden haberler basında yer almaktadır[454].

4.3.2. Uluslararası Bir 'Sinsi Sömürgecilik' mi?

Her ne kadar Antarktika Antlaşmalar Sistemi Kıta'yı sadece bilimsel amaçlarla kullanma ve bütünsel bir yaklaşımla koruma amacını yansıtsa da 70'li yıllardan bu yana bir taraftan Sovyetler ve Japonların öncülük ettiği bir grup ülke Kiril avcılığına devam etmekte, diğer taraftan ABD ve Suudi Arabistan buz dağlarını çekerek tatlı su olarak kullanma tasarılarını geliştirmeye çalışmaktadırlar. O yıllarda Antarktika'nın maden ve petrol rezervi konusunda bir netlik olmadığından spekülatif iddialardan öteye geçmeyen savlar Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin oluşmasının önünde bir engel oluşturamamıştır. Kıta'daki bilimsel araştırmalardan elde edilen veriler netleştikçe, işletilmesinin ekonomik olduğu zengin yer altı kaynaklarının varlığı netleşirse, ticari ve endüstriyel baskı, Antlaşmalar Sistemi'nin hassas dengesini bozabilir[455]. Nitekim Kıta'da sömürülebilir yeni enerji ve gıda kaynaklarının bulunması olasılığı sanayileşmekte olan Üçüncü Dünya ülkelerinin iştahını 1970 lerin ilk yarısından itibaren kabartmaya başlamıştır. Bu dönemde, gelişmekte olan ülkelerin gıda ihtiyaçları için BM Gıda ve Tarım Organizasyonu'nun (FAO) 45 milyon dolar bütçeli programına Güney Okyanus deniz mahsullerinin de alınması girişimleri, Danışman Ülkelerin lobi faaliyetleri neticesinde programın bütçesi 200.000 dolara indirilerek etkisiz hale getirilmiştir[456]. Madenler konusu netlik

---

[453] Informatıon Exchange Requirements, Decision 5 (2016) Annex, https://www.ats.aq/documents/recatt/Att603_e.pdf
[454] "Antartika'da Esrarengiz İstasyon", Haber, Hürriyet internet sayfası, 16. 02. 2009
[455] Frank Pallone, "Resource Exploitation: The Threat to the Legal Regime of Antarctica", The International Lawyer, Vol. 12, No. 3 (Summer 1978), pp. 547 - 561, s. 547 - 548
[456] Kurt M. Shusterich, "a.g.e." s. 811, dpn. 26

kazanmaya başladıkça, madenciliği sınırlı da olsa mümkün kılacak bir girişim olan CRAMRA Antarktika Antlaşması ilkelerinde madencilik lehine değişiklik yapma arayışlarından başka bir şey değildi. Evet onaylanmadı. Ama gelecekte tekrar gündeme getirilmeyeceğini kimse garanti edemez. Bu gün Antarktika küresel iklim ve okyanus dengesi bakımından çok önemli kabul edildiğinden, bilimsel değerlendirmeler bu yönde olduğundan dünya parkı ya da bütünleşik koruma alanı yaklaşımı öne çıkmakta ve Antlaşmalar Sistemine şekil vermektedir. Yarın bilimsel kanıtlar ve değerlendirmeler tersine dönerse, Amerikalıların çok sevdiği fayda-maliyet analizleri, Kıta'da madenciliğin küresel dengeyi zannedildiği kadar etkilemeden etkin ve verimli şekilde yapılabileceği tezi güçlenirse her şey tersine dönebilir[457].

Antarktika Antlaşması'nın prensiplerinin altında ince bir kurnazlık olduğu ileri sürülmektedir. Buna teze göre: Antlaşma, egemenlik iddialarını dondurarak Kıta'da serbestçe yer altı zenginliği arama imkânı sağlamıştır. Eğer egemenlik iddiaları geçerli olsaydı, Antarktika Antlaşması'ndan 20 yıl sonra yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Deniz Hukuk Sözleşmesi, karasal egemenliğe ek olarak, egemen devlete karasularında 200 mile kadar deniz üst ve altında egemenlik hakkı (münhasır ekonomik bölge) tanıdığı için, her hangi bir ülkenin şirketleri Kıta'da ne karada ne de denizde serbestçe yer altı zenginliği araştırması yapamayacaktı[458]. Zaten Deniz Hukuku Sözleşmesi müzakerelerinde güçlükleri azaltmak maksadıyla Antarktika zımnen kapsam dışı burakılmış ve süper devletler bundan memnuniyet duymuşlardır[459]. Sonuç olarak Antarktika Antlaşması sayesinde böyle bir sınırlandırma olmadan, bilimsel araştırma adı altında endüstri devletleri Kıta'nın tüm yer altı zenginliklerinin haritasını çıkartmak ve bir gün Antarktika Antlaşması'nı revize ederek önceden belirledikleri maden ve petrol havzalarına el koymak niyetinde olabilirler. Ne de olsa Kıta'nın olağanüstü zor koşullarında tüm yıl kapsamlı araştırma yapmak belirli bir teknolojik düzey gerektirmektedir. Bu

[457] Bernard P. Herber, "Mining or World Park? A Politico - Economic Analysis of Alternative Land Use Regimes in Antarctica", Natural Resources Journal, Vol. 31, No. 4 (Fall 1991), pp. 839 - 857, s. 855 - 856
[458] Frank Pallone, "a.g.e.", s. 553
[459] Kurt M. Shusterich, "a.g.e." s. 817

teknoloji her devlette yoktur. O halde süper devletlerarası bir paylaşımın hazırlıkları yapılıyor olabilir. Bu yabana atılır bir ihtimal değildir.

Aynı teze göre 12 Haziran 1975 tarihinde Oslo'da gerçekleştirilen 8. Danışman Ülkeler Toplantısı'nda, Antartika Antlaşması'nın mimarı ABD'nin temsilcisi Robert E. Hughes, egemenlik iddialarının altında Kıta'nın yer altı kaynaklarının ele geçirilmesi düşüncesi olduğunu vurgularken aynı zamanda Antarktika Antlaşması'nı biçimlendirirken taşıdıkları kaygıları itiraf etmiş oluyordu[460]. Antarktika Antlaşması sayesinde egemenlik iddilarını dondururken bu kaygılarından kurtuldukları gibi Kıta'yı bilimsel araştırma adı altında kendi faaliyetlerine sınırsızca açmış oluyorlardı. Bu Amerikan emperyalizminin ustaca peçelenmiş bir halinden başka bir şey değildi. Burada en önemli madde de Antartika Antlaşması'nın egemenlik iddialarını donduran IV. maddesiydi[461]. Elbette bunlar bazı tarihsel kanıtlara dayanan varsayımlardır. Birer niyet okuma değildir. Fakat çok güçlü argümanlarla desteklendiğini söylemek de mümkün değildir. Yine de Kıta'yı sınırlı da olsa madenciliğe açmayı hedefleyen CRAMRA'nın onaylanmamasının altında süper devletlere karşı duyulan güvensizliğin payı olabilir. Çünkü bu sözleşme süper devletler tarafından destekleniyordu.

CRAMRA'yı destekleyen ülkelerin başında ABD, İngiltere, Japonya ve Güney Afrika Cumhuriyeti gelmekteydi. Fakat Ekim 1990'ın son günlerinde, Santiago'da madenler konusunda yapılacak özel bir ATCM toplantısı öncesinde Amerikan Konresi, kabul ettiği bir yasayla Amerikan şirketlerine Antarktika'da madenciliği yasakladı. Ayrıca Kongre, Dışişleri Bakanlığı'na Antarktika Anlaşmalar Sistemi'nde madenciliğin yasaklanması için çalışması çağrısı yaptı. Daha da ilginç olanı, ABD başkanı Bush'un madenciliğin tamamen yasaklanmasına karşı olduğu bilinirken bu yasayı onaylamış olmasıydı. Bu gelişme üzerine CRAMRA'nın onaylanma ihtimali daha da azalmış ve mümkün olamamıştır[462].

Ayrıca yukarıda ele alındığı gibi, Malezya başta olmak üzere bir grup gelişmekte olan ülkenin, Antarktika'nın Birleşmiş Milletler vesayetinde yönetilmesinin daha adil ve katılımcı olacağı yönündeki tezlerinin özellikle süper

[460] Frank Pallone, "a.g.e.", s. 554
[461] Ayrıntılı bir analiz için Bkz: Shirley V. Scott, "a.g.e.", s.56 - 59
[462]Bernard P. Herber, "a.g.e.", s. 855, dpn:79

devletler tarafından destek görmemesi de şüpheleri arttıracak niteliktedir. Çünkü bu, süper devletlerin Kıta'yı mümkün olduğunca az devletle paylaşmak niyetlerinin bir göstergesi sayılabilir. Hatırlanırsa ABD, Washington Konferansı'nın hazırlık döneminde Sovyetleri'i dışarda bırakmak için çaba göstermiş fakat başarılı olamamıştır. Eğer başarsaydı, Kıta'yı ABD liderliğindeki müttefiklerin kontrolüne almış olacaktı. Prüz çıkartabilecek Arjantin ve Şili gibi ülkeler de arka bahçe düzenlemesiyle hizaya getirilebilirdi.

Antarktika Antlaşması'na göre Kıta öncelikle bilimsel araştırma amaçlı olmak üzere barışcıl amaçlarla serbestçe kullanıma açık olsa da Kıta'nın, 'Özel Koruma Alanı' (Specially Protected Area / ASPA), 'Özel Yönetim Alanı' (Specially Managed Area / ASMA) ve 'Tarihi ve Anıtsal Alan' (Historic Site and Monument / HSM) statüleri altında Danışman Ülkeler arasında paylaşıldığı gözden kaçmamaktadır[463]. Kıta'nın Danışman Ülkeler Toplantıları kararlarıyla ASPA, ASMA ya da HSM adı altında yüzölçümü tanımlanmış çeşitli büyüklükteki bölgeler halinde belirli bir Danışman Ülkeye tahsis edilerek parsellendiği öne sürülebilir. Bu bakış açısından, arslan payını da Yeni Zelanda, ABD ve İngiltere'nin aldığı görülmektedir.

Biz burada 'şeytanın gör dediği' misali, en kötü olasılıklara ilişkin görüşleri ortaya koymaya çalıştık. Kıtanın geleceğine ilişkin bizim görüşümüz farklıdır.

4.4. Antarktika Antlaşmalar Sisteminin Geleceği

Antlaşmalar sisteminin geleceği aslında Antarktika'nın geleceği demektir. Bu gün sosyal bilimler Kıta'yla ilgili olarak iki konuda çok mesayi harcamaktadır. Birincisi yönetim ikincisi de doğal çevrenin insan faaliyetlerinden korunmasıdır. Bunlar birbiriyle de bağlantılıdır. Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin Kıta'nın korunmasında yeterli olup olamayacağı tartışmaların odağını oluşturmaktadır. Bu açıdan sistemin en önemli unsuru da Madrit Protokolü ve ekleridir[464]. Yönetsel açıdan Protokole yönelik değerlendirmelerde, protokol eklerinin revize edilmesinde

---

[463] Bkz: The Secretariat of Antarctic Treaty, internet sitesi, 'Pretcted Areas database' sekmesi, örneğin,
https://www.ats.aq/devPH/apa/ep_protected_search.aspx?type=0&num=&name=&prop=42&lang=e
https://www.ats.aq/devPH/apa/ep_protected_search.aspx?type=0&num=&name=&prop=41&lang=e

[464] Klaus Dodds (2), "Governing Antarctica: Contemporary Challenges and the Enduring Legacy of the 1959 Antarctic Treaty", Global Policy Volume 1 . Issue 1 . January 2010, s.108

karar mekanizması, taraf devletlerin operasyon izni verme yetkisi, Sekretaryaya operasyon öncesi ve sonrası ön bilgi ve son bilgi verilmesi, yıllık rapor sunulması konuları dikkat çekmektedir. Çevrenin korunması bakımından ise çok daha karmaşık sorunlar bulunmaktadır. En çok suistimal burada yaşanmaktadır. Daha önce değinilenlere ek olarak özellikle Japonlar tarafından bilimsel araştırma kisfesi altında balina avcılığı yapılmasının önlenememesi güncel meseledir. Daha spekülatif olanı, Madrit Protokolü'nün revizyonunun Danışman Ülkeler tarafından talep edilebileceği 2048 yılından itibaren olabileceklere ilişkin öngörülerdir.

4.4.1. Karar Mekanizmasında Değişiklik Talepleri

Antarktika Antlaşması karar sistemine BM düzeyinde ilk yazılı itiraz 29 Eylül 1982'deki genel kurulda dönemin Malezya Başbakanı tarafından yapıldı. İtiraz, üzerinde yerleşik hiçbir topluluğun bulunmadığı Kıta'nın insanlığın ortak varlığı olduğu ve bu amaçla BM kontrolüne ya da vesayetine alınması gerektiği, uluslararası deniz hukuku çalışmaları kapsamında dikkatlerin Antarktika'ya çevrilmesi gerektiği görüşüne dayanıyordu. Aynı yıl 9 Aralık'ta Jamaika'da yapılan BM Deniz Hukuku Sözleşmesi imza töreninde bu kez Malezya dışişleri bakanı benzer bir çıkış yaptı. Malezya bu tutumunu Mart 1983'te Yeni Delhi'de yapılan Bağlantısızlar zirvesinde de sürdürdü ve yayınlanan deklerasyonun ekonomi bölümüne iki paragraf olarak Antarktika konusunu dahil ettirmeyi başardı. Bu paragraflarda, 38. BM genel kurul toplantısında Antarktika konusunda kapsamlı bir çalışma yapılması talep ediliyordu. Bu kapsamda Kıta'da uluslararası işbirliğinin genişletilmesi amacıyla Antarktika Antlaşması'nın da ele alınması isteniyordu. Bu başarısından cesaret alan Malezya, yanına Barbuda ve Antigua'yı da alarak 11 Ağustos 1983'te resmi başvuru yaparak BM 38. Genel kurul gündemine Antarktika'nın dahil edilmesini istedi. BM nezdindeki tartışmalarda Malezya ve Bağlantısızlar, Antarktika'nın uluslararası toplum (yani BM) tarafından yönetilmesini ve "ortak miras" kapsamına alınmasını savunurken, Danışman Ülkeler, Antarktika Antlaşması'nın başarı, üstünlük ve açıklığından söz ederek alternatif bir rejim tesisinin tehlikelerine vurgu yapıyorlardı. Danışman Ülkelerin lobi gücü ve Bağlantısızlar grubunun başkanı Hindistan'ın ve

Arjantin'in desteklememesi nedeniyle Danışman Ülkeler Antarktika'nın BM'de oylanma aşamasına gelmesini engellemeyi başarmışlardır[465].

Neden BM deniz hukuku ile Antarktika'yı bir araya getirmeye çalışıyorlardı? BM deniz hukuku konferansları daha 1958'de başlamıştır. Ancak BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (United Nations Convention on Law of the Sea / LOS) ortaya çıkması 1982 yılında mümkün oldu. BM'deki itirazların ortaya çıkışının aynı tarihe rastlaması tesadüf olamaz. Bağlantısızlar, Antarktika Antlaşması'nın özellikle CCAMLR'nin geçerlilik alanı açısından BM Deniz Hukuku Sözleşmesiyle yetki çatışması yaratacağı tezini işlemek istiyorlardı. CCAMLR, 60^0 Güney Enleminin güneyindeki tüm sularda uygulanmak üzere düzenlenmişti. Fakat Antarktika Antlaşması'na taraf olmayan ülkeleri bağlayıcı bir niteliği yoktu. Oysa BM Deniz Hukuku Sözleşmesi tüm üye ülkeleri bağlayıcı nitelikteydi ve Bağlantısızlar, Antarktika suları dahil olmak üzere uygulanabilir olanın BM sözleşmesi olduğu tezi üzerinden, seçkinler klubü olarak niteledikleri Danışman Ülkeler bloğunu dağıtmayı deniyorlardı. Günümüzde de özellikle CCAMLR'ye aykırı şekilde yapılan balıkçılık faaliyetleri bir sorun olarak varlığını sürdürmekte, turizm amaçlı gemi seferleri küresel ısınmanın da kolaylaştırıcı etkisiyle yaygınlaşmaktadır. Bu konular Antartika Antlaşmalar Sistemi'nin güncel problemlerini yansıtmaktadır. Sistem revize edilerek bu sorunlara cevap verebilir hale getirilebilecek midir?[466].

BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde Antarktika ile ilgili bir düzenleme yoktur. Mesele, deniz hukukunun netleştirmek durumunda olduğu kıta sahanlığı, münhasır ekonomik bölge, deniz tabanı sınırı gibi kavramların netlik kazanması bakımından Antarktika'nın coğrafi zorluklar yaratmasıdır. Çünkü kıyı yıldan yıla değişen bir buzul yapısına sahip olup, Ross Denizi örneğinde görüldüğü gibi koca bir buzul denizi de söz konusu olabilmektedir. Bu nedenle, kıyı deniz ilişkisi nereden başlatılacak? sorunu öne sürülmektedir[467]. Aslına bakılırsa bunlar Antarktika üzerinde egemenlik iddiları bulunan ülkelerin odaklandığı meselelerdir. Gelecek

---

[465] Moritaka Hayashi "The Antarctica Ouestion in the United Nations", Cornell International Law Journal: Vol. 19: Iss. 2, Article 7. 1986, s. 275 - 279

[466] Donald R. Rothwell (3) "The Law of the Sea and the Antarctic Treaty System: Rougher Seas Ahead for the Southern Ocean?**"**, s. 113, 124 - 125

[467] Stuart B. Kaye & Donald R. Rothwell, "Southern Ocean Boundaries and Maritime Claims: Another Antarctic Challenge for the Law of the Sea?", Ocean Development & International Law, 33: 359 – 389, 2002, s. 373

onların öngürdükleri gibi şekillenirse, deniz hukuku çerçevesinde bir takım haklar öne sürebilmek için şimdiden teorik hazırlık içerisinde oldukları anlaşılmaktadır.

Antarktika Antlaşmalar Sistemi ile BM Deniz Hukuku Sözleşmesi arasında bir uyuşmazlık çıkması ihtimali zayıftır. Ama gerek Antarktika Antlaşması gerekse Madrit Protokolünde değişiklik yapılması Antlaşmanın XII. Maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerine bağlanmıştır. Buna göre Danışman Ülkelerin oybirliği gerekmektedir. Madrit Protokolünde değişikliği düzenleyen 25. Madde, her zaman bir itiraz konusu olabilecek niteliktedir ve "seçkinler kulübü" nitelemesini haklı çıkartmaktadır. Çünkü Protokolün kendisi ve en önemli unsuru olan eklerde değişiklik bile Danışman Ülkelerin oybirliğini gerektirmektedir. Ayrıca bir BM üyesi ülke sonradan gerçekleştirdiği bilimsel çalışmalar ile Antarktika'da kendisini ispatlamış ve Danışman Ülke statüsü kazanmış olsa bile Protokolün yürürlüğe girmesinden 50 yıl sonra yapılabilecek bir revizyon konferansında bu ülkenin belirleyici olma hakkı son derece sınırlıdır. Çünkü böyle bir durumda karar verme yetkisi, Protokolün yürürlüğe girdiği tarihte Danışman statüsünü kazanmış ülkelerin dörtte üçünün yer aldığı bir toplantıda sağlanacak çoğunluğa tanınmıştır. Değişiklik kararının yürürlüğe girmesi ise, Danışman Ülkeler tam sayısının Protokolün yürürlüğe girdiği tarihte Danışman olan ülkelerin de içerisinde yer aldığı dörtte üç çoğunluğunun onayına bağlanmıştır[468]. Dolayısıyla Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin Protokol gibi çok önemli bir unsurunda revizyon konferansı, Protokolün yürürlüğe girmesinden 50 yıl sonra istenebilmekte ve 50 yıl önceki kurucu ülkelerin vesayetine bırakılmaktadır. Bu seçkinciliğe itiraz edilmesi kimseyi şaşırtmamalıdır.

4.4.2. Antlaşma ve Protokollerde Değişiklik Olasılıkları

Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin tarihsel gelişimine dikkatli bakılırsa görülecektir ki: Gelecekte, taraf ülke ve danışman ülke sayısındaki artışın devam edeceği tahmin edilmekle birlikte Antarktika Antlaşması'nda önemli değişiklikler beklenmemelidir. Çünkü Antarktika Anlaşmalar Sistemi, temel prensipleri belirleyen Antarktika Antlaşması'nın etrafında ek sözleşme ve protokollerle genişlemekte ve kurumsal olarak yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla değişim ve gelişim, güncel ihtiyaçlara göre özellikle ek sözleşme, protokol ve bunların teknik uygulama

[468] Bkz: "Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü" BKK, 2017/10272, m. 25 / f. 2, 3, 4; Antarktika Antlaşması, R.G. 18 Eylül 1995 Pazartesi, Sayı. 22408, m. XII

ekleriyle gerçekleştirilmektedir[469]. Değişiklikler de bu niteliksel ekler içerisinde ya da yeni ekler getirilerek yapılacaktır. Dolayısıyla Sistemin presipler çerçevesinde bir değişiklik beklemiyoruz. Değişiklikler, taraf ülke sayısında artış, karar mekanizmasında temsilin genişletilmesi, yasal, yönetsel ve teknik yoğunlaşma konularında beklenmelidir. Güncel sorun alanlarından kaçak avcılık, çevre kirliliği ve turizmde yoğunlaşma Sistem'in idari ve hukuksal yapısının geliştirilmesi ihtiyacını doğuracaktır. Özellikle, taraf devletlerin iç hukukuna bırakılmış operasyon onaylarına ilişkin prosedürlerin sıkılaştırılması; koruma alanlarının sayısı arttırılarak turizme elverişli bölgelerin daraltılması; Mavi Tuna Balıklarının Korunması için Sözleşme (1993) ve BM Uluslararası Deniz Hukuku Sözleşmesi, Balina Avcılığının Düzenlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşme gibi ilişkili normlarla Antarktika Antlaşmalar Sistemi arasında, türlerin korunması ve kıta sahanlığı gibi konularındaki hüküm farklılıklarının[470] giderilmesi; çevresel hassasiyet göstermeyen taraf devletlere tazminat yükümlülükleri getirilmesine yönelik yeni kurallar beklenmelidir.

Nitekim ticari turizm faaliyetlerinin kontrolünün güçlendirilmesi için AAS içerisinde "ekosistem hizmetleri vergisi" (a payment for ecosystem services: PES) adında bir sistem kurularak turistler ya da turizm operatörlerine ek vergi yükümlüğü getirilerek finanse edilecek bir ortak yönetim ve izleme sistemi kurma düşüncesi gündemdedir. Fakat 29 Danışman Ülke arasında bir oydaşma henüz sağlanamamıştır. Bu öneri ilk kez 2012 yılı Danışman Ülkeler Toplantısında Hollanda tarafından üyelerin dikkatine sunulmuştur. PES, Birleşmiş Milletler'in 2005 Milenyum Ekosistem Değerlendirmesi'nde kullanılmasından beri bilinmektedir ve onu Rio Zirvesi'nden (1992) sonra, çevre korumacılığı açısından en umut verici yenilik olarak değerlendirenler de olmuştur. Sistemden beklenen, çevre korumanın finansmanını Danışman Ülkelerin lütfuna bağlı kalmaktan kurtararak, sürekli bir gelir akımı sağlamasıdır. Karar mekanizması, Sistem içerisinde oluşturulacak ve kararlar danışman ülkeler tarafından uygulanacaktır. Kıta'ya turist götürme hakkı elde etmek, belirlenen vergiyi ödemeye bağlı olacaktır. Bir çeşit lisans olan bu hakkın tur şirketlerine satışına Antarktika Tur Operatörleri Birliği'nin (IAATO) aracılık etmesi de düşünülmektedir. IAATO üyesi olmayan tur operatörlerinin ise

[469] Benzer bir değerlendirme için Bkz: Klaus Dodds (2), "a.g.e.", 110
[470] Ayrıntılı bilgi ve örnekler için Bkz. Klaus Dodds (2), "a.g.e.", s. 112 - 114

Uluslararası Denizcilik Organizasyonu (IMO) ve liman hizmeti veren Danışman Ülkeler aracılığıyla PES'e dahil edilebileceği öngörülmektedir. Böylece Kıta'ya yönelik turistik operasyonların bu lisans üzerinden daha kolay izlenebileceği ve ek vergi nedeniyle daha pahalı hale gelecek olan turlara katılımın azaltılabileceği düşünülmektedir[471].

Madrit Protokolü ile sisteme eklenen bir yenilik de Çevresel Etki değerlendirme raporudur. Buna göre Kıta'da her hangi bir yapı inşa etmek isteyen taraf, bir Çevresel Etki Değerlendirme (EIA) raporu hazırlayıp Sekretarya'ya vermek zorundadır. İlk Rapor, projenin küçük ya da geçici bir çevresel olumsuz etkiden daha az etkisinin olacağını ortaya koyuyorsa projeye devam edilebilmektedir. Eğer ilk raporda bu tespit yapılamamışsa Kapsamlı Çevresel Değerlendirme Raporu hazırlanmakta ve bu rapor Çevre Koruma Komitesi'nin de görüşü alınarak Danışman Ülkeler toplantısında karara bağlanmaktadır. İlk Raporun hazırlanması projeyi teklif eden ülkeye bırakıldığı için, Kapsamlı Rapor aşamasına geçilmesi tamamen bu ülkenin insafına bırakılmış ya da kamuoyu baskısına kalmış olmaktadır. Bu sistem yetersiz görülmektedir[472]. Fakat bu konuyu, Antarktika Antlaşması'nın VII. Maddesinde düzenlenen serbest denetleme yetkisiyle beraber ele almak gerekmektedir. Bu maddeye göre Danışman Devletler diledikleri zaman gözlemci tayin ederek Kıta'daki sabit ya da hareketli her tesis ya da araç üzerinde serbestçe denetim gerçekleştirme yetkisine sahiptir. Dolayısıyla, çevresel etki değerlendirmenin ön aşamasında tespit yetkisinin proje sahibi ülkenin kendisine bırakılmış olması kötüye kullanılır ve çevreye etkisi küçük veya geçici düzeyin altında olmadığı halde böyle gösterilerek tesis kurulmuş olursa, akabinde yapılacak denetimler ile bunun tespiti mümkündür. Bu gibi tespitler karşısında ilgili ülkeye uygulanacak yaptırım Madrit Protokolüyle belirlenebilir. Dolayısıyla gelecekte, ÇED uygulamalarının ATS bünyesinde daha kurumsal hale getirilmesine yönelik değişiklik talepleri beklenmelidir.

---

[471] Ayrıntılı bir analiz için Bkz. Jane Verbitsky, "Ecosystem services and Antarctica: The time has come?", Ecosystem Services 29 (2018) 381–394, özellikle s. 383 - 388

[472] Peter Convey, Kevin A. Hughes & Tina Tin, "Continental governance and environmental management mechanisms under the Antarctic Treaty System: sufficient for the biodiversity challenges of this century?" 2012, Biodiversity, 13: 3 - 4, pp. 234 - 248, s. 242; Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrit Protokolü), Ek-1, m. 1 - 4

Karar mekanizmasının seçkinciliği sorunu Danışman Ülkeler tarafından da zımnen kabul edilmiş olacak ki danışman ülke statüsüne kabulde Antlaşmanın gerekli gördüğü "Kıta'da bilimsel araştırmalar yaparak kendini ispatlama" ölçütü yanında politik öncelikler uygulanarak özellikle B.M. nezdinde itirazda bulunan üçüncü dünyanın (gelişmekte olan ülkeler) temsilinin sağlanmasına hassasiyet gösterildiği anlaşılmaktadır. Örneğin 1980'li yıllarda, Batı Almanya bilimsel araştırma performansındaki tatmin edici düzeye rağmen danışmanlık statüsü için bekletilmişken, Hindistan, Çin, Brezilya gibi dünyanın farklı bölglerini temsil eden ülkeler danışmanlık statüsüne çabucak yükseltilmiştir. Doksanlı yıllarda ise Ukrayna gibi eski Sovyet ülkeleri ve Estonya gibi yeni AB üyeleri Antlaşmaya taraf yapılırken, 90'larda oluşturduğu bilim programı kapsamında yazlık bir üs kuran ve bu üsse 2005 yılında küçük bir uçak pisti ve uçuşları Pakistan'dan izlemeyi sağlayacak bir kontrol odası ve bilgisayarlı uydu gözlem sistemi kuran ve 2010 yılında bu üssü sürekli işler hale getirme kararı alan Pakistan bu güne kadar danışman ülke statüsüne alınmamıştır[473]. Bu durum, 90'lardan itibaren, liberal demokratik niteliği hiç ya da çok zayıf olan ülkelere ve terörizm gibi küreselleşmiş tehditleri desteklediği varsayılan ülkelere karşı negatif bir tutum takınıldığı şeklinde yorumlanabilir. Ama bu yorumun bilimsel nitelik kazanabilmesi için daha fazla kanıt gerekir.

4.4.3. Egemenlik İddiaları Hortlar mı?

Antarktika Antlaşması'nın 4. Maddesi bir taraftan Antlaşmanın mihenk taşı olarak görülürken diğer taraftan geleceğe ilişkin yumuşak karnı olarak değerlendirilmektedir. Yukarıda ayrıntısıyla anlatıldığı gibi bu madde Eskudero Planı'nın bir uzantısı olarak egemenlik iddiasında bulunan ülkelerle diğerleri arasında bir uzlaşı sağlamak için egemenlik iddilarını yok saymamış ama dondurmuştur. Öte yandan iddia odur ki Antlaşmanın yürürlüğe girdiği günden bu güne Antarktika'daki faaliyetlerin hemen tümü bir egemenlik karakteri taşımaktadır[474]. Mesele bu kadar basit değildir. Egemenlik iddialarının ertelenmesi bir ilk hamledir. Bunun peşi sıra, egemenlik iddialarının hortlamasını engelleyici

[473] Klaus Dodds (2), "a.g.e.", s. 110; https://en.wikipedia.org/wiki/Jinnah_Antarctic_Station
[474] Stuart B. Kaye & Donald R. Rothwell, "Southern Ocean Boundaries and Maritime Claims: Another Antarctic Challenge for the Law of the Sea?", s. 379

ilave kazanımlar hamlesi vardır. Bu hamlelerin sonuncusu ve belki de en önemlisi Madrit Protokolü'dür. Bu protokolün iyi anlaşılması gerekmektedir. Antarktika Atlaşmalar Sistemi'nin ruhu Kıta üzerinde egemenlik çatışmalarını sadece ertelemek değil, egemenlik iddialarının yeni çatışmalar yaracak şekilde yeniden hortlamasını engellemektir.

Burada 'bağlamsal çarpıştırma' (contextual mapping) yaklaşımını (s. 11) hatırlayıp, sosyal süreç (social process), güç süreci (power process) ve kurucu süreçten (constitutive process) oluşan üç bileşenli dinamik bir süreç analizi yapacak olursak: Uluslararası Jeofizik Yılı bir sosyal süreç aşamasıydı. Bu aşamada devletler işbirliği içerisinde Antarktika'da vãrolma mücadelesi verdiler. Bu aşamada başarı sağlanması ve II Dünya Savaşı'nın iki kutuplu bir dünya meydana getirecek şekilde sonuçlanması Antarktika özelinde bir güç mücadelesi şekillendirdi. Washington Konferansı öncesindeki çözüm arayışları ve gizli ikili müzakereler bür güç süreci aşamasıydı. Güç süreci aşaması net bir üstünlük ile sonuçlandırılamayınca kurucu süreç Antarktika Antlaşması olarak şekillendi. Kurucu sürecin dinamizmini gösteren gelişme ise CRAMRA kabul ettirilmeye çalışılırken Madrit Protokolünün hayat bulmuş olmasıdır. Çünkü kurucu sürecin yarattığı denge izafidir. Bağlam değişmektedir. Bağlamsal değişim bilimsel ve teknik ilerlemeden, Madrit Protokolü'nün çözüm getiremediği balina avcılığı ve genişleyen turizm gibi sorunlardan ve gelişmekte olan ülkelerin söz hakkı taleplerinden ileri gelmektedir. Bağlamın değişmesi yeni bir güç sürecini doğuracaktır. Ancak Antarktika Antlaşmalar Sisteminin oluşturduğu kültür, kurucu sürece düşük yoğunluklu bir çatışma ile geçilmesini sağlayabilir. CRAMRA'dan Madrit Protokolüne geçiş de böyle olmuştur.

Antarktika Antlaşmalar Sistemi Kıta'nın korunmasında umut olma özelliğini (Uluslarararası Jeofizik Yılı'ndan itibaren gelen kültürel dinamizmini) koruyabildiği sürece egemenlik iddiaları çatışma iklimi yaratacak şekilde hortlamayacaktır. Çünkü Antarktika uluslararası hukukun geleneksel egemenlik hakkı prensipleriyle tartışılmaya müsait değildir. Bu tartışma geçmişte denenmiş ama bir yere varmamıştır. Elbette yeni prensipler üretilebilir ve tartışma yeniden açılabilir. Ama bağlam klasik egemenlik kavramı çerçevesinde hareket etmeye elverişli değildir.

Antarktika Antlaşmalar Sistemi, Washington Konferansından bü güne kadar olduğu gibi dinamizmini kaybetmediği sürece egemenlik tartışmalarının bir adım önünde yol almaya devam edecektir.

Günümüzde sistemin dinamizmi bakımından, Antarktika ile ilgili diğer sözleşmeler, resmi veya sivil toplum kuruluşları ile uyum ve birlikte çalışma konusu öne çıkmaktadır. Çünkü Kıta'nın ekosistemine yönelik tehditler avcılık ve turizm gibi kitlesel eylemlerden gelmektedir. Örneğin Balina Avcılığı, Antarktika Antlaşması'ndan on yıl önce özel bir sözleşmeyle* düzenlenmeye çalışılmış olmasına ve Madrit Protokolü'ndeki deniz memelileri ve bütünsel ekosistem yaklaşımına rağmen engellenememektedir[475].

Öncelikle işbirliği yapılması gerekli görülen kuruluşlar, Deniz Tabanı Otoritesi, Uluslararası Denizcilik Organizasyonu, Uluslararası Balinacılık Komsiyonu, Kıta Sahanlığı Komisyonu, Gıda ve Tarım Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Çevre Programı, Uluslararası Hidrografi Örgütü, Antarktika ve Güney Okyanusu Kualisyonu, Doğanın Korunması İçin Uluslararası Birlik, Uluslararası Antarktika Tur Operatörleri Birliği olarak sayılmaktadır. Bunların önemli bir kısmı Birleşmiş Milletler teşkilatının alt organlarıdır. Bu kurumların Danışman Ülkeler toplantılarına ve CCAMLR toplantılarına davet edilmesi önerilmektedir[476]. Dolayısıyla konu yine Antarktika Antlaşmalar Sistemi İle BM'nin birleştirilmesi gayretlerine gelmektedir. Bizce bu gayret manasızdır. Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin Kıta'da ve Güney Okyanusu'nun Protokol kapsamında olan bölgesinde 'bilimsel çalışmalarla rüşt ispatlamaya dayalı söz hakkı elde etme' ilkesinden taviz verilmemelidir. Ancak Protokolün yürürlüğe girdiği tarihte Danışman Ülke statüsü kazanmış ülkelere diğer Danışman Ülkeler alehine tanınmış vesayet yetkisinin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Turizm gibi barışçıl olmakla birlikte kitlesel nitelik taşıyan faaliyetler kontrol altında tutulmalı, yasa dışı avcılığa karşı Antarktika Antlaşması Sekretaryası'nın elini güçlendirici ekonomik ve idari nitelikli yetkiler ihdas edilmelidir. Örneğin, yasa dışı avcılık şüphesi uyandıran gemi ve araç - gerece

* International Convention for the Regulation of Whaling (ICRW)

[475] Gillian Triggs (2), "The Antarctic Treaty System: A Model of Legal Creativity and Cooperation", Science Diplomacy, 2006, s. 46

[476] Gillian Triggs (2), "a.g.e.", s.46-47

el konularak, soruşturma neticesi suçu kesinleşen vakalarda bu araçların satılarak Sekretarya'ya gelir kaydedilmesini sağlayan düzenlemeler yapılabilir.

Madrit Protokolü'nde revisyon istenebilecek yıl olan 2048'den sonra olabileceklere ilişkin projeksiyonlarda egemenlik iddialarının tekrar gündeme gelebileceği kaygısının ortaya konması tamamen yersiz olmamakla birlikte, Antarktika Antlaşması'nın yürürlük tarihinden 30 yıl sonra revizyon konferansı istenebileceğine ilişkin hükmünün[477] geçmişte yarattığı benzer kaygıların boşa çıktığı unutulmamalıdır. O günden bu güne Antarktika Antlaşmalar Sistemi, Madrit Protokolü'nün eklenmesiyle çok daha güçlü hale getirilmiştir. 2048'de de benzerinin gerçekleşme olasılığı bizce daha güçlüdür.

Uluslararası Jeofizik Yılı'ndan bu yana Antarktika'da jeopolitika ve bilimsel araştırma iç içe geçmiştir. Kıta'nın kendina has koşulları ve coğrafi konumu onu Soğuk Savaş'ın güvenlik politikalarının uzağında tutmakla birlikte süper devletlerin bilimsel motivasyonlu jeo-stratejik boy ölçüşmesinin zemini konumuna taşımıştır. Diğer devletleri de süper olanların lojistik olanaklarından yararlanmak için onların yanında kümelenmeye zorlamıştır. Dolayısıyla Antarktika özelindeki jeopolitika Antarktika Antlaşmasından bu yana giderek artan bir uluslararası bilimsel-lojistik işbirliği mecburiyeti yaratmıştır. Ülkeler jeo-stratejik çıkarlarını bu isbirliği paydasında geliştirmeye çalışmaktadırlar[478].

Antarktika Antlaşmalar Sisteminin emperyalist bir kurum olduğunu ileri sürenler bile bu kurumun egemenlik iddialarını ve haklarını aşındırdığını ve zaman içerisinde daha da aşındıracağını ileri sürdüklerine göre[479] Sistemin, egemenlik iddiaları üzerinden yeni çatışma olasılığını uzun vadede daha da azaltacağı ileri sürülebilir.

4.5. Süper Devlet Olmak ve Antarktika Uzay Araştırmaları

Antarktika Antlaşması öncesi yani Washington Konferansı öncesindeki kapalı müzakereler dönemini ve Konferans sürecini hatırlarsak, Antlaşma'nın şekillenmesinde dönemin iki süper gücü olan ABD ve SSCB arasındaki tutum

[477] Bkz: Antarktika Antlaşması, ", R.G. 18 Eylül 1995 Pazartesi, Sayı. 22408, Mad. XII f.2/a
[478] Simon Naylor vd. "Science, Geopolitics and the Governance of Antarctica", Nature Geoscience, Vol.1, March 2008
[479] Shirley V. Scott, "a.g.e", s, 59 - 60

benzerliğinin etkisi büyük olmuştur. Bu iki süper güç Kıta üzerinde egemenlik öne sürmeyeceklerini, tarihten gelen haklarını saklı tuttuklarını ve diğer devletlerin egemenlik iddialarını tanımayacaklarını deklare etmişlerdir. Egemenlik iddialarının dondurulmasında en etkili unsur da bu tutum olmuştur.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden itibaren başlayan iki kutuplu dönemde iki süper güç arasında başlayan balistik rekabet, 1980'li yıllarda Amerikan Başkanı Reagan tarafından başlatılan Strategic Defense Initiative (Stratejik Savunma Konsepti) veya Star Wars (Yıldız Savaşları) adıyla bilinen projesiyle, uzay rekabeti boyutu kazanmıştır. Çünkü bu proje Sovyet balistik füzelerini uzaydan kontrol yoluyla etkisiz hale getirme ya da lazer teknolojisiyle uzaydan imha etme fikrine dayanıyordu. Bu konsep değişimi Amerikan bilimsel araştırmalarında büyük bir boyut değişikliği yaratmış kutup araştırmalarına yerkürenin sırlarını çözmenin ötesinde, uzaya yönelik bir bakış kazandırmıştır[480]. Kuzey Kutbu'nun SSCB'nin çok daha etkin olduğu bir bölge olması nedeniyle ABD Antarktika'ya özel bir önem vermeye başlamıştır. (Burada Operation Hıgh Jump hatırlanmalıdır)

Stratejik Savunma Konsepti (SDI) Amerikan savunma sanayisinin içerisine sivil bilimsel araştırmaları yani üniversiteleri katarak, savunma sanayini üretken bir ekonomik sektör haline getirirken, Sovyetlerdeki silahlanma harcamalarını büyüttü ve verimsizleştirdi. Çünkü çok para harcanarak oluşturulan Sovyet balistik füze sistemlerinin stratejik değerini yitirmesine sebep oldu. Bu durumda Sovyetler yeni bir karşı teknoloji kurma gayreti içerisine girdiler ama ekonomik ve verimli bir karşı teknoloji kuramadıkları gibi devasa silah sanayi harcamaları içinden çıkılmaz bir hal aldı. Süreç Sovyetler'in mali ve siyasi bakımdan çökmesiyle son bulunca[481], bölgesel bir süper güç niteliğinde Rusya Federasyonu ortaya çıkarken, doğan boşluğu doldurmaya aday bir Çin Halk Cumhuriyeti yeni süper güç adayı olarak sahneye çıkmıştır.

Bizi burada ilgilendiren ise bu süper güçlerin Antarktika'yı bir uzay araştırmaları ve uzay rekabeti alanı haline getirip getirmedikleridir. Bizce Kıta, süper

---

[480] Gerold Yonas, "Research and the Strategic Defense Initiative", International Security, Vol. 11, No. 2 (Fall, 1986), pp. 185-189, The MIT Press

[481] Andrew E. Busch, "Ronald Reagan and the defeat of the Soviet empire", Presidential Studies Quarterly, Vol. 27, Issue 3. *(Summer 1997)* p. 451 (HTML); Gerold Yonas, "a.g.e.", 187-189

devletler için, birçok bilim dalı yanında özellikle uzay araştırlamaları bakımından özel bir öneme sahiptir. Şimdi bu iddiamızın sebeplerine bakalım.

4.5.1. Amerikan Üsleri: Olanakları ve Faaliyetleri

Antarktika'da Amerika tarafından işletilen 21 kamp, 1 sığınak ve asıl önemlisi üç tane sürekli kullanılan üs bulunmaktadır. Bu üsler büyüklük ve önem sırasına göre McMurdo (1200 kişi kapasiteli), Amundsen-Scott (250 kişi kapasiteli) ve Palmer'dır (45 kişi kapasiteli)[482].

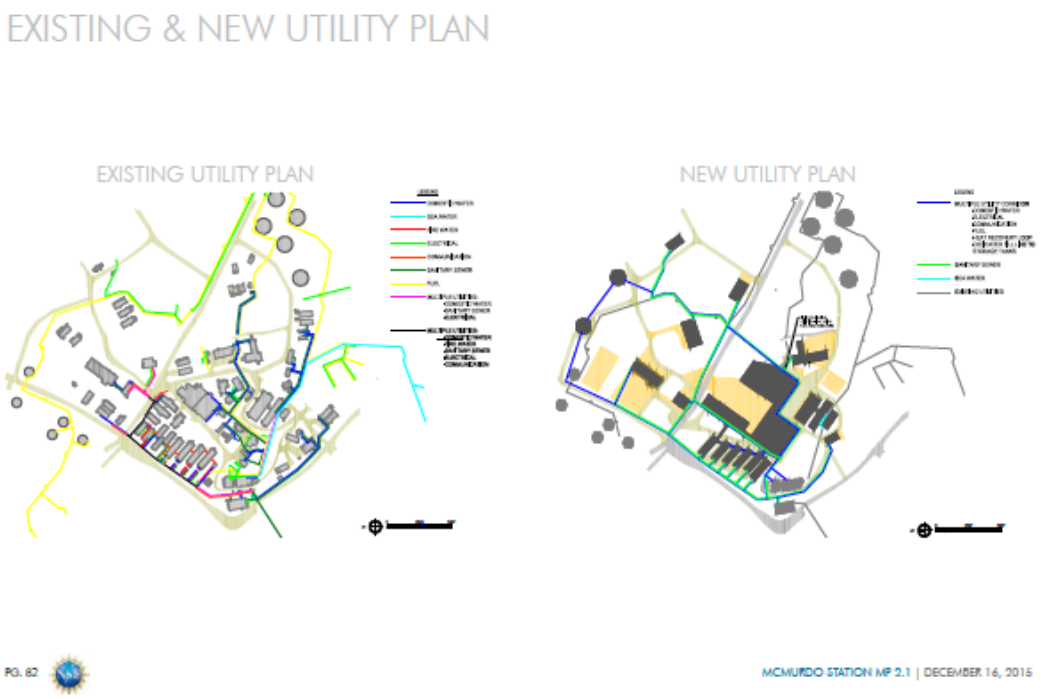
Yanda üç önemli Amerikan üssünün kıtadaki yerleri görülmektedir.

Amerikalıların Uluslararası Jeofizik Yılı'nda inşa ettikleri 5 istasyondan biri olan ve Ross Denizi kıyısında bulunan **McMurdo Üssü** günümüz Antarktika Amerikan üslerinin merkezi konumundadır. 1999 yılından itibaren yürütülen iki master planla üs tam donanımlı bir bilimsel araştırma yerleşkesi haline getirilmiştir. İkinci master plan ile üssün kapalı mekânları ve ünitelerindeki dağınıklık giderilerek, enerji, zaman ve işgücü kayıpları azaltılmış ayrıca mekân verimliliği arttırılmıştır. Üste ters ozmos teknolojisi ile günde 300 ton kullanma suyu üretilir. Bu sistemden sağlanan atık ısı binaların ısıtılmasında kullanılarak yılda 1600 ton yakıt tasarrufu sağlanır. Her bir kişinin günlük ortalama 300 lt su kulanması mümkündür. Atık sular yağdan ve biyolojik kalıntılardan arıtılır, çıktılar günlük izlenir zararsız hale getirilmiş sıvı atıklar 500 metre ileriye derin suya bırakılır. Hiçbir katı atık yakılmaz, türlerine göre ayrılıp biriktirilir, ambalajlanır ve ABD'ye geri gider. En son teftiş edilliği 2004-05 sezonunda, Avustralya'lı müfettişler tarafından Madrit Protokolü ve eklerine aykırı hiçbir çevre-zararlı etkinlik bulgulanmamıştır[483].

---

[482] https://eies.ats.aq/Ats.IE/ieGenRpt.aspx?idParty=42&period=3&idYear=0#6ce86bad-4437-47d5-a306-eecacb107545

[483] "Report of an Inspection under Article VII of the Antarctic Treaty and Article 14 of the Protocol on Environmental Protection JUNE 2005", Scott Base And McMurdo Statıon, Bölüm 4; "Fınal

Kaynak: McMurdo Master Plan 2.1, 2015, s.82

Yukarıda McMurdo Üssü'nün ikinci master plan öncesi ve sonrası krokisi görülmektedir. Soldaki kroki eski halini, sağ taraf ise yeni halini yansıtmaktadır. Görüldüğü gibi özellikle merkezdeki kapalı mekanlar bütünselleştirilmiştir. Böylece alan verimliliği ve mikro klimal alan büyüklüğü artırılmıştır. Aşağıda ise üssün kuzeyden kuş bakışı yerleşim planını görüyorsunuz. Üssün içerisinde, bilimsel çalışma alanları, sosyal alanlar, spor alanları, alışveriş alanları, dinlenme ve barınma alanları gibi bir kasabada olabilecek tüm üniteler bulunmaktadır. Üssün enerjisi akaryakıt ile çalışan jeneratörler, rüzgâr türbünleri ve solar panellerden sağlanmaktadır[484]. Akaryakıt aktarımı esnasında sızıntı oluşmaması için çok özen gösterilmekte, dağıtım tesisat sistemi ile yapılmakta, akaryakıt, bariyerli inşa edilmiş özel odalarda yer alan çelik tanklarda depolanmakta ve sızıntı izleme için özel araçla görev yapan personel çalıştırılmaktadır[485].

Comprehensıve Envıronmental Evaluatıon For Contınuatıon And Modernızatıon Of Mcmurdo Statıon Area Actıvıtıes" Ağustos 2019, s. 2 – 5, 2 – 6

[484] Üs yerleşkesinin dışarıdan ve içeriden farklı açılardan görünümleri ve açıklamalar için Bkz: McMurdo Master Plan 2.1, 16 Aralık 2015

[485] "Report of an Inspection under Article VII of the Antarctic Treaty and Article 14 of the Protocol on Environmental Protection JUNE 2005", Scott Base And McMurdo Statıon, Bölüm 4

(Kaynak: McMurdo Master Plan 2.1, 2015, s.45)

Üssün tarihsel gelişim ve dönüşümünün anlaşılması için aşağıdaki dört fotoğraf dikkatlice incelenmelidir.

Soldaki fotoğraf 1957, sağdaki ise 1972'deki görünümdür. Yerleşimin geçici yapılardan planlı bir mimari ve yapılaşmaya dönüştüğü görülmektedir. Aşağıda soldaki fotoğraf 1977'ye ve sağdaki fotoğrak ise günümüze aittir. Dikkatle bakıldığında üssün sıradan bir araştırma istasyonundan çok daha kapsamlı olduğu görülmektedir[486].

[486] McMurdo Master Plan 2.1, 16 Aralık 2015, s. 8, 9

Ayrıca 1972'den günümüze nasıl bir mimari değişim geçirdiği de gözlenmektedir. Derme çatma bir görüntüden devasa ve entegre bir fabrika görünümüne kavuşmuştur. Bunu sağlayan önemli unsur master planlar olmuştur. Ama planların uygulanması bakımından Amerikan deniz kuvvetlerinin kabiliyetini dikkate almak gerekir. Üssü 1957'de kuran Amerikan deniz kuvvetleri, üssün bu güne gelmesinde, özellikle lojistik ve inşa aşamalarında başta gelen kuvvet olmuştur. Üsleri inşa görevine atanmış uzman tabura, Görev Gücü 43 (Task Force 43) adı verilmiştir. Bu taburun bir parçası olduğu askeri operasyonun adı ise Operation Deep Freeze'dir. Bu kapsamda görevli askeri operasyon gücünün içerisinde koordine edilmiş, taşıma, yük yönetimi, koruma ve bakım, haberleşme, işletme ve diğer tamamlayıcı unsurlar yer alıyordu. Başlangıçta 34 yapıdan oluşan üs günümüzde yaklaşık 20 (49 acres) hektar alanda 100 yapıdan oluşmaktadır. İçerisinde bilim merkezi ve multidisipliner laboratuvarlar da bulunan üssün en önemli işlevi iç bölgelerde yapılacak bilimsel çalışmalara ve kurulacak üslere lojistik destek sağlamaktır[487].

Üssün güney doğu köşesine 1994 yazında 22.3 m^2 lik bir sera inşa edilmiştir. Böylece üs personelinin ihtiyaç duyacağı taze sebzelerin üste üretilmesi amaçlanmıştır. Bu aynı zamanda Antarktika'da bir ilkti ve Ulusal Bilim Kurumu (NSF), yaz sezonunda sadece gün ışığı ile üretim verimli şekilde başarılabilirse bunu genişletmek düşüncesindeydi. Aynı zamanda görsel bir hoşluk yaratılarak üs personelinin kendisini iyi hissetmesini sağlamak düşüncesi vardı[488].

2017 yılına kadar üste uydu anteni bulunmuyordu. Amerikan uydu antenleri bu üssün 33 km güneyinde yer alan Black Island'daki telekominikasyon tesisinde

[487] McMurdo Master Plan 2.1, 16 Aralık 2015, s. 9
[488] "…Addition to the Greenhouse at McMurdo Station, Antarctic [MCST9405.EAF]"

(BITF) yer almaktaydı. Ortak Kutup Uydu Programı (JPSS) kapsamında NSF ile Ulusal Deniz ve Atmosfer Bilimleri Kurumu (NOAA) ve Avrupa Meteoroloji Uyduları Organizasyonu (EUMETSAT) arasında uzun süreli bir kutup yörüngeli uydu sistemleri projesi ortaklığı amaçlandığından McMurdo'ya yeni bir uydu anten ve iletişim tesisi kurulmuştur. Böylece daha yüksek kapasiteli uydu antenleri fiberoptik kablolar, kesintisiz elektrik, hızlı müdahale, yeterli personel ve mekan olanaklarına sahip McMurdo'nun uhdesine alınarak BITF'e ek çok daha güçlü bir uydu teknolojisi alt yapısı oluşturulmuştur[489].

Üste, Master Plan çerçevesinde yenileme ve kapasite geliştirme çalışmaları devam etmekte ve 8 yıl sürmesi beklenmektedir. Özellikle, yaşı 30 yılın üzerindeki yapılar ve tesisatlar yenilenmekte, enerji verimliliği çalışmaları yapılmakta, lojistik kabiliyet geliştirilmekte, yaşam alanlarının konforu ve bilimsel altyapı geliştirilmekte, yenilenebilir enerji kullanımı arttırılarak işletme maliyetlerinin azaltılmasına çalışılmaktadır. 2027'de tamamlanacak modernizasyon neticesinde, araç ve ekipman merkezi, genel hizmet binası, acil durum binası, bilimsel saha destek birimi, alış-veriş merkezi, iyileştirme - geliştirme merkezi yenilenmiş ve iki yeni barınma binası hizmete girmiş olacaktır[490].

Mcmurdo'dan sağlanan destekle işletilen, ABD'nin diğer üssü **Amundsen-Scott** (The Amundsen-Scott South Pole Station) Güney Kutup noktasının 2835 metre yakınında ve 2742 metre kalınlığında buz tabakası üzerindeki pozisyonuyla dikkat çekmektedir[491].

---

[489] "…Construction, Operation, and Maintenance of a Satellite Communications Antenna (Ross Island Earth Station) at McMurdo Station, MCST1801.IEE", s. 3 - 4

[490] "Fınal Comprehensıve Envıronmental Evaluatıon For Contınuatıon And Modernızatıon Of Mcmurdo Statıon Area Actıvıtıes" Ağustos 2019, s. 3-3

[491] "Australian Antarctic Treaty Inspections December 2016, Amundsen-Scott South Pole Station (United States) " s. 6

Soldaki fotoğraf üssün kutup noktasından görünüşünü yansıtırken, sağdaki fotoğraf üssün ana binasının girişini göstermektedir[492].

Aynı zamanda Amundsen-Scott, Amerikan yönetimine bırakılmış 26.344 km^2 lik bir özel yönetim alanının*(ASMA) içerisinde yer almaktadır. Güney Kutup Bölgesi de bu özel yönetim alanının içerisinde yer almaktadır. Bu ASMA, bilim bölgesi, operasyon bölgesi ve sınırlandırılmış bölge olarak üçe ayrılmıştır. Bilim bölgesi de kendi içerisinde, temiz hava bölgesi (Clean Air), sessiz bölge (Quiet), serbest hava bölgesi (Downwind) ve karanlık alan bölgesi (Dark) olarak dört kısma ayrılmıştır[493]. Temiz hava bölgesinde atmosferik araştırmalar yapıldığından, izin verilenler dışında kimyasal sokulması yasaktır. Sessiz alan gürültüden uzak çalışmalar için ayrılmıştır. Burada sismolojik araştırmalar yapıldığı için gürültü çıkartan her türlü mekanik alet sokulması sınırlandırılmıştır. Serbest hava bölgesi balon ve hava aracı trafiği için ayrılmış bölgedir. Karanlık bölge ise yapay ışık ve elektromanyetik etkilerden uzak tutulan bölgedir. Bu alan belki de üssün en önemli bilimsel faaliyet konuları olan astronomik, astrofiziksel ve havacılık alanlarındaki bilimsel araştırmalar içindir[494].

---

[492] "Australian Antarctic Treaty Inspections December 2016, Amundsen-Scott South Pole Station (United States) " s. 1, 6; Amundsen-Scott South Pole Station (United States) Antarctic Specially Managed Area No. 5 Amundsen-Scott South Pole Station

* Bu bölge 2008 yılında Doğu Antarktika çevresel bilgi toplama ve analiz alanı olarak belirlenmiş, 2012 yılında ise bio-coğrafik koruma alanı statüsüne alınmamış, özel yönetim alanı yapılmakla yetinilmiştir. (Management Plan For Antarctic Specially Managed Area No.5,Amundsen - Scott South Pole Station, South Pole" İntroduction.)

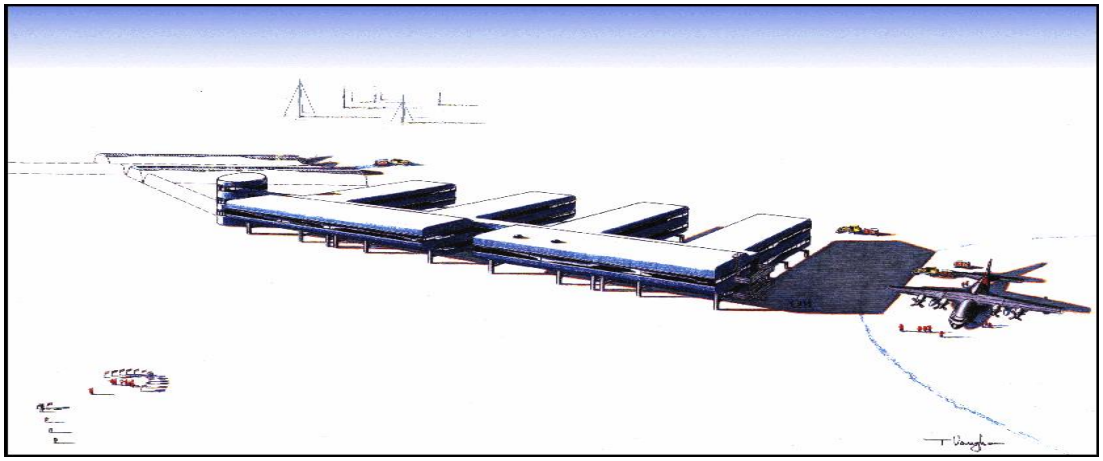
[493] "Management Plan For Antarctic Specially Managed Area No.5,Amundsen - Scott South Pole Station, South Pole", Measure 8, 2017, İntroduction.

[494] Management Plan For Antarctic Specially Managed Area No.5, Amundsen - Scott South Pole Station, South Pole", s.20 - 25

Operasyon bölgesi, sivil ziyaretlerini destekleyici ünitelerin de yer aldığı ve üssün lojistik, ulaşım, istasyon hizmetleri, atık yönetimi, alternatif enerji tesisleri, olası risklere karşı güvenlik önlemleri, bilimsel çalışmaları destekleyecek üniteler oluşturulması için planlanmış alandır. Bilim alanının dört bölüme ayrılması, spesifik bilimsel araştırmalarda ses, ışık, titreşim gibi etkenler arasında istenmeyen birbirine karışmaları önlemektir. Sınırlandırılmış bölge ise altı alandan oluşmaktadır. Bu alanlar operasyon bölgesi ile bilimsel araştırma bölgesi arasında bir geçiş alanıdır. Buraya giriş ve çıkışlar görevli ve yetkili bilim insanları ya da idareciler dışında yasaktır[495].

Amundsen Scott Üssü'nde yapılan bilimsel çalışmalar arasında, astrofizik, kozmoloji, meteoroloji, klimotoloji, aeronomi ve uzay fiziği, jeofizik, buzul bilimi ve medikal araştırmalar başta gelmektedir[496].

Üs Uluslararası Jeofizik Yılı'na hazırlık olarak 1956 yılında kurulmuştur. 1999 - 2005 yılları arasında 818 air craft hava nakliye seferiyle taşınan malzemelerle modernize edilerek yüksek yapı teknolojisine kavuşturulmuştur. Kar yığılmasını önlemek için çelik iskelet üzerine yerden yüksek inşa edilen en az 25 yıl ömürlü bu yapılarda özellikle laboratuarlar, yatakhaneler, ofisler ve diğer destek birimleri yer almaktadır. Böylece üss gelecek yüzyılda daha verimli bilimsel ve eğitsel faaliyetler gösterebilecek hale getirildi[497].

(Amundsen-Scott, yenileme plan krokisi Nisan 1998 - Bkz. Aşağıda, 402 dpn)

[495] "Management Plan For Antarctic Specially Managed Area No.5, Amundsen - Scott South Pole Station, South Pole" s.10-11, Ayrılmış bölgelerin coğrafi konumları ve haritaları için, aynı kaynağa bakınız.
[496] "Australian Antarctic Treaty Inspections December 2016", s. 6
[497] "…Modernization of the Amundsen-Scott South Pole Statıon…", Nisan 1998, s. S,1 - S,3

Bu gün, 15'i taşınabilir geçici ünite olmak üzere yaklaşık 50 yapıdan oluşan üste 4 adet buz altı depo bulunmaktadır. Ana bina kar yığılmasını engelleyecek bir teknolojiyle (robust engineering design) yüksek ve uzun ömürlü (25 yıl) olacak şekilde inşa edilmiştir. Üs yapıları, üzerinde yer aldıkları buzul kaydığı için her yıl ortalama 10 metre yer değiştirmektedir. Üste ortalama olarak yazın 168, kışın ise 50 kişi barınmaktadır. Üste 4 kilometre uzunluğunda bir hava aracı pisti de yer almaktadır. Ulaşım aircraft hava araçlarıyla ve paletli kar araçlarıyla sağlanmaktadır. Üssün ağır eşya ve akaryakıt tedariki Mc Murdo'dan paletli kara araçları ile ulaştırılmaktadır[498].

Üssün atık suyu, arıtıldıktan sonra buzda açılmış deliklerden içeriye verilerek oluşturulan buzul içi oyuklara (cavity=sewage bulbs) akıtılmakta, bu oyuklar 4 ila 8 milyon litre kapasiteye sahip olmakta ve 4 veya 5 yılda bir yeni bir oyuk oluşturulmaktadır. Diğer atıklardan Madrit Protokolüne göre yakılabilir olanlar yakılmakta geri kalanlar ise biriktirilip geri götürülmektedir[499].

2012 Yılında projelendirilen bir yatırımla Amundsen-Scott üssünün teknolojisinde büyük bir ilerleme kaydedildi. Süper DARN olarak bilinen Süper Dual Auroral Radar Network sistemi kuruldu. Bu radar atmosfer üstü, iyonosfer ve uzay araştırmalarında kullanılmaktadır. O güne kadar 18 tanesi Kuzey Yarıkürede olmak üzere Dünyanın 27 farklı yerine yerleştirilmiş bulunan radarlardan 6 tanesi Antarktika'daydı. Bunlar, Zhongshan (Çin), Halley (British), Sanae (G. Afrika), 2 adet Syowa East – South (Japan) ve McMurdo üslerinde yer alıyordu. İşte onuncu radar da Güney Kutup noktasındaki Amerikan üssüne yerleştirilmiş oluyordu. Bu sistemin tahmini ömrü 15-20 senedir[500].

Mc Murdo istasyonu master planının enformasyon ve telekominikasyon bölümüne bakıldığında, üssün teknolojik alt yapısının, Amerikan Uzay Ajansı NASA ve onun tedarikçisi Ulusal Deniz ve Atmosfer Yönetimi (NOAA) tarafından oluşturulan Müşterek Kutup Uydu Sistemi Projesi (JPSS), Uzay ve Deniz Harp Sistemleri Komutanlığı (SPAWAR) tarafından ortaklaşa oluşturulduğu

---

498 "Australian Antarctic Treaty Inspections December 2016", s. 6, 7

499 "…Modernization of the Amundsen-Scott South Pole Statıon…", Nisan 1998, s. IV-6; "Management Plan for Antarctic Specially…Amundsen-Scott South Pole Station", s.16

500 "…Construction and Operation of…(Super DARN) Antenna Array at the Amundsen-Scott Station", s.1,9

belirtilmektedir[501]. JPSS, yeni nesil kutup yörüngeli operasyonel çevresel uydu sistemlerinin geliştirilmesi projesidir. Bu uydular atmosfer, okyanuslar, yer kabuğu dahil tüm boyutlarda, afet, yangın, tarım, yağış gibi akla gelebilecek her konuda küresel bir gözlem ve erken tespit olanağı sunmaktadırlar[502]. İşte bu uyduların yönetimi Mc Murdo ve Amundsen-Scott üslerinden yapılmaktadır[503].

Antarktika'da Amerika'ya ait üçüncü üs **Palmer Üssü**'dür. 1965'te inşa edilmiştir. 64.46'S 64.03'W koordinatlarında Arthur Limanı Gamage noktasında birbirine yakın konumlandırılmış 13 yapıdan oluşan orta ölçekli bir üsstür. Amerikan Ulusal Bilim Vakfı'nın Antarktika Bilim Programı kapsamında işletilmektedir. İlginç olan ise bu programın ana destekleyicisinin ünlü Amerikan silah ve uzay sanayii kuruluşu Lockheed Martin firması olmasıdır. Daha çok okyanus sıcaklığı ve asit düzeyleri, deniz canlıları ve bakterileri gibi alanlarda çalışma yürütülen üste, küresel ısınmanın donmuş toprak (permafrost) üzerindeki ve kabuk üzerindeki etkileri ve deniz altı tatlı su kaynakları gibi alanlarda da çalışmalar yapılmaktadır. 2006 yılında üsse bir yer küre (Terra) laboratuvarı kurulmuştur. Bu laboratuvarda hem sismolojik hem de atmosferik incelemeler, ultraviyole gözlemler ve radyofrekanslı teleskopla araştırmalar yapılmaktadır[504].

Amerikan Antarktik Bilim Programı 2018-2019 incelendiğinde en geniş yer verilen bilimsel alanların Astrofizik ve Uzay coğrafyası (Geospace) olduğu görülmektedir. Bu projelere diğer bilim dallarına oranla ortalama iki kat yer ayrılmıştır[505].

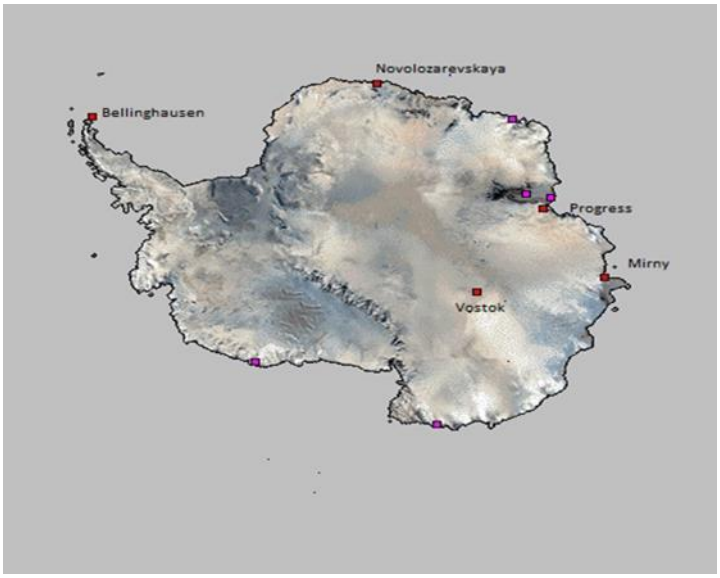
4.5.2. Rus Üsleri: Olanakları ve Faaliyetleri

Rusların Antarktika'da birçok istasyonu bulunmakla birlikte bunların 4 tanesi otomatik izleme istasyonu, 6 tanesi sadece yazın kullanılabilir istasyondur. Fakat bunlardan Molodeznaya, Druznaya, Leningradskaya, Russkaya, Soyuz günümüzde

---

[501] McMurdo Master Plan 2.1, 16 Aralık 2015, s. 99
[502] Joınt Polar Satellıte System, Mıssıon And Instruments, https://www.jpss.noaa.gov/mission_and_instruments.html
[503] "Management Plan For Antarctic Specially Managed Area No.5, Amundsen - Scott South Pole Station, South Pole, s. 2, 26
[504] "Antarctic Treaty Inspections Programme Report 2012", undertaken jointly by the United Kingdom, Spain and the Netherlands, Nisan 2013, s. 65-69
[505] Ayrıntılar için Bkz. "Science Planning Summary United States Antarctic Program, 2018 - 2019" s. 1 - 30

aktif değildir[506]. Sürekli kullanılabilen istasyon sayısı 5 olmakla birlikte bunlardan Progress (1988) bir destek istasyonu niteliğindedir. Asıl ana istasyonları Bellinghausen (1968), Vostok (1957) ve Novolazarevskaya (1961)'dır. Mirny (1956) istasyonu 1995 yılından bu güne hiç denetlenmemiştir. Progress'in tedricen Mirny'nin yerini almak üzere yenilendiği söylenebilir. Bu istasyonların kapasiteleri 30 ila 50 kişi arasındadır. Yani Ruslar, Amerikalılar gibi devasa üslere sahip değillerdir. Bunlardan en büyüğü Bellinghausen'dir[507]. Bu üslerin Amerikan üsleriyle rekabet edebilecek fiziki yapıya sahip olduğunu söylemek imkânı yoktur. Almanlar ve Norveçliler'le ortak bazı laboratuar çalışmaları olsa da başka ülkelerle müşterek bilimsel faaliyetler için kullanmayı planlamadıklarından olsa gerek Rus üslerinin barındırma kapasiteleri de düşüktür. Denetim raporlarına göre Vostok son derece bakımsız haldedir. Fakat Rus bilim insanlarının zor şartlarda dahi olsa bilimsel faaliyetlerini sürdürdüklerine bakılırsa, bu üslerde gösterişsiz ama kararlı bilimsel çalışmalar yürütüldüğünü tahmin etmek zor değildir.

Yanda Rus üsleri kare şeklindeki kırmızı noktalarla gösterilmiştir. Yazıyla belirtilmiş olanlar Aktif üslerdir.

Rusya'nın "Arktik ve Antarktik Araştırmalar Enstitüsü" (AARI), 8 Ekim 2012 Bakanlar Kurulu kararıyla Antarktika araştırmalarının resmi operatör kurumu haline getirilmiştir. 2011 yılında Antarktika seferlerine ayrılan bütçe Arktik seferlerine ayrılan bütçenin 5 katı olmuştur. 2012 Antarktika araştırmaları bütçesi toplamda yaklaşık 60 milyon Amerikan Doları olmuştur. Bu bütçe içerisinde yeni bir araştırma gemisi inşası için 19,3 milyon Amerikan Doları ve

[506] "Station Vostok", Arctic and Antarctic Research İnstitution(AARI)
[507] Rusya Federasyonu'nun mevcut kamp, istasyon ve üslerinin künye ve kapasiteleri için bkz: https://eies.ats.aq/Ats.IE/ieGenRpt.aspx?idParty=33&period=3&idYear=0 (09.05.2019)

Progress üssünün onarımı için de 5,1 milyon Amerikan Doları kaynak ayrılmıştır. 2013 yılında ise sadece Antarktika seferleri için 36,2 milyon Amerikan Doları bütçe ayrılmıştır. Üsler içerisinde bu bütçeden aslan payını alan Vostok Üssü olmuştur[508]. Fakat bu kaynağın Vostok üssüne sarf edildiğine ilişkin bir veri bulunmamaktadır.

AARI'ya imkân ve araştırmacı desteği sağlayan kurumlar arasında Federal Hidrometeoroloji ve Çevresel İzleme Servisi, Yeraltı Araştırmalar Ajansı, Federal Balıkçılık Ajansı, Rus Federal Uzay Ajansı, Rusya Federasyonu Eğitim ve Bilim Bakanlığı, Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı, Rusya Federasyonu Ulaştırma Bakanlığı ve Rus Bilimler Akademisi yer almaktadır[509].

Bellinghausen Üssü*

Bellinghausen ana binasının girişi♦

Bellinghausen Üssü Antarktika Yarımadası'nın ucunda 62° 11′ 47′′ Güney ve 58° 57′ 39′′ Batı coğrafi koordinatlarında, Maxwell Koyu yakınlarında King George Adasının batı tarafında, Fildes Koyunun karşısında yer almaktadır. Üssün yakınlarında Şili'ye ve Uruguay'a ait birer üsle, Çinlilerin Grealt Wall üssü yer almaktadır. 1968'den beri sürekli faal tutulan üste şu anda gayet planlı şekilde inşa edilmiş yaşları 8 ile 35 arasında değişen 18 adet birbiriyle bağlantısı bulunmayan modül yapı bulunmaktadır. Yapılar arasında bir de kilise bulunmaktadır. Üssün alanı

---

[508] "About the Russian Antarctic Program", COMNAP, 2012, Representative, (MNAP): Alexander Klepikov, RAE Head; (DMNAP): Mikhail Bugaev, Deputy RAE Head

[509] "About the Russian Antarctic Program", COMNAP, 2012

* "Report of the Antarctic Treaty Inspections undertaken by the People's Republic of China…", Şubat 2016, s.11

♦ "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…", Şubat 2016, s. 7

800 x 600 metredir. Yapılar arasında yaklaşık iki kilometrelik çakıl ile döşenmiş yollar ve patikalar bulunmaktadır. Üste bilimsel araştırmaların yanında izleme programlarının geliştirilmesi için de çalışılmaktadır. Kışın 25, yazın 38 personel barındırma kapasitesine sahiptir. Üste meteoroloji, deniz bilimleri, hidroloji, medikal, solar radyasyon araştırmaları yapılmaktadır. Üste deniz buzullarını uzaktan izlemeye yarayan uydu destekli hassas algılama sistemi ve optik mikroskoplarla donatılmış biyoloji laboratuarı yer almaktadır. Yazları tektonik hareketleri izleme, glasikoloji, pitoloji, paleo coğrafya çalışmaları da yapılmaktadır. Ayrıca Alman bilim adamları ile müşterek Ornitoloji ve Jeodezi çalışmaları da yapılmaktadır. Beş adet uydu anteni bulunmakla birlikte bu üssün uzay araştırmalarına yönelik olmadığı anlaşılmaktadır[510].

Üssün suyu yakındaki bir gölden çekilmekte ve su tesisatı ile dağıtılmaktadır. elektiriği ise akaryakıt ile çalışan jeneratörler ile üretilmektedir. Üste enerji ve insan ihtiyaçları için iyi bir organizasyon bulunduğu söylenebilirken, çevre sağlığı hassasiyeti açısından aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Organik atıklar mekanik filtreli çift odalı bir aygıtla yakılmaktadır. Metal atıkların biriktirildiği bir depo ise, çatısı delik ve harap vaziyetiyle, terk edilmiş fabrikaların harap depolarını andırmaktadır[511].

Bir karşılaştırma yapmak maksadıyla yukarıda solda Amundsen-Scott üssündeki katı atık ayrıştırma odasının 2016'da denetimde çekilmiş fotoğrafı görülmektedir. Sağda ise aynı yıl Bellinghausen de aynı amaçlı odanın denetimde

[510] "Report of the Antarctic Treaty Inspections undertaken by the People's Republic of China…", s. 12; "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…", s. 7, 8
[511] "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…2016", s.11-13

çekilmiş fotoğrafı yer almaktadır. Aradaki fark her şeyden önce bir titizlik farkını yansıtmaktadır[512].

Üs yönetimi tarafından üssün atık suyunun arıtıldıktan sonra borular yardımıyla yakındaki Fildes Koyuna (Guardia Nacional Koyu) bırakıldığı ileri sürülmektedir. Ancak Arjantin ve Şili'lilerden oluşan denetim ekibi 2016 yılı denetiminde, üste arıtmanın duyulması gereken kötü kokusunu duymadıklarını ve sormalarına karşın kendilerine atık su analiz raporu sunulamadığını; bu analizlerin üsse uğrayan MV Akademik Federov gemisinde yapıldığının ileri sürüldüğünü kaydetmişlerdir[513]. Üste gerçek bir arıtma sisteminin olmadığını varsaymak mümkündür.

Diğer bir aktif sürekli Rus üssü olan **Vostok Üssü** adını üzerinde yer aldığı buzul altı gölünden almaktadır. 78º 28' Güney ve 106º 48' Doğu coğrafi koordinatlarında, kıyıdan 1260 km uzaklıkta, deniz seviyesinden 3488 metre yüksekteki bir platoda 3700 metre kalınlığındaki buz tabakasının üzerinde yer almaktadır. Üssün 450 km yakınında platonun 4000 metre ile en yüksek noktası yer almaktadır. Burası, Kıta'nın en soğuk yeri olarak bilinmektedir. Sıcaklık 9 ay boyunca eksi 50 derecenin altında seyretmektedir[514]. Vostok üssü gerçekten de dünyanın en zor şartlara sahip coğrafyasında adeta tabiata meydan okuyarak kışın 10 yazın 25 civarında personel ile ayakta tutulmaktadır[515]. Üss, 1410 km uzakta kıyıda yer alan Mirny Üssünden ve Progress Üssünden sağlanan ulaşım ve destek ile işletilmektedir. Ulaşım, hava şartlarının kışın aircraft uçuşlarına izin vermemesi nedeniyle çoğunlukla karadan motorlu ve paletli bir çekiciye bağlı kızaklı taşıma araçları (traverse) ile gerçekleştirilmektedir. Yazları ise Mirny Üssünden aircraft operasyonları yapılabilmektedir[516]. 2011 yılında Avustralya'lı müfettişler tarafından gerçekleştirilen teftiş raporuna göre 2010 - 2011 sezonunda Aralık ve Ocak aylarında

---

[512] "Australian Antarctic Treaty Inspections December 2016, s.12; "Report of the Antarctic Treaty Inspections undertaken by the People's Republic of China…", s. 14

[513] "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…2016" s. 13

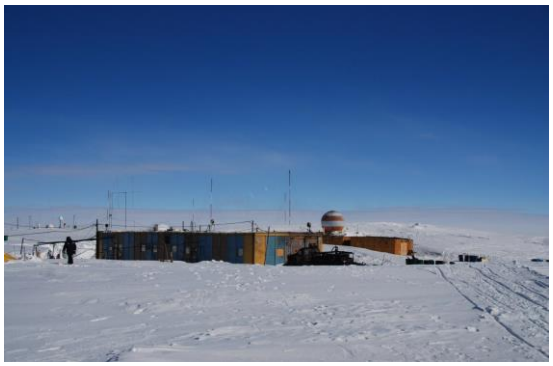
[514] "Australian Antarctic Treaty and Environmental Protocol inspections"January 2011, s. 12; Station Vostok, Arctic and Antarctic Research İnstitution(AARI).

[515] Rüzgar, hava basıncı, pus, sis, hava sıcaklığı, yağış (çökelme), tipi, görüş mesafesi, gibi başlıklarda ayrıntılı bilgi için bkz: Station Vostok, Arctic and Antarctic Research İnstitution(AARI).

[516] Ayrıntılı açıklama için bkz. Station Vostok, Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI).

Progress Üssünden tedarik amaçlı 9 aircraft operasyonu ve iki travers operasyonu gerçekleşmiştir[517].

Aynı raporda yer alan yukarıdaki ve aşağıdaki görüntüler üssün zor şartlarda, üniteleri buz altına gömülmüş bir halde bulunduğunu göstermektedir. Üssün ana yaşam ve çalışma ünitesi tamamen buz altındadır. Buraya 20-30 metrelik bir tünel aracılığıyla girilebilmektedir. Tünelde gerekli yaşamsal malzemeler ve su elde edebilmek için cepler oluşturulmuştur. Tipinin çıkışı kapatması halinde kullanılacak araç gereç de bu ceplerde bulundurulmaktadır. Buz altında olmayan tek ünite enerji ünitesidir[518].

Vostok tünel girişi

Vostok Enerji Ünitesi

Üsle ilgili olarak, Rus Arktik Antarktik Araştırmalar Enstitisü (AARI) kayıtları da benzer görüntüler içermektedir[519]. Üsteki atık yönetimi teorik olarak Amundsen-Scott üssüne benzemektedir. İnsansal sıvı atıklar buz içerisindeki kuyulara akıtılarak dondurulmaktadır. Katı atıklardan ise yakılabilir olanlar yakılmakta, arta kalan küller ile teneke, cam gibi ambalajlar ise biriktirilerek kıyıdaki aktarma istasyonları vasıtasıyla kaynak ülkeye geri götürülmektedir. Ama benzerlik

[517] "Australian Antarctic Treaty and Environmental Protocol inspections", January 2011, s. 13
[518] "Australian Antarctic Treaty and Environmental Protocol inspections"January 2011, s.13, 29
[519] Bkz. http://www.aari.aq/default_en.html (12.05.2019)

sadece teoriktir. Uygulama maalesef farklıdır. Avustralya'lı müfettişler Amundsen-Scott'ta etrafa saçılmış kül, çöpler ve bidonlar gözlemlememişken Vostok'ta tam tersi bir durum vardır. Eski varillerin üstü açık şekilde çöp yakmakta kullanıldığı, etrafta kül, çok miktarda teneke ve varil atığı olduğu gözlenmiş ve fotoğraflanmıştır. Üs yönetiminden verilen bilgiye göre, Progress Üssü'nün yenileme çalışmaları 2012 yılından sonra tamanlanacak ve sonra Vostok üssü de 6 yeni bina ile yenilenecektir. Bu yenileme sonucunda, özellikle açıkta çöp yakma gibi Madrid Protokolüne aykırı bütün uygulamalar da ortadan kaldırılacaktır[520]. 2011 yılından sonra Vostok'da denetim yapılmadığı için, bir değişiklik tespiti bulunmamakla birlikte, Arktik ve Antarktik Araştırmaları Enstitüsü'nün (AARI) güncel sitesindeki fotoğraflarda Progress Üssü'nün yenilenmiş halinin fotoğrafları yer alırken, Vostok ile ilgili bir yenileme kaydı ya da fotoğrafı yer almamaktadır[521].

Üste meteorolojik ve astinometrik gözlemler, ozon içerik ölçümleri, sıra dışı atmosfer olaylarının izlenmesi, geomanyetik gözlemler, iyonosfer incelemeleri, atmosferik elektrik alanı değişimleri, atmosferik ses incelemeleri ve çok zor fiziksel ve sosyal şartların bilim personeli üzerindeki etkilerinin incelenmesi gibi çeşitli çalışmalarla birlikte Vostok gölüne yönelik sondaj ve numune toplama çalışmaları yürütülmektedir. Üste iki adet büyük sondaj kulesi yer almaktadır[522].

Bir diğer aktif Rus üssü olan **Novolazarevskaya** İstasyonu 70° 46′ Güney ve 11°50′ Doğu coğrafi koordinatlarında, Lazarev Denizi kıyılarına yaklaşık 80 km uzaklıkta yer alan Schirmacher Oasis adlı platonun en güney ucunda kuruludur. Denizden yüksekliği 102 metredir. Plato, batı - kuzeybatı yönünden doğu - güneydoğu yönüne uzanan 17 km uzunluğunda 3 km

[520] "Australian Antarctic Treaty and Environmental Protocol inspections" January 2011, s.13-15, 31, 32
[521] Bkz. http://www.aari.aq/default_en.html (12.05.2019)
[522] "Station Vostok", Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI).

eninde kaya zeminli bir yerdir. Plato'da irili ufaklı 180'in üzerinde göl bulunmaktadır. Platonun büyük bölümü yaz kış karsızdır. İklim yoğun güneş radyasyonuna bağlı olarak şekillenmektedir[523].

Üs 18 Ocak 1961 tarihinde kurulmuştur. İlk planda üste bir ortak çalışma alanı, yatakhane, yemekhane, enerji odası, bir buzul-bilim köşkü, bir manyetik köşk bir de aktinometrik köşk kurulmuştur. Bir yıl sonra, üssün 100 km güney - batısındaki uygun bir yere jeofizik ekipmanları için ek bina ve dördüncü manyetik köşk yapılmıştır. 20. Antarktika seferine kadar yaklaşık 15 ek hizmet ve yaşam binası eklenmiştir. Üssün 15 kilometre güneyinde, denizden 500 m. yükseklikteki bir buzul üzerine 1200 m. uzunluğunda ve 60 m. genişliğinde bir aircraft pisti (Novo Runway) yapılmıştır.

Üste gerçekleştirilen bilimsel çalışmalara ilişkin ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Ancak ipuçları değerlendirildiğinde atmosfer, buzul bilim, jeofizik, ağrı bilimi, mikrobiyoloji ve manyetik alan araştırmaları yapıldığı anlaşılmaktadır[524].

Üs en son 2010 yılında Japonlar tarafından denetlenmiştir. Bu denetimde üste 32'si sürekli, 18'i yazlık ve 4'ü hava alanı personeli olmak üzere 55 kişi çalıştığı tespit edilmiştir. Üssün durumuna ilişkin spersifik çok fotoğraf bulunmakla birlikte üssün bütününe ilişkin görüntüler ne raporda ne de AARI sitesinde yer almamaktadır. Bu durum, üssün dağınık yapılaşmasına bağlanabilir[525].

Üssün teknolojik ve çevresel durumu 2010 yılı itibariyle perişanlıktır, denilebilir. Yapıların fiziksel görünümü iyi olmakla birlikte, üssün tedarik yönetimi ilkeldir. Akaryakıt ve diğer sıvı madde tedariği, konteyner yokluğundan, küçük variller kullanılarak yapılmakta; variller ilkel bir vinç yardımıyla paletli kamyonlara tek tek yüklenmekte ve indirilmektedir. Bunlar önemli bir zaman ve enerji kaybına neden olmaktadır. Çöp yönetimi berbat durumdadır. Etrafta çok fazla kullanılmış hurda malzeme, hurda jenaratör motorları ve eski akümülatörler de dâhil olmak üzere doğaya terk edilmiş haldedir. Araç parkında çok eski, bakımsız, birçoğu kullanılmaz

[523] "Novolazarevskaya Station", Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI)
[524] "Japanese Inspection Report 2010" s. 86, "Novolazarevskaya Station", Arctic and Antarctic Research İnstitution(AARI)
[525] "Japanese Inspection Report 2010", s. 79

halde motorlu kar araçları* yer almaktadır. Birçok yerde toprağa yağ sızdığı ve önemli yağ kirlilikleri gözlenmiştir[526].

Katı atık yakma sistemi işlevsel görünmekle birlikte etrafı bir sürü düzensiz atık ile dolu halde gözlenmiştir. Üssün suyu yakındaki bir gölden elde edilmekte; kirli su kömür ve kum içeren bir ozonlama işlemiyle süzülmekte ve Rusya'da üretilen 'magnesium ammonium phosphate' adlı bir maddeyle arıtıldıktan sonra 10'ar metreküplük kısımlar halinde yakındaki hafif tuzlu bir göle boşaltılmaktadır. Gölün deniz ile bağlantısı vardır. Bu suyun buradan denize sızma miktarı ve yarattığı etkilere ilişkin bir inceleme yapılmamaktadır. Denetim ekibinde, arıtma sistemine bağlı olmayan tesislerden gelen suyun arıtılmadan, buzdaki bir çatlaktan denize verildiği şüphesi uyanmış ama ekip bunu kesinleştirecek zaman bulamadığını rapor etmiştir[527]. 2019 yılı Mayıs ayı itibariyle yayınlanmış ve durumun iyileştirildiğini gösteren yeni bir rapor bulunmamaktadır.

Progress ve Mirny üsleri bilimsel araştırma amacıyla da kullanılıyor olmakla birlikte bu üslerin günümüzdeki asıl işlevi kıta içlerinde kurulmuş ve kurulacak olan üslere lojistik ve medikal destek sağlamaktır. Vostok Üssü'nün tedariki için de kullanılan Mirny Üssü'nün bu işlevini 2003 yılından itibaren Progress Üssü yerine

* 12 kar aracından sadece 5'i kullanılabilir durumdadır.("Japanese Inspection Report 2010" s.77)
[526] "Japanese Inspection Report 2010" s. 77 - 83
[527] "Japanese Inspection Report 2010" s. 76, 84 - 85

getirmektedir. 69°22′25″ güney ve 76°22′18″ doğu koordinatlarında denizden 15 metre yükseklikte deniz kıyısında bulunan Progress'te diğer istasyonlar ile hava bağlantısı için bir pist inşa edilmiştir. 2008 yılında yanan istasyon 2013 yılında yenilenmiş ve geliştirilmiştir. Progress bir aktarma istasyonu olarak hizmet vermektedir. Buna karşın bünyesinde yaşam alanları yanında spor salonu, sauna, meteoroloji ve radyo odaları ile tam teşekküllü bir hastaneyi aratmayacak bir reviride bulunan bir ana binaya sahiptir[528].

Progress

Mirny

Dikkatle bakıldığında 1988 yılında kurulan ve 2008 yılında yandıktan sonra yenilenmesi 2013 yılında tamamlanan Progress Üssünün modern bir aktarma merkezi haline getirildiği gözlenmektedir[529]. Ancak Progress ile ilgili olarak AARI kayıtlarında künye ve fotoğraftan başka bilgi olmadığı gibi bu istasyon için Antarktika Sekretaryası kayıtlarına girmiş bir denetim raporu da bulunmamaktadır.

Mirny, Rus kayıtlarında bir üss değil gözlem evi olarak geçmektedir[530]. 13 Şubat 1956 tarihinde 66°33' güney ve 93°01' doğu koordinatlarında kurulan Mirny[531] Mobus Point* adı verilen bir bölgede Qeen Mary (Pavda) kıyısında yer almaktadır. Batısında McDonald Körfezi, hemen kuzeyinde Haswell Adaları yer almaktadır. Mirny hakkında güncel bir denetleme raporu bulunmamaktadır. Son denetleme raporu 1995 yılına aittir[532].

Mrny, Rus kayıtlarında Vostok üssünü destekleyen bir ana üss noktası olarak da ifade edilmektedir. Fakat buradan Vostok'a kara operasyonları yapıldığı

---

[528] "Progress Station", Wikipedia İngiltere, 22 Ekim 2018, https://en.wikipedia.org/wiki/Progress_Station (11.05.2019)
[529] Daha fazla fotoğraf için bkz. http://www.aari.aq/default_en.html
[530] Bkz: "Mirny Observatory", http://www.aari.aq/default_en.html (more information)
[531] Russian Antarctic Stations – overview, http://www.aari.aq/default_en.html
* Mobus Point: Haswell Adalarının hemen güneyinde McDonald Körfezi'nin güney sınırını belirleyen bir bölgedir. (Wikipedia İngiltere, 5 November 2016)
[532] "Report of the United States Antarctic Inspection" February 9 to March 11,1995, s.14

anlaşılmaktadır. Vostok üssünün ihtiyaç duyduğu kargo bu üsten taşınmaktadır. Traversler ile yapılan taşımalarda Mirny Üssü'ndeki bir uzman ekip haberleşme sistemleri vasıtasıyla traversleri coğrafi risklere karşı yönlendirmektedir. Mirny'den tespit edilen hava hareketleri traverslere bildirilmekte ve tedbir almaları sağlanmaktadır[533]. Denilebilir ki başta Vostok Üssü olmak üzere iç karadaki üslerin kara tedariki Mirny'den hava tedariki ise Progress üssünden sağlanan bir sistem kurulmuştur.

Mirny üssü aynı zamanda çok önemli bir gözlemevi işlevi görmektedir. Burada Antarktika'daki tüm deniz, kara ve hava operasyonlarında ihtiyaç duyulacak meteorolojik veriler toplanmakta işlenmekte ve ilgili operasyon birimlerine aktarılmaktadır. Mirny Antarktika'daki haberleşme beynidir. Avrupa Orta Menzilli Hava Tahmin Merkezi ve Canberra'daki Kraliyet Askeri Koleji'nden (RMC) edinilen meteoroloji bilgileri, gemi gözlemleri ve hareketli deniz şamandıralarından edinilen bilgiler Rus meteoroloji uydularından alınan bilgilerle karşılaştırılarak işlenmekte ve oluşturulan tahminler, kozmonotlar da dahil olmak üzere tüm uzay, hava, deniz veya kara operasyonu yürüten ekiplere günlük veri sağlanmaktadır[534]. Üsste Ayrıca sismik manyetik ve iyonosferik ölçümler de yapılmaktadır[535].

İlk Mirny istasyon binasının ömrü kısa sürmüş, kar ve buz yüklenmesi yüzünden çökmüştür. Bu günkü istasyon bu çöken binanın kuzey ve güney yönünde iki yanına, 1971 yılında, iki metre kalınlığındaki buzun üzerine çelik konstrüksiyon ile yerden yüksek şekilde iki grup halinde kurulan yapılardan oluşmaktadır. Kuzey grupta, güç merkezi, çamaşırhane, banyo, yakıt tankları ve içerisinde yatakhane de yer alan bir geofizik binası yer almaktadır. Güney grupta ise iki telsizli ve yatakhaneli bir radyo ve meteoroloji binası, iki katlı bir yemek, eğlence ve idare binası, tek katlı bir depo ve 1988'de eklenen, içerisinde yatakhanesi de bulunan bir atmosfer bilim binası yer almaktadır. Binaların elektriği yüksekten kablo çekilerek verilmektedir. Elektrik hattının batısında birkaç küçük yapı daha bulunmaktadır. Bunlar, meteoroloji balonu uçurmak ve balonlara hidrojen üretmek için kullanılan

---

[533] "Mirny Observatory", Arctic and Antarctic Research İnstitution(AARI), alt başlık "Operational requirements"
[534] "Mirny Observatory", Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI), alt başlık "Data sources and services provided"
[535] "Report of the United States Antarctic Inspection" February 9 to March 11,1995, s. 16

yapılardır. Üste bir de helikopter pisti yer almaktadır. Bir aircraft pisti de bulunmakla birlikte zemindeki çatlak ve yarıklar nedeniyle 1995 denetiminde kullanılmaz halde olduğu gözlenmiştir. 1990 - 91 ve 93 - 94 Antarktika seferleri esnasında çıkan yangınlarda bir araç bakım binası ve bir atölye binası yanarak yok olmuştur[536].

Üssün suyu 55 metre derinliğindeki bir kuyudan elde edilmektedir. Bu kuyu buzda açılan 7 metre derinliğindeki bir delikten içeriye ılık su verilmesi yöntemiyle oluşturulmuştur. Kuyuda 20 metre derinliğinde su bulunmaktadır. Bu kuyu üçüncüdür. Öncekiler buz kalınlığının yeterli olmaması nedeniyle terk edilmiştir. Üste günlük su kullanımı 200 - 250 litre arasında değişmektedir. Üssün elektiriği 4 dizel jeneratörle sağlanmaktadır. Jenaratörler her yıl yaklaşık 455 ton akaryakıt tüketmektedir ancak çevre için gerekli filtre sistemleri yoktur. Üste elektirk ve telefon tesisatı bulunmaktadır. Bütün yapılar elektrik ile ısıtılmaktadır. Makine olarak hizmette sekiz adet paletli ağır çekici, beş traktör, iki vinç bulunmaktadır; 10 araç da tamir edilmek üzere beklemektedir.[537].

Üste kalan personel sayısı Vostok ile bir değişim söz konusu olduğu için 25 ile 50 arasında değişkenlik göstermektedir[538].

Çevre duyarlılığı tüm Rus üsslerinde olduğu gibi yetersizdir. Üsste etkin bir atık yönetimi bulunmamaktadır. Kimyasallar ve akü gibi zehirli maddeler biriktirilip Rusya'ya geri gönderilmektedir. Katı atıkların ayrıştırılması söz konusu değildir. Yanıcı nitelikte olanlar üstü açık şekilde yakılmaktadır. Yakılamayan katı atıklar sözde biriktirilip geri götürülmektedir. Ancak etrafta çok sayıda kırık çam şişe gözlenmiştir. Kirli sular arıtılmaksızın denize verilmektedir. Özellikle Vostok yolu üzerinde, araçlarda kullanılan yağların ve ambalajlarının atıkları gözlenmiştir[539].

Denilebilir ki Vostok hariç olmak üzere tüm aktif Rus üsslerinde sağlam ve yalıtılmış yapılar bulunmaktadır. Üsslerin teknolojik donanımları üssün amacına göre yeterlidir. Araç gereçler eski olmakla birlikte mümkün olduğu sürece onarılarak kullanılmakta, geç de olsa yenilenmektedir. Üslerin personel sayıları Amerkan üsleri gibi kalabalık değildir. Bunda işbirliği içerisinde olunan ülke sayısının son derece

---

[536] "a.g.e.", s. 14 - 15, 19
[537] "Report of the United States Antarctic Inspection" February 9 to March 11, 1995, s. 17 - 18
[538] "a.g.e.", s. 15 - 16
[539] "a.g.e.", s. 20, 22

sınırlı kalması da etkilidir. Özellikle Novolazarevskaya, Mirny ve Vostok üsleri uzay araştırmaları için de kulanılabilecek niteliktedir. Çevre hassasiyeti bakımından ise tüm Rus üsleri sınıfta kalmaktadır. İçlerinde arıtma sisteminin bulunduğunu bildiğimiz tek üs Novolazarevskaya'dır. Ama onun sistemi de son derece sınırlıdır. Tüm rus üslerinde atık yönetimi Madrid Protokolü'nün gerekliliklerini karşılayamaz durumdadır.

Antarktika Antlaşması Sekreterliği kayıtlarına göre Rusya Federasyonu, 2007 ve 2016 yılarında iki adet yenileme operasyonu ön bildirimi yapmıştır. Bunlardan 2007'ye ait olan Bellinghausen ile 2016'ya ait olan ise Mirny ile ilgilidir. Bu bildirimde Mirny'ye 2017 Ocak ayında yapı malzemeleri ve ekipmanları teslim edileceği, 02.08.2017 tarihinde Mirny'de ön hazırlık yapılacağı ve 08.10.2017 tarihinde Buromsky Adası'nda bir anıt mezarın onarım ve yenileme çalışması yapılacağı belirtilmektedir[540]. Günümüze kadar başka bir yenileme çalışması da bildirilmediğine göre an itibariyle, Rusya'nın Uluslararası Jeofizik Yılı döneminde elde etmiş olduğu teknolojik ve psikolojik üstünlüğü sürdürdüğünü söylemek zordur. Hatta üslerinden birçoğunun (Molodeznaya, Druznaya, Leningradskaya, Russkaya, Soyuz) hizmet dışı olması ve denetim raporlarında üs yöneticilerinin eksikler için bütçe kısıtlarını öne sürmeleri Rusya'nın Antarktika'da bir küçülmeye gittiği şeklinde yorumlanabilir. Önümüzdeki yıllarda, aktif üslerden özellikle Vostok'ta bir yenilemeye gidilmesi, Antarktika politikasının alanda hakimiyetten bazı bilimlerde hakimiyete dönüşmekte olduğuna bir işaret olarak da yorumlanabilecektir. Nitekim bütçe kısıtlarının özellikle biyoloji ve fauna çalışmalarına yönelik projelerden yapıldığının işaretleri vardır[541].

4.5.3. Çin Üssleri ve Olanakları

Çin'in Antarktika'da üç adet üssü bulunmaktadır. Bunlardan biri sezonluktur ve hiç denetim geçirmemiştir. Bu üs Kunlun'dur. Diğer iki üss ise yaz kış kullanılmaktadır. Bunlar Great Wall ve Zhongshan'dır. Bu güne kadar Great Wall 12, Zhongshan ise 3 denetim geçirmiştir. Dolayısıyla en dikkat çekici üssün Great

[540] Restoration of the Buromsky Island Cemetery (HSM 9) within the programme of the Russian Antarctic Expedition activities, EIA Database.
[541] "Report of the United States Antarctic Inspection" February 9 to March 11,1995, s.16

Wall olduğu tahmin edilebilir[542]. Bir dördüncü üs kurulması için girişim ön bilgi projesi 2014 yılında Antarktika Antlaşması Sekretaryası'na verilmiştir[543]. Bu projeye göre tasarlanan üss Amerikan McMurdo Üssünün bulunduğu bölgede Ross Denizi'nde inşa edilecektir. Zaten mevcut Çin üslerinin konumuna bakıldığında üçünün de aktif Rus üsleriyle aynı bölgede olduğu görülmektedir. Buna göre Great Wall, Bellinghausen'le; Zhongshan, Progress'le; Kunhun da Vostok ile aynı bölgeye tekabül etmektedir. Bu bir politika olabilir. Ancak politik bir tercih olup olmadığı başka bir araştırmanın konusudur. Biz mevcut üslerin kurulmalarındaki bilimsel amaçlar ve olanaklarını değerlendireceğiz.

Aşağıdaki haritada Çin üslerinin Kıta'daki dağılımı gösterilmektedir[544]

Great Wall üssü Antarktika Yarımadası'nın ucunda, Fildes Yarımadası'nın güneyinde 62° 12′ 59′′ güney ve 58° 57′ 52′′ batı coğrafi koordinatlarında Bellinghausen Üssü'ne yaklaşık bir kilometre mesafede kıyıda buzsuz bir alanda kuruludur. 20 Şubat 1985 tarihinde, ilk Çin Antarktika seferinde kurulan üs sonrasındaki ilave projelerle olağanüstü bir gelişim göstermiştir[545]. Bu projelerle üsse 2007 yılında yeni bir bilimsel araştırma binası ile rekreasyon merkezi ve 2014 yılında da hidroponik (topraksız) gıda üretim sistemi (serası) tasarlandı ve gerçekleştirildi[546].

Çin Arktik ve Antarktik Yönetimi (CAA) adlı merkezi bir kurum tarafından yönetilen Great Wall üssü şu anda 2,5 km^2 lik bir alanda gayet düzenli şekilde

---

[542] Secretariat of the Antarctic Treaty, Inspections Database

[543] "Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014

[544] "Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014, s.14

[545] "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…" 16 -18 Şubat 2016, s. 17

[546] Initial…a New Science Building at Chinese Great Wall Station, Antarctica, February 2007; Initial…a New Recreation Centre at Chinese Great Wall Station Antarctica February 2007; Initial…Construction and operation of the new hydroponic food production system at Chinese Great Wall station,…Antarctica, October 2014

konumlandırılmış 15 yapıdan oluşan toplam 5000 m^2 lik kapalı alana sahiptir. Bu alan içerisinde, gözlem istasyonu, birkaç laboratuar, haberleşme merkezi, yaşam alanları, jeneratörler, medikal destek ünitesi depo, kiler ve garajlar yer almaktadır. En modern iki binası, üçer katlı olan bilimsel araştırma binası ve rekreasyon merkezi binasıdır. 630 m^2 kullanım alanına sahip rekreasyon binasında, kütüphane, konser salonu, spor (basketbol) salonu, yemek salonu, çok amaçlı salon, mutfak ve diğer yardımcı üniteler yer almaktadır[547]. Bilimsel araştırma binasında ise çevresel araştırmalar laboratuvarı, akademik toplantı salonu, idari ofisler ve malzeme odaları, arşiv, bilgisayar odası, telekominikasyon odası, meteoroloji ünitesi ve laboratuvarlar yer almaktadır[548]. Bu binaların inşasına 2008'de başlanmış ve iki yılda tamamlanmıştır. 2010-2014 arasında yapılan bakım ve onarım çalışmalarıyla üss gayet iyi bir duruma getirilmiştir[549].

Görüldüğü gibi üss orta ölçekli bir fakülte yerleşkesini andırmaktadır. Yükleme ve boşaltma işleri için küçük bir rıhtımı ve bir helikopret iniş alanı da bulunan üssün komşu üsler ve Şili'ye ait Yüzbaşı Marsh Hava Alanı ile sürekli bir yol bağlantısı; bu yolu açık tutmakla görevli özel ekibi ve araçları vardır[550].

Denetim esnasında üsste 14'ü destek personeli olmak üzere toplam 34 personel yer alıyordu. Üssün kapasitesi ise 50 kişidir. Üsste yürütülen bilimsel çalışmalar, iklim ve gelgit izleme, atmosfer üstü fizik araştırmaları, jeomanyetik,

[547] Initial…a New Recreation Centre at Chinese Great Wall Station Antarctica February 2007, s 3, 5
[548] Initial…a New Science Building at Chinese Great Wall Station, Antarctica,February 2007, s. 3, 4
[549] "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…" 16-18 Şubat 2016, s. 17, 18
[550] "a.g.e.", s. 17, 18

jeofizik, sismoloji, jeoloji, buzul bilimi, biyoloji, deniz ve kara ekolojisi, çevre bilimler, ilaç ve diğer deniz bilimleri yer almaktadır[551].

Üste kullanılan yakıt tankları son derece iyi bir sistemle çalıştırılmaktadır. Dökme işlem yoktur. Yerden 50 cm yukardan döşenmiş borular ve pompalar kullanıldığı için sızıntı riski çok düşüktür. Tankların etrafına olası sızıntının toprağa ulaşmasını engelleyecek beton bariyer yapılmıştır. Elektrik dizel jeneratörler ile sağlanmakta, baca filtresi kullanılmaktadır. Ancak düzenli emisyon raporu yoktur. Üssün suyu batı yönünde çok yakındaki buzul gölünden elde edilmekte ve arıtılmadan kullanılmaktadır[552].

Üssün atık yönetimi titiz görünmektedir. Çöpler beş gruba ayırılmakta ve niteliklerine göre özel konteynerlerle taşınmaktadır. Yakma ve arıtma için münhasır binalar bulunmakta ve arıtma sonuçları Çin'de uygulanan yönergeler doğrultusunda düzenli izlenmektedir. Bununla görevli bir personel de bulunmaktadır ve atık üretimini sürekli izleyip raporlaştırmaktadır[553].

Üste, Tongji Üniversitesi'nin Zirai Mühendislik Araştırmaları Merkezi eliyle tasarlanmış, çelik iskelet üzerine özel cam giydirilerek yerden yüksek ve yalıtılmış şekilde 2015'te inşa edilmiş 36 m^2 lik bir sera bulunmaktadır[554]. Sera dahil bütün üniteler merkezi bir kalorifer sistemi ile ısıtılmaktadır. Bu serada üssün ihtiyaç duyduğu taze sebzeler yetiştirilmektedir. Üss yönetimi tarafından, yabancı türler ile ilgili tedbir ve sınırlandırmalara dikkat edildiği belirtilmekle birlikte, son denetimde sera etrafında sinekler ve ölü bitki kalıntıları gözlenmiştir[555].

Doğu Antarktika'da gerçekleştirilecek bilim seferlerinde ve iç bölgeye kurulacak Kunlun Üssü'ne lojistik destek sağlayan bir merkez işlevi görmek üzere 1989 yılında inşa edilen **Zhongshan Üssü** Larsemann Hills adlı bölgede Prydz Koyu kıyısının en güney ucunda kurulmuştur. Bu bölge Rus Progress Üssü'ne 3 km gibi çok yakın bir mesafededir[556].

---

551 "a.g.e.", s. 19
552 "a.g.e.", s. 20, 21
553 "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…" 16-18 Şubat 2016, s. 23-24,
554 Tasarım ayrıntıları için bkz."Initial…Construction and operation of the new hydroponic food production system at Chinese Great Wall station,…Antarctica", October 2014
555 "Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…" 16-18 Şubat 2016, s. 23
556 "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s.14 - 15

Üs Çin Arktik ve Antarktik Yönetimi (CAA) ile Çin Kutup Araştırmaları Enstitüsü (PRIC) tarafından müştereken yönetilmektedir. Yapılarının büyük bölümü 2010 - 11 sezonunda inşa edilen üste, bir ana binaya ek olarak, güç merkezi, katı atık yakma odası (incinerator), sıvı atık arıtma tesisi, araç deposu, bir iki bilimsel amaçlı yapı ve konteynerler, akaryakıt tankları ve depo olarak kullanılan eski bir barınak yer almaktadır[557]. 2011 yılında gerçekleştirilen yeni barınma binası (living building) ve depo binası inşasına ilişkin proje aynı yıl Antarktika Antlaşması Sekretaryası'na bildirilmiştir[558].

Aynı projeden alınan yukarıdaki fotoğrafta (s. 5) ek tesislerin yerleri gösterilmektedir. Fotoğrafta ana bina olarak görülen yer (Main Building) artık depo olarak kullanılmaktadır. Yeni inşa edilen barınma binası (living building) 46 kişilik olup içerisinde 20 çift kişilik ve 6 tek kişilik oda ve sigara odası da dahil olmak üzere lobi, müştemilat gibi çeşitli destek birimleri yer almaktadır. İki katlı depo binası ise 530 m^2 kapalı alana ve 1046 m^2 bakım - onarım alanına sahiptir[559].

2012 denetim raporunda yeni inşa edilmekte olan binalardan söz edilmekte ve bunların bir barınma binası bir de enerji merkezi olduğu belirtilmektedir[560]. Oysa

[557] "a.g.e.", s.14
[558] "Initial Environmental Evaluation for a new Living Building at Chinese Zhongshan Station, Antarctica", Şubat 2011
[559] "Initial Environmental Evaluation for a new Living Building at Chinese Zhongshan Station, Antarctica", Şubat 2011, s. 2
[560] "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s. 14

kayıtlarda, enerji merkezinin 2010 yılında projelendirilmiş olduğu görünmektedir[561]. Raporda, üs yönetiminin, önemli ekipmanların yanlış yüklenmesi nedeniyle inşaatta gecikme meydana geldiği şeklindeki açıklamasına yer verilmektedir. Anlaşılan, denetim tarihi itibariyle 2010'dan kalma enerji merkezi ile 2011 yılında başlayan barınma binası inşaatları sürmektedir; depo binası inşaatına o tarihte henüz başlanmamıştır[562].

Üs 15 bina ve toplam 2700m^2 kapalı kullanım alanına sahiptir. Yazın 60 kışın ise 25 kişiyi barındırma olanağı vardır. Kapalı alanlar ihtiyaca göre 16 - 20 derece arası ısıda tutulmaktadır. Isıtma sistemi sıcak su sistemli kaloriferdir. Sıcak suyu enerji merkezi sağlamaktadır. Sürekli sıcak su sistemi sayesinde personel istediği saatte 40 derecenin altına düşmeyen sıcak su olanağına sahiptir. Taşıma inşa ve bilimsel amaçlar için 14 araca sahip olan üste, gölgesiz lambalı ve çok amaçlı tıbbi masası da olan bir klinik, bilardo ve masa tenisi gibi birçok sportif ve rekreatif olanak da bulunmaktadır. Dünyanın her tarafıyla ve deniz uydularıyla bağlantı sağlayıp her türlü yazılı görsel aktarım sağlayabilen bir iletişim odası da vardır. Bir jeoloji bir de biyoloji laboratuvarı da barındıran bilimsel araştırma binasında meteorolojik gözlem alanı, sismik, jeomanyetik ve gelgit gözlem odaları yer almaktadır. Atmosfer üstü fizik gözlem binası da bulunan üste meteoroloji, iyonosfer, atmosfer üstü fizik, jeomanyetizm, sismoloji çalışmaları tüm yıl; jeoloji, biyoloji, meteoroloji, buzul bilim, kutup fiziği, çevre bilimleri, medikal ve deniz bilimleri çalışmaları da yaz sezonlarında yapılabilmektedir[563].

Üs aynı zamanda "High Frequency Dura Aurora Radar Network" (Super DARN) adı verilen bir radar sistemine sahiptir. Bu sistem sayesinde düzenli ve sürekli olarak iyonosferik katman gözlemleri yapılabilmekte, gökyüzündeki hareketler izlenip kaydedilebilmektedir. Ayrıca yerkabuğunda GPS jeodezi ölçümleri, buzul gelgitleri, atmosrefik araştırmalar yürütülmektedir[564]. Bu olanaklar üssün özellikle küresel ısınma ve uzay araştırmaları alt yapısına sahip olduğunu göstermektedir.

---

[561] "Initial Environmental Evaluation for a new Power Generating Building at Chinese Zhongshan Station, Antarctica", Ekim 2010

[562] "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s. 14

[563] "Chinese Antarctic Zhongshan Station", CAA, (21.05.2019)

[564] "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s. 15

Üste oldukça gelişmiş bir kominikasyon sistemi de bulunmaktadır. İletişim, ses, fax ve e- posta gibi olanaklarla internet üzerinden yapılmaktadır. INMARSAT uydu iletişimi ve 30 km çapında bölgesel iletişim için HF radyo sistemi kullanılmaktadır. Ayrıca meteorolojik tahminler için Amerikan Ulusal Atmosfer ve Denizbilimleri İdaresi ile sürekli uydu bağlantısı bulunmaktadır[565].

2011 tarihli yeni barınma binası projesinde, Kıta içinde kurulacak Kunlun İstasyonu'na servis ve lojistik destek hizmeti vermeye başlayacak olan Zhongshan üssünde yaz sezonunda 100 kişi barındırma kapasitesine ihtiyaç duyulacağı için bu projeye gerek duyulduğu belirtilmiş[566] olmakla birlikte, günümüz CAA sitesinde üssün kapasitesi hala 60 kişi olarak gösterilmektedir. 2012'de yapılan son denetimin raporunda ise üssün 110 maksimum kapasiteye sahip olduğu belirtilmektedir[567].

Üssün katı atık yakma ve sıvı atık arıtma sistemi tıpkı Great Wall'da olduğu gibi filtreli ve biyokimyasal özelliklidir. Ayrıca jeneratörlerde duman önleyici ve zararlı emisyonu azaltan donanımlar mevcuttur[568]. Bu tesis iki ayrı kısım halinde 2006 yılında projelendirilmiş ve 2008'de inşa edilmiştir. Sıvı arıtma kapasitesi, günlük 15 ton civarındayken, katı atık yakma kapasitesi saatlik 100 kilo civarındadır. Projede emisyon ve kül standartları gösterilmiştir[569]. Kanalizasyon atıkları sızdırmaz borular yardımıyla tanklara alınmakta, sıvı ve katı olarak ayrılmakta sıvı atık çelik tanklarda dinlendirme ve byolojik arıtmaya tabi tutulduktan sonra deniz ile bağlantısı olan sığ bir tuzlu göle bırakılmaktadır. Ancak sıvı atık test edilmemektedir. Yakma odası (incinerator) filtreli ve kül emistonunu azaltıcı özelliğe sahiptir. Yakılamayan katı atıklar depolanmakta ve Kıta dışına taşınmaktadır. Kıyıdaki buzulun ince ve yetersiz olması nedeniyle denetim yılı öncesinde yeterli sevkiyat yapılamadığı için 40 konteynerlik birikmiş çöp tespit edilmiştir. Etrafta az da olsa katı atık ve hurda birikmesi de tespit edilmiştir[570].

Hakkında şimdiye kadar denetim raporu bulunmayan **Kunlun Üssü** için proje Ocak 2008 tarihinde hazırlanmış, bildirimi Antarktika Antlaşması Sekretaryası'na

---

565 "a.g.e.", s. 15
566 "Initial Environmental Evaluation for a new Living Building at Chinese Zhongshan Station, Antarctica", Şubat 2011, s. 1 - 2
567 "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s. 15
568 "Chinese Antarctic Zhongshan Station", CAA, (21.05.2019)
569 "Initial…for New Waste and Sewage Treatment Buildings…Zhongshan Station…", Mart 2006,
570 "Report of Russıa – US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s. 18 - 20

aynı yıl yapılmıştır[571]. Planlara göre, Kıta'nın doğu bölümünde iç karada yer almaktadır. Rus Vostok ve Amerikan Amundsen-Scott üslerine yakın bir pozisyonu vardır. Dom (Kubbe) A olarak bilinen buzul bölgenin zirvesinde yaklaşık 15 km eninde 60 km uzunluğunda ana buzul platform olan bölgede 80° 22′ 00″ güney ve 77° 21′ 11″ doğu koordinatlarında inşa edilmesi planlanan üssün kurulacağı yerde ortalama sıcaklık sıfırın altında 58,4 denizden yükseklik ise 4093 metredir. Lojistik destek sağlayacak Shonshang üssüne uzaklığı ise kuş uçuşu 1228 km, kar aracıyla 1280 kilometredir[572].

Planlarda istasyon kurulumunun 2009 Ekim ayına kadar tamamlanacağı, bundan sonra 10 yıl yazlık üss olarak hizmet vereceği bu süreçte yapılacak ilave yatırım ve geliştirmelerle sürekli bir üs haline getirileceği ve minimum işletme süresinin 25 yıl olacağı öngörülmüştür[573]. O halde planlara göre üssün yazlık statüsünün bu tezin yazıldığı yıl itibariyle tam zamanlı statüye dönüştürülmesi gerekiyordu. Fakat durum bunu göstermemektedir. Anlaşılan planlarda aksama ve gecikme meydana gelmiştir.

Çin'in Arktik Antarktik İdaresi (CAA) internet sitesine bakıldığında üsler ve araçlar sekmesinde yukarıda anlattığımız üsler görülmekle birlikte Kunlun ile ilgili hiçbir bilgi ve açıklama yoktur[574]. Fakat aynı sitedeki haber sayfalarında Kunlun istasyonu ile ilgili çok sınırlı bilgi bulunmaktadır. 2012 yılında sona eren 28. Çin Antarktik Ulusal Seferi hakkındaki haberde Kunlun istasyonundaki inşaat projelerinden ikinci aşamanın gerçekleştiği, derin buz delme işleminin 100 metreye kadar pilot tüple gerçekleştiği, gelecek çalışmalarda 120 metreye inileceği; Çin tarafından geliştirilen Antarktika Araştırma Teleskopunun üsse yerleştirildiği Nisan 2012'den itibaren hizmet vereceği belirtilmektedir[575]. 6 Aralık 2013 tarihli bir haberde ise 30. Çin ulusal Antarktik seferinde Kunlun istasyonu yakınlarında yaz

[571] Bkz. "Final Comprehensiv…Construction and Operation of the new Chinese Dome A Station" https://www.ats.aq/devAS/ep_eia_listitem.aspx?lang=e (22.05.2019)
[572] "Proposed Construction and Operation of the new Chinese Dome A Station…", Ocak 2008, s. 7
[573] "…Construction and operation of the new Chinese Dome A Station…", Ağustos 2008, s. 29 - 30
[574] Bkz. "Statıons and Vessels", CAA, http://ipolar.org/en/index.html?pid=stations (22.05.2019)
[575] "The 28th Chinese National Antarctic Expedition"(2012/04/25), http://ipolar.org/en/index.html?pid=news&sub=nat&id=88 (22.05.2019)

kampı kurulduğu belirtilmektedir[576]. Dolayısıyla bu haberlerin üzerinden geçen 6 yıla rağmen Kunlun İstasyonu ile ilgili etraflı bir bilgi bulunmaması ve hiç denetim geçirmemiş olması bize istasyonun hala inşa aşamasında olduğu izlenimi vermiştir.

Yanda görülen fotoğfar 2012 yılının Ocak ayında Kunlun İstasyonunda çekilmiştir[577]. Buradan, üssün yerleşim binalarının tamamlandığı fakat bilimsel araştırma tesislerinin o tarihte henüz kurulma aşamasında olduğu sonucu çıkartılabilir. Üzücü olan üssün günümüzdeki durumu hakkında veri olmamasıdır.

Üste hedeflenen bilimsel çalışmalar öncelikle iklim değişikliği olmak üzere, kutup bölgesinin çevresel özellikler bakımından incelenmesi, buzul içi ve buzul altı jeolojik çalışmalar, atmosferik çevre, atmosfer üstü fizik ve astronomi çalışmalarında buzul zirvesinin sağladığı olanaklardan yararlanarak bilgi birikimini geliştirmek olarak özetlenebilir[578].

Projesi Ocak 2014'te tamamlanarak Antarktika Antlaşması Sekreterliği'ne sunulan **4. Çin üssü** gerek bütünleşik tesis yapısı gerek konumu bakımından dikkat çekicidir. Üs, Amerikan McMurdo Üssü ile aynı bölgede kurulmak istenmektedir. Yukarıdaki haritada Proposed Site (Önerilen Bölge) olarak gösterilen nokta yeni üssün kurulmak istendiği yerdir. Ross Denizinin kıyısında Victoria Land olarak adlandırılan bölgenin güneyinde bulunan Terra Nova Koyu'nda kurulması düşünülen üssün iklim değişikliği çalışmalarını temel alacağı iklim değişikliğinin zincirleme etkilediği disiplinlerdeki çalışmalara ortam sağlayacağı belirtilmektedir. Bu meyanda özellikle, atmosfer - buzul - okyanus etkileşimi, buzul ve okyanus buz tabakaları ile okyanus arası etkileşim, ekosistem - biyolojik çeşitlilik - çevre gözlemleri, jeolojik çevre ve uzay fiziği incelemeleri yer alacaktır. Zhongshan ile bu yeni üs arasındaki

[576] Bkz. "A Brief Introduction to the 30th Chinese National Antarctic Expedition", http://ipolar.org/en/index.html?pid=news&sub=nat&id=92 (22.05.2019)
[577] "Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014, s. 16
[578] "…Construction and operation of the new Chinese Dome A Station…", Ağustos 2008, s. 21 - 22

10 saatlik ideal düzeydeki manyetik yerel zaman farkından yararlanarak uzay olaylarının gözlenmesinde eşgüdüm sağlanması da amaçlanmaktadır[579].

Taslak plana göre üssün inşasına 2015 yılında başlanacak ve 2017'de bitirilecektir. Fakat planlanan bitiş tarihinin üzerinden iki yıl geçmiş olmasına karşın henüz inşaatın başladığına ilişkin bir veri yoktur. Üss 5528 m^2 lik bir alana yazın 80 kışın 30 kişi kapasiteli olacak şekilde fakat farklı bir hafif modüler mimaride düşünülmektedir. Buna göre bir ana yapının etrafındaki parçalar, ana yapıyla birleştirilip ayrılabilme özelliğine sahip olacak şekilde inşa edilecek ve ihtiyaçlara göre parçaların yerleri değiştirilebilecektir. Bu üste minimum enerji maksimum fayda konseptinde çeşitli sistemlerin yanında atık su geri kazanma sistemi de kurulacaktır[580].

Yukarıda, kurulması planlanan 4. Çin üssünün maket resmi yer almaktadır[581].

Kısa ve özet bir kıyaslama yapmak gerekirse, Amerikan üslerinin kapasite ve teknoloji bakımından üstün oldukları yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte, Rus üsleri, her ne kadar yarısı hizmet dışı durumda olsalar da, hizmete açılmaları halinde Antarktika'yı çepe çevre saran bir dağılım göstermektedir. Bu bir alan hakimiyeti anlamına gelmektedir. Yani Amerika'nın Antarktika Antlaşması'ndan kaynaklı dopoziter ülke olması ve Antlaşmanın gerçekleşmesinde ve bu günkü şeklini almasında baş aktör konumunda olması bir hukuksal ve siyasi üstünlük kabul

[579] "Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014, s. 2-3
[580] "Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014, s. 4
[581] "a.g.e.", s. 41

edilirse, Amerika Birleşik Devletlerinin hukuksal, siyasi ve kapasite üstünlüğüne karşın Rusların alan üstünlüğü vardır denilebilir. Çinliler ise birçok alanda olduğu gibi Antarktika konusunda da yarışa sonradan giren ama en hızlı koşan bir oyuncu olarak ciddi bir üçüncü rakip konumundadır. Antarktika Antlaşması kurulduğunda iki süper devlet belirleyici olmuştu. Ama gelecekte Kıta'nın rejimi konusunda en az üç süper devletin belirleyici olacağı görülmektedir.

Biz bu bölümde süper devlet üsleriyle ilgili genel bilgiler sunduk. Amacımız Kıta'daki üss yapılanmasının düzeyi hakkında fikir oluşmasını sağlamaktır. Kıtadaki üslerle ilgili daha ayrıntılı teknik bilgi isteyen araştırmacıların dipnotlardaki raporlara bakmaları ve Antarktika Antlaşması Sekretaryası'nın internet sitesinden "data" sekmesini kullanmalarını öneririz.

Türkiye'nin Antarktika vizyonu bakımından süper devlet üsleri bir örnek teşkil etmeli ve Ulusal Kutup Bilim Programları'nın hedefleri arasına bu süper devlet üsleriyle alt yapı ve teknoloji bakımından yarışabilecek üsler inşa etmek hedefi konmalıdır.

4.6 Türk Dış Politikası Misyon ve Vizyonu Açısından Antarktika

4.6.1. 'Yurtta Barış Dünyada Barış' Misyonu ve Antarktika

Türkiye kurucu önderi Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ortaya koyduğu dış politika misyonunu muhafaza eden bir ülkedir. Başka ülkelerin toprağında gözü olmadığını ve tüm ülkelerin egemenlik haklarına saygılı bir dış politika izleyeceğini defalarca deklare etmiştir. Bu politikadaki samimiyetini birçok örnekte olduğu gibi özellikle II. Dünya Savaşı gibi bunalımlı bir dönemde de gösterebilmiştir. Avrupa'nın yayılmacı faşist rejimlerine karşı bir savunma - işbirliği* geliştirmek için uğraşırken de bu politik çizgisinden sapmamaya özen göstermiştir[582].

Büyük teorilere alternatif bir teori üreten Kemalizm[583] onlardan farklı olarak yayılmacı değil, ulusal hakları konusunda kıskanç ama barışçı bir dış politika izlemiştir. Antarktika rejiminin kurulduğu yıllarda Kıta'da hiçbir faaliyeti bulunmayan Türkiye'nin Antlaşmaya taraf olması beklenemezdi. Soğuk Savaşın

* Balkan Antantı ve Sadabad Paktı kastediliyor.

[582] Brock Millman "Turkish Foreign and Strategic Policy 1934-42, Middle Eastern Studies, Vol. 31, No. 3 (Jul., 1995), pp. 483-508; s: 490-492

[583] Baran Dural, "Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar", Kriter Yayınları birinci baskı, İstanbul 2011, s:367

sona ermesiyle birlikte dünyanın tehdit algısı askeri-politik eksenden küresel çevre sorunları eksenine kaymaya başlamıştır. Türkiye, Nesrin Algan gibi, sayıları az ama iyi yetişmiş teknokrat ve akademisyen kadroları sayesinde bu değişimi algılamış ve uluslararası toplumun resmi gayretlerine katkı sağlamaya başlamıştır. Soğuk Savaşın bitiminden kısa bir süre sonra 1995 yılında Ülkemiz Antarktika Antlaşması'na 'gözlemci ülke' sıfatıyla dahil olmuştur. Bunu ister Kemal Başlar'ın öne sürdüğü gibi "AB müktesebatına uyumun bir parçası olarak görmesi nedeniyle yapmış olsun" isterse dünyadaki küresel tehdit algısındaki değişimi fark etmiş ve küresel barış kavramının başta çevre barışına doğru kaydığını algıladığı için bu antlaşmaya katılmış olsun, nettir ki Türkiye dış politikasında barışçı çizgisini sürdürme bilinciyle hareket ettiği için Antarktika rejimine "danışman ülke" olarak dahil olmaya çalışmaktadır. Gecikmeli de olsa Madrid Protokolü'ne taraf olarak (2017) ve POLREC tarafından oluşturulan 'Ulusal Kutup Bilim Programı: 2018 - 2022'yi Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı eliyle resmen yürürlüğe sokup Kıta'da geçici bir kamp kurarak bu niyetin sürekli olduğunu göstermiştir. Antarktika rejiminin barış ekseninde oluşması ve ilerlemesinin dinamiği İngiltere, Amerika, Fransa ya da Yeni Zelanda'da olduğu gibi jeo-politikçiler ya da politikacılar değil, bilim adamları, çevreciler ve onlar tarafından organize edilen sivil-resmi kurumlardır. Türkiye'de de bu işin dinamiğinin TÜDAV ve POLREC olması tesadüf değildir. Türk Dışişleri Bakanlığı Türk bilim dünyasının sahip çıktığı bu 'küresel barış ve insanlığın ortak geleceği' misyonuna daha aktif ve samimi şekilde katılarak[584] aslında geleneksel dış politika misyonunu ona "dünya barışı"na daha fazla katkı sağlamış olacaktır.

4.6.2. Türk Dış Politikasında Vizyon Arayışı ve Antarktika

Günümüzde Batı yazınında tartışılan ve sürekli haber konusu olan, 'Türkiye'nin Batı'nın müttefiki statüsünün zayıfladığı ve giderek kaybedileceği varsayımı'[585] aslında Soğuk Savaş dönemi NATO'sunda Avrupa'nın güvenliği için

[584] Halâ Dışişleri Bakanlığı'nın "Temel Dış Politika Konuları" arasında ya da "Çevre Politikası" alt başlıkları arasında Antarktika Rejimi yer almamaktadır. "Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz" başlığı altında da Antarktika Sekreteryası ya da SCAR yer almamaktadır. Bkz: http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?c74e3b4e-02fc-45fb-b019-384acb992538; http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?eddda31b-595f-4e2d-b1d7-78ef1d689583;

[585] Emiliano Alessandri, "The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations", Istituto Affari Internazionali, February 2010, s.2; Örneğin,"Erdogan's Turkey drifts away from the West", https://www.ft.com/content/fdaa125e-9d7c-11e4-8946-00144feabdc0

oluşturulan politikaları uygulama rolü verilen Türkiye'nin bu 'ileri karakol' pozisyonundan kendi çıkarları ve güvenliği için politika oluşturma pozisyonuna kaymasından kaynaklanmaktadır. Özellikle Ukrayna-Kırım, Azerbaycan, İran, Irak, Suriye ve Doğu Akdeniz yayındaki çatışmalı süreç Türkiye'yi tehdit etmekte ve O'nu süper devletlerin politikalarının sonuçlarını yaşamaktansa bu politikaların oluşumuna müdahale etme eğilimine sokmaktadır. Bu değişim daha etkin bir dış politikaya geçiş olarak da yorumlanmaktadır.

Avrupa'nın güvenliğinin tesisi için kurulan NATO'nun politikalarına, ortak tehdit SSCB nedeniyle, uymak zorunda kalan Türkiye, Soğuk Savaş sonrasında PKK, FETÖ ve Mülteciler gibi uluslararası güvenlik sorunları karşısında müttefikleri tarafından yalnız bırakılmıştır. Türkiye, NATO Müttefiki Yunanistan'ın Ege'deki yayılmacı girişimleri, NATO ittifakı içerisinde yer alan ülkelerin Doğu Akdeniz'de İsrail ve Mısır gibi müttefik olmayan devletlerle işbirliği yaparak Türkiye'nin karasuları üzerindeki egemenlik haklarını hiçe sayan tutumuylarıyla karşılaşmıştır. ABD'nin Irak ve Suriye politikası, Türkiye'nin güvenliğini dikkate almadığı gibi İran gibi komşularıyla ilişkilerini de bozmaktadır.

Türkiye, bu şartlarda kendi güvenliğini sağlamak için daha iyi teknolojiye ihtiyaç olduğunu görmüş, hava savunma, haberleşme, denizcilik gibi alanlar başta olmak üzere teknolojisini ve üretim kapasitesini geliştirme çalışmaları içerisine girmiştir. Bu vizyon Antarktika ile bağlantılıdır.

Antarktika'da var olabilmek demek, denizcilik, havacılık, haberleşme, lojistik gibi alanlarda yüksek teknolojiye sahip olmak demektir. Kıta'da verimli şekilde üs işletmek buna bağlıdır. Türkiye 2018 - 2022 Ulusal Kutup Bilim Programı ile bu yola girmiştir. Dolayısıyla Ortadoğu sorunlarında ihtiyaç duyduğu teknoloji ile Antarktika'da ihtiyaç duyduğu teknoloji paraleldir; birindeki gelişme diğerine de katkı sağlayacaktır.

Türk dış politikasının, kendi güvenliğini sağlama vizyonu ile küresel barışa katkı sağlama misyonu Antarktika özelinde buluşmaktadır. Ortadoğu'daki anlaşmazlıklar nedeniyle ABD ve AB tarafından sık sık ekonomisiyle tehdit edilerek hizaya getirilmeye çalışılan Türkiye, bu baskılardan kurtulmak için bilim ekonomisi kurmak zorundadır. Antarktika'da var olma ve danışman ülkeler arasına katılma vizyonu bilim ekonomisinin kurulması için gereken motivasyonlardan biridir.

Sonuç

Antarktika Antlaşmasının yürürlüğe girdiği yıl olan 1961'den, Antlaşma'nın gözden geçirilmesi için konferans çağrısı yapılmasının mümkün hale geldiği 1991 yılına kadar akademik yazında egemenlik iddialarının yeniden tartışmaya açılacağı ve bir doğal kaynak paylaşım kavgası yaşanacağı kaygısı çok dillendirilmiştir. Bu kaygıların yersiz olmadığı Kıta'yı madenciliğe açacak CRAMRA'nın gündeme gelmesinden anlaşılmıştır. Fakat bu sözleşme onaylanmamış, çok kısa bir süre sonra 1991'de onun yerine Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü (Madrit Protokolü / PEPAT) imzalanarak ve 1998 yılında yürürlüğe girerek bilimsel araştırma dışında madenciliği temel alan her türlü faaliyet yasaklanmıştır (Madde 7).

Madrit Protokolü'nün gözden geçirilmesi için konferans çağrısı yapılabilecek tarih olan 2048 yılından itibaren paylaşım kavgasının yeniden başlayacağı Türk yazınında sıkça dile getirilen bir kaygıdır[586]. Yabancı yazında da benzer kaygılar devam etmekle birlikte özellikle 2000 yılından itibaren egemen eğilim, Antarktika'nın dünya mirası, başka bir ifadeyle bütünsel koruma alanı ya da dünya parkı haline getirilmesi yönündedir. Elbette bu en başta bilim dünyasının, çevrecilerin ve sivil toplumun talebidir. Ekonomi-politik eğilimler farklı olabilir.

Sömürgecilik ve büyük savaşlar tarihi dikkate alındığında bu kaygıların tamemen yersiz olduğunu söylemek mümkün değildir. Ama Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin bu güne kadarki tarihi, politik karar süreçlerinin bilim dünyasının ve çevrecilerin talepleriyle paralel işlediğini göstermektedir. Unutulmamalıdır ki Uluslararası Jeofizik Yılı'ndan itibaren SCAR ile devam eden süreçte bilim dünyası Antarktika karar süreçlerinin belirleyici aktörü olagelmiştir.

Dünyada artık, büyük siyasi teorileri temsil eden politik kutuplar arasındaki güvensizlik, ticaret engelleri, az gelişmişlik gibi sorunlardan daha büyük sorunlarla: küresel ısınma, ekolojik kirlilik, biyolojik tükenme, kıtlık ve terör gibi tüm insanlığın geleceğini tehdit eden sorunlarla karşı karşıyadır. Sorunlar küresel olunca mücadele

[586] Bkz. Bayram Öztürk (2), "Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?", Bilge Strateji, Cilt 7, Sayı 13, Güz 2015, ss.1 - 10, s. 2, 5; Kemal Başlar (1), "a.g.e.", s. 11 – 12; Osman Atasoy, "Antarktika Türk Bilim Üssüne Doğru", s. 27–28; Seymen Atasoy, "Türkiye Nasıl Bir Antarktika Politikası Geliştirmeli? Realizm, İdealizm ve Güney Kore Örneği", s. 73 - 80

de küresel işbirliğini zorunlu kılmaktadır. Antarktika'ya atmosfer hareketleri, okyanus akıntıları, besin zinciri, biyolojik çeşitlilik gibi konularda yer kürenin fiziksel ve biyolojik dengesinin merkezi gözüyle bakılmaya başlanmıştır[587]. Korumacı anlayışın temeli ve dayanağı budur. Yani II. Dünya Savaşı'ndan sonra "barışı korumak" kavramı ne anlam ifade ediyor idiyse bu gün de "Antarktika'yı korumak" benzer ama çok daha küresel bir anlam taşımaktadır.

Türkiye bu küresel işbirliğinde nasıl bir konum alacaktır. Belirleyici bir aktör olabilecek midir? Mesele budur. İyi bir konum için gelişmiş bir bilim, güçlü bir ekonomi ve etkin bir diplomasi gerekmektedir. Türkiye I. Dünya Savaşı'nda sömürgeciliğe karşı gösterdiği direnç ve elde ettiği zaferle dünya sömürgecilik döneminin yıkımını başlatmış yegâne ön Asya ülkesidir. Dolayısıyla dünya siyasi tarihinde haklı bir üne sahiptir. Bu üne yakışır bir misyonu vardır: "Yurtta Barış Dünyada Barış".

Türkiye kendi birikimini, olanaklarını ve avantajlarını iyi kullanabileceği bir strateji geliştirmelidir. NATO'nun ikinci büyük ordusu olan Türk Silahlı Kuvvetleri'nin kapasitesi ve kabiliyetleriyle, her şeye rağmen bilim yapma azmiyle büyük işler başarabilen Türk bilim dünyasını Antarktika özelinde buluşturmalıdır. Bu amaçla, POLREC'in yanı sıra bir Antarktika Yüksek Teknoloji ve Uzay Araştırmaları Enstütüsü kurulmalıdır. Bu enstütüde doktora düzeyinde eğitim vermek için ihdas edilecek eğitimci kadrolarının yanısıra doktora sonrası Kıta'da çalışmak isteyen tüm bilim insanlarına görevlendirme yoluyla işgal edebilecekleri araştırmacı kadroları sunulmalıdır. Enstütü envanterinde yer almak üzere, TSK tersanelerinde MİLGEM benzeri bir projeyle buzkıran gemisi inşa edilmelidir. Yetişmiş bilim insanları ile TSK'nın altyapı ve lojistik kabiliyetinin buluşturulmasının yaratacağı sinerjiyle Kıta'da süper devlet üsleriyle rekabet edebilecek bir altyapıda bilimsel bilgi üretmek ve Danışman Ülke statüsü için başvurmak; ama bu statüyü almaya yönelik ısrarcı bir diplomasiyle zaman kaybetmek yerine bu diplomatik enerjiyi Birleşmiş Milletler platformlarında kullanarak, daha geniş tabanlı bir uluslararası Antarktika yönetimi politikasının lider ülkesi olmak vizyonu seçilmelidir.

[587] Antarktika'nın ekolojik rolü için, "madendeki kanarya kuşu" benzetmesi çok yerindedir. (Temel Oğuz, Bayram Öztürk, Barış Salihoğlu, Ahmet Erkan Kıdeyş, "Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması ve Bir Bilim Programı Önerisi", s. 59

Türkiye'nin tarihi, bilimsel ve askeri kapsitesi bu vizyonu Malezya'dan daha iyi götürebileceğine ilişkin en önemli ipuçlarıdır.

Ekonomik ve toplumsal gelişimi açısından Türkiye'ye benzetilen ve örnek gösterilen Güney Kore'nin Antarktika politikasının iki hedefe yönelik olduğu belirtilmektedir. Birincisi Kıta'da varlığını sürdürerek ileride gerçekleşebilecek bir paylaşıma yönelik haklar elde etmek; ikincisi de Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin bir örneğini oluşturduğu uluslararası platformlarda etkin olarak uluslararası prestij sağlamak ve diplomatik gücünü arttırmak[588].

Bize göre ikinci hedefin gerçekleşmesi, gelecekte bir paylaşım mücadelesi yaşanması halinde, birinci hedefin gerçekleşmesini sağlayacaktır. Yani Türkiye Antarktika'da nitelik bakımından süper devletlerin üsleriyle rekabet edebilecek bir üs yapılanmasını hedef alırsa bu hedefe ulaştığı ve bu üsleri kendi bilim insanlarıyla iyi işletebildiği ölçüde söz edilen diğer hedeflere ulaşmaması için hiçbir sebep kalmayacaktır. Çünkü Antarktika'da iyi işleyen sürekli üsleri bulunup buralardan atmosfer fiziği, uzay bilimleri, okyanus bilimleri yer kabuğu bilimleri gibi alanlarda nitelikli bilimsel bilgiler üreten bir ülke ister istemez Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin önemli bir paydaşı haline gelecektir. Almanya örneğinde olduğu gibi politik bir takım hesaplarla Danışman Ülke statüsü alması geciktirilse dahi BM platformlarında yürüteceği diplomasi ile hak ettiği yeri yine alacaktır.

Zayıf bir ihtimal olarak görmemize karşın gelecekte Antakrtika madenlerinin, petrollerinin ve doğal kaynaklarının ekonomikleştirilmesi (paylaşılması) süreci başlarsa, Kıta'da kendisini bilimsel olarak ispatlamış bir Türkiye'nin ilk hamlesi Kıta'nın insanlığın ortak mirası olarak kalması için uluslararası toplum nazarında çalışmak olmalıdır. Bu başarılamazsa Türkiye yalnız kalmayacak ve Kıta'daki bilimsel birikiminin kendisine kazandırmış olduğu hakları kullanabilecektir.

Danışman Ülke statüsü kazanmak önemli bir kalıcı sonuç olmakla birlikte, bu statüyü kazanmak için yapılması gerekenler bizce Türkiye'nin âli menfaatleri için daha önemlidir. Türkiye bilim ekonomisi kurmak ve tüm toplumsal yapısını buna dayandırmak zorundadır. Zorlanmadan gelişme olmadığı herkesçe bilinen bir gerçektir. Türkiye'nin Antarktika gibi uzak ve zor şartlara sahip bir kıtada bilimsel

[588] Seymen Atasoy, "a.g.e.", s. 84

varlık gösterme gayreti, en başta Türk tekniğini çağ atlamak zorunda bırakacaktır. Gerekli teknik ve ekonomik desteğin sağlandığı Türk bilim insanlarının emsallerinden geri kalmayacakları kesindir. Bizce politika bu işte geri planda kalmalıdır. Antarktika hamlesi, politik hamasetin ve tartışmaların malzemesi yapılmamalı, bilimsel rolü bulunmayanlar bu konuda karar verici olmamalıdırlar. Poltikaya düşen rol sadece gerekli yasal, kurumsal ve finansal alt yapının sağlanması ve kurumsal işbirliklerinin önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Hamlenin hedefleri başarıldıkça, Türk dış politikasına çok önemli fırsatlar, avantajlar ve diplomatik güç sağlanmış olacaktır. Bu fırsat ve avantajları kullanarak Türkiye'nin pozisyonunu güçlendirmek ve sağlamlaştırmak ise politikanın övünç hanesine yazılacak ve bu başarı elbette hem iç hem de dış politik amaçlar için kullanılabilecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Tezler

Cioppa, Thomas J. "Instıtutıonal vs. Envıronmental Effectıveness in Antarctıca: The Agreed Measures And The Madrıd Protocol", (Order No. 9947966). ProQuest Dissertations & Theses Global. (304500025). Retrieved from https://search.proquest.com/docview/304500025?accountid=17170 (27.04.2017)

Dural Baran, "Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar", Kriter Yayınları birinci baskı, İstanbul 2011.

Evans, Graham & Newnham, Jeffrey *The Penguin Dictionary of İnternational Relations,* , First published in Penguin Books 1998

Ferguson, Donald C. "Attempts to Establish Sovereignty in The Antarctic" Faculty of Graduate School, University of Sauthern California, 1956 http://search.proquest.com/docview/1642816379/fulltextPDF/A64E7309DA2A4537PQ/14?accountid=17170 (21.04.2017)

Howkins, Adrian John "Frozen Empires: A History of the Antarctic Sovereignty Dispute Between Britain, Argentina, and Chile, 1939–1959" (Order No. 3315077). ProQuest Dissertations & Theses Global. (250729833). Retrieved from https://search.proquest.com/docview/250729833?accountid=17170, (04.12.2018)

Lewis, Susan J. "Antarctic Tourism and Environmental Policy: Policy Shortcomings and Suggested Responses", 2015, Dissertation PhD, Published by ProQuest LLC (2016),http://search.proquest.com/docview/1767222073/63A02C5B37BD4398PQ/7?accountid=17170 (21.04.2017)

Öztürk Bayram (1), *Neden Antarktika*, 1. Baskı, E-yayınları, İstanbul Kasım 2015

Perera, Mahinda H. “Change and Continuity in Antarctic Environmental Protection: Politics and Policy”, (Order No. NN05294). ProQuest Dissertations & Theses Global.(219994384).
https://search.proquest.com/docview/219994384?accountid=1717004. (1.2. 2018)

Şenel, Alâeddin, “Siyasal Düşünceler Tarihi”, “Siyasal Düşünceler Tarihi”, Bilim ve Sanat Yayınları, 11. Kısaltılmış basım 2004 Ankara

Tanner, Holly M. “Regıme Formatıon and the Antarctıc Treaty System**”,** a thesis, presented to the department of political science and the graduate school of the university of Oregon in partial fulfillment of the requirements for the degree of master of science, june 1995.

Theis, Ethel Rosie “In The National İnterest: United States Antarctic Policy, 1960-1992”, The George Washington University, Pro Quest Dissertations Publishing, 1993. 9322911.
http://search.proquest.com/docview/304060357/fulltextPDF/A64E7309DA2A4537PQ/12?accountid=17170 (21.04.2017)

Turgut, Nükhet *Çevre Hukuku*, beşinci baskı, Savaş Yayınevi Kasım 2001, Ankara

Makaleler

Agnew, David J. Agnew “Review The CCAMLR Ecosystem Monitoring Programme”, Antarctic Science 9 (3): 235-242 (1997), https://doi.org/10.1017/S095410209700031X (19.03.2019)

Algan, Nesrin “Türkiye’nin Antarktika Antlaşması’na Taraf Olma Süreci”, Antarktika’da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk& Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE,

http://tudav.org/wpcontent/uploads/2018/04/antarktikada_turk_arastirma_ussu_kurulmasi_calistayi.pdf#page=49 (08.04.2019)

Angie, Anthony "Finding the Peripheries: Sovereignty and Colonialism in Nineteenth-Century International Law", Harvard International Law Journal / Vol. 40, Number 1, Winter 1999
http://www.colonelby.com/teachers/krichardson/Grade%2012/Carleton%20-%20Int%20Law%20Course/Week%203/FindingPeripheries.pdf (09.12.2017)

Antonello, Alessandro "Australia, the International Geophysical Year and the 1959 Antarctic Treaty", Australian Journal of Politics and History, 2013,pp.532-546, http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=d3ba0575-56e5-4e41-8ef5-4ff87ab7102b%40sessionmgr103 (16.05.2019)

Alessandri, Emiliano "The New Turkish Foreign Policy and the Future of Turkey-EU Relations", Istituto Affari Internazionali, February 2010; https://www.iai.it/sites/default/files/iai1003.pdf (25.12.2019)

Atasoy Osman "Antarktika Türk Bilim Üssüne Doğru", *Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı*, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s.s. 24-32

Atasoy, Seymen "Türkiye Nasıl Bir Antarktika Politikası Geliştirmeli? Realizm, İdealizm Ve Güney Kore Örneği", *Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı*, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s.s. 73 - 89

Başar, Ersan "Antarktika'da Geçici Kampta Yaşam ve Bilimsel Çalışma: Tae – I Seferi", *II. Kutup Bilimleri Çalıştayı Özet Kitabı*, s.72, http://www.polarresearch.center/wp-content/uploads/2018/10/2.-Kutup-Bilimleri-

C%CC%A7al%C4%B1s%CC%A7tay%C4%B1-O%CC%88zet-Kitab%C4%B1.pdf (21.04.2019)

Başlar, Kemal (1), "Ne İşimiz Var Antarktika'da!", *Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı*, Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s.s. 8 – 23

Başlar, Kemal (2), "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Üssü Kurulması", Bilge Strateji, Cilt 7, Sayı 13, Güz 2015, ss.11-16, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/43395(08.04.2019)

Beck, Peter J. "The İnternational Politics of Antarctica" "Routhledge Revivals", 1986, s:27, https://books.google.nl/books?... (11.11.2017)

Blay, S. K. N. "New Trends in the Protection of the Antarctic Environment: The 1991 Madrid Protocol", The American Journal of International Law, Vol. 86, No. 2 (Apr., 1992), pp. 377 - 399, Cambridge University Press, https://www.jstor.org/stable/2203243 (25.02.2019)

Boczek, Boleslaw A. "The Soviet Union and the Antarctic Regime", The American Journal of International Law, Vol. 78, No. 4 (Oct., 1984), pp. 834-858, s. 836, Published by: Cambridge University Press http://www.jstor.org/stable/2202198(Er. 04.06.2018)

Busch, Andrew E. "Ronald Reagan and the defeat of the Soviet empire", Presidential Studies Quarterly, Vol. 27, Issue 3. (Summer 1997) p. 451 (HTML), http://go.galegroup.com/ps/retrieve.do?tabID=T002&resultListType=RESULT_LIST&searchResultsType=SingleTab&searchType=AdvancedSearc (09.05.2019)

Calster, Geert van “Internatıonal Law and Sovereıgnty in the age of Globalızatıon” https://www.eolss.net/Sample-Chapters/C14/E1-36-01-04.pdf(22.11.2017)

Clark, Beth C. & Hemmings, Alan D. “Problems and Prospects for the Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources Twenty Years On”, Journal of International Wildlife Law and Policy,, 4:1,
47-62, 2001, https://doi.org/10.1080/13880290109353971 (22.03.2019)

Collis, Christy & Dodds, Klaus “Assault On The Unknown: The Historical and Political Geographies Of The International Geophysical Year (1957–8)”, Journal of Historical Geography 34 (2008) 555–573, https://doi.org/10.1016/j.jhg.2008.05.016 (31.12.2018)

Conforti, Benedetto "Territorial Claims in Antarctica: A Modern Way to Deal with an Old Problem," Cornell International Law Journal: (1986) Vol. 19: Iss. 2, Article 5. http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol19/iss2/5 (01.06.2018)

Convey, Peter; Hughes, Kevin A. & Tin, Tina “Continental governance and environmental management mechanisms under the Antarctic Treaty System: sufficient for the biodiversity challenges of this century?” 2012, Biodiversity, 13:3-4, 234-248, https://doi.org/10.1080/14888386.2012.703551 (05.03.2019)

Dempewolff, Richard F. “Under Antarctic Ice the Seabees Build a Town”, “Popular Mechanic Science”, Haziran 1956, s.s. 89 - 94, https://news.google.com/newspapers?nid=110&dat=19560103&id=a5oJAAAAIBAJ&sjid=rUIDAAAAIBAJ&pg=5122,69019

Dodds, Klaus (1) “The Great Game in the Antarctica: Britain and the 1959 Antarctic Treaty”, Contemporary British History, 22:1, 43-66, 2008, http://dx.doi.org/10.1080/03004430601065781(10.01.2017)

Dodds, Klaus (2), "Governing Antarctica: Contemporary Challenges and the Enduring Legacy of the 1959 Antarctic Treaty", Global Policy Volume 1 . Issue 1 . January 2010, https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1758-5899.2009.00006.x (05-03-2019)

El-Sayed, Sayed Z. "History, organization and accomplishment of the BIOMASS program", *Southern Ocean Ecology: The Biomass Perspective* içinde, Editör, Sayed Z. El-Sayed, https://books.google.com.tr (26.03.2019)

Foreman, Elaine F. "Protecting the Antarctic Environment: Will a Protocol Be Enough?", American University International Law Review 7, no. 4 (1992): 843-879. https://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1531&context=auilr (25-02-2019)

French, Duncan "Sustainable Development and the 1991 Madrid Protocol to the 1959 Antarctic Treaty: The Primacy of Protection in a Particularly Sensitive Environment", 1999, Journal of International Wildlife LawandPolicy, 2:3, 291-317, https://doi.org/10.1080/13880299909353935(25.02.2019)

Gareth, Jack "Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources ", GCAS Review (ANTA 502), Due Friday 15th November 2006, https://ir.canterbury.ac.nz/bitstream/handle/10092/13950/GCAS%20_Review_Gareth.pdf?sequence=1 (22.03.2019)

Geon, Bryan S. "A Right to Ice?: The Application of International and National Water Laws to the Acquisition of Iceberg Rights", Michigan Journal of International Law Volume 19 | Issue 1, L. 277 (1997),http://repository.law.umich.edu/mjil/vol19/iss1/5 (Er: 25.02.2019)

Gilbert, Jérémie & Coulliard, Valerie “Land Rights and the Forest Peoples of Africa Historical, Legal and Anthropological Perspectives” 2009, Forest Peoples Programme, Moreton-in-Marsh, UK. http://eprints.mdx.ac.uk/9149/1/Land_Study_overview_eng.pdf

Hambro, Edvard “Some Notes on the Future of the Antarctic Treaty Collaboration”, The American Journal of International Law, Vol. 68, No. 2 (Apr., 1974), pp. 217-226, Cambridge University Press, https://www.jstor.org/stable/2199650 (04-12-2018)

Hanessian, John “The Antarctic Treaty 1959”, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 9, No. 3 (Jul., 1960), pp. 436-480http://www.jstor.org/stable/pdf/755968.pdf?refreqid=excelsior%3Ab5dac9aadba91407e0d7c020231657ae (31.05.2018)

Haward, Marcus; Rothwell, Donald R. v.d. “Australia's Antarctic Agenda”, Australian Journal of International Affairs, 60:3, (2006) 439-456, https://doi.org/10.1080/10357710600865705 (01.06.2018)

Hayashi, Moritaka “The Antarctica Ouestion in the United Nations”, Cornell International Law Journal: Vol. 19: Iss. 2, Article 7. 1986,http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol19/iss2/7 (25.02.2019)

Hayton, Robert D. “The Antarctic Settlement of 1959”, The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 2 (Apr., 1960), pp. 348-371, Cambridge University Press, http://www.jstor.org/stable/2195252 (12-06-2018)

Herber, Bernard P. “Mining or World Park? A Politico-Economic Analysis of Alternative Land Use Regimes in Antarctica”, Natural Resources Journal, Vol. 31,

No. 4 (Fall 1991), pp. 839-857, Regents of the University of New Mexico on behalf of its School of Law, https://www.jstor.org/stable/24884657 (25.02.2019)

Heron, David Winston "Antarctic Claims", Foreign Affairs, Vol. 32, No. 4 (Jul., 1954), pp. 661-667, http://www.jstor.org/stable/20031064 (10.01.2017)

Howard, Matthew "The Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources: A Five-Year Review", The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 38, No. 1 (Jan.,1989), pp.104-149, Cambridge University Press on behalf of the British Institute of International and Comparative Law https://www.jstor.org/stable/760428 (22-03-2019)

Hughes, Kevin A. v.d. "Antarctic Environmental Protection: Strengthening the Links Between Science and Governance", Environmental Science and Policy, 83, (2018), pp. 86 – 93, https://ac.els-cdn.com/S1462901117311279/1-s2.0-S1462901117311279-main.pdf?_tid=5cc06081-0e7b-41d5-b9e7-2e5bf09f65a6&acdnat=1551121248_412b9491ddaf9a2f063e111f8519814b(25.02.2019)

İnam, İlknur; Ünal, Eda; Koçak, Mesut "Türkiye Antarktika Bilim Seferleri", Anahtar (Türkiye Cumhuriyeti Sanayi Bakanlığı Dergisi) http://anahtar.sanayi.gov.tr/tr/news/turkiye-antarktika bilimselseferleri/9738(21.04.2019)

İzdar, Erol "Türkiye'nin İlk Antarktika Girişimi Üzerine Notlar", *Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı,* Edit: Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/04/antarktikada_turk_arastirma_ussu_kurulmasi_calistayi.pdf#page=49(08.04.2019)

Jacobsson, Marie “Building the International Legal Framework for Antarctica”, http://www.atsummit50.aq/media/book-5.pdf (12.12.2018)

Jessup, Philip C. “Sovereignty in Antarctica”, The American Journal of International Law, Vol. 41, No. 1 (Jan., 1947), pp. 117-119, http://www.jstor.org/stable/2193860 (31-05-2018)

Joireman, Sandra F. “Inherited Legal Systems and Effective Rule of Law: Africa and the Colonial Legacy ” http://scholarship.richmond.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1116&context=polisci-faculty-publications (08.12.2017)

Kaye, Stuart B. & Rothwell, Donald R. “Southern Ocean Boundaries and Maritime Claims: Another Antarctic Challenge for the Law of the Sea?”, Ocean Development & International Law, 33: 359 –389, 2002, http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=b6d4ff57-6767-4015-b54e-da094ea3069f%40pdc-v-sessmgr01(30.05.2019)

Keys, Harry (J.R.); Jacobs S.S. & Barnett Don “The calving and drift of iceberg B-9 in the Ross Sea, Antarctica”, Antarctic Science, 2 (3), ss: 243-257 s:243, 1990 http://www.academia.edu/download/44284482/article_S0954102090000335.pdf (16.06.2019)

Klepikov, Alexander; Bugaev, Michail “About the Russian Antarctic Program”, COMNAP, https://www.comnap.aq/Members/RAE/SitePages/Home.aspx (11.05.2019)

Kock, Karl - Hermann “Antarctic Marine Living Resources – exploitation and its management in the Southern Ocean”, Volume 19, Issue 2 (Special Issue: IX SCAR

International Biology Symposium. Evolution and Biodiversity in Antarctica) June 2007 , pp. 231-238, https://doi.org/10.1017/S0954102007000302 (22.03.2019)

Marchal, Anne "Convention for the Conservation of Antarctic Seals: 1988 review of operations", Polar Record Volume 25, Issue 153 April 1989, pp. 142-143,https://doi.org/10.1017/S0032247400010469 (21.03.2019)

Masahiro, Miyoshi "Sovereignty and İnternational Law", 2012 https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40401431/Research_paper_Sovereignty.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1513444457&Signature=KlzxTJWdDrgf5Gywki%2FX56gjuwg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DResearch_paper_Soverignty.pdf (22.11.2017)

Miller, David Hunter "National Rights in the Antarctic", Foreign Affairs, 1 Nisan 1927, s: 508 – 510 http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=61d4e85a-59df-4c5a-9f47-e7fb3cd8b517%40sessionmgr4008 (10.01.2017)

Millman Brock "Turkish Foreign and Strategic Policy 1934-42, Middle Eastern Studies, Vol. 31, No. 3 (Jul., 1995), pp. 483-508; s: 490-492; https://www.jstor.org/stable/4283738 (25-12-2019)

Mitchelland, Barbara & Kimball Lee "Conflict over the Cold Continent", Foreign Policy, No. 35 (Summer, 1979), pp. 124-141, Washington Post.Newsweek Interactive, LLC, http://www.jstor.org/stable/1148432 (04-06-2018)

Naylor, Simon; Siegert, Martin; Dean, Katrina & Turchetti, Simone "Science, Geopolitics and the Governance of Antarctica", Nature Geoscience, Vol. 1, March

2008,https://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/46410562/Science_geopolitics_and_the_governance_o20160611-23949 (12.06.2018)

Nicolet, Marcel "The International Geophysical Year (1957—1958): Great Achievements and Minor Obstacles", Geo Journal, Vol. 8, No. 4, IUGG Union Lectures 1983 (1984), pp. 303-320, Publishedby: Springer, https://www.jstor.org/stable/41143298 (31-12-2018)

Odishaw, Hugh "International Geophysical Year", Science, New Series, Vol. 129, No. 3340 (Jan. 2, 1959), pp. 14-25, https://www.jstor.org/stable/1755204 (31-12-2018)

Oğuz, Temel; Öztürk Bayram v.d. "Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması ve Bir Bilim Programı Önerisi", *Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı*, Edit. Bayram Öztürk & Orhan Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s.s. 57-60

Öztürk, Bayram (2) "Türkiye Nasıl Bir Antarktika Stratejisi Geliştirmelidir?", Bilge Strateji, Cilt 7, Sayı 13, Güz 2015, ss.1-10,http://dergipark.gov.tr/download/article-file/43394 (08.04.2019)

Pallone, Frank "Resource Exploitation: The Threat to the Legal Regime of Antarctica", The International Lawyer, Vol. 12, No. 3 (Summer 1978), pp. 547-561, American Bar Association, http://www.jstor.org/stable/40705823((04.06.2018)

Potinoğlu, Ared "Antarktika'da Bir Türk Bilim Adamının Ağzından", Antarktika'da Türk Araştırma Üssü Kurulması Çalıştayı, Edit: Bayram Öztürk & Osman Atasoy, 2013, TÜDAV Yayın no: 37. 30 Nisan 2013, İstanbul – TÜRKİYE, s. 89,

Rayfuse, Rosemary “Enforcement of High Seas Fisheries Agreements: Observation and Inspection under the Convention on the Conservation of Antarctic Marine Living Resources.”, International Journal of Marine &Coastal Law, November 1, 1998, http://eds.b.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=d0bde363-9d24-450c-b229-deb19b0cf4a8%40sessionmgr120 (22.03.2019)

Richardson, Ivor “New Zealand's Claims in the Antarctic”, New Zealand Law Journal, Volume.33 February 19, 1957, Victoria University of Wellington Legal Research Paper Series Richardson Paper No. 75. pp.38 - 42, https://ssrn.com/abstract=2257655 (01.06.2018)

Redgwell, Catherine “Environmental Protection in Antarctica: The 1991 Protocol”, The International and Comparative Law Quarterly, Vol. 43, No. 3 (Jul., 1994), pp.599-634, Cambridge University Press on behalf of the British Institute of International and Comparative Law, https://www.jstor.org/stable/760650 (25.02.2019)

Reeves, J. S. “Antarctic Sectors”, The American Journal of International Law Vol. 33, No. 3 (Jul., 1939), pp. 519-521 Cambridge University Press http://www.jstor.org/stable/2190796PageCount: 3 (01.06.2018)

Rothwell (1), Donald Robert “Antarctica Under Threat: An Examination Of The Antarctic Treaty System and its Response to the Challenges Of the 1980's” http://search.proquest.com/docview/303439288/fulltextPDF/63A02C5B37BD4398PQ/8?accountid=17170 E.T. 21.04.2017

Rothwell (2), Donald R. “Polar Environmental Protection and International Law: The 1991 Antarctic Protocol”, European Journal of International Law, 2000 - academic.oup.com, https://watermark.silverchair.com (25.02.2019)

Rothwell (3) Donald R. “The Law of the Sea and the Antarctic Treaty System: Rougher Seas Ahead for the Southern Ocean?**”**, Jabour-Green, J. & Haward, M. (Eds). The Antarctic: Past, Present and Future. Antarctic CRC Research Report #28. Hobart, 2002, pp.113-125.

Scott, Shirley V. “Ingenious and Innocuous? Article IV of the Antarctic Treaty as İmperialism”, The Polar Journal, 1: 1, 51-62, https://doi.org/10.1080/2154896X.2011.568787 (05.03.2019)

Shusterich, Kurt M. “The Antarctic Treaty System: History, Substance, and Speculation”, International Journal, Vol. 39, No. 4, Polar Politics (Autumn, 1984), pp. 800-827, Sage Publications Ltd. on behalf of the Canadian International Council, http://www.jstor.org/stable/40202297, (04-06-2018)

Simma, Bruno "The Antarctic Treaty as a Treaty Providing for an Objective Regime," Cornell International Law Journal: Vol. 19: Iss. 2, Article 3, : http://scholarship.law.cornell.edu/cilj/vol19/iss2/3 (05.03.2019)

Summerhayes, Colin P. “International collaboration in Antarctica: the International Polar Years, the International Geophysical Year, and the Scientific Committee on Antarctic Research”, Polar Record 44 (231): 321–334 (2008). Printed in the United Kingdom. doi:10.1017/S0032247408007468 (12.06.2018)

Tohlen, Anna " Whaling and the Antarctic" (2009). (Honors Theses. 69). S:2-5 http://scholarlycommons.obu.edu/honors_theses/69

Triggs, Gillian (1), “The Antarctic Treaty Regime: A Workable Compromise or a Purgatory of Ambiguity”, 17 Case W. Res. J. Int'l L. 195 (1985), http://scholarlycommons.law.case.edu/jil/vol17/iss2/2 (31.05.2018)

Triggs, Gillian (2), "The Antarctic Treaty System: A Model of Legal Creativity and Cooperation", Science Diplomacy, 2006, https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/16159/04.Triggs.SD.web.FINAL.pdf (04.06.2018)

Verbitsky, Jane "Ecosystem services and Antarctica: The time has come?", Ecosystem Services 29 (2018) 381–394, https://www.sciencedirect.com/search?qs=Antarctica&show=25&sortBy=relevance (25.02.2019)

Walton, David. W. H. "The Scientific Committee on Antarctic Research and the Antarctic Treaty", 2012 https://repository.si.edu/bitstream/handle/10088/16164/09.Walton.SD.web.FINAL.pdf (12.06.2018)

Wilson, Robert E. "National interests and claims in the Antarctic." Arctic, 17(1), 15-31. 1964 https://scholar.google.com.tr/scholar?hl=tr&as_sdt=0%2C5&q=National+%C4%B0nterests+and+Claims+in+the+Antarctic&btnG= (Er: 30.09.2017)

Yonas, Gerold "Research and the Strategic Defense Initiative", International Security, Vol. 11, No. 2 (Fall, 1986), pp. 185-189, The MIT Press, https://www.jstor.org/stable/2538964 (09.05.2019)

Raporlar ve Planlar

"…Addition to the Greenhouse at McMurdo Station, Antarctic [MCST9405.EAF]", https://www.ats.aq/documents/EIA/00103enMCST9405.EAF.doc (20.05.2019)

"Annex V to the Protocol on Envıronmental Protectıon to the Antarctıc Treaty Area Protectıon and Management",
https://www.ats.aq/documents/recatt/Att004_e.pdf(06.05.2019)

"Antarctic Treaty Inspections Programme Report 2012", undertaken jointly by the United Kingdom, Spain and the Netherlands, Nisan 2013, https://documents.ats.aq/ATCM36/att/ATCM36_att108_e.pdf (09.05.2019)

"Australian Antarctic Treaty and Environmental Protocol inspections January 2011", https://documents.ats.aq/ATCM34/IP/ATCM34_IP040_e.pdf (09.05.2019)

"Australian Antarctic Treaty Inspections, December 2016, Amundsen-Scott South Pole Station (United States) ",
https://documents.ats.aq/ATCM40/att/ATCM40_att037_e.pdf (09.05.2019)

"…Construction and operation of the new Chinese Dome A Station…", Ağustos 2008,https://www.ats.aq/documents/EIA/01221en01074enDome%20A%20Final%20CEE.pdf (17.05.2019)

"…Construction and Operation of…(Super DARN) Antenna Array at the Amundsen - Scott Station",
https://www.ats.aq/documents/EIA/01461enSPST1301.IEE_%20SP%20Superdarn.pdf (20.05.2019)

"…Construction, Operation, and Maintenance of a Satellite Communications Antenna (Ross Island Earth Station) at McMurdo Station", https://www.ats.aq/documents/EIA/01939enMCST1801.IEE.pdf (20.05.2019)

“Fınal Comprehensıve Envıronmental Evaluatıon for Contınuatıon and Modernızatıon of McMurdo Statıon Area Actıvıtıes” Ağustos 2019; https://www.ats.aq/devAS/EP/DownloadEvaluation/2046 (11.10.2019)

“Initial…Construction and Operation of the New Hydroponic Food Production System at Chinese Great Wall Station,…Antarctica, October 2014, https://www.ats.aq/devAS/ep_eia_listitem.aspx?lang=e (17.05.2019)

“Initial Environmental Evaluation for a new Living Buildingat Chinese Zhongshan Station, Antarctica”, Şubat 2011https://www.ats.aq/documents/EIA/01503enIEE%20for%20a%20new%20Living%20Building-final.pdf (17.05.2019)

Initial Envıronmental Evaluation for Temporary Camp on Horseshoe Island in Antarctıca (Türk Kampı 2019), https://www.ats.aq/devAS/ep_eia_listitem.aspx?lang=e (18.06.2019)

“Initial…fora new Power Generating Building at Chinese Zhongshan Station, Antarctica”, Ekim 2010, https://www.ats.aq/documents/EIA/01504enIEE%20for%20a%20new%20power%20generating%20building-final.pdf (17.05.2019)

“Initial…a New Recreation Centre at Chinese Great Wall Station Antarctica” February 2007 https://www.ats.aq/documents/EIA/01505enIEE%20for%20a%20New%20Recreation%20Center-final.pdf (17.05.2019)

“Initial…a New Science Building at Chinese Great Wall Station, Antarctica, February 2007

https://www.ats.aq/documents/EIA/01506enIEE%20for%20a%20new%20Science%20Building-final.pdf (17.05.2019)

“Initial...for New Waste and Sewage Treatment Buildings…Zhongshan Station…”, Mart 2006
https://www.ats.aq/documents/EIA/01508enIEE%20for%20New%20Waste%20and%20Sewage%20Treatment%20Buildings-final.pdf (17.05.2019)

“Japanese Inspection Report 2010”,
https://documents.ats.aq/ATCM34/IP/ATCM34_IP004_e.doc (11.05.2019)

“Management Plan for Antarctic Specially Managed Area No.5, Amundsen-Scott South Pole Station, South Pole”, Measure 8, 2017 http://www.ats.aq/documents/recatt/Att617_e.pdf

Map, İnspection Database, Secretariat of The Antarctic Treaty, https://www.ats.aq/devAS/ats_governance_listinspections.aspx (24.05.2019)

“McMurdo Master Plan 2.1”, 16 Aralık 2015, (26 Aralık 2015 tarihli planın modifiye edilmiş halidir)
https://www.usap.gov/news/documents/McMurdoMasterPlan_2.1.pdf#search=%22mcmurdo%22 (07.05.2019)

“…Modernization of the Amundsen-Scott South Pole Statıon…”, Nisan 1998 https://www.ats.aq/documents/EIA/02005enFINAL%20SPSM%20EIS.pdf (20.05.2019)

“Proposed Construction and Operation of the new Chinese Dome A Station…”,Ocak 2008,https://www.ats.aq/documents/EIA/00983enDome%20A%20Draft%20CEE-complete.pdf (17.05.2019)

"Proposed Construction and Operation of a New Chinese Research Station, Victoria Land, Antarctica", Ocak 2014, https://www.ats.aq/documents/EIA/01565enDRAFT_CEE2014-red.pdf (17.05.2019)

"Report of Russıa–US Joınt Antarctıc Inspectıon", 29 Kasım - 6 Aralık 2012, s.14, https://documents.ats.aq/ATCM36/att/ATCM36_att145_e.pdf(09.05.2019)

"Report of the Antarctic Treaty Inspections undertaken by the People's Republic of China…", Şubat 2016, https://documents.ats.aq/ATCM39/IP/ATCM39_IP048_e.doc (09.05.2019)

"Report of the Inspection Program carried out by Argentina and Chile…", 16-18 Şubat 2016 https://documents.ats.aq/ATCM39/att/ATCM39_att050_e.pdf

"Report of the United States Antarctic Inspection" February 9 to March 11,1995, https://inspections.ats.aq/UploadFile/9a82dd9e-d6d5-43d4-906c-5f94f2075382/Report%20of%20the%201995%20United%20States%20Antarctic%20Inspection%20-%20copia.PDF (11.05.2019)

"Report of an Inspection under Article VII of the Antarctic Treaty and Article 14 of the Protocol on Environmental Protection JUNE 2005", Scott Base And McMurdo Statıon; https://documents.ats.aq/ATCM28/att/ATCM28_att067_e.pdf (11.05.2019)

Restoration of the Buromsky Island Cemetery (HSM 9) within the programme of the Russian Antarctic Expedition activities, EIA Database, https://www.ats.aq/devAS/ep_eia_listitem.aspx?lang=e (17.05.2019)

"Science Planning Summary United States Antarctic Program, 2018 - 2019", https://www.usap.gov/scienceSupport/sciencePlanningSummaries/2018_2019/resources/documents/20182019%20Science%20Planning%20Summaries.pdf#s(07.05.2019

Ulusal Kutup Bilim Programı(2018-2022) https://www.tubitak.gov.tr/sites/default/files/2204/bstb_btgm_ukbp_kitapcik_195x265_final.pdf(21.04.2019)

Ulusal Kutup Bilim Programı İzleme ve Değerlendirme Raporu (Ocak-Haziran 2018), https://btgm.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=2c47252c-3ebd-4ff3-a62e-69ac46b7106d (21.04.2019)

Mevzuat ve Sözleşmeler

"Antarktika Antlaşması", R.G. 18 Eylül 1995 Pazartesi, Sayı. 22408, 18 Eylül 1995 http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22408.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22408.pdf (04.12. 2018)

"Antarktika Antlaşması Çevre Koruma Protokolü" (Madrid Protokolü), 2017/10272 Bakanlar Kurulu Kararı (BKK), 37-43; http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/05/20170524-18.pdf (19.03.2019)

"Fınancial Regulations for the Secretariat of the Antarctic Treaty" https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_17_Secretariat_Financial_Regulations_e.pdf (03.05.2019)

"Headquarters Agreement for the Secretarıat of the Antarctıc Treaty", https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_15_Secretariat_Headquarters_Agreement_e.pdf (03.05.2019)

"Informatıon Exchange Requirements", Decision 5 (2016) Annex, https://www.ats.aq/documents/recatt/Att603_e.pdf

İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) Kutup Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yönetmeliği, R.G. Sayı:29239, 17 Ocak 2015, http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/01/20150117-4.htm (21.04.2019)

"Measure 1 (2003) Secretarıat of The Antarctic Treaty" https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_18_Secretariat_Measure_1_2003_e.pdf (03.05.2019)

"Protocol on Envıronmental Protectıon to the Antarctıc Treaty",Signed at Madrid on October 4, 1991, Department of State, Washington, October 27, 2017. https://www.state.gov/documents/organization/106534.pdf (04.12.2018)

"Staff Regulatıons for the Secretarıat of the Antarctıc Treaty (AnnexTo Decısıon 3 (2003))", https://documents.ats.aq/keydocs/vol_1/vol1_16_Secretariat_Staff_Regulations_e.pdf (03.05.2019)

İnternet Siteleri ve Haberler

"Antarctica's Little America Floating Away on Iceberg", "Eugene Register-Guard", 8 Haziran 1963, s:3, http://news.google.com/newspapers?nid=1310&dat=19630608&id=b5gRAAAAIBAJ& (11.11.2017)

"Antartika'da Esrarengiz İstasyon", Haber, Hürriyet internet sayfası, 16.02.2009 http://www.hurriyet.com.tr/gundem/antartikada-esrarengiz-istasyon-10378003(05.05.2019)

"Chinese Antarctic Zhongshan Station", CAA,http://ipolar.org/en/index.html?pid=stations&st=zhongshan(21.05.2019)

"Conference on Antarctica: Antarctic Treaty", The American Journal of International Law, Vol. 54, No. 2 (Apr., 1960), pp. 477-483, American Society of International Law, http://www.jstor.org/stable/2195295 (10.01.2017)

"Exploring Polar Frontiers" (A Historical Encyclopedia), s: 57 https://books.google.com.tr/books?id=PYdBH4dOOM4C&pg=PA57&lpg=PA57&dq=John+Balleny&source=bl&ots=hez5CPEwke&sig=xXfu34Sazad_oxNPmYd4_BSup1g&hl=tr&sa=X&ved=0ahUKEwiu3fCK4YzXAhWHZlAKHZ_OCoIQ6AEITjAJ#v=onepage&q=John%20Balleny&f=true (26.10.2017)

"Human 'footprint' on Antarctica measured for first time", Shaun Brooks (TasmaniaÜniversity, Phd.) ile Mülakat, Haber, 4. Mart 2019, EurecAlert, https://www.eurekalert.org/pub_releases/2019-03/uot-ho030119.php(03.05.2019)

Jinnah Antarctic Station, https://en.wikipedia.org/wiki/Jinnah_Antarctic_Station (18.06.2019)

"Little America", Encyclopædia Britannica, 1 Aralık 2014, https://www.britannica.com/place/Little-America-research-station-Antarctica (12.11.2017)

"Little America is Dedicated" https://news.google.com/newspapers?nid=110&dat=19560103&id=a5oJAAAAIBAJ&sjid=rUIDAAAAIBAJ&pg=5122,69019;

"Little America Will Float Away on an Iceberg", "Eugene Register - Guard", 26 Nisan 1958, s:3, https://news.google.com/newspapers?nid=1310&dat=19580426&id=sMgUAAAAIBAJ&sjid=oOIDAAAAIBAJ&pg=3303,4437749 (11.11.2017)

"Ludington Daily News", 3 Ocak 1956, s:7, https://news.google.com/newspapers?nid=110&dat=19560103&id=a5oJAAAAIBAJ&sjid=rUIDAAAAIBAJ&pg=5122,69019

"Mabus Point", Wikipedia İngiltere, 5 Kasım 2016 https://en.wikipedia.org/wiki/Mabus_Point (16.05.2019)

"Mirny Observatory", Arctic and Antarctic Research Institution (AARI), Rusya Federasyonu, http://www.aari.aq/default_en.html (12.05.2019)

"Novolazarevskaya Station", Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI), Rusya Federasyonu http://www.aari.aq/default_en.html (12.05.2019)

"Operation Highjump", Wikipedia England, https://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Highjump (11.11.2017)

"Progress Station", Wikipedia İngiltere, 22 October 2018https://en.wikipedia.org/wiki/Progress_Station (11.05.2019)

Secretariat of the Antarctic Treaty, Inspections Database https://www.ats.aq/devAS/ats_governance_listinspections.aspx (17.05.2019)

"Scott of the Antarctic could have been saved if his orders had been followed, say scientists", The Telegraph, 12 Kasım 2017 Pazar http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/antarctica/robert-falcon scott/9770678/Scott-of-the-Antarctic-could-have-been-saved-if-his-orders-had-been-followed-say-scientists.html (28.10.2017)

"Statıons and Vessels", CAA, http://ipolar.org/en/index.html?pid=stations (22.05.2019)

Station Vostok, "Arctic and Antarctic Research İnstitution (AARI)", Rusya Federasyonuhttp://www.aari.aq/default_en.html (12.05.2019)

"The Antarctic Treaty System: Introduction", http://www.state.gov/documents/organization/15272.pdf (04.12.2018)

TÜDAV Tanıtım Broşürü, PDF http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/03/BrosurTR.pdf (18.04.2019)

TÜDAV'ın 15 Yılı, PDF http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/03/TUDAV15.pdf (18.04.2019)

TÜDAV 20. Yıl, PDF http://tudav.org/wp-content/uploads/2018/05/20.yil_sunumu.pdf (18.04.2019)

Zengin, Dilara; "Antarktika'da Türk Bilimsel Araştırma Kampı Kuruldu" Anadolu Ajansı, Haber, 25.02.2019, https://www.aa.com.tr/tr/antarktika-bilim-seferi/antarktikada-turk-bilimsel-arastirma-kampi-kuruldu/1402147 (21.04.2019)